تارىم

4

AltunOq

1989

شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ ئىجادىيەت ئۈستىدە.

شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ بالا - چاقىلىرى بىلەن بىللە.

شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ بېيجىندە داۋالىنىۋاتقاندا يولداش سەيپىدىن ئەزىزى ۋە ۋاڭ مىڭ ئۇنى يوقلىدى.

شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ ئىسمايىل ئەمەت ۋە توختى سابىر بىلەن بىللە.

بۇ ساندا

نۇرمۇھەممەت توختى

ئاجايىپ كەسىپ

ئۇنىڭ ئالدىدا شېغىل توپىلىق تاشيول يېيىلىپ ياتاتتى. يول! بۇمۇ يولغۇ؟ ھېچقانداق يولدىن پەرقلەنمەيدىغان، يىراق - يىراقلارغا ئېلىپ بارىدىغان يول. تار ۋە ئويمان - چوڭقۇرلۇقىنى، توپىلاڭ ئىكەنلىكىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، بۇمۇ ئوخشاشلا مەنزىلگە ئېلىپ بارالايدۇ. كۆزلىگەن مەنزىلگە يەتكۈزىدۇ.

* * *

ئۆمەر مۇھەممەتئىمىن

پەچىرلايدۇ يۈرىكىم

شائىرنىڭ قەلبىدەك سەزگۈر ئاھۇلار،
چېپىشار تاغ تامان بۇلاق ئىزدىشىپ.
كۆللەردىن كۆللەرگە ئۇچقان ئاق قۇلار
ئۆتۈشەر ئۈستۈڭدىن نەزەر تاشلىشىپ.

* * *

ئابدۇشۈكۈر قاۋۇل

كۈيلىرىمگە ئىشقىۋاز بۇلبۇل

پۈرمە - پۈرمە مايسارەڭ بەرگ
تىترەپ كەتتى سۇندۇلغاندا قول.
يېشىللىققا يەنە سەن غەرق،
ئىسمىڭ نېمە؟
— ياۋا قامچا گۈل.

تارىم

(ئايلىق ئەدەبىي ژۇرنال)

4

1989

39 - يىل نەشرى

www.uyghurkitap.com

بۇستاندا

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى-
نىڭ قايغۇلۇق ئۇقتۇرۇشى.................................... 5
تېيىپجان ئېلىيوپنى دەپنە قىلىش ھەيئىتىنىڭ ئىسمىلىكى.............. 5
ئاتاقلىق شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ ۋاپات بولدى........................ 6

نەسرلەر

نۇرمۇھەممەت توختى .... ئىككى ھېكايە 8
مۇھەممەت باغراش.................. ھايات ۋە مەن (نەسر).................. 40
ئەركىن نۇر............................ نەسرلەر 45
ئەختەم ئۆمەر.......................... قۇرتلاپ كەتكەن كۆل (پوۋېست) 50

شېئىرلار

ئۆمەر مۇھەممەتئىمىن ....ۋ.......... پىچىرلايدۇ يۈرىكىم 29
ئابدۇشۈكۈر قاۋۇل.......................... كۆيلىرىمگە ئىشقۋاز بۇلبۇل 33
توختىمۇھەممەت تۇردى .... ياشنايدۇ گۈل ھايات بېغىدا................ 34
ئابابەكرى توختى........................ گۈل ئېيتىدۇ سۆيگۈ قىسسىسى............... 37
ئۆمەر مەتنۇرى.......................... يۈرىكىمدىن تامغان قەترىلەر 37
ئوبۇل ئەزىزى........................... قېنى، سەنمۇ ئېيتىپ بەر ناخشا 38
ئابدۇرېھىم مۇھەممەت.................. چىللا مېنى سەيلىگە، باھار 39
ھاپىزجان مۇھەممەت.................... چۇچۇك مىسرالار 39
ئوسمانجان ساۋۇت....................... شېئىرلار 85
ئەسقەرجان ياسىن........................ يۇلتۇزلار سۆيگۈدىن تارقىتىدۇ نۇر 88
ئۆمەرجان كېرىم......................... يۈرىكىمدە سەنلا بار پەقەت............... 90
ئابدۇرشىت بارات........................ سوئال.. 91

ئوسمان قاۋۇل.................... سەن باھارغا ئاشنا بولدۇڭمۇ؟.......... 92
ئەخمەتجان ياسىن.................... ئايدىڭدىكى ناخشا ئاۋازى.............. 92
ئىمىنجان تۇرسۇن.................... پارچىلار.................................... 93
ئىلھامجان ئابلىز.................... خەلقىم مېنىڭ دېڭىزدىن چەكسىز.......... 126
ئابدۇللا سۇلايمان.................... ئۆمۈر يازمىلىرى........................ 129
كېرىمجان سۇلايمان .... يالغۇز توغراق........................ 131
مۇسا ئەھەت.................... ئىككى شېئىر 131
مۇختەر داۋۇت .... مۇھەببەت................................ 132
مۇھەممەتقاسىم تۇرسۇن .... رۇبائىي ۋە پارچىلار................ 132
مۇھەممەترېھىم تۇرسۇن .... يۇرت كۈيى 133

مۇھاكىمە ۋە تەقرىز

غۇلام ئەبەيدۇللا
پەيزۇللا ئوسمان
.... «ھەمرايى غەزەللىرى» نىڭ ھەقىقىي مۇئەللىپى — مەھمۇد ھېكىمبەگ.......... 94

تەرجىمە گۈللەر

ئىمام مۇھەممەت.................... كېپەك مەزىن (ھېكايە).................... 134

ئەدەبىي ئىجادىيەتكە دائىر مۇلاھىزىلەر

يېۋگېنى يېۋتوشىنكو .... شېئىردىي تەربىيىلىنىش.................... 145

جاھان ئەدەبىياتى مۇنبىرى

ئەرەب ئەدەبىياتى 154

رەسسىم ۋە ھۆسنىخەتلەرنى مۇھەممەت ئايۇپ ئىشلىگەن

* * *

باش مۇھەررىر: ئابلىمىت سادىق.

تەھرىر ھەيئەت ئەزالىرى (ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە):
ئابدۇشۈكۈر تۇردى، ئابلىمىت سادىق، ئابلىز نازىرى، ئەخەت تۇردى، ئەلقەم ئەختەم، تېيىپجان ئېلىيوپ، غوپۇرجان بورھانوپ، قاھار جېلىل، قەييۇم تۇردى، مۇھەممەت شاۋۇدۇن، ئىمىن تۇرسۇن، ياسىن خۇدابەردى.

www.uyghurkitap.com

ئەزدى دىللارنى مۇسىبەت، قايغۇ-ئەلەم
ئەلۋىدا، ئۇستازىمىز-ساھىبقەلەم

تېيىپجان ئېلىيوپ

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ

قايغۇلۇق ئۇقتۇرۇشى

جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، پۈتۈن جۇڭگو ۋە چەت ئەللەرگە تونۇلغان ئاتاقلىق شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ كېسەل بولۇپ قېلىپ داۋالاش ئۈنۈم بەرمەي، 2 - ئاينىڭ 19 - كۈنى سائەت 23 تىن 55 مىنۇت (ئۈرۈمچى ۋاقتى) ئۆتكەندە ئۈرۈمچىدە بەختكە قارشى ۋاپات بولدى. ئۇ بۇ يىل 59 ياشتا ئىدى.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى.

تېيىپجان ئېلىيوپنى دەپنە قىلىش ھەيئىتىنىڭ ئىسىملىكى

مۇدىر: ھامىدىن نىياز.

مۇئاۋىن مۇدىرلار: جانابىل، تاڭ داچېڭ، فېڭ داجىن، توختى سابىر.

ھەيئەتلەر (ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە): ئابلىز نازىرى، ئەلقەم ئەختەم، جاڭ گۈيتىڭ، چىن شىغۇ، زايىرساۋدانوۋ، زۇنۇن قادىرى، سەيپۇل يۈسۈپ، قۇرمانئەلى ئوسپانوۋ، قەييۇم تۇردى، ليۇشاۋۋۇ، ماھىنۇر قاسىم، ماۋدىخۇا، مەھەممەت ئىسمائىل، مەمەت ئىسمائىل، مەھەممەت زۇنۇن، ھاكىم جاپپار، ھۇسەنجان جامى، ۋاڭ يۇخۇ، ئىمىن ئەخمىدى، ياسىن خۇدا بەردى، يۈسۈپ ئەيسا، يۈسۈپ ماماي.

www.uyghurkitap.com

ئاتاقلىق شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ ۋاپات بولدى

جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، «شەرق ناخشىسى»، «تىنچلىق ناخشىسى»، «تۈگىمەس ناخشا»، «ۋەتىنىمنى كۈيلەيمەن»، «زەپمۇ چىرايلىق كەلدى باھار»، «باھار ئىلھامى»، «تاللانغان شېئىرلار» قاتارلىق شېئىر توپلاملىرىنىڭ ئاپتورى، ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا مول تۆھپە قوشقان ئاتاقلىق شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ كېسەل بولۇپ قېلىپ داۋالاش ئۈنۈم بەرمەي، 2-ئاينىڭ 19-كۈنى سائەت 23 تىن 55 مىنۇت (ئۈرۈمچى ۋاقتى) ئۆتكەندە بەختكە قارشى ۋاپات بولدى. ئۇيغۇر خەلقى بىر سۆيۈملۈك ئوغلىدىن، ئۇيغۇر ئەدەبىياتى بىر ھارماس تۆھپىكارىدىن ئايرىلدى، ھىجران خەنجىرى ئەدەبىياتقا ئاشىق كىشىلەرنىڭ قەلبىنى تىلغىدى.

2-ئاينىڭ 20-كۈنى، بىر ئوت يۈرەك پەرزەنتىدىن ئايرىلىپ قالغىنى ئۈچۈنمىكىن، ھاۋا تۇتۇق ۋە سوغۇق ئىدى. ئەمما شۇنىڭغا قارىماستىن، شائىرنىڭ ئۈرۈمچى رايونىدىكى ئۇرۇق-تۇغقانلىرى، ھەرساھە، ھەر مىللەتتىن بولغان دوست-بۇرادەرلىرى، تونۇش-بىلىشلىرى بولۇپ 2000 مىڭدىن ئارتۇق كىشى مەرھۇمنىڭ جەسىتى بىلەن ۋىدالاشتى. كىشىلەر مەرھۇمنىڭ ياپيېشىل گۈل-گىياھلار ئارىسىدىكى جەسىتىگە قاراپ ئىختىيارسىز ياش تۆكۈشتى. مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاپتونوم رايونلۇق مەسلىھەتچىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋاڭ ئېنماۋ ۋە ئاپتونوم رايوننىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىدىن سۇڭ خەنلياڭ، جانابىل، ھامىدىن نىياز، بادەي، قېيۇم باۋۇدۇن، لى ياڭ گويىڭ، فېڭ داجېن، خەلچەم ئىسلام، تۇرسۇن ئاتاۋۇللا، لى جيايۇي، زاھىر ساۋدانوۋ، چېن شىفۇ، ماھىنۇر قاسىم، شارشېبېك سىدىق، ئامىنلياڭ، ئابدۇرېھىم لېتىپ، تۆربايىر، مەھەممەت ئىسمائىل، تاھىر مەمتېلى، ئىبراھىم روزى قاتارلىق كىشىلەر مەرھۇمنىڭ جەسىتى بىلەن ۋىدالاشتى ۋە مەرھۇمنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىدىن سەمىمىي ھال سورىدى. بېيجىڭدا يىغىنغا قاتنىشىۋاتقان رەئىس تۆمۈر داۋامەت ئالاھىدە تېلېفون بېرىپ، چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈردى ھەمدە: «يولداش تېيىپجان دۆلىتىمىزنىڭ ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ ئاتاقلىق شائىرى ئىدى. ئۇ شىنجاڭنىڭ ۋە ۋەتىنىمىزنىڭ ئەدەبىيات خەزىنىسىگە بىرمۇنچە شانلىق ئەسەرلەرنى تەقدىم قىلغان، ۋەتىنىمىزنىڭ ۋە شىنجاڭنىڭ مەدەنىيەت، سەنئەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈشكە تۆھپە قوشقانىدى» دېدى. ئىسمائىل ياسىنوپ، سىدىق مۇسايوپ، قۇسايىن سىيابايوپ قاتارلىق كىشىلەرمۇ مەرھۇمنىڭ جەسىتى بىلەن ۋىدالاشتى.

مەرھۇمنىڭ جەسىتى 2-ئاينىڭ 21-كۈنى ئۈرۈمچىدىكى ئۇلانباي ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىندى.

تېيىپجان ئېلىيوپ بېيجىڭدىكى 301-دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋاتقان كۈنلەردە،

ئۇيغۇر هازىرقى زامان ئەدەبىياتى ۋە مەدەنىيىتىگە مول تۆھپە قوشقان، هارماي-تالماي ئىجاد قىلغان بۇ تالانتلىق شائىر، ۋە پېشقەدەم ئۇستازنى مەركەزدىكى ھەرساھە كىشىلىرى، مەشھۇر ئەربابلار، يازغۇچى، شائىرلار ۋە ئۇنىڭ بېيجىڭدىكى دوست-بۇرادەرلىرى يوقلاپ تۇردى، ئۇنىڭ كېسىلىگە شىپالىق تىلىدى، ئالاقىدار تارماقلار ھەممە ئىمكانىيەتتىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭ سالامەتلىكىنى بالدۇرراق ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە تىرىشتى. مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى سەيپىدىن ئەزىزى، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ئىسمائىل ئەمەت، مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى ۋاڭ مىڭ ھەمدە مەملىكەتلىك ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مەسئۇللىرىمۇ ئۇنى يوقلاپ تۇردى.

تېيىپجان ئېلىيوپ شىنجاڭغا قايتىپ، شىنجاڭ تىببىي ئىنستىتۇتى قارىمىقىدىكى دوختۇرخانىدا داۋالانغان مەزگىلدە، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى سۇڭ خەنلياڭ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى تۆمۈر داۋامەت، مۇئاۋىن شۇجى جانابىل، مۇئاۋىن رەئىس تۇختى سابىر قاتارلىقلارمۇ ئۇنى كۆپ قېتىم يوقلىدى ھەمدە ئۇنى داۋالاش، ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش ئىشلىرىغا باشتىن-ئاخىر بىۋاسىتە يېتەكچىلىك قىلدى، مەركەزدىن مەخسۇس جۇڭگوچە داۋالاش مۇتەخەسسىسى تەكلىپ قىلدى.

يولداش سۇڭ خەنلياڭ شائىرنى بىرىنچى قېتىم يوقلىغاندا مۇنداق دېدى: «مەن بېيجىڭدا يولداش ۋاڭ مىڭ بىلەن كۆرۈشكەنىدىم. ئۇ سىزنى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تالانتلىق شائىرى، دېدى. مەن بۇ سۆزدىن ئىنتايىن خۇشاللاندىم. ئەسلىدە، بۇرۇنراق كېلىپ يوقلىسام بولاتتى، خىزمەت سەۋەبىدىن ۋاقتىدا كېلەلمىدىم. هازىرمۇ يېزىدىن ئۈدۈللا مۇشۇ يەرگە كەلدىم. روھىي كەيپىياتىڭىز ياخشى ئىكەن، خاتىرجەم داۋالىنىڭ. بۇ دوختۇرخانىنىڭ شارائىتى يامان ئەمەس. دورا ۋە باشقا لازىمەتلىكلەر يېتىشمىسە بېيجىڭدىن ئەكەلدۈرسەك بولىدۇ. خاتىرجەم داۋالىنىڭ.»

يولداش سۇڭ خەنلياڭ شائىرنى ئىككىنچى قېتىم يوقلىغاندا ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، تولىمۇ مېھرىبانلىق بىلەن مۇنداق دېدى: «سىز ئوڭاي تېپىلمايدىغان تالانت ئىگىسى. سىزگە ئوخشاش تالانتلىق كىشىلەرنىڭ يېتىشىپ چىقىشى ئاسان ئەمەس. سىزنىڭ كېسىلىڭىزگە يالغۇز ئۇيغۇر خەلقىلا ئەمەس، باشقا مىللەت خەلقلىرىمۇ ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلۈۋاتىدۇ. ياخشى بولۇپ كېتىدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىڭ. ياخشى بولۇپ كېتىسىز. سىز ساقىيىپ، يەنە تېخى كۆپ شېئىرلارنى يازىسىز.»

يولداش تېيىپجان ئېلىيوپ ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەرنىڭ ئۆزىگە قىلغان غەمخورلۇقى ئۈستىدە توختالغاندا: «بۇ ماڭىلا ئەمەس، بىر پۈتۈن ئۇيغۇر ئەدەبىياتى، بىر پۈتۈن ئۇيغۇر مەدەنىيىتىگە قىلىنغان غەمخورلۇق. بىز يولداش سۇڭ خەنلياڭنىڭ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەتلىرىنى قوللىشىمىز كېرەك» دېدى.

يولداش تېيىپجان ئېلىيوپ ئۆزىنى يوقلاپ بارغان دوست-بۇرادەرلىرى، سەپداشلىرى، خىزمەتداشلىرى بىلەن كۆرۈشكەندە ئەدەبىيات-سەنئەت ھەققىدە قىزغىن پاراڭلاشتى ھەمدە قىممەتلىك پىكىرلىرىنى بايان قىلدى.

نۇرمۇھەممەت توختى

ئاجايىپ كەپسە

(ھېكايە)

قارا چاپان، قارا تەلپەك كىيگەن ياسىن ھوشۇر ئېشەكنىڭ تۆپىسىدە خۇددى قارا قاغىدەك دۈگدىيىپ ئولتۇرۇپ، ئېشەكنى توختىماي دىۋىتەتتى. ئوڭ قولىغا مەھكەم تۇتۇۋالغان يۇلغۇن تاياق بىلەن ئېشەكنىڭ سۆڭگىگە ۋاسىلدىتىپ ئۇراتتى، تاياقنىڭ ئۇچىنى ئېشەكنىڭ تۆكلۈك بىقىنىغا ھەدەپ سانجىيتتى.

— خىت، خىت، ھو، ئىتنىڭ ھەققى، خىت دەيمەن!

تولا «خىت، خىت» دەۋېرىپ ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ پۈتۈپ كەتكەن، تولا ئۇرۇپ قوللىرىمۇ ئاغرىپ كەتكەنىدى، ئېشەك بولسا، گويا ئۇنىڭ كايىشلىرىنى ئاڭلىمىغاندەك، ئۇنىڭ ئالدىرىغىنىنى سەزمىگەندەك يەنىلا بىر خىل سۈرئەتتە كېتىپ باراتتى. تاياقنىڭ زەربىسىگە چىدىمىغان چاغلىرىدا، سۆڭگىچىنى تولغاپ، يان تەرەپكە مېڭىپ كېتەتتى-دە، تاشيولنىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىپ قالاتتى. دولىسىغا تاياق سانجىلغاندا، بېلىنى يادەك ئېگىپ قوياتتى، لېكىن قەدەملىرى تېزلەشمەيتتى. ئۇ خۇددى «ھەر قانچە ئۇرساڭمۇ، مېنىڭ ماڭغىنىم شۇ، ئەمدى بۇ ياشتا كەلگەندە بۇنىڭدىن ئىتتىك ماڭالمايمەن. ئۇرساڭ، ئۇردۇڭەر» دېگەندەك قىلىپ يەنە مۆگدىگەندەك مېڭىشقا باشلايتتى. قارىغاندا ئۇ، ھەقىقەتەنمۇ بۇنىڭدىن ئىتتىك ماڭالمايدىغاندەك ئىدى.

ياسىن ھوشۇر ئېشەكتىن چۈشتى. تولا دىۋىتكەنلىكتىن تېقىملىرى ئېچىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ قارا پاختىلىق شىمىنىڭ سىرتىدىن تېقىملىرىنى ئۇۋۇلاپ قويىدى. بەللىرىنى رۇسلىدى. قارا ھاڭگا ياسىن ھوشۇر ئۈستىدىن چۈشكەن جايىدىلا توختاپ تۇراتتى. ئۇ خۇددى ھارغاندەك، مۈشۈ يەردە بىردەم دەم ئېلىۋېلىشنى خالىغاندەك ئىدى. ياسىن ھوشۇرنىڭ ئاچچىقى كەلدى: «مۇنۇ ئۆلۈمتۈك بىر-ئىككى قەدەم بواسىمۇ ماڭغاچ تۇرسا بولمامدۇ؟» ئۇ تاياقنى كۆتۈرۈپ ئېشەكنى ئۇرماقچى بوۋادى، لېكىن ئۇرمىدى. كۆتۈرۈلۈپ بولغان قوللىرىنى ئاستاغىنە چۈشۈرۈۋالدى. ئېشەكنىڭ سۆڭگىچىدىن ئىتتىرىپ «خىت، خىت» دەپ ھەيدەپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىشقا باشلىدى. بىردىنلا ئۇنىڭ ئېشەككە ئىچى ئاغرىپ قالدى. ئۇنى دېمىسىمۇ، بىچارە ئېشەك قېرىپ كەتكەن، بېلىدىن،

پۈتلىرىدىن ماغدۇر قاچقان، قاچاندۇر بىر چاغلاردا قۇندۇزدەك پارقىراپ تۇرىدىغان تۈكلىرىدىن ئەمدى نۇر ئۆچكەن، كۆرۈمسىزلىشىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ياسىن ھوشۇرغا ئىشلەۋاتقىنىغا قاي زامانلار بولمىدى دەيسىز؟ يەتتە يىلمۇ ياكى سەككىز يىلمۇ ئاۋۋال، ئۇ بۇ ئىشەكنى ئاتمىش يۈەنگە سېتىۋالغان. شۇ چاغدا ئۇلارنى كېلىشتۈرۈپ قويغان بېدىك: «قېرىپ كېتىپتۇ، لېكىن ئاتمىش يۈەنگە ئەرزان، يەنە ئىككى - ئۈچ يىل ئىشلىتەلەيسىز» دېگەنىدى. ئىككى - ئۈچ يىل ئەمەس، يەتتە - سەككىز يىلمۇ ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى قانداقچە قېرىمىسۇن؟ ئۇ ھەر ھەپتىدە مۇشۇ يولدىن كىرىشتە ياسىن ھوشۇرنى، چىقىشتا ئېغىر ئوتۇننى كۆتۈرۈپ ئۆتىدۇ. يېيىشى يېرىك سامان. قوناق - بوغۇزغۇ يوق ئەمەس، لېكىن ئەمدى ئۇ بوغۇزنى چاينىيالمايدۇ، چىشى يوق. مۇشۇ قىشنى تىنىچ - ئامان ئۆتكۈزەلەمدۇ ياكى لالمىلارغا يەم بولامدۇ؟ بۇمۇ نامەلۇم.

لېكىن ياسىن ھوشۇر ئالدىرايتتى. تاڭ ئاتقىلى نەۋاق. كۈنمۇ چېچىلاي دەپ قالدى. ئەمدى ئالدىرىمىسا قاچان ئالدىرايدۇ؟ ئۇ ئەمدى ئالدىرىمىسا بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ يەتتى. ئۇ ھېلىمۇ باشقىلاردىن كۆپ كېيىن قالدى. باشقىلار ماشىنا - تراكتورلارنى گۈرۈلدىتىپ يۈرگەن بۈگۈنكى كۈندە، تېخى ئۇنىڭ ئىشەك ھارۋىسىمۇ يوق. ئەسلىدە ئۇ باشقىلاردىن ئۇنچىۋالا كېيىن قېلىپمۇ كەتمەيتتى، لېكىن ۋەزىيەتنى خاتا مۆلچەرلەپ قويدى. ئۇ چاغدا «ئالدىراشنىڭ ھاجىتى يوق. يەنە يەتمىشىنچى يىللاردىكىدەك بولىدۇ، يىغقان - تەرگىنىڭنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىدۇ.» دەپ ئويلىغانىدى. ھازىر قارىغاندا، ئۇنداق بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. كىشىلەر رەڭلىك تىزىملارنى شاراقشىتىپ ساناپ، موتوسىكلىتلىرىنى چاپتۇرۇپ يۈرۈشمەمدۇ؟ قارىغاندا، راستىنلا ئۇنداق بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. 56 - يىل، 62 - يىل، 70 - يىل يەنە قايتا تەكرارلانمايدىغاندەك تۇرىدۇ... ئۇ مانا شۇلارنى ھېس قىلغاندىن كېيىن ئالدىراپ قالغانىدى. بولۇپمۇ باشقىلار ساناپ يۈرگەن ھېلىقى رەڭدار تىزىملار بارغانسېرى ئۇنىڭ كۆزلىرىنى قىزارتىپ كېتىپ باراتتى. ياسىن ھوشۇرنىڭمۇ باشقىلاردەك ئاشۇ «شاراق - شۇرۇق» لارنى ساناپ باققۇسى، باشقىلاردەك روناق تاپقۇسى، ياخشى يەپ - ياخشى ئىچكۈسى كېلەتتى. ئۇ يېقىندىن بۇيان بۇرۇنقىدەك يالقاۋلىق قىلىپ يۈرۈۋەرسە ھال - كۈنىنىڭ تۈزەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ يەتتى. ناھايىتى سەت بولغىنى شۇكى، كۈزدە ھېلىقى «يېڭى باي» تۇرسۇن پالۋاش ئۇنىڭغا سەدىقە ئورنىدا ئىككى يۈز يۈەن ياردەم پۇل بەردى. ياسىن ھوشۇر تۇرسۇن پالۋاشنىڭ ياردىمىنى قوبۇل قىلىشىنىغۇ قىلدى، لېكىن نومۇستىن ئۆلگۈدەك بولدى. ياسىن ھوشۇر كىم؟ تۇرسۇن پالۋاش كىم؟ ھېلىقى يىلى ئىككىسى ئايىنىسەنى تالىشىپ قالغاندا، ئايىنىسە كىمنى خالىغانىدى؟ تۇرسۇن پالۋاش ئەل - يۇرت ئالدىدا مات بولمىغانمىدى؟ راست، ئۇ چاغدا ياسىن ھوشۇر ئەترەتنى پىرقىرىتىپ يۈرگەنىدى. ئۇ ھېلىغۇ تۇرسۇن پالۋاش ئىكەن، ئۇنىڭدىن نوچىراقلىرىنىمۇ مات قىلالايتتى. ئۇنىڭ ياسىن دېگەن ئىسمىمۇ ئەنە شۇ

چاغدا چوڭ كادىرلارنىڭكىدەك ياسىن ھوشۇرغا ئۆزگەرگەنىدى. ئەمدى مانا نېمىلەر بولۇپ كەتتى؟ ئاشۇ كونا «مات» ئۇنىڭغا سەدىقە بېرىپ يۈرمەمدۇ؟ ھەي، مۇنۇ ئالەمنىڭ تەتۈرلۈكىنى كۆرمەمدىغان! سەدىقە ئالىدىغانغا ياسىن ھوشۇر مىچىت بوسۇغىسىنى ساقلاپ ياتقان ئۆلۈمتۈك موللىمىدى ياكى ئاقساق - چولاق، غېرىب-غۇرۋامىدى؟ ... ياسىن ھوشۇر قاتتىق خىجىل بولدى. خوتۇنى ئاينىسە ۋە ئەل - جامائەت ئالدىدا ئۆلمىدى - يۇ، لېكىن باشقىسىنىڭ ھەممىسى بولدى.

مانا شۇنىڭدىن كېيىن ياسىن ھوشۇر ئالدىرىمىسا بولمايدىغانلىقىنى تونۇپ يەتكەن. ئۇمۇ بارلىق تەكلىماكان قىرغىقىدىكى كىشىلەرگە ئوخشاشلا ئوتۇنچىلىق قىلىشنى، ئوتۇن سېتىپ ئېشەك ھارۋىسى ئېلىشنى، ھارۋا بىلەن ئوتۇن توشۇپ روناق تېپىشنى، ئۆز كۈچى بىلەن تاپقان «شاراق - شۇرۇق» لارنى راھەتلىنىپ ساناپ بېقىشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى.

لېكىن مۇنۇ ئۆلۈمتۈك قارا ئېشەك نېمىشقا ئالدىرىمايدۇ؟ بوي دېسە تۆگىدەك، سۆلەت دېسە، ھەرقانداق ئۇزۇن قۇلاقتىن قېلىشمايدۇ - يۇ، مېڭىشىنى دېسە، مۆكىدىگىنى - مۆكىدىگەن. «ھۇ، ئاتىسىنى بىلمەيدىغان لامزەللە، ماڭمامسەن تېزرەك!»

ياسىن ھوشۇر قولىدىكى يۇلغۇن تاياق بىلەن قارا ھاڭگىنى كېلىشتۈرۈپ بىرنى سالدى. تۇيۇقسىز زەربىدىن سەنتۈرۈلۈپ كەتكەن ئېشەك سۆڭگىچىنى تولغاپ يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىپ قالدى.

مانا شۇ چاغدا كۈتۈلمىگەن ۋەقە يۈز بەردى. ناسۇس بىلەن پۈركىگەندەك چېچىلغان قويۇق چاڭ - توزان ياسىن ھوشۇرنىڭ كۆز ئالدىنى توسۇۋالدى. ئۇ ئېشەكنىمۇ، يولنىمۇ، ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى. پەقەت ماشىنىنىڭ گۈركىرىگەن ئاۋازىنىلا ئاڭلىدى... چاڭ - توزان شالاڭلاشقاندا ئۇ ئاۋۋال ئۆزىدىن ئون - ئونبەش قەدەم نېرىدا توختىغان ماشىنىنى، كېيىن يولنىڭ ئوتتۇرىدا ئۆلۈپ ياتقان ئېشەكنى كۆردى. ماشىنا ئېشەكنى بېسىپ ئۆتۈپ كەتكەنىدى. ياسىن ھوشۇر ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدى. مانا ئەمدى باي بولۇڭ! ئېشەكمۇ ئۆلدى. ئەمدى ئۆتۈننى نېمە بىلەن توشۇيسەن؟ ھەي، بىچارە!...

ياسىن ھوشۇر كۆڭلىدە شوپۇر كېلىپ: «ئېشەكنى تۈزۈك باشقۇرساڭ بولمامدۇ، پوچاڭ تۇماق، ئەمدى ماڭا بالا تېرىپ بەردىڭ» دەپ تىللاشقا باشلايدۇ، دەپ ئويلىغانىدى، لېكىن ئۇنداق بولمىدى. بۇرۇتلىرى ئەمدىلا خەت تارتقان، 18 - 19 ياشلاردىكى ياش شوپۇر ئېشەكنىڭ ئۆلۈكىگە قاراپ قېتىپ قالدى. پۈتلىرى ئۇزۇن، يوغان قارا ئېشەك يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا توغرىسىغا سۇنايلىنىپ ياتاتتى. ئۇنىڭ قورسىقى يېرىلىپ، ئۈچەي-قېرىنلىرى چىقىپ قالغان، شېغىللىق توپا يول قارامتۇل قان بىلەن بويالغانىدى.

— جېنىم ئاكا، ئېشەكنى تۆلەپ بېرەي، بۇ ئىشنى ھېچكىم ئۇقمىسۇن، بولامدۇ؟ سىلە قانچە پۇل دېسىلە، مەن...

شوپۇر بالا، ئۆتكەن قېتىم ۋەقە سادىر قىلغاندا بولغان ئىشلارنى، قاتناش باشقۇرۇش پونكىتى پراۋىسىغا بېسىپ قويغان تامغىنى، ئەمدى بۇ قېتىم ئۇلار

بىلىپ قالسا پراۋىسىدىن ئايرىلىپ قالىدىغانلىقىنى ئويلاپ ئەنسىرەپ كەتكەنىدى. ياسىن ھوشۇر ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى ئەنسىزلىكنى بىلمەيتتى، لېكىن ئۇنىڭ ھودۇقۇشلىرىدىن، ئالدىراشلىرىدىن، «سىلە قانچە پۇل دېسىلە...» دېگەن سۆزلىرىدىن كۆڭلىدە نېمىنىدۇ ھېس قىلدى. لېكىن نېمە ھېس قىلغانلىقىنى بىلىپ يېتەلمىدى.

— سىلە قانچە پۇل دېسىلە شۇنچە پۇل بېرەي، ئىككى يۈز يۈەن بەرسەم بولامدۇ؟

— ھەي، ماۋۇ كەلگۈلۈكنى كۆرۈڭ؟ مەن مۇشۇ ئېشەك بىلەن ئوتۇن توشۇپ بەش جان ئادەمنى باقاتتىم ئەمەسمۇ؟ ئەمدى قانداق قىلدىم؟ ۋاي، خۇدايىم!...

ياسىن ھوشۇرنىڭ كۆزلىرى ئېشەكنىڭ چۇۋۇلۇپ چىقىپ قالغان ئۈچەيلىرىگە تىكىلىپ تۇراتتى. قەلبى ھەقىقەتەنمۇ بەختسىزلىككە ئۇچرىغاندەك بىئارام ئىدى.

— ئىككى يۈز يۈەن ئازمۇ؟ گەپ قىلسىلىچۇ؟ بوپتۇ، ئۆزىمۇ يوغان ئېشەك ئىكەن، ئۈچ يۈز يۈەن بېرەي. پەقەت ئېشەكنىڭ ئۆلۈكىنى تېزرەك يوغۇشتۇرۇۋېتەيلى.

شوپۇر بالا جىددىيلىشىپ تۇراتتى. ئۇ يانچۇقىدىن ئۈچ يۈز يۈەن چىقىرىپ ياسىن ھوشۇرنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. ياسىن ھوشۇر تېخىچە ھاڭۋېقىپ تۇراتتى. ئۇ، شوپۇرنىڭ ئېشەكنىڭ پۇتلىرىدىن تۇتۇپ سۆرىمەكچى بولغانلىقىنى كۆرۈپ ئاندىن ھەرىكەتكە كەلدى. ئۇلار ئىككىسى ئۆلگەن ئېشەكنى سۆرەپ، يولنىڭ چېتىدىكى قۇرۇق قومۇش دۆۋىلەنگەن دۆڭنىڭ كەينىگە ئېلىپ كېلىپ تاشلىدى. شوپۇر بالا ھېلىمۇ جىددىيلىشىپ تۇراتتى. ئۇ يولغا توپا چېچىپ قاننى كۆمۈۋەتتى. ئۇ پات - پات يولنىڭ باش - ئايىغىغا قارايتتى، لېكىن ئۇنىڭ ئەنسىرەشلىرى بىھۇدە ئىدى. چۆل يولدا قاتناش باشقۇرۇش ساقچىسىمۇ، كېلىپ - كېتىدىغان ئۇنچىۋالا جىق ماشىنىمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ ۋەقە سادىر قىلغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەي قالدى.

* *

ئاشۇ قېتىمقى ۋەقەنىڭ سادىر بولغىنىغا يېرىم يىل بولدى. ياسىن ھوشۇر ئاللىقاچان باي بولۇپ قالدى. راست، تېخى «ئون مىڭ يۈەنلىك ئائىلە» بولالىغىنى يوق، لېكىن بالا - چاقىلىرىنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى تەل، نېنى پۈتۈن بولدى. مۇھەببەتلىشىپ ئالغان ئامراق خوتۇنى ئاينىسەگىمۇ ھەرەمنىڭ گىجىم رومىلىدىن ئېلىپ بەردى. ھازىر ئۇنىڭ ساندۇقىدا يەنە نەخمۇ نەخ مىڭ يۈەن پۇلى بار. كىم ئۇنى باي ئەمەس دېيەلەيدۇ؟ ئەڭ مۇھىمى، ئۇنىڭ ئىسمى ئاھالە كومىتېتىنىڭ «نامرات ئائىلىلەر» تىزىملىكىدىن ئۆچۈرۈلۈپ «ھاللىق ئائىلە» لەر قاتارىدا تىزىملاندى. كىشىلەرمۇ ئەمدى ئۇنىڭغا ھۆرمەت ۋە ھەۋەس بىلەن قارىشىدىغان، توي - تۆكۈنلەردە تۆرگە باشلىشىدىغان بولدى. مانا بۇ ئۇنىڭ باي بولغانلىقىنى، روناق تاپقانلىقىنى كۆرسەتمەمدۇ؟ پەقەت بىر ئىشقىلا ئۇنىڭ كۆڭلى غەش ئىدى. ئاھالە كومىتېتىنىڭ «ھاللىق ئائىلىلەر» تىزىملىكىدىكى «قانداق كەسىپى ئائىلە» دېگەن كاتەكچە تېخىچە تولدۇرۇلماي

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

بوش تۇراتتى. باشقىلارنىڭ ئىسمىنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئاشۇ كاتەكچىلەرگە «ترانسپورت كەسپىي ئائىلىسى»، «خۇمدانچىلىق كەسپىي ئائىلىسى»، «باقمىچىلىق كەسپىي ئائىلىسى»... دېگەندەك خەتلەر تولدۇرۇلغانىدى، لېكىن ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ ئاخىرىدىكى كاتەكچە بوش تۇراتتى. راستىنى ئېيتقاندا، ياسىن ھوشۇر يۇقىرىقىدەك «كەسپىي ئائىلە» لەرنىڭ ھېچقايسىسىغا تەۋە ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ قانداق «كەسپىي ئائىلە» ئىكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئاھالە كومىتېت كادىرلىرىمۇ، قوشنىلارمۇ بىلمەيتتى. ئۇنىڭ ئۆزىمۇ بۇنى ھېچكىمگە ئېيتمىغانىدى، لېكىن ئۇنىڭ باي بولغىنى راست، دەسلەپكى ئارزۇلىرى ئەمەلگە ئېشىپمۇ بولدى. ئېشەك ھارۋىسى ئالمەن دەپ ئويلىغانىدى، ئۇنى ئالدى. بالا- چاقامنى ياخشى كېيىندۈرىمەن دەپ ئويلىغانىدى، شۇنداق قىلدى. يېڭىسارنىڭ نەقىش دەستىلىك پىچىقىدىن بىرنى يانپىشىمغا ئاسىمەن دەپ ئارزۇ قىلغانىدى، ئۇنىڭغىمۇ ئېرىشتى... لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلى يەنىلا غەش ئىدى، ھېلىقى كاتەكچە بېشىنى قاتۇراتتى. ئۇنىڭغا نېمىدەپ تولدۇرسا بولار؟ ئۆزىگە قانداق «كەسپىي ئائىلە» دەپ ئىسىم قويسا مۇۋاپىق بولار؟

ئۇنىڭ باي بولۇشىغا سەۋەب بولغان ئاشۇ ۋەقە ھېلىمۇ ئۇنىڭ ئېسىدە ئىدى. قارا ھاڭگىنىڭ چوڭگۈلۈپ كەتكەن ئۈچەي- قېرىنلىرى، شىخىل ئارىلاش توپىنى بويىغان قانلىرى ھېلىمۇ ھازىرقىدەكلا كۆز ئالدىدا تۇراتتى. ئۇ شۇ كۈنى چۆلدىن يېنىپ چىقىۋېتىپ قەلبىدە تاسادىپىي ئامەتكە ئۇچرىغان جاھانكەشتىنىڭ خۇشاللىقىدەك بىر خىل خۇشاللىقنى سەزدى. ئۇنىڭغا راستىنلا ئامەت كەلگەنىدى. ئۈچ يۈز يۈەن پۇل! بۇ ئاز پۇلمۇ؟ ئېشەكمۇ، ئېشەك ھارۋىسىمۇ سېتىۋېلىشقا يېتىدۇ. «سەھەر قوپقان سائادەت» دېگەن گەپ بار. بۈگۈن سەھەردە چوقۇم خىزىر ئەلەيھىسسالام ئۇچرىغان گەپ. بولمىسا بۇنداق ئامەت نەدىن كېلىدۇ؟ ھېلىقى شوپۇر بالىنىڭ يالۋۇرۇپ كېتىشلىرىنى كۆرمەمسەن. ھەي ـ ھەي... لېكىن ئۇنىڭ قەلبىدە چۈشىنەلمەي قالغان بىر نەرسە بار ئىدى. ئۇ ئارزۇ- ئۈمىدكىمۇ، سۈيىقەست، ھىيلە ـ مىكىرگىمۇ ئوخشايتتى. ئاشۇ بىر نەرسە خۇددى ئارغامچىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۈگۈنچەكتەك بولۇۋېلىپ، كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە تاقىشىپ تۇراتتى، بىئارام قىلاتتى. ئاشۇ بىئاراملىقنىڭ ئىچىدە خۇشاللىقمۇ، قىزىقىشمۇ، تەلپۈنۈشمۇ، ئازراق ئەنسىزلىكمۇ بار ئىدى. ياسىن ھوشۇر چۆلدىن يېنىپ چىققۇچە يول بويى مۇشۇ ھەقتە ئويلاپ ماڭدى. ئۇنىڭ ئالدىدا شىخىل توپىلىق تاشيول يېيىلىپ ياتاتتى. يول! بۇمۇ يولمۇ؟ ھېچقانداق يولدىن پەرقلەنمەيدىغان، يىراق ـ يىراقلارغا ئېلىپ بارىدىغان يول. تار ۋە ئويمان- چوڭقۇرلۇقىنى، توپىلاق ئىكەنلىكىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، بۇمۇ ئوخشاشلا مەنزىلگە ئېلىپ بارالايدۇ. كۆزلىگەن مەنزىلگە يەتكۈزىدۇ. يا تەۋەككۇل! يا قاينامدىن چىقارمەن، يا سايرامدىن، مېڭىپ باقمايمۇ؟

ياسىن ھوشۇر قولۇم ـ قوشنىلىرىغا ۋە خوتۇنىغا «ئېشەك چۆلدە ئۆلۈپ قالدى» دېدى. لېكىن ئۇنىڭ قانداق ئۆلگەنلىكىنى ئېيتمىدى. ئۇ شۇ ھەپتىسى يەكشەن-

بىردە يەنە بىر ئىشەك سىپتىۋالدى. قىرىق يۈەنگە سېتىۋالغان بۇ سۇر ھاڭگىمۇ پاچاقلىرى ئۇزۇن، بېلى ئىنچىكە، قېرىپ ھالدىن كەتكەن، كۆزىنىڭ ئاستىنقى قاپاقلىرىدا تولا ئاققان ياشتىن چوڭقۇر ئېرىقچە پەيدا بولغان ئىشەك ئىدى. بۇمۇ يۈلغۇن تاياق بىلەن ئۇرسا، سۆڭگىچىنى تولغاپ يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىپ ۋالاتتى. ياسىن ھوشۇر ئۇنى ھېلىقى چۆل بىلەن كەنت ئوتتۇرىسىدىكى يولدا ئۈچ كۈن ھەيدەپ يۈردى. دەسلەپكى ئىككى كۈندە ئىش ئەپلەشمىدى. كېيىنكى كۈنى كونىلىقىدىن ئەبجەقى چىقىپ كەتكەن، چاقلىرى ھەر تەرەپكە غالداڭلاپ تۇرىدىغان بىر تىراكتور بىچارە ئىشەكنى سوقۇۋەتتى. ئىشەكنىڭ بېلى سۇنۇپ، يانپىشى ئاجراپ كەتكەن بولۇپ، تاشيولنىڭ ئوتتۇرىسىدا جان تالىشىپ ياتاتتى. تىراكتورچى ياسىن ھوشۇرغا خېلى قاتتىق كايىدى. ياسىن ھوشۇرمۇ بوش كەلمىدى. «ئاستىراق ھەيدىمەمسەن ئاداش، بولۇشىغا چاپتۇرىدىغان سېنىڭ بەيگە مەيدانىڭ ئەمەس بۇ، يول دېگەندە ھەممە ئادەم ماڭىدۇ!...» شۇنداق قىلىپ دەسلەپتە بىر ئاز ھۆرپىيىشكەن بولسىمۇ، كېيىن ئۇلار يەنىلا كېلىشىپ قالدى. ياسىن ھوشۇر ئالدىنقى قېتىمدىكىدەك ئۈچ يۈز يۈەن ئالالمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئىشەكنىڭ پۇلىنى بەش ھەسسە قىلىپ تۆلىتىۋالدى.

ياسىن ھوشۇر شۇكۈنى ئۆيگە قايتمىدى. ئەتىسى پەيشەنبە ئىدى. پەيشەنبە بازار دېگەن قالتىس قىزىيدىغان بازار ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، غول تاشيول ئۈستىدە، ئۈچ ناھىيىنىڭ ئادەملىرى يىغىلىدۇ. بۇنداق بازاردىن نېمىشقا ئىشەك سېتىۋېلىشقا بولماسۇن؟! ئۇ شۇنداق قىلدى ۋە شۇ كۈنى بازارنىڭ سىرتىغا چىقىپ بولغۇچە، بۇ ئىشەكنىڭمۇ ئۆلۈكىنى سېتىۋالدى. ئۇ ئەمدى ئوبدانلا ئىش ئۆگىنىپ قالغانىدى، ئۆزىنىڭ كەڭ يولغا قارىغاندا تار يولدا ئوبدان ماڭىدىغانلىقىنى، ئادەم، ھارۋا، ماشىنا - تراكتور شالاڭ يولغا قارىغاندا قىستاڭ جايدا ئىشنىڭ ئوڭاي ئەپلىشىدىغانلىقىنى بىلىۋالدى. ھەممە ئىشنىڭ ئۆز قانۇنىيىتى بولىدۇ. قانۇنىيەتنى بىلىۋالساڭ، ھەممە ئىش ئاسان بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ ياسىن ھوشۇرمۇ ئۇنچىۋالا كالۋالاردىن ئەمەس. ئۇمۇ ئۆز ھۈنىرىنىڭ قانۇنىيىتىنى ئىگىلىۋالدى. ئىشنىڭ ئېپىنى تېپىۋالدى. ئەمدى يەنە يۈرۈشمەيدىغان قانداق ئوقەتكەن ئۇ؟!

لېكىن ئۇنىڭ كېيىنكى ئىشلىرى ئۇنچىۋالا ئوڭۇشلۇق بولۇپمۇ كېتىۋەرمىدى. ئۇ بەشىنچى ئىشىكىنى ھەيدەپ «قوشنا ناھىيىدىكى ھەدىسىنى يوقلىغىلى» كېتىۋاتقاندا، چېكە چاچلىرى ئاللىقاچان ئاقىرىپ كەتكەن بولسىمۇ، تېخىچە يالاڭباش يۈرىدىغان بىر نوچى ماي يۇقى قوللىرى بىلەن، ياسىن ھوشۇرنى بىر تەستەك سالدى... بۇ قانداق ئادالەتسىزلىك؟ ئىشىكىنى باستۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويسۇن، يەنە، كېلىپ ئىگىسىنى ئۇرسۇن، بۇ قانداق گەپ؟ يالاڭباش نوچىنىڭ يەنىمۇ ئۇرغۇسى بار ئىدى، لېكىن ياسىن ھوشۇرمۇ بوش كەلمىدى. ئۆزىنىڭ كەسمىگەن توغراقتەك يوغان گەۋدىسى، تۈگمەن بېشىدا ئۆسكەن سوگەتنىڭ يىلتىزلىرىدەك ئۇزۇن ۋە كۈچلۈك قوللىرى بىلەن ھېلىقى نوچىنىڭ گېلىدىن سىقىپ، ماشىنىنىڭ كۆزۈپىگە نىقتاپ قويدى. ئەتراپتا كى-

شىلەر يىغلىدى.

— ھوي، ئاداش، نېمە قىلغىنىڭ بۇ؟ ئېشەكنى بېسىۋەت، يەنە كېلىپ ئېگىسىنى ئۇر، بەك نوچى ئوخشىمامسەن؟

— ئېشەكنى تۈزۈك باشقۇرسۇن، بۇ پوجاڭ تۇماق...

— ئېشەك ئەمەسمۇ؟ ھايۋان دېگەن غەرەز ئۇقامدۇ؟

— ئېشەكنى مىنگەن ماۋۇ نېمە ئېشەك بولمىغاندىكىن، ئوبدانراق باشقۇرۇپ مېڭىشى كېرەك!

— ھەر نېمە دېگىنىڭ بىلەن، سېنىڭ بۇ بىچارە ئادەمنى ئۇرغىنىڭ توغرا بولمىدى.

— ئېشەكنى تۆلە، ئاداش، قاتناش باشقۇرۇش پونكىتىغا بارغانىنىڭ ساڭا پايدىسى يوق.

بۇ قېتىممۇ ئىلگىرىكىدەك بولدى. دەسلەپتە كۆتىگە خۇددى نۆشۈدۈر قىستۇرغاندەك چىچاڭشىپ كەتكەن ھېلىقى يالاڭباش نوچى ئاستا - ئاستا ياۋاشلاپ قالدى. ئادەم جىق يەردە گەپمۇ جىق بولىدىكەن. ياسىن ھوشۇرنىڭ ئېشىكىنى بىرى ئۈچ يۈز يۈەن باھالىسا، بىرى تۆت يۈز يۈەن باھالىدى. يەنە بىرى، مال باھاسىنىڭ ئۆسۈپ كەتكەنلىكىنى، ئېشەكنىڭ باھاسىنىڭمۇ ئۆسۈشى لازىملىقىنى ئەسكەرتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭغا يەنە تېگىشلىك پۇلنى ئېلىپ بېرىشتى.

ياسىن ھوشۇر يەنە بىر قېتىمدا بىر قېرى پىخسىق بىلەن داۋالىشىپ قاتناش باشقۇرۇش پونكىتىغىچە باردى. ئۇ دەسلەپتە «گۇناھ ئۆزۈمگە ئارتىلىپ قالارمۇ؟» دەپ ئويلاپ ئەنسىرىگەنىدى، لېكىن ئۇ يەردىمۇ ھەققانىيەتنى ياقلايدىغان، ئادالەتلىك ئادەملەر بار ئىكەن. گەرچە ئۇنىڭغا ئازراق گۇناھ ئارتىلغان بولسىمۇ، يەنىلا ئېشەكنى ئۆزى دېگەن باھادا تۆلىتىپ بەردى.

مانا شۇنداق قىلىپ ئۇ، ھەممە نېمىسى تەل، ساندۇقتا پۇللىرى شاراقشىپ تۇرىدىغان «مىڭ يۈەنلىك ئائىلە» بولۇپ قالدى. «ئون مىڭ يۈەنلىك ئائىلە» بولۇشقا پەقەت بىرلا نۆل كەم ئىدى. ئوتتۇرىدىكى ئارىلىق ئانچە يىراق ئەمەس. ئۇمۇ پات ئارىدا «ئون مىڭ يۈەنلىك» لەرگە يېتىشىۋالىدۇ. تېخى ئىش باشلىغىلى ئاران يېرىم يىل بولدى. بىر يىل بولسۇن، ئىككى يىل ئۆتسۇن. شۇ چاغدا ھەقىقىي باي بولىدۇ. «كۆرۈنگەن تاغ يىراق ئەمەس» دېگەن گەپ بارغۇ!

لېكىن ياسىن ھوشۇرنىڭ كۆڭلى يەنىلا سەل يېرىم ئىدى. ئاھالە كومىتېتىنىڭ ئاشۇ «ھاللىق ئائىلىلەر» جەدۋىلىدىكى ھېلىقى «قانداق كەسپىي ئائىلە» دېگەن كاتەكچە ئېسىگە چۈشسىلا كۆڭلى غەش بولاتتى. ئۇ يەرگە نېمىدەپ تولدۇرۇش كېرەك؟ ئۆزىگە قانداق «كەسپىي ئائىلە» دەپ ئىسىم قويسا مۇۋاپىق؟ ئۇ، قەدىرلىك ئېشىكىنى قىستاپ يوللاردا ھەيدەپ كېتىۋاتقاندا، ئۆگزىسىگە چىقىپ قوناق شېخىغا يۆلىنىپ ئاپتاپ سۇنۇپ ئولتۇرغان چاغلىرىدا دائىم مۇشۇ ھەقتە ئويلايتتى، لېكىن مۇۋاپىق ئىسىم تاپالماي تىت - تىت بولاتتى. تىت - تىتلىق دېگەن پەقەت بىر خىل روھىي ھالەت، ئۇ كەمبەغەللىك ئازابى ئەمەس. بۇ تەرەپتىن ئالغاندا ئۇنىڭ كۆڭلى توق. چۈنكى ئۇ راستىنلا ھاللىق، باي، توققۇزى تەل

ئائىلە بولۇپ قالغانىدى.

* *

ياسىن ھوشۇر بۈگۈن يەنە يولغا
چىقتى. ياق، يولغىلا ئەمەس ئوقەتكە،
ئوۋغا چىقتى. ئۇنىڭ ئالدىدا بويى چاق-
قانغىنە، قوڭۇر تۈكلۈك «كالتە قۇيرۇق»
كېتىپ باراتتى. بۇ ئىلگىرىكىلەردەك
ئۇنچىۋالا چوڭ ئىشەك ئەمەس. تېتىك - تېتىك
قەدەم ئېلىشلىرىدىن قارىغاندا، ئۇنچىۋالا
قېرىمۇ، بەك ھالىدىن كەتكەنمۇ ئەمەس
ئىدى. ئۇنىڭ ئىلگىرىكى ئىگىسى نېمىش-
قىدۇ ئەرزان سېتىۋەتكەن. ياسىن ھوشۇر
جوغىغا قاراپ ئالغۇسى كەلمىگەن بول-
سىمۇ، لېكىن باھاسىنىڭ ئەرزانلىقىدىنلا
ئېلىپ قويغانىدى. ئۇ ئىشەكنى ھەيدەپ
كېتىۋېتىپ، «300 گە يارىمىسىمۇ 200
گە يارار، مۇھىمى بۇ ئەمەس. ئەڭ مۇ-
ھىمى تاياق تەككەندە، سۆڭىكىنى تول-
غىسىلا بولدى» دەپ ئويلىدى. ئۇنىڭغا
ئەڭ زۆرۈرى ئەنە شۇ «تولغاش» ئىدى.
تولغىمىسا، يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا تولغاپ
بارالمىسا ئىش ئەپلەشمەيتتى. ئۇ مانا
شۇنى نەزەردە تۇتۇپ، ئىلگىرىكى يۇلغۇن
تايىقىنى ئۆرۈكنىڭ كەسمىسىدىن ياسال-
غان يوغان كالتەككە ئالماشتۇردى. بۇنداق
يوغان كالتەك تەگكەندە، قېنى قايسى ئې-
شەك سۆڭىكىنى تولغىماي تۇرالايدىكەن؟
ياسىن ھوشۇر سىناپ كۆرمەكچى بولۇپ،
قولىدىكى ئۆرۈك كالتىكى بىلەن ئىشەك-
نىڭ ئوڭ سۆڭىكىگە تۇيدۇرماي
«ۋاقىقىدە» سالدى. تاياقنىڭ زەربىسىگە
چىدىمىغان «كالتە قۇيرۇق» سۆڭىكىنى
سولغا تولغاپ، يېنىچە مېڭىپ يولنىڭ
ئوتتۇرىسىغا بېرىپ قالدى ۋە ئۆزىنى
تەستە ئوڭشاپ خېلى يىراق يەرگىچە
سوكۇلدىدى. «بولىدىكەن، مۇشۇنچىلىك
تولغىسىلا ئىش پۈتتى دېگەن شۇ.»

ياسىن ھوشۇرنىڭ «يولغا» چىقمى-
غىنىغا خېلى ئۇزۇن بولۇپ قالغانىدى.
راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭ ھۈنىرى ئاش-
پەزچىلىك ياكى مۇزدۇزچىلىقتا ئوخشاش
ھەر كۈنى قىلىپ تۇرىدىغان ياكى ھەر
كۈنى قىلغىلى بولىدىغان ھۈنەر-
لەردىن ئەمەس ئىدى. شۇڭا پەيت
كۈتۈشكە توغرا كېلەتتى. بۇ ھۈنەرنى
ئارىلاپ - ئارىلاپ قىلىشقا توغرا كېلەتتى.
ئەگەر قاتناش باشقۇرۇش پونكىتىغا بې-
رىشقا توغرا كېلىپ قالسا، ساقچىلار «قاي-
سى كۈنىمۇ سېنىڭ ئىشىكىڭنى باسسا،
بۈگۈنمۇ سېنىڭ ئىشىكىڭنى سوقسا، بۇ
قانداق گەپ» دەپ سوراپ قېلىشى مۇم-
كىنىدى. شۇڭا ئېھتىيات قىلىپ نەچچە
ۋاقىتتىن بېرى ئۆيدە دەم ئېلىپ ياتقا-
نىدى. بۈگۈن يەنە يولغا ئاتلاندى، لېكىن
قېرىشقاندەك ماشىنا - تېراكتور ئاۋازى ئاڭ-
لانمايتتى. «خېلى ماڭىدىغان ئوخشايمەن،
تېزرەك كېلىشسە بولاتتى، كاساپەتلەر...».
ئۇ ئىشەككە سوكىدىشىپ ئاستا ماڭدى.
«كالتە قۇيرۇق» مۇ ئاستا، لېكىن ھوش-
يارلىق بىلەن كېتىپ باراتتى. ئۇ ھوش-
يار بولمىسا بولامدۇ؟ ئۆرۈكنىڭ كالتى-
كى دېگەن پاختىدەك يۇمشاق ئەمەس...

ياسىن ھوشۇر خىيالغا پاتتى. ئۇ-
نىڭ يادىغا ئاھالە كومىتېت سېكرېتارى-
نىڭ قايسى كۈنى دېگەن گەپلىرى كەل-
دى: «ياسىن ئاخۇن، ئۆزلىرىمۇ خېلى
ھاللىق ئائىلىلەردىن بولۇپ قالدىلا. باش-
قىلاردىن ئاڭلىشىمغا قارىغاندا، ئىشەك ئې-
لىپ، ئىشەك سېتىپ پېدىگەچىلىك قىلىۋات-
قان ئوخشايلا. مېنىڭچە، پېدىگەچىلىك دې-
گەن ئانچە ياخشى كەسىپ ئەمەس. شۇڭا
باشقا بىرەر مۇۋاپىق كەسىپ بىلەن شۇ-

www.uyghurkitap.com

غۇللانسىلا ئوبدان بولاتتى. مەسىلەن: سودىگەرچىلىك قىلامىلا، قاسساپچىلىق قىلامىلا، قايسىسىنى كۆڭۈللىرى خالىسا، شۇنى قىلىسىلىمۇ بولۇۋېرىدۇ. قاسساپچىلىقتا خېلى ئەپلىرى باردەك تۇراتتى. مېنىڭچە، شۇنى قىلسىلا، تاپاۋىتىمۇ يامان ئەمەس. بىز جەدۋەلگە ‹قاسساپچىلىق كەسپىي ئائىلىسى› دەپ تولدۇرايلى...» ياسىن هوشۇر شۇ چاغدا «ئوبدان، مەسلىھەتلىرىگە رەھمەت» دەپ قۇتۇلغانىدى. سېكرېتار كەتكەندىن كېيىن ئۇ بۇ مەسلىھەت توغرىسىدا خېلى ئۇزۇنغىچە ئويلاندى، لېكىن نېمىشقىدۇ قاسساپچىلىق ئۇنىڭغا ئانچە يارىمىدى. بىر قوي ئۆلتۈرسەك، ئاران ئون-ئونبەش يۈەن پايدا قالسا، بۇنىڭ بىلەن قانچىلىك ئىلگىرىلەپ كەتكىلى بولىدۇ؟ قاچان «ئون مىڭ يۈەنلىك ئائىلە» بولغىلى بولىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، قاسساپچىلىقنىڭ جاپاسىنى دېمەمسەن. قولىلىرىڭنى قان-يېرىڭگە تىقىپ پاسكىنا بولسەن، ئۆپكەڭ يېرىلىپ كەتكۈدەك چىڭقىلىپ پۈدەيسەن. قوينىڭ قېرىن-ئۈچەيلىرىنى تۆككەندىكى سېسىق پۇراقچۇ؟... ياسىن هوشۇر مۇشۇلارنى ئويلاپ، قاسساپچىلىق قىلماسلىق نىيىتىگە كەلگەنىدى. ئۇنىڭ بۇنداق نىيەتكە كېلىشىگە قاسساپچىلىقنىڭ جاپاسىلا ئەمەس، مۇھىمى، كىرىمىنىڭ ئازلىقى سەۋەب بولغانىدى. ئۇ توپ كىرىم قىلىشنى، بىر قېتىمدىلا ئىككى يۈز-ئۈچ يۈز يۈەنلەپ كىرىم قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى. توپ پۇلنى سانىغاندىمۇ خېلى پۇخادىن چىققۇچە سانىغىلى بولاتتى. ئۇ پۇلنىڭ «شاراق-شۇرۇق» قىلغان ئاۋازىنى بەك ياقتۇراتتى. ئۇنىڭغا ھەرقانداق ئېسىل مۇزىكىمۇ، سالامەت خاننىڭ ناخشىلىرىمۇ پۇلنىڭ شاراقلىشىدەك يېقىملىق ئاڭلانمايتتى... ياسىن هوشۇر ئالدىرايتتى. يەنىمۇ گۈللەشكە، بۇرۇنراق «ئون مىڭ يۈەنلىك ئائىلە» بولۇشقا ئالدىرايتتى. ئۇ، ھەممىنى ھەيران قالدۇرۇشقا، بولۇپمۇ ھېلىقى تۇرسۇن پالۋاشتىن ئۆتۈپ كېتىشكە ئالدىرايتتى. ئۆتكەن يىلدىكى ھېلىقى «سەدىقە» تېخىچە ئۇنىڭ يادىدا بار ئىدى. ئاشۇ «سەدىقە» نى يادىغا ئالسىلا خورلۇقى كېلەتتى. خەپ! ئۇمۇ «ئون مىڭ يۈەنلىك ئائىلە» بولىدۇ. بەلكىم «يۈز مىڭ يۈەنلىك ئائىلە» بولۇشىمۇ مۇمكىن. ئۇ چاغلارغا بارغاندا، ئۇمۇ «سەدىقە» تارقىتىدۇ. دەل ئاشۇ تۇرسۇن پالۋاشقا سەدىقە بېرىدۇ.

راستىنى ئېيتقاندا، ياسىن هوشۇر باشقا كەسىپلەر بىلەن شۇغۇللىنىشنى ئويلىمىدى ئەمەس، ئويلىدى. كۈنلەپ-تۈنلەپ ئويلىدى. ئاخىر يەنىلا ئۆزىنىڭ هازىرقى كەسپىنى مۇۋاپىق تاپتى. بۇمۇ راستىنلا مۇۋاپىق كەسىپ ئىدى. ئۇنىڭ نەرى يامان؟ ئوخشاشلا ئەقىل ئىشلىتىدۇ، دەسمايە سالىدۇ، پەيت تاللايدۇ. سودىگەرلەر ئەرزان ئېلىپ، قىممەت سېتىپ پۇل تاپسا بولىدىكەنۇ، ياسىن هوشۇر پۇل تاپسا نېمىشقا بولمايدىكەن؟ شوپۇرلار ھۆكۈمەتنىڭ ماشىنىسىدا چوڭتىكىنى تومىلىسا بولىدىكەنۇ، ياسىن هوشۇر ئۇلاردىن ئازراق چوتا ئايرىۋالسا نېمىشقا بولمايدىكەن؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ كەسىپنىڭ ئۇنچىۋالا جاپاسى يوق. ئەرزان ئېشەكلەرنى تاللاپ سېتىۋالسەن، تار يوللاردا ھەيدەپ يۈرسەن، يوغان كالتەك بىلەن سۆڭگىچىگە كېلىشتۈرۈپ سالسەن، بارى-يوقى مۇشۇ، لېكىن ئازراق تەۋەككۇلچىلىك قىلىشقا،

هېلىقى بېنزىن ۋە سەلەركە پۇراپ تۇرىدىغان قاسماق شوپۇرلارنىڭ تىل-ھاقارەتلىرىگە چىداشقا توغرا كېلىدۇ، لېكىن بۇ ھېچگەپ ئەمەس. ئىككى يۈزلەپ-ئۈچيۈزلەپ قولغا كىرىدىغان پۇل بۇنى بېسىپ كېتىدۇ. بۇنىڭ «شاراق-شۇرۇق» ئاۋازى ھاقارەتلەرنى ئۇنتۇلدۇرالايدۇ. شۇنداق ياخشى، شۇنداق پۇللۇق كەسىپنى تاشلاپ، باشقا كەسىپنى تاللىغىلى ياسىن ھوشۇر ساراڭمىدى؟

لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلى نېمىشقىدۇ غەش ئىدى. بولۇپمۇ ئاشۇ «قانداق كەسپىي ئائىلە» دېگەن كاتەكچىنى ئويلىسىلا كۆڭلى غەش بولاتتى. ئۇنىڭ بوپتىلا، «بېدىكچىلىك كەسپىي ئائىلىسى» دەپ تولدۇرۇپ قويساي، دەپ ئويلىغان چاغلىرىمۇ بولدى، لېكىن بۇنداقتا توغرا بولمايتتى. زىخمۇ كۆيمەيدىغان، كاۋاپمۇ كۆيمەيدىغان، قۇيرۇقمۇ تۇتقۇزمايدىغان، قاپقانغىمۇ دەسسىمەيدىغان بىر ئىسىم تاپقىلى بولماسمۇ؟ ئەھۋالنى دەل، جايىدا، توغرا ئەكس ئەتتۈرىدىغان، لېكىن ھېچكىم سېزەلمەيدىغان، ھېچكىم بىلمەيدىغان بىر بىر ئىسىم تاپقىلى بولماسمۇ؟

ياسىن ھوشۇرنىڭ يېنىدىن بىر ماشىنا غۇيۇلداپ ئۆتۈپ كەتتى. ھەي، ئىست! ئۇ خىيال بىلەن بولۇپ كېتىپ ماشىنا ئاۋازىنى ئاڭلىيالماي قالغىنىغا ئېچىندى. پۇرسەت بىكارغىلا ئۆتۈپ كەتكەندى. «يولمۇ تار، ئەجەبمۇ بەلەن پۇرسەت ئىدى-دە، ھەي، ئىست...». ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىدى. كۆمۈش لېنتىدەك سوزۇلغان يولدا خېلى يىراقتا يەنە بىر ماشىنا كېلىۋاتاتتى. «مانا پۇرسەت دېگەن! ئەمدى چىڭ تۇت. قانچە تېز بولسا، شۇنچە ياخشى». ئۇ ئۆرۈك كالتىكىنى چىڭ تۇتۇپ تەييار بولۇپ ماڭدى. ئېشەك بىلەن ئۇنىڭ ئارىلىقىدا بىر يېرىم مېتىردەك ئارىلىق بار ئىدى.

غۇلاچلاپ ئۇرسا، ئۆرۈك كالتىكى دەل «كالتە قۇيرۇق» نىڭ سۆڭگىكىگە تېگەتتى. «قېنى، غۇلاچلاپ سالغاندا سۆڭگىكىنى تولغاپ يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا چىقمىغىسىنى كۆرەي!». ياسىن ھوشۇر ماشىنىنىڭ ئاۋازىغا قۇلاق سالدى. «يەنە ئازراق بار، يەنە ئازراق...» ئۇ ماشىنا بىلەن ئۆزى ئارىلىقىدىكى مۇساپىنى ماشىنا ئاۋازىغا قاراپ مۆلچەرلەشكە پىششىپ قالغانىدى. بۇ ئارىلىق ئىنتايىن مۇھىم ئىدى. دەل بولۇشى، تورمۇز قىلىپ ئۈلگۈرەلمەيدىغان بولۇشى كېرەك ئىدى.

دۇ... دۇ... دۇت!

سىگنال ياڭرىدى. ياسىن ھوشۇر

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

كالتەكنى چۆرۈپ «كالتە قۇيرۇق» نىڭ سۆڭگەكچىگە قارىتىپ كۈچ بىلەن ئۇردى. «كالتە قۇيرۇق» تاياقنىڭ چۆرۈلگىنىنى كۆرۈپ قالغانمۇ نېمە، بىردىن ئۆزىنى ئالغا تاشلىدى، كالتەك تەگمەي قالدى. كۈچەپ ئۇرۇشتىن ئۆز تەڭپۇڭلۇقىنى يوقاتقان ياسىن ھوشۇر دەلدەڭشىپ يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېتىپ قالدى. ئۇ ئاخىرقى قېتىم غايەت يوغان بىر نەرسىنىڭ ئۆزىگە قاراپ باستۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى غۇۋا كۆرگەندەك بولدى.

* *

شەھەرلىك خەلق دوختۇرخانىسىغا ئېلىپ كېلىنگەن ياردار ئۈچ كۈندىن بېرى ھوشسىز ياتاتتى. ئۇنىڭ ئىسمىنىمۇ، يۇرتىنىمۇ، كەسپىنىمۇ ھېچكىم بىلمەيتتى. ئۇنى ئېلىپ كەلگەن شوپۇر دوختۇرلارغا يالۋۇراتتى.

— جېنىم دوختۇر، بۇ ئادەمنى بىر ئىلاجى قىلىپ قۇتقۇزۇۋېلىڭ. بولمىسا، ماڭا ئۇۋال بولىدۇ. ئۇ يولنىڭ ياقىسىدا ئىدى. كېيىن بىردىن يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا سەكرىگەندەك قىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن نېمە بولغانلىقىنى مەنمۇ بىلمەلمەي قالدىم. رولنى كۈچەپ سولغا ئۇرغىنىم ئېسىمدە. كوزۇپ سوقۇۋېتىپتۇ. بىر ئىلاجى قىلىپ قۇتقۇزۇۋېلىڭ، ئوبدان دوختۇر، بۇ بەلكىم ئەقلىنى يوقاتقان ئادەم ئوخشايدۇ. بىر ئىلاجى قىلىپ قۇتقۇزۇۋېلىڭ...

شوپۇر ئۈچ كۈندىن بېرى بۇ سۆزنى تالاي قېتىم تەكرارلىدى. دوختۇرلار ئۇنىڭ شۇنچىۋالا يالۋۇرۇپ كەتكىنى ئۈچۈنمۇ ياكى كەسپىي بۇرچى شۇنداقمۇ، ئۇلارمۇ پايپېتەك بولىدى. ھەر خىل ئاماللارنى قىلىپ كۆردى. ئەڭ ياخشى ئوكۇللارنى ئۇردى. شوپۇردىن قان ئېلىپ سالدى، لېكىن ياردار تېخىچە ھوشسىز ياتاتتى.

بۈگۈن مانا 3 - كۈنىگە كەلگەندە ياردار توختىماي جۆيلۈشكە باشلىدى.

— ياق، ياق، ئېشەكنىڭ ئۆلۈكىنى سېتىش كەسپىي ئائىلىسى... ئۇنداق يازمايلى... ئەمدى بۇ ئوقەتنى قىلمايمەن... قىلمايمەن...

ئۇنىڭ جۆيلۈپ ئېيتقان سۆزلىرىنى ھېچكىم چۈشەنمىدى. ئۇنىڭ ئاۋازى ئادەمنىڭ ئىچىنى ئاغرىتقۇدەك دەرىجىدە بوش ۋە ھالسىز ئىدى. شوپۇر يەنە دوختۇرلارغا يالۋۇرۇشقا باشلىدى.

— جېنىم دوختۇر، ئۇنى قۇتقۇزۇۋېلىڭ، ماڭا ئۇۋال بولىدۇ. ئۇنى بىر ئىلاجى قىلىپ قۇتقۇزۇۋېلىڭ...

«شەپقەتچى»

(ھېكايە)

مېنىڭ غەلىتە ھېكايىلارنى سۆزلەيدىغان بىر ئاغىنەم بار، بىكار بولسىلا ئۇنى ھېكايە ئېيتىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلاتتىم. بۈگۈنمۇ مېنى ئۇزاق كۈتتۈرمەيلا ھېكايىسىنى باشلىدى.

— مەملىكىتىمىزدە ئېلان ئاڭلاتمايدىغان تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى بارمۇ؟

— بەلكىم يوقتۇر!

— راست دېدىڭىز، ھەممە ئىش پۇل بىلەن يۈرۈشۈۋاتقان بۈگۈنكى دەۋردە، تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى ئۈچۈنمۇ پۇل لازىم. ئېلان ئاڭلاتمىسا، ئۇلار نەدىن پۇل تاپىدۇ؟ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى بازارنى ئاۋات قىلغۇچىلارنىڭ، ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلاتلىرىدا ھەر خىل يوللار بىلەن خېرىدار ئىزدىگۈچىلەرنىڭ ماللىرىنى ئەڭ قىزىقارلىق كۆرۈنۈشلەر بىلەن ھەتتا كىنو چولپانلىرى ۋە باشقا سەنئەتكارلەرنىڭ تولغان كۆكسى، ئاپئاق ساغرىسى ۋە نېمىگىدۇ ئىنتىلىپ تۇرغان ئىشقىۋاز كۆزلىرى بىلەن قوشۇپ ئېلان قىلىدۇ، ئەڭ جاراڭلىق ئاۋازدا ماختايدۇ، گەرچە خېرىدار ئىزدىگۈچىلەرنىڭ ئاشۇ نەرسىلىرى ئەڭ ناچار تاۋار بولغاندىمۇ ئۇنى يۇكسەك دەرىجىگە كۆتۈرۈپ ماختايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن مال ئىگىلىرى تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىغا نۇرغۇن پۇل تۆلەيدۇ. روشەنكى، «ئېلان پروگراممىسى» پۇل تېپىشتىكى ئەڭ ياخشى مۇلازىمەت تۈرلىرىنىڭ بىرى. بىزنىڭ شەھىرىمىزدىكى تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى «ئېلان پروگراممىسى» نى ئەڭ ياخشى باشقۇرۇۋاتقان ئىستانسىلارنىڭ بىرى. شەھىرىمىزنۇ ناھايىتى كىچىك. خۇددى «شەھەرگە بىردانە خوراز كىرسە، شەرقتىن قۇيرۇقى، غەربتىن تاجىسى كۆرۈنۈپ تۇرغۇدەك» دەرىجىدە كىچىك، بىنالىرى كونا ۋە كۆركەمسىز، كوچىلىرى تار ۋە رەتسىز، سانائەت ۋە زامانىۋى مۇلازىمەت مۇئەسسەسەلىرى يوق دېيەرلىك، لېكىن ئاجايىپ قىزىيدىغان بازىرى، مىغىلداپ يۈرىدىغان ئادەملىرىنىڭ كۆپلۈكى بىلەن يەنىلا «قەدىمىي شەھەر» شۆھرىتىنى ساقلاپ كەلمەكتە. بۇنداق ئاۋات ۋە قايناق تاشقىنلىق بازار، ئېھتىمال دۇنيانىڭ يەنە بىر يېرىدىن تېپىلماس... شۇنداق، شەھىرىمىز راستىنلا كىچىك، سىز بۇنداق كىچىك شەھەردە ئېلان قىلغۇدەك، «ئېلان پروگراممىسى» نى گۈللەندۈرەلىگۈدەك نېمە بار دەپ ئويلاپ قالماڭ. تېپىلىدۇ، تېپىلىدۇ...

ھەر كۈنى كەچتە شەھەرلىك تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ئايال دىكتورى ئانچە ئۈلچەملىك بولمىغان تەلەپپۇزدا ئېلان ئاڭلىتىشقا باشلايدۇ. ئېكراندا ئەڭ ئاۋۋال «ئادەم ئىزدەش ئېلانى» دېگەن خەت

ئۇزۇنغىچە كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭغا قىزىقارلىق كۆرۈنۈشلەرمۇ، سەتەڭلەرنىڭ ئاپئاق ساغرىلىرىمۇ قوشۇلمىغان، يۈرەكلەرنى جىغىلدىتىدىغان جاز مۇزىكىلىرىمۇ تەڭكەش قىلىنمىغان. شۇنداقتىمۇ ئۇ بىزنى ئۆزىگە ئاجايىپ جەلپ قىلىدۇ. خۇددى ماگنىت تۆمۈر پارچىلىرىنى تارتقاندەك جەلپ قىلىدۇ. دىكتور ھەر كۈنى ئاشۇ ماۋزۇ ئاستىدا، ئەڭ ئاز بولغاندا بىر بالىنىڭ، ئەڭ كۆپ بولغاندا بەش بالىنىڭ يوقىلىپ كەتكەنلىكىنى ئېلان قىلىدۇ. شۇنچىۋالا بالا يوقىلىپ كېتىۋاتسا، بۇ بىزنى قانداقمۇ جەلپ قىلمىسۇن؟ راستىنى ئېيتقاندا، بۇ ئېلانلاردا ئائىلىمىزگە مۇناسىۋەتلىك ھېچنېمە يوق. شۇنداقتىمۇ، مەن ئۇنىڭغا دىققىتىمنى ئەڭ يۈكسەك دەرىجىدە مەركەزلەشتۈرۈپ قۇلاق سالىمەن. ئايالىم قولىدىكى توقۇۋاتقان پوپايكىسىنى تۇتقان پېتى تېلېۋىزور ئېكرانىغا تىكىلىدۇ. ياندىكى ئۆيدە ئۆگىنىش قىلىۋاتقان قىزىم ئىشىك پەردىسىنى قايرىپ بېشىنى چىقىرىدۇ-دە، «كىم يوقاپ كېتىپتۇ؟» دەپ سورايدۇ. ئائىلىمىزدىكى «كىچىك پادىشاھ» — ئەمدىلا بەش ياشقا كىرگەن ئەتىۋارلىق ئوغلىمىزمۇ، ئويۇنلىرىنى يىغىشتۇرۇپ قويۇپ، قورقۇش ئارىلاش دىققەت بىلەن ئاڭلايدۇ...

«شەھەرلىك تۈرلى ماللار شىركىتىدىكى ھەلىمىخاننىڭ تۆت ياشلىق ئوغلى بۈگۈن ئەتىگەن يوقاپ كەتكەن. بالا سۇنئىي تېرىدىن ئىشلەنگەن پەلتۇ، قىزىل خۇرۇم بەتىنكە، سۇنئىي قاما تۇماق كىيگەن. بويىدا يېشىل يۇڭ شارپا بار. بويى 95 سانتىمېتر ئەتراپىدا. بالىنى ئۇچراتقۇچىلارنىڭ يارىكۆۋرۈك ساقچى پونكىتىغا ياكى تۈرلى ماللار شىركىتىنىڭ دۇكىنىغا خەۋەر قىلىپ قويۇشىنى سورايمىز. بالىنىڭ خەۋىرىنى بەرگۈچىلەرگە ئىككى يۈز يۈەن سۆيۈنچە بېرىلىدۇ...»

ئۇنىڭ ئارقىسىدىن دىكتور كىملەرنىڭدۇ ئاشلىق كىنىشكىسى، نوپۇس دەپتىرى، ئۆي خېتى، خىزمەت كىنىشكىسى، پۇل ئامانەت چېكى، شوپۇرلۇق پىراۋىسى... قاتارلىقلارنىڭ يوقىلىپ كەتكەنلىكىنى ئېلان قىلىدۇ. بۇ نەرسىلەر بىزنى ئانچە جەلپ قىلمايدۇ. بىزنىڭ يۈرىكىمىزنى ھېلىقى يوقىلىپ كەتكەن بالىلار توغرىسىدىكى ئەنسىز خىياللار چۇلغىۋالىدۇ. مەن بەزىدە «شەھەردە بالا ئېلىپ-ساتىدىغانلار پەيدا بولۇپ قالغانمىدۇ؟» دەپ ئويلاپ قالىمەن. «بالىسى يوقىلىپ كەتكەن بىچارە ئانا نېمىمۇ بولۇپ كەتكەندۇ-ھە! ھەي ئېست، — دەپ ئايالىم ھەسرەت بىلەن مۇلاھىزە قىلىشقا باشلايدۇ، — ئەگەر بىزنىڭ ئەركىنجان يوقىلىپ كەتسە، مېنىڭ يۈرىكىم ئېقىپ تۈگەپ كېتىدۇ. ئاھ، قانداق دەھشەتلىك! ...».

بىزنى، بىزنىڭ كىچىككىنە ئائىلىمىزنى ئەنە شۇنچىلىك جەلپ قىلالىغىنىدىن قارىغاندا، شەھەرلىك تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى «ئېلان پروگراممىسى»نى ھەقىقەتەن ياخشى باشقۇرۇۋاتىدۇ، دېمەي بولمايدۇ. مەن ئۇلارنىڭ يېنىمۇ روناق تېپىشىغا، يېنىمۇ گۈللىنىشىگە تىلەكداشمەن، تىلەكداشلىق بىلدۈرمەيمۇ ئىلاجىم يوق. چۈنكى كېيىنكى بىر ئىش، مېنى ئۇلاردىن بەتتەرلا مەمنۇن قىلغان...

مەن ئەسلى سىزگە ھېكايە سۆزلەپ بەرمەكچى ئىدىمغۇ، راستىنى ئېيتقاندا، يۇقىرىقى گەپلەرنىڭ سۆزلىمەكچى بولغان

ھېكايەم بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق. پەقەت پىكىرلىرىمنى مەركەزلەشتۈرەلمىگەنلىكىم سەۋەبىدىنلا گېپىم ئۈزىراپ كەتتى.

باشقىلارنىڭ يوقىلىپ كەتكەن بالىلىرى ئۈچۈن ھەسرەتلىنىپ يۈرگەن ئانىلىرىنىڭ بېشىغىمۇ ئەنە شۇ دەھشەتلىك كۈن كېلىشىنى كىممۇ ئويلىغان دەيسىز؟ لېكىن بۇنداق كۈن كەلدى. بىزنىڭ ھېلىقى «كىچىك پادىشاھ» — ئەركە ئوغلىمىز يوقىلىپ كەتتى. يەكشەنبە كۈنى ئىدى. بىكارچىلىقتا ئوغلۇمنى يېتىلەپ بازار ئايلىنىشقا چىقتىم. ئادەملەر دىغىلدىشىپ يۈرگەن كوچىدا، يۈزلىگەن كىشىلەرنى جەلپ قىلغان بىليارد تاختىسى مېنىمۇ جەلپ قىلدى.

— ئوغلۇم، — دېدىم ئۇنى يېنىمغا تارتىپ، — سەن بۇ يەردە قاراپ تۇر. مەن مۇنۇ ئاكاش بىلەن بىر قول ئويناي. يىراققا كەتمەي تۇر جۇمۇ!...

بىز ئويۇننى باشلىدۇق. رەقىبىم مەن پەرەز قىلغاندىن ئۇستا ئىكەن. مەن ئۇنىڭغا دەسلەپتە بەش موچەن، كېيىن ئارقىمۇ ئارقا ئاشۇ بەش موچەندىن ئۈچ قېتىم تۆلىدىم. ئاخىر ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىمغا تەن بەرمەي بولمىدى. شۇنىڭ بىلەن بىتولدى قىلدۇق. يېنىمغا قارىسام «كىچىك پادىشاھ» يوق. ئۇ ئەمدى نەگىمۇ كەتكەندۇ؟

دەھشەتلىك ۋەقە مانا شۇنداق سادىر بولدى. ئۆيگە چاپتىم، قايتىپ كەلمەپتۇ، قولۇم - قوشنىلاردىن سورىدىم، يوق. ئەمدى ئەھۋالنى ئانىسىغا — ھېلىقى باشقىلارنىڭ يوقىلىپ كەتكەن بالىلىرى ئۈچۈن ھەسرەت چېكىپ يۈرىدىغان ئايالىمغا دېمەي بولمىدى. ئۇنىڭ بىر چاغلاردا: «... مېنىڭ يۈرىكىم ئېقىپ تۈگەپ كېتىدۇ»، دېگىنى راست ئىكەن. بىچارە، دەسلەپ مەڭدەپ تۇرۇپ قالدى. كېيىن ھەقىقەتەنمۇ ئەتىيازدىكى ئەگىزدەك لۆمۈلدەپ ئېقىپ كەتتى. كۆزلىرىدىن مونچاق - مونچاق ياش تامچىلىرى دەريا بولۇپ ئېقىشقا باشلىدى...

ئۇرۇق - تۇغقان، تونۇش - بىلىشلەرنىڭ ئۆيلىرىگە چاپتۇق، بارماپتۇ. تۇغقانلارنىڭ ھەممىسى ھەرىكەتكە كەلدى. ئاختۇرمىغان كوچا، كىرمىگەن ماگىزىن - دۇكان قالمىدى. ھەتتا شەھەرنىڭ ئەڭ بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىدىكى خالتا كوچىلارغىچە كىرىپ چىقتۇق، يوق. ئۇچرىغانلا ئادەمدىن سورىدۇق، تېپىلمىدى.

قاراڭغۇ چۈشتى، بازاردا ئادەملەر شالاڭلاشتى، بىز تېخىچە ئۈمىد بىلەن بىنا - ئۆيلەرنىڭ يان - ئارقىلىرىغا، دەرۋازىلارنىڭ قاراڭغۇ دالدىلىرىغا قاراپ يۈرەتتۇق. قارىمىغان كۆۋرۈكلەرنىڭ ئاستى، ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىسىمۇ قالمىدى. بەلكىم بىرەر بۇلۇڭ - پۇچقاقتا ئويناپ قالغاندۇ، ياكى بىرەر كۆۋرۈكنىڭ ئاستىدا ئۇخلاپ قالغاندۇ.

كوچا چىراغلىرى سۇس نۇر تارقىتىپ ياندى. كوچىلار پۈتۈنلەي بوشاپ قالغانىدى. لالما ئىتلار ۋە تۈگىمەس مۇھەببەت پاراڭلىرىغا چۈشكەن ئاشىق - مەشۇقلارلا بىرە - بىرە كۆرۈنۈپ قالاتتى. ئاھ، بىچارە بالام، نەلەردىمۇ تېنەپ يۈرىدىغانسەن؟ قورققانسەنمۇ؟ توڭغانسەنمۇ؟ قورسىقىڭ ئاچقانمىدۇ؟ ۋاي بالام، بىچارە بالام!...

ئەمدى ئۈمىد پۈتۈنلەي ئۈزۈلگەنـ

دى. بۇنداق كېچىدە كىممۇ تالادا قالىدۇ دەيسىز؟ بەلكىم بىرەر ياخشى ئادەمگە ئۇچراپ قالغان بولسا، ساقچى پونكىتىغا ئاپىرىپ قويغاندۇ، بەلكىم ...

شۇ پىكىر كاللامغا كېلىش بىلەن دەرھال ساقچى پونكىتىغا چاپتۇق، يوق. دىجورنىلىك قىلىۋاتقان ياش ساقچى ئوڭلۇق بالا ئىكەن: «ئەنسىرىمەڭ ئاكا، بەلكىم بىرەر ياخشى ئادەم توڭلاپ قالمىسۇن دەپ ئۆيىگە ئەكەتكەندۇ. تېلېۋىزوردا ئېلان قىلىڭ، خەۋىرى چىقىدۇ» دەپ مەسلىھەت بەردى.

راست، تېلېۋىزوردا ئېلان قىلىش نېمىشقا بۇرۇنراق يادىمغا كەلمىدى؟ ھەي ... ئادەم ئەنسىزلىككە پاتقاندا، ھودۇقۇپ كېتىدىكەن. يادىغا ھېچنېمە كەلمەيدىكەن. ماۋۇ ساقچى يىگىت دېمىگەن بولسا، يادىمغا ئەسلا كەلمەس ئىكەن.

ئەمدى ھەممىمىز بىر بولۇپ، شەھەرنىڭ سىرتىدىكى تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى جايلاشقان تۆپىلىككە يۈگۈردۇق. ئەپسۇسكى، كېچىكىپ قاپتىمىز. ئۇلارنىڭ ئېلان پروگراممىسى ئاللىقاچان بېرىلىپ بوپتۇ. قانچە يالۋۇرساقمۇ بولمىدى.

— ھەممە ئىشنىڭ ئۆز تەرتىپى بار ئاكا، ئالدى بىلەن ئېلاننىڭ تېكىستىنى تۈزىدىغان گەپ، ئاندىن لېنتىغا ئالىمىز. نەچچە ۋاقىت ئىگىلەيدىغانلىقىنى ھېسابلايمىز. ئۇنىڭدىن كېيىن ئەتىكى كەچلىك پروگراممىلار ئېلىنىدىغان لېنتىغا كىرىشتۈرىمىز. ئالدىرىغان بىلەن بولمايدۇ، — دېدى ئىش بېجىرگۈچى.

ئېلاننىڭ كۆپىيىسىنى ھېلىقى ئىش بېجىرگۈچىنىڭ ئۆزى يازدى. بىز ئوغلىمىزنىڭ ھەممە بەلگىلىرىنى بىر-بىرلەپ ئېيتىپ بەردۇق.

— خەۋىرىنى قىلغۇچىلارغا سۆيۈنچە بىرەمسىلەر؟ سۆيۈنچىنى قوشۇپ ئېلان قىلساق بالىنىڭ ئىز-دېرىكى تېزرەك مەلۇم بولىدۇ.

— بېرەيلى، بالا تېزرەك تېپىلىدىغان ئىش بولسىلا ھەممىنى قىلايلى، — يۈرىكى سۇ بولۇپ كەتكەن ئايالىم ئالمان-تالمان ماقۇل كۆردى.

— قانچە پۇل سۆيۈنچە بېرىسىلەر؟

— ...

بىز مەڭدەپ تۇرۇپ قالدۇق. ئىلگىرىغۇ باشقىلارنىڭ يۈز يۈەنلەپ، ئىككى يۈز يۈەنلەپ سۆيۈنچە جاكارلىغانلىقىنى ئاڭلىغانىدۇق. ئەمدى ئۆز بالىمىزغا كەلگەندە، نېمە دېگىلى بولسۇن؟

— باشقىلار ئەللىك يۈەندىن ئىككى يۈز يۈەنگىچە سۆيۈنچە ئېلان قىلىپ كەلگەن. بۇ ھەركىمنىڭ ئۆز ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا باغلىق، قانچە دېسەڭلارمۇ بولۇۋېرىدۇ.

— ئىككى يۈز يۈەن سۆيۈنچە بېرەيلى، بالام تېزرەك تېپىلسىلا بولدى، — ئايالىم ئۆكسۈپ تۇرۇپ شۇنداق دېدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن لۆمۈلدەپ ياش تۆكۈلۈپ تۇراتتى. مېنىڭ ئەقلىمگە ھېچنېمە كەلمەيتتى. ئايالىمنىڭ كۆزلىرىگە قاراشقا ئەيمىنەتتىم.

شۇنداق قىلىپ ئىككى يۈز يۈەن سۆيۈنچە بېرىدىغانلىقىمىزنى ئېلاننىڭ ئاخىرىسىغا قېتىپ قويدۇق. ئىش بېجىرگۈچى يىگىت سائەتكە قاراپ تۇرۇپ ئېلاننى بىر قېتىم ئوقۇپ چىقتى.

— 35 سېكۇنت، يېرىم مىنۇتتىن ئاشسا بىر مىنۇت ھېسابلىنىدۇ، بىر قېتىم

ئېلان قىلامدۇق، ئىككى قېتىممۇ؟
— ئىككى قېتىم ئېلان قىلايلى. بالا تېپىلغۇچە ئېلان قىلايلى!...
— ماقۇل، ئىككى قېتىم ئېلان قىلايلى، ئەمىسە ئېلان ھەققىنى تۆلىۋېتىڭلار.
شۇنداق قىلىپ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىغا ئېلاننى زاكاز قىلىپ قويۇپ قايتىپ كەلدۇق. شۇنىڭدىن كېيىنكى ئىككى كېچە-بىر كۈندۈزنى قانداق ئۆتكۈزگەنلىكىمىزنى كۆز ئالدىڭىزغا كەلتۈرەلەمسىز؟ شۇ ئىككى سوتكا بىردەممۇ كۆز يۇممىدىم، گېلىمدىن ھېچنېمە ئۆتمىدى. خۇدا ئايال كىشىنى پەقەت سۆيۈلۈش ئۈچۈنلا ياراتقان ئوخشايدۇ. ئايالىم بولسا يىغىدىن باش كۆتۈرمىدى. بىچارە خوتۇن بىر تېرە-بىر سۆڭەكلا بولۇپ قالدى. مەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراشتىن ئەيمىنەتتىم. ئاھ، ئانا قەلبى! ئۇنى چۈشىنەمسىز؟ پەرزەنت ئىشقى، پەرزەنت دەردى ئۇنى نېمىلەر قىلىۋەتمەيدۇ؟ خۇدا بۇنداق قىسمەتنى ھېچكىمنىڭ بېشىغا سالمىسۇن! بىز شۇ چاغدا تىرىك دوزاخ ئازابىنى يەتكۈچە تارتىپ چىقتۇق. بالا دېگەن ئۆلۈپ كەتسىمۇ تەقدىرگە تەن بەرگۈلۈككەن. ئىلگىرى كىچىك قىزىمىز قازا قىلغاندا شۇنداق بولغان، ئاستا-ئاستا ئۇنتۇلۇپ كەتكەن، ئەمدى مانا ئوغلىمىز تىرىك تۇرۇپ يوقاپ كەتتى. ئىز-دېرەكسىز يوقىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئوماق چېھرى، مۆلدۈرلەپ تۇرغان كۆزلىرى كۆز ئالدىمىزدىلا كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. «ئانا! ئانا!» دەپ ۋارقىرىغان ئاۋازى قۇلاق تۈۋىمىزدىلا جاراڭلىغاندەك بولىدۇ، لېكىن ئۆزى يوق. ئاھ، بىچارە بالام، ئوماق قوزام، كۆزىمىنىڭ گۆھىرى، سەن نەدە؟ نەلەردىمۇ تەمتىرەپ يۈرىدىغانسەن؟ قورسىقىڭ ئاچتىمۇ؟ قورقتىڭمۇ؟ نەدە سەن بالام؟!...
ئىككىنچى كۈنى كەچتە تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى بىزنىڭ ئېلانىمىزنى ئاڭلاتتى. ئەمدى قۇلىقىمىز دىڭ. قاچان ئىشىك چېكىلەركىن، قاچان خەۋەرى بولاركىن، دېگەن زارىقىش يۈرەكلىرىمىزنى ئېزەتتى. تىت-تىت قىلاتتى. ئوغلۇمنى يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقاندەك، كىچىككىنە قوللىرىدا بويۇنۇمغا گىرە سالغاندەك تەسەۋۋۇر قىلاتتىم. ئايالىمچۇ؟ ئانىچۇ؟ ئۇ، ئوغلىنى قانداق تەسەۋۋۇر قىلىۋاتقاندۇ؟ ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن لۆمۈلدەپ ياش ئېقىپ تۇراتتى. قوللىرى بىلەن يۈرىكىنى مەھكەم بېسىۋالغانىدى. ئاھ، بالا مېھرىگە قانمىغان بىچارە، ئېقىپ تۈگەپ كەتمىسەڭ بولاتتىغۇ!...
سەھەرگە يېقىن ئىشىك قېقىلدى. كىيىملىرىمىز بىلەنلا تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرغان ئىككى دەردمەن، قەلبى بالا ئىشقىدا كاۋاپ بولغان ئىككى ناتىۋان تەڭلا ئىشىككە يۈگۈردۇق. ئىشىكنى قاققىنى ئىدارە باشلىقىمىز ئىكەن. ئۇ كېچىدە تېلېفون كەلگەنلىكىنى (ئۇنىڭ ئۆيىدە تېلېفون بار ئىدى)، ئوغلىمىزنىڭ تېپىلغانلىقىنى ئېيتىپ، بىزنى چەكسىز خۇشال قىلىۋەتتى. كىچىككىنە قەغەزگە يېزىلغان ئادرېسنى قولىمىزغا تۇتقۇزۇپ:
— قېنى، ماڭا سۆيۈنچە؟ — دېدى.
بىز ئۇنىڭ چاقچىقىغىمۇ، كۈلۈمسىرەپ تۇرغان كۆزلىرىگىمۇ قارىماي، ئۆزىمىزنى كوچىغا ئاتتۇق. بىز يۈگۈرەيتتۇق، ياق، ئۇچاتتۇق. گويا يورۇقلۇقنى كۆرگەن، نۇرنى كۆرگەن پەرۋانىدەك ئۇچاتتۇق ...
بىز ھېلىقى قەغەزدىكى ئادرېستا

كۆرستىلگەن ئۆيگە يېتىپ بارغاندا «كىچىك پادىشاھ» — يوقىلىپ كەتكەن ئوماق ئوغلىمىز ناتونۇش ئۆيدە بىخارامان ئۇخلاپ يېتىپتۇ. ئانىسى ئۇنىڭغا ئۆزىنى ئاتتى. ئۇخلاپ ياتقان بالىنى يۇلۇپ ئېلىپ باغرىغا مەھكەم باستى. بالا چالا ئويغۇلۇق كۆزلىرىنى ئېچىپ ئانىسىنى تونۇدى ۋە «ئانا!» دەپ كىچىككىنە بۇدرۇق قوللىرى بىلەن ئانىسىنىڭ بويىنغا مەھكەم گىرە سالدى. ئانىسىنىڭ كۆزلىرىدىن مونچاقتەك ياش تۆكۈلدى.

شۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلار ئېنىق ئېسىمدە يوق، مەن ئوغلۇمنى ئانىسىنىڭ قۇچىقىدىن ئېلىپ باغرىمغا مەھكەم باستىم. مېنىڭمۇ ئۆپكەم ئۆرۈلۈپ، كۆز ئالدىم غۇۋالاشقاندەك بولدى.

— نەدە يۈردۈڭ بالام؟

— مېنى ماۋۇ ئاكاش تېپىۋالدى.

مەن ...

مەن ئۇ كۆرسەتكەن تەرەپكە قاراپ ئوتتۇز ياشلاردىكى ئوتتۇرا بويلۇق يىگىتنى كۆردۈم، بايا بىزگە ئىشىكنى ئېچىپ بەرگەن يىگىت مۇشۇ ئىدى. ئۇ چاغدا ئۇنىڭغا قاراشقا ھەپىلىم بولمىغان، ئەمدى مانا ئالدىمدا چىرايلىقتىنە بۇرۇت قويۇۋالغان، رەتلىك كىيىنگەن، يېڭى كاستيۇمىنىڭ ئىچىدىن ئاپئاق ۋە پاكىزە كۆڭلىكى كۆرۈنۈپ تۇرغان يىگىتنىڭ سەل ئەلەسرەك كۆزلىرى كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. شەپقەتچى. ئوغلۇمنىڭ شەپقەتچىسى! مەن ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلەن قول ئۇزاتتىم. چەكسىز مىننەتدارلىق ھېسسىياتىم بىلەن قوللىرىنى مەھكەم قىستىم.

— سۆيۈنچىنى بېرىڭ، — دېدى ئايالىم خۇش بولۇپ، مەن يىگىتنىڭ قولىغا ئىككى يۈز يۈەن پۇلنى تۇتقۇزدۇم.

— بۇ، بۇ ...

يىگىت نېمىدۇ دېمەكچى بولاتتى.

مەن چەكسىز خۇشال ئىدىم. ئوغلۇم تېپىلدى. ئىككى يۈز يۈەن دېگەن نېمە ئۇ؟

— رەھمەت ئۇكام، رەھمەت! ئوغلۇمنى تالادا قويماپسىز، ئاچ قالماپتۇ. بىز سىزنىڭ بۇ ياخشىلىقىڭىزنى مەڭگۈ ئۇنۇتمايمىز، ئېلىڭ، ئېلىڭ، بۇ بىزنىڭ كۆڭلىمىز. سىزگە كۆپ رەھمەت!

مەن يىگىتكە ئارقا-ئارقىدىن رەھمەت ئېيتتىم. ئايالىم بالىنى مەھكەم قۇچاقلاپ نېمىشقىدۇ ھېلىمۇ كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپ تۇراتتى. ئوغلۇمنىڭ شەپقەتچىسى، كۈلۈمسىرەپ تۇرغان ئەلەس كۆز يىگىت بىزنى چاي ئىچىپ كېتىشكە تەكلىپ قىلدى. ئۇ تولىمۇ قىزغىن ئىدى. لېكىن بىز رەھمەت ئېيتىپ خوشلاشتۇق. قەلبىمىزدە خۇشاللىق ئۆركەشلەيتتى. مەمنۇنلۇق دولقۇنلايتتى. بىز قانداقمۇ مەمنۇن بولمايلى؟ ناۋادا بۇ يىگىت ئوغلىمىزنى تېپىۋېلىپ خەۋەر ئېلىپ قويمىغان بولسا، بىز يەنە قانچىلىغان نادامەت چېكەتتۇق؟ قانچىلىغان ئاھ ئۇرۇپ يۈرەتتۇق؟ قەلبىمىز رازىمەنلىككە تولغانىدى. بىز ھەممە نېمىدىن، بارلىق كىشىلەردىن، ياخشىلىق ۋە ئادىمگەرچىلىككە تولغان دۇنيادىن مەمنۇن ئىدۇق، رازى ئىدۇق. شەھەر كوچىلىرىدا ئالدىراش كېتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى كۈلۈمسىرەۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. پۈتۈن جاھان خۇددى ئوغلىمىزدەكلا ئوماق ۋە گۈزەل ئىدى.

— ياق، توختاڭ، ھېكايەم تېخى تۈگىمىدى. مەن سۆزلەپ بولاي،- ئاڭلاپ

بولغاندىن كېيىن خۇلاسە چىقىرىۋالارسىز.

بىزنىڭ «كىچىك پادىشاھ» نىڭ يوقاپ كېتىش ۋەقەسىنىڭ بولۇپ ئۆتكىنىگە ئىككى ئاي بولغاندا ئىدارىمىزدا ئاشۇنداق دەھشەتلىك ۋەقەدىن يەنە بىرسى يۈز بەردى. مەن ئۈچۈنلا ئەمەس، پۈتۈن ئىدارىمىز ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇ ئالدىنقىسىدىنمۇ دەھشەتلىكرەك بولدى. خۇدا بۇنداق كۈننى ھېچكىمنىڭ كۆزىگە كۆرسەتمىسۇن. ئاھ، پۈتۈن ئىدارە پاراكەندىچىلىككە تولدى. ئىش توختىدى...

بۇ ئىككى ئاي جەريانىدا، شەھەرلىك تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ «ئېلان پروگراممىسى» توختاپ قالدىمۇ؟ ياق. كىملەرنىڭدۇ ئەركىلىرى، جان-جىگەرلىرى، «كىچىك پادىشاھ»لىرىنىڭ يوقىلىپ كەتكەنلىكى توغرىسىدىكى ئېلانلار ئۈزۈلۈپ قالدىمۇ؟ ياق. بىز ھەر كۈنى ئۇنى كۆرۈپ، ئاڭلاپ تۇردۇق. باغرى يۇمشاق، ئاق كۆڭۈل ئايالىمنىڭ ھەسرەتلىك ئاھ ئۇرۇشلىرى ئاياغلاشقىنى يوق. «ھەي، ئېسىت، بىچارە ئانىنىڭ يۈرەك-باغرى نېمىلەر بولۇپ كەتكەندۇ-ھە! ھەي، بىچارە...» ئۇ ھەر كۈنى كۆزلىرىگە لىق ياش ئېلىپ ئاشۇ سۆزنى تەكرارلاپ تۇردى.

شۇنداق، جاھان يەنە بىر خىلدا كېتىپ باراتتى. يەر شارى ئۆز ئوقى ئەتراپىدا چۆگىلەيتتى. قۇياش ھەر كۈنى شەرقتىن چىقىپ غەربكە پاتاتتى. تاغلار ئۆرۈلمىگەن، دەريالار قىنىدىن تېشىپ كەتمىگەنىدى. قۇشقاچلار دان ئىزدەپ ۋىچىرلىشاتتى. ئادەملەر پۇلنىڭ كويىدا چېپىشاتتى. شۇنداق كۈندە ئىدارىمىزنىڭ بېشىغا كۈلپەت چۈشتى: ئۇ ئىدارە باشلىقىمىزنىڭلا ئەمەس، پۈتۈن ئىدارىمىزنىڭ ئەركە ئوغلى، «كىچىك پادىشاھ»سى ئىدى. ئۇنىڭ نېمە بولۇپ يوقىلىپ كەتكەنلىكى بىزگە مەلۇم ئەمەس، لېكىن يوقىلىپ كەتكەنلىكى راست ئىدى. ئىدارە باشلىقىمىزنىڭ ھېلىقى ھەممە كىشىگىلا يېقىملىق تۇيۇلىدىغان ئىسسىق چىراي ئايالى بۇقۇلداپ يىغلايتتى، ئۇنىڭ ئېچىنىشلىق يىغىسى ۋەقەنىڭ دەھشەتلىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى. شۇنداق قىلىپ ئىش توختىدى، ئىدارە پاراكەندىچىلىككە تولدى. ئاۋۋال «بېيجىڭ»، «ۋولگا» ماركىلىق كىچىك ماشىنىلار، ئۇنىڭ كەينىدىن «ئازاد» ۋە «شەرق شامىلى» ماركىلىق چوڭ ماشىنىلار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئالدىراش ھالدا دەرۋازىدىن چىقتى. ئۇنىڭدىن كېيىن بىزمۇ ۋېلىسىپىتلىرىمىزگە مىنىپ، تەرەپ-تەرەپكە قاراپ يولغا چىقتۇق. «باشلىقتا شامال تەگسە، پۇقرالار زۇكامداپ قالىدىغان»لىقىنى بىلىسىزغۇ، شۇنداق قىلىپ، يوقىلىپ كەتكەن «كىچىك پادىشاھ»نى ئىزدەش باشلاندى. ئۆزىمۇ چىرايلىق بالا ئىدى. ئانىسىنىڭ، ئىدارە باشلىقىمىزنىڭ يۈرەك-باغرى نېمىلەر بولۇپ كەتكەندۇ-ھە؟!

ھەممە يەرنى ئىزدىدۇق، لېكىن بالا ھېچيەردە يوق ئىدى. ئانىسىنىڭ يىغىسى يەنىمۇ ئەۋجىگە چىقتى. ئىدارە باشلىقىمىزنىڭ ئەسلىدىلا ساڭگىلاپ تۇرىدىغان كۆز-قاپاقلىرى يەنىمۇ چۈشۈپ كەتتى. بىزنىڭ كۆزلىرىمىزدىنمۇ قايغۇ ۋە ئەنسىزلىك يېغىپ تۇراتتى.

لېكىن مەن ئۆتكەنكى ۋەقەدىن كېيىن تەجرىبىلىك بولۇپ قالغانىدىم. ئىدارە باشلىقىغا تېلېۋىزوردا ئېلان چىقى-

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

رىشقا مەسلىھەت بەردىم. بۇ تەكلىپ دەرھال قوبۇل قىلىندى ۋە شۇئان باشلىقنىڭ «ۋولگا» سى تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىغا قاراپ ئۇچتى.

شۇ كۈنى كەچكى «ئېلان پروگراممىسى» دا ئىدارە باشلىقىمىزنىڭ بالىسىنىڭ يوقىلىپ كەتكەنلىكى توغرىسىدىكى ئېلان ئاڭلىتىلدى. بالىنىڭ خەۋىرىنى قىلغۇچىلارغا بېرىلىدىغان سۆيۈنچە ئىككى يۈز ئەللىك يۈەنىدى.

ئەتىسى بالا تېپىلدى. ئىككىنچى كۈنى سەھەردىلا «بەخت» ماركىلىق موتوتسىكلىتنىڭ ئالدىغا ئولتۇرغۇزۇلغان «كىچىك پادىشاھ» ئىدارىگە كىرىپ كەلدى. بالىنى شەپقەتچىنىڭ ئۆزى ئېلىپ كەلگەنىدى.

ئىدارە باشلىقىمىز بىلەن ئايالى چەكسىز خۇشال بولۇپ كەتتى. پۈتۈن ئىدارە خۇشاللىققا تولدى، لېكىن مەن ھەيران بولۇپ، ئاغزىمنى كامادەك ئېچىپ قان پېتى شەپقەتچىگە قاراپ تۇرۇپ قالدىم. ماۋۇ ئوخشاشلىقنى كۆرمەمسىز؟ بىزنىڭ «كىچىك پادىشاھ» نى تېپىۋالغان ئادەم، ئىدارىمىزنىڭ «كىچىك پادىشاھ» سىنىمۇ تېپىۋاپتۇ ئەمەسمۇ؟ مەن ئۇنى ئېنىق تونۇدۇم. كۆكۈش ـ سېرىق ئەلەس كۆزلىرى ھېلىمۇ ئىككى ئاي ئىلگىرىكىدەك كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. چىرايلىق كاستۇمىنىڭ ياقىلىرىدىن كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان ئاق كۆڭلىكى ھېلىمۇ ئاشۇ چاغدىكىدەك ئاق ۋە پاكىزە ئىدى.

ئىدارە باشلىقىمىز سۆيۈنچىنى بەردى. يىگىت سەل دۇدۇقلىغاندەك قىلدى، لېكىن ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقى ئىدارە باشلىقىمىزنىڭ رەھمەت ـ بارىكاللىرى ئىچىدە ئاڭلانماي قالدى. يىگىتنىڭ ساۋابلىق ئىشى ئىدارە باشلىقىمىزنىڭ ۋە ئۇنىڭ ئايالىنىڭ قەلبىگە، شۇنداقلا پۈتۈن ئىدارىمىزگە خۇشاللىق ئاتا قىلغانىدى. پۈتۈن ئىدارىمىز موتوتسىكلىتنى گۈركىرىتىپ چىقىپ كېتىۋاتقان شەپقەتچىنى مەمنۇنىيەت بىلەن ئۇزىتىپ قالدى. مەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ھاڭۋېقىپ قاراپ قالغانىدىم. قەلبىمدە ئاللىقانداق چۈشىنىكسىز پىكىرلەر ئۇچۇپ يۈرەتتى. بۇ كىم؟ ئىسمى نېمە؟ بۇنى ئۆتكەن قېتىم مەنمۇ، بۇ قېتىم ئىدارە باشلىقىمىزمۇ سورىمىغانىدۇق. بۇ يىگىت نېمە ئۈچۈن قىلىدۇ؟ بۇنى

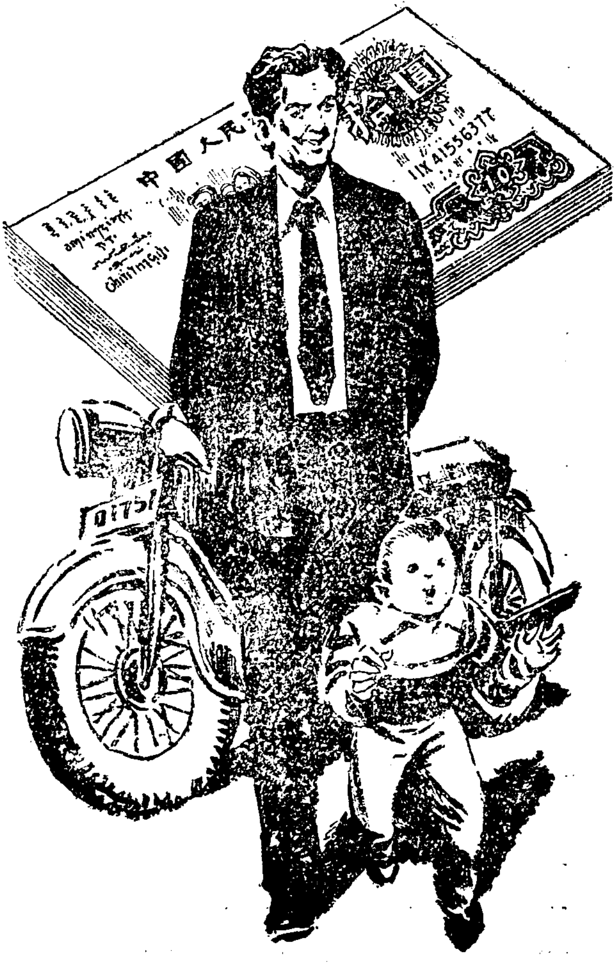

ھېچكىم بىلمەيتتى. قەلبىمدە ئاجايىپ بىر گۇمان ئاستا-ئاستا باش كۆتۈرۈپ كېلەتتى. ئۇنىڭ ئاشۇ چىرايلىق كاستۇمىدىن، ئاپئاق كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىدىن، ئەلەس كۆزلىرىدىن چاقناپ تۇرغان ئىللىق نۇرلار ئىچىدىن ئاللىقانداق بىر قارا نەرسىنى، ئادەمنى يىرگەندۈرىدىغان بىر قارىلىقنى كۆرگەندەك بولدۇم... ھەي، بۇ نېمە قىلىق؟ ئوغلۇمنىڭ شەپقەتچىسى، ماڭا چەكسىز خۇشاللىق ئاتا قىلغان كىشى ھەققىدە ئاشۇنداق گۇمان قىلىش توغرا بولامدۇ؟ بۇ ئىنساپسىزلىق ئەمەسمۇ؟ مەندىكى دىيانەت قېنى؟... ئۇ بەلكىم كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشنىلا ئىزدەپ يۈرىدىغان ئاق كۆڭۈل ئادەمدۇ. ئۇنىڭ قەلبى بەلكىم ئاشۇ كۆڭلەكلىرىدەك ئاق ۋە كىرسىزدۇر. بەلكىم ئۇ، كىشىلەرگە غايىبانە ياخشىلىق قىلغۇچى ئىنساندۇر؛ ئەمدى مەن ئۇنىڭ توغرىسىدا نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىم؟

مەن ئۆزۈمگە ھاي بېرەتتىم، كۆڭلۈمگە ئىنساپ تىلەيتتىم، لېكىن قەلبىمنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىدە نېمىدۇ بىر نەرسە تۈگۈنچەك بولۇپ تۇراتتى. مېنى ئازابلايتتى. باش-ئايىغى يوق ئويلارغا سالاتتى. بۇ ئوي، بۇ گۇمان مېڭەمدىن كېچە-كۈندۈز يىراق بولمايتتى. مەن ئۆزۈمنى ئاشۇ ئەلەس كۆزلۈك شەپقەتچى توغرىسىدا نېمىلەرنىدۇ بىلىشىم لازىمدەك، ئۇنىڭ ئوقىتى، ئىسمى، كەسپى توغرىسىدا بىلىۋېلىشىم زۆرۈردەك ھېس قىلاتتىم. ئاخىر مەن ئۇنىڭ ئىسمىنى، ئادرېسىنى بىلىۋالدىم. لېكىن ئۇنىڭ كەسپى ۋە ئوقىتى توغرىسىدا ئېنىقراق بىر نەرسىگە ئېرىشەلمىدىم. كۆڭلۈمدە يەنىلا گۇمان قالدى.

ھەي، قاراڭ، بالا دېگەن بىزنىڭ ئىدارىدىلا يوقىلىپ كەتمەيدىكەن. باشقا ئىدارە، باشقا مەھەللىلەردىمۇ يوقىلىپ تۇرىدىكەن. يەنە تېپىلىپ تۇرىدىكەن.

بىر كۈنى ئىدارە قورۇسىدا بىر قانچىمىز پاراڭ سېلىشىپ تۇراتتۇق. قوشنا ئىدارىدىن تونۇش بىرسى كېلىپ قالدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن ئاللىقانداق ئەنسىزلىكى چىقىپ تۇراتتى. ھايال ئۆتمەي مەلۇم بولدىكى، ئۇمۇ يوقاپ كەتكەن بالىسىنى ئىزدەپ كەپتۇ. مانا قاراڭ، نېمە ئانچە تولا يوقىلىپ كېتىدىغان بالىلار بۇ؟ ياكى بۇ «كىچىك پادىشاھ» لارنىڭ ئەقلى جايىدا ئەمەسمۇ؟ بىز بالا ئىزدەشنىڭ دەردىنى تارتىپ كۆرگەن بولغاچقا، ئۇنىڭغا تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىدا ئېلان چىقىرىشنى، قەيەرلەرنى ئىزدىسە تېپىلىپ قېلىشى مۇمكىنلىكىنى ئېيتىپ مەسلىھەت بەردۇق. مانا شۇ چاغدا مېنىڭ كاللامدىن ھېلىقى بىر گۇمان يەنە لىپپىدە قىلىپ ئۆتۈپ قالدى. مەن ئۇنى يانغا چاقىرىپ، ئۆزۈمگە مەلۇم بولغان ئادرېسنى ئېيتىپ بەردىم.

— شۇ يەرگە بېرىڭ، چوقۇم شۇ يەردە.

ئۇ ھەيران بولغان ھالدا بېشىنى لىڭشىتىپ كېتىپ قالدى.

مەن نېمىشقا شۇنداق مەسلىھەت بەرگەنلىكىمنى ئۆزۈممۇ بىلمەيتتىم. بەلكىم ئۆز گۇمانىمنى يېشىش ئىستىكى، ئۆز پەرزىمنى ئىسپاتلاش قىزغىنلىقى مېنىڭ شۇنداق مەسلىھەت بېرىشىمگە تۈرتكە بولغاندۇ، لېكىن ھېلىقى تونۇش بۇرادەر كېتىپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزۈمچە نېمىدىندۇ خىجىل بولغاندەك بولۇپ قالدىم.

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

قەلبىمدە ئەنسىزلىككە ئوخشاش بىر تۇيغۇ پەيدا بولدى. ھەي، گۇمانخورلۇق، سەن ماڭا قەيەردىن كېلىپ يۇقتانسەن؟

لېكىن شۇ كۈنى كەچتە مەن بىر تالاي رەھمەتلەرگە سازاۋەر بولدۇم. قوشنا ئىدارىدىكى ھېلىقى بۇرادەر مېنى يوقلاپ كەپتۇ. بالىسى ھەققىدە مەن ئېيتىپ بەرگەن ھېلىقى يەردىن تېپىلىپتۇ. ئۇنىڭ سۆزلەپ بېرىشىچە، گەرچە تېلېۋىزىيە ئېستانسىسىدا ئېلان چىقىرىپ، ئالدىدىن سۆيۈنچە جاكارلىمىغان بولسىمۇ، يەنىلا ئەللىك يۈەن سۆيۈنچە بېرىشكە، بالىنى بىر كۈن خەۋەر ئالغانلىقىنىڭ ھەققىنى تۆلەشكە توغرا كەپتۇ.

مېنىڭ گۇمانىم پۈتۈنلەي يېشىلگەن، پەرزىم تولۇق ئىسپاتلانغانىدى. كۆز ئالدىمدا ئاجايىپ بىر «شەپقەتچى» نامايان بولۇپ تۇراتتى. كوچىلاردا يالغۇز يىگانە يۈرگەن بالىلارنى ئىزدەپ يۈرىدىغان، سۆيۈنچە بىلەن بېيىيدىغان بىر «كەسىپى ئائىلە» نامايان بولۇپ تۇراتتى. بۇ، ئانىلارنىڭ، ئاتىلارنىڭ قەلبىگە ئاۋۋال دەرد ـ ھەسرەت سوۋغا قىلىپ، ئارقىدىنلا خۇشاللىق ئاتا قىلىدىغان «كەسىپى ئائىلە» ئىدى.

— ھېكايىڭىز تۈگىدىغۇ دەيمەن، لېكىن باش ـ ئايىغى باغلاشمىدىغۇ؟

— نېمىسى باغلاشمىدى؟

— سىز باشتا تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ «ئېلان پروگراممىسى» توغرىسىدا سۆزلىگەندىڭىز، ئاخىرىدا «بالىلارنىڭ شەپقەتچىسى» گە ئۆتۈپ كەتتىڭىز.

— ھە، مۇنداق دەڭ، بۇ ئىككىسى باغلىنىشىدۇ. «شەپقەتچى» تىرىشىپ ئىشلىگەندە، «ئېلان پروگراممىسى» گۈللەيدۇ. «ئېلان پروگراممىسى» گۈللىگەندە، «شەپقەتچى» روناق تېپىپ بېيىيدۇ. باغلىنىش بارمىكەن؟ قېنى، ئەمدى تەسىراتلىرىڭىزنى سۆزلەپ باقمامسىز؟

— تەسىراتىم شۇكى، بىرەرسىنىڭ بالىسى يوقىلىپ كەتسە، سىزنىلا ئىزدەپ كەلسە بولغۇدەك، سىز بالىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى دەرھال ئېيتىپ بېرەلەيدىكەنسىز.

— ئەمدى ئېيتىپ بېرەلمەيدىغان بولدۇم.

— نېمىشقا؟

— بۇمۇ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. بۇنىڭدىن بىر ھەپتە ئىلگىرى تېلېۋىزوردىكى خەۋەرلەر پروگراممىسىدا شەھەر بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئوچۇق سوت يىغىنىنىڭ ئەھۋالىنى كۆردۈم. جىنايەتچىلەر قاتارىدا ھېلىقى يىگىتنى كۆرۈپ قالدىم. ئۇنىڭ چىرايلىق كاستۇمى ئىچىدىكى ئاق كۆڭلىكى بىر ئاز كىرلىشىپ قالغاندەك تۇرىدۇ. ئەلەس كۆزلىرى خېلىلا مەيۈس. دىكتورنىڭ سۆزىدىن بىلدىمكى، ئەمدى ئۇ بەش يىلغىچە سۆيۈنچە ئالالمايدىغان بوپتۇ...

تەھرىرلىگۈچى: روزى مەھەممەت جۇمە

ئۆمەر مۇھەممەتئىمىن

پەچىرلايدۇ يۈرىكىم

ئاشىق سۈرىتى

شەربەتلەر تامماقتا ئاسماندىن ئۇدا،
ياتار كۆز ئالدىمدا بىر توقاي سېغىز.
كۆرۈنەر سېغىزلىق،
دان بەرسە ئانا
قارلىغاچ بالىسى ئاچقاندەك ئېغىز.

—ياغە، ياغ،—دېدىم مەن، — ياغقىنا يامغۇر،
يوقالسۇن سېغىزلىق لېۋىدىكى گەز.
قۇرۇتتى تېنىنى تومۇزدىكى نۇر،
چاڭقاقلىق قالدۇردى يۈرىكىدە دەز...

تېشىلىپ كەتكەندەك كۆكتە سۇ باكى
ۋە ياكى ياش تۆككەن كەبىي پەرىشتە؛
يېغىن توختىمىدى نەچچە كۈن تاكى،
(تىلىكىم ئەجابەت بولدى ئەرشتە.)

قات - قېتى يامغۇردا ھىملىشىپ پۈتۈن،
ئۆگە - ئۆگىلىرى ياشاردى بەلكىم.
ئاشۇنداق ئۇي ئۇيلاپ چىقسام قايسى كۈن،
رېئاللىق ئالدىدا تۇرۇپ قالدىم جىم.

چاك يېرى يەنە چاك، كۆككە تەلمۈرۈپ،
سېغىزلىق ھالسىراپ ياتار شۇ پېتى.
كەلدى كۆز ئالدىمغا بۇ ھالنى كۆرۈپ،
ۋىسالغا قانمىغان ئاشىق سۈرىتى.

نۇر

چېچىلغاندەك كۈمۈش سۇيۇقلۇق،
چۈشتى كۆكتىن تارام - تارام نۇر.
تۈننى سۈرگۈن قىلدى ئۇ مەغرۇر،
ۋادىلاردا كۆلدى يورۇقلۇق.

ئاشۇ نۇردىن ئۇلاشتى تاڭغا
زۇلمەت تۈندىن بىزار بۇ دۇنيا.
لېكىن كۆڭلۈم بولدى بىر قىسما،
چۈشكەن چېغى كۆزۈم غار - ھاڭغا

نۇر تەگمىگەن شۇ پىنھان جايغا
ھارارەتلىك قوينىنى ئېچىپ،
چاپتى تۈيغۇم يورۇقلۇق چېچىپ،
ئوخشاپ گويا تۈندىكى ئايغا.

چۆللەردىم

ئۇپۇقنى باغاشلار كۆز يەتمەس چېتىڭ،
قۇم، شېغىل، تاغ، سۆكسۆك...ياتار قوينۇڭدا.
تۈمەن خىل گىياھقا ماكاندۇر بېتىڭ،
يۇلغۇنلار تەۋەرۈك تۇمار بوينۇڭدا.

«تارىم مۇكاپاتى»غا قوبۇل قىلىنغان ئەسەر

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

تۇردۇ شاخلىرى قۇرۇغان توغراق،
چاڭقىغان بوز دۆڭلەر لېۋى گەز باغلاپ.
كۆرۈنۈپ گاھ غىل-پال، گاھىدا چوڭراق،
مۆكۈشمەك ئوينايدۇ ئۇپۇقتا سەراپ.

شائىرنىڭ قەلبىدەك سەزگۈر ئاھۇلار
چېپىشار تاغ تامان بۇلاق ئىزدىشىپ.
كۆللەردىن كۆللەرگە ئۇچقان ئاق قۇلار
ئۆتتۇشەر ئۈستۈڭدىن نەزەر تاشلىشىپ.

ئۇردۇ باغرىڭدىن ئىسسىق شامال-لار
ماڭغاندا كاتاڭلىق قەدىم يولۇڭدا.
چۈشۈڭدە مېھرىڭنى تارتىمدۇ تاللار
ياپپېشىل جولالاپ ئوڭ ۋە سولۇڭدا.

بارخانلار قوينىدا قەدىمىي قەلئە،
قەددىنى ئەسىرلەر بورىنى كۆمگەن.
ئۇندا بار ساپ تارىخ، بۇرۇنقى پەللە،
ئەل تىنچلىق، يۇرت بەخت ئىلكىگە چۆمگەن...

سەن شۇنداق بىپايان ھەممە پاك ماكان،
باغرىڭغا ياتلارنىڭ ئىزى چۈشمىگەن.
مەدەنگە ئىگسەن تۆگمەيدىغان،
بىرەر زات قالمىدى كۆزى چۈشمىگەن.

ئاھ، مېنىڭ چۆللىرىم، تاقىر چۆللىرىم،
سەن پەخرىم، بايلىقىم ھامان سۆيۈملۈك.
چۆل تامان قوزغىلىپ ئاق، ئەي كۆللىرىم،
بارخانلار ئورنىدا قەد كەرسۇن گۈللۈك!

ئۇچ، كەپتەرىم

يايرىغىن، ئەركىنلىك بىلەن ئۇچ، كەپتەرىم،
ئاچماقتا سۈزۈك ئاسمان قۇچاق ساڭا.
تاۋلىغىن قانتىڭنى پەرۋازىڭدا،
كەڭ بوشلۇق مېھرى ئىللىق ئوچاق ساڭا.

ئۇنلىسەڭ كوۋۇكۇڭدا «بۇق-بۇق» قىلىپ،
بولارمەن ئاڭلىغاندەك بىر پەس مۇقام.
ھاۋادا ئاتقان ئەپچىل موللاقىڭدىن،
كېلىدۇ كۆز ئالدىمغا دارۋاز بوۋام.

قونىسەن مەن ياسىغان پەغەزگىلا،
باسمايسەن يات كوۋۇكتا ئەسلا تۇخۇم.
باچكاڭغا دان بېرىسەن ئېغىزىڭدا،
ساداقەت، پاكلىقىڭغا كېلەر زوقۇم.

سېنىڭدىن ئايرىلغۇم يوق شۇڭا پەقەت،
ئۆي سالسام ساڭا قۇما① سېلىپ كەلدىم.
سەن بىلەن قوشكېزەكتەك خۇشاللىقىم،
ھەر دائىم سېنى ھەمراھ قىلىپ كەلدىم.

پەخەس بول، ئەسكەرتىمەن شۇنى ساڭا،
دانىنى دەپ چۈشۈپ قالما قىسماقىقا ھەم.
ئاتقاندا پەيزىڭ بىلەن كۆككە موللاق،
سا، لاچىن سېنى پايلاپ يۈرەر ھەردەم.

بىر بۇلاق

سۈزۈلدۈرمەك بولۇپ دەريانى،
ئاڭا كېلىپ قوشۇلدى بۇلاق.
قوشۇلدى-يۇ، مىنۇت ئۆتمەستىن،
لېيىپ كەتتى شۇ بۇلاق، بىراق.

ھىجرانىنامە

كۆز قىيىشماي ئايرىلدۇق يەنە،
قەلبىمدە ئوت، قەلبىڭدە ئەلەم.
مۇخالىپلار قىلدى تەنتەنە،
ئەجەبلەندى دوستلىرىمىز ھەم.

① قۇما — كاتەك مەنىسىدە.

تارتقان ئىدۇق تېخى يېڭىلا
ئايرىلىشنىڭ تۇنجى دەردىنى.
قىسمەتكە مىڭ قىلساقمۇ دۇئا،
بولدى ئازاب يەنە بەرگىنى.

ھەر ئېغىزدا ھەرخىل پەتىۋا،
گاراڭ بولدى قۇلاقلىرىمىز.
پۈلمۇ ياكى كۆڭۈل ئەتىۋار؟
يەكلەندى ئۇ سوراقلىرىمىز.

باشقىلارنىڭ ئۈستىدىن، ئادەم
خۇشتار ئىكەن ئىزدەشكە قۇسۇر.
پىتنىلەردىن بولسا كۆزلەر نەم،
سېزەمدىكىن كۆڭلىدە ھوزۇر؟!

يېڭىلاندى ھەممە بۇ كەمدە،
نېچۈن مۇتلەق سۆيگۈ يوسۇنى؟
نېچۈن ھەممە كۈلگەن ئالەمدە،
كۈلدۈرمەك تەس پاك، چىن سۆيگۈنى؟!

* *

دوقال كېلىپ دوقمۇش ئېقىننى
ئايرىغاندەك ئىككى بۆلەككە؛
يىراقلىتىپ قىسمەت يېقىننى،
ئازار بەردى بىر جۈپ يۈرەككە.

زېمىندىكى تارماق ئېقىنلار
تېپىشقاندەك دېڭىزدا ئاخىر؛
كىم بىلىدۇ، ۋىسالنى يىللار
كۈلدۈرەمدۇ ساقىيىپ تەقدىر...

مەن ئاشۇنداق خىيال سۈرىمەن،
باغرىمدا ئوت، دىلىمدا ئۈمىد.
چۈشۈمدىمۇ شۇنى كۆرىمەن،
قىلىپ تەتۈر قىسمەتنى زىۋىت.

سەن نېمىنى ھېس قىلدىڭ بۇدەم،
كۆرۈشۈشكە پۇرسەت يوق بۈگۈن.
بەختىمىزگە ئامان بول، ئەركەم،
ئامانلىقىڭ تىلەيمەن كۈن - تۈن!

قۇتلۇق چۈش

«قۇتادغۇ بىلىك» نى تېڭىپ مەيدەمگە،
پەخىرلىنىپ پۈتۈن ئالەمگە،
ئولتۇرسام
مەھمۇد قەشقەرىنىڭ ھوزۇرىدا،
تەڭلەپ ماڭا رەسىمىنى ئاكىيونىڭ
كۆرۈندى لوشۇن
شەرق ئۇپۇقىدا...

ئۆرلىدىم،
سىڭىپ كەتتىم شۇ ھامان
كۆزلىرىگە لوشۇننىڭ!
شۇ چاغ يالقۇنتاغنى قۇچاقلاپ،
چىقىپ كەلدى ئابدۇخالىق ئۇيغۇرى
رەھمەت ئېيتىپ ماڭا تۇمەنمىڭ!
سوۋغا قىلىپ قەلىمىنى ھەم
قالدى ئۇزىتىپ،
دىلنى چەكسىز ئۈمىدكە ئوراپ.
مەن جۇرئەتنى ئەيلەپ زەر قانات،
ئۇچۇپ كەتتىم قۇياشقا قاراپ!...

www.uyghurkitap.com

كۆسەي

يۈگۈرۈپ يۈرۈپ يالقۇن ئىچىدە
ئېتىلىپ
شاخ - شۇمبىسىنى، ئۇتۇنىنى،
ئۇلغايتىسەن قىزىل كۆز ئوتنى.
ئايلاندۇرۇپ ياغاچلارنىڭ
روھلىرىنى تۈتۈنگە،
كەڭرى بوشلۇقتا
كۆپەيتىسەن بۇلۇتنى...
ئۆمرۈڭ ئاشۇنداق
كۆيدۈرۈشكە بەخشەندە بولغاچ
ئىزىڭ قارا!
يۈزۈڭ قارا!
ئاخىر
ساق قالمايسەن ئۆزۈڭمۇ،
يەپ تۈگەيسەن شۇ ئوتتىن دەككە.
ياتقىنىڭدا ئازگالدا جانسىز،
شامال بىر كۈنى
سورۇۋېتەر كۈلۈڭنى كۆككە!

ئاقىر تاغ

ئاسمان
شىپالىق ئىزدەپ چاڭقاقلىقىڭغا
ئەۋەتسە شەربەت
ھاۋالە قىلىپ چىقىنلىرىنى؛
كۆزلەپ يېشىل باغلارنى ھەرئان
ھەدىيە قىلسەن ئۇنى
جىلغىلارنىڭ ئېقىنلىرىغا...

قۇياش
چوققاڭدىكى مۇزنى كۆرۈپ
ئايىماستىن ياغدۇرسا ئاپتاپ؛
ئۆتۈنسەن باغرىڭدىكى گۈللەرگە،
ئۆرۈك
ياشاۋېرىسەن مۇزنى قۇچاقلاپ...
پەستە كېزىپ يۈرەر ساپ ھاۋا ھامان.
ئېغىرلىتىپ تىنىقلىرىڭنى
ئەتراپىدا نۇرنۇڭنىڭ
ئەگىپ يۈرەر تۈتەك ۋە تۇمان.
شامال
ئېلىپ كەتمەك بولسا ئۇلارنى
كەتكۈزمەيسەن ئۆزۈڭدىن نېرى،
ئىستىقبالى چىمەننىڭ
خىيالىڭدا ھەردەم ھۆكۈمران...

ئاقىر تاغ،
ئويلىمايسەن ئۆزۈڭنى پەقەت.
ئاقىرلىقىڭ
ئۆزگەرمىدى شۇڭلاشقا،
ئۆزگەرمەس بەلكى،
تەسىرلەنگەن زېمىن تەۋرىنىپ
سېنى ئۆز قوينىغا ئالغۇچە جەننەت!...

قۇياش بەرگەن تېلېفون

ئۆڭكۈرلەر،
زارلاپ كەلدىڭ ئۇزاقتىن تەگەپ:
نۇر تەگمەيدۇ، بىزگە دەپ.
ئۇستۇڭدىن
ئېلىۋەتمىسەڭ
گرانىت تاشلارنى،
نۇرۇم قانداق ئۆتىدۇ تېشىپ؟!
نۇر قۇچقان ۋادىلارغا
سەپ سالغىنا، كۆزۈڭنى ئېچىپ!

توغراق

قېرى گەۋدىسىنى ئاپتاپقا قاقلاپ،
ئولتۇرىدۇ بىر بوۋاي،

قۇم دۆڭنىڭ باغرىدا كىمنىدۇر ساقلاپ.
قۇرۇغانمۇ كۆزلىرى ياشتىن
زەپىران يۈزلىرىدە
قېتىپ قاپتۇ كۆپ سۇسىز ئېرىق،
چاۋاكچى قوللىرى سۇس كۆك، سۇس
سېرىق...

ئۇلۇغ - كىچىك تىنىقلىرىدىن
تارىلىدۇ قۇرغاق قوشاقلار،
بوستانلارنى ئارماندا كېزىپ.
يادلىغانچە
تەكلىماكان ئەپسانىسىنى،
ئولتۇرىدۇ تۆت پەسىل ئارا!
يىلتىزىدا ئۆزىنىڭ
ئەسلى يېشىل خەرىتىسىنى سىزىپ...

ئابدۇشۈكۈر قاۋۇل

كۆيلىرىمگە ئىشقىۋاز بۇلبۇل

ياۋا قامچا گۈل

كۈنگەي دالا يېشىللىق چۈشەپ،
زەڭگەر كۆكتىن ئىزدەر ئەكسىنى.
ئاق لىباستەك بۇلۇتلار لەيلەپ،
تۆكمەك بولار قۇتلۇق يېشىنى.

ئىسسىق شامال لەۋ يېقىپ ئۆتەر،
هارارىتى كەمدەك قېقىرنىڭ.
ئوخشاپ قالار قاقشان مىسلى پەر
ئۆگزىلىرى يىراق چېدىرنىڭ.

يېقىندىلا يەنە كۈنگەيدە
مەۋجۇت ئىكەن نازۇك ئېغاڭلاش.
ئۇچۇم - ئۇچۇم نازۇك پەيلەردە
يوچۇن قىزدەك لېۋەن يېتىرقاش.

پۆرمە - پۆرمە مايسارەڭ بەرگ،
تىترەپ كەتتى سۇنۇلغاندا قول.
يېشىللىقتا يەنە سەن غەرق،
ئىسمىڭ نېمە؟
— ياۋا قامچا گۈل.

كۆيلىرىمنى كۆيلەيدۇ سەلكىن

كۆيلىرىمنى كۆيلەيدۇ سەلكىن
تۈندە، تاڭدا، كەچتە، سەھەردە.
ياپراقلارنىڭ شىلدىرى غەمكىن،
شائىر كۆڭلى يەنە ئەلەمدە.

كۆيلىرىمنى كۆيلەيدۇ سەلكىن
يۈرەك سۆزۈم چېچەكلار، كەڭرى.
سەلكىن قونغان زەررىلەر چېقىن،
كۆيلىرىمگە ئىشقىۋاز بەرى.

كۆيلىرىمنى كۆيلەيدۇ سەلكىن،
يىراقلارغا ئاڭلىنىپ تولۇق.
كۆيلىرىمنىڭ تەسىرى تەمكىن،
يۇلتۇزلاردەك چاقنايدۇ نۇرلۇق.

بۇلاق

كۈلۈپ كەلدى، كېتىدۇ كۈلۈپ،
ۋىلىق - ۋىلىق ئۇنىڭ ئاۋازى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

جاڭگاللاردا يۈرەك ياشارتسا
ۋە ياڭرىسا خۇشاللىق سازى،
ئۇ ھەممىدىن بولىدۇ رازى.

بويلىرىدا ئۈينار شوخ شامال
چىمەنلەرگە مېھرىنى بېرىپ،
ئۈنچىلەرنى ئاتسا قىرلارغا،
قىياقلاردا چاقنايدۇ يېنىپ،
ئۇ ھەممىدىن بولىدۇ رازى.

ھارغانلارغا بولۇپ ئارامگاھ،
تەشنالارنى قاندۇرار ھامان.
خەيرلىككە بولۇپ چىن گۇۋاھ،
قايغۇلارنى ئەيلەيدۇ يەكسان،
ئۇ ھەممىدىن بولىدۇ رازى.

يېڭى مەرغۇل كۈيلەپ بىر ئۆمۈر،
چاڭقاق دىلنى خۇش ئېتەلىسە؛
ئېقىندا سۆيگۈ يېتىلەپ،
مەنزىلگە شاد يېتەلىسە،
ئۇ ھەممىدىن بولىدۇ رازى.

كېچە

شىلدىر - شىلدىر سۈكۈنات ئورمان،
كېلەر يېنىك ھۇۋۇلغان كۈيلەر.
ئاسايىشلىق ئىچرە يەر جاھان،
چۆچۈپ - چۆچۈپ چۈشكە ئىنتىلەر.

ئاھ، بەختىيار يۇمشاق چىملىدىق،
گىرەلەشكەن ئوتلۇق نەپەسلەر.
سادىدا چۈشلەر بەزەن خىجىللىق،
تولغۇنۇشتا تاتلىق كۈلۈشەر.

تۇخۇم بېسىپ غەمسىز، خىرامان،
قۇشلار ياتار ئۇۋىدا مۈگدەپ.
سەيياھ مىسلى يۇلتۇزلۇق ئاسمان،
تالاي سۈرەت يۈرىدۇ لەيلەپ.

تۇختەمۇھەممەت تۇردى

ياشنايدۇ گۈل ھايات بېغىدا

دېھقان

بۇ جاھان مىسالى بولسا بىر ئادەم،
كۆكسىدە يۈرەكسەن
ھەم ئۆمرىگە قۇت.
ئەجرىڭگە موھتاجدۇر جىمى جان ھەردەم،
ھاياتلىق ئۆيىگە تۈۋرۈكسەن مەزمۇت.

راھەت دەپ بىلىسەن تارتساڭ مىڭ جاپا،
تەر تۆكۈش، رىيازەت ساڭا توي - بايرام.
ئۈزدەسەن بىتىنىم بېلىقتەك گويا،
بىپايان داللار سەن ئۈچۈن قاينام.

يوق سەندە چوڭچىلىق، كىبىر، تەمەننا،
ئوغۇزدەك تازاسەن،
قۇياشتەك نۇرلۇق.
تەمە كوچىسىدا يۈرمەيسەن ئەسلا،
شۈكرىگە ئۆگەنگەن چەكسەڭمۇ خورلۇق.

سادىدا ئويى، سادىدا خۇيى جىسمىڭغا ئەمەك،
مەيلىڭنى تارتالماس يالتىراق شۆھرەت.

تۇندىمۇ چۈشەيسەن قىر، ئېتىز، ئەمگەك...
پەقەت تەر - ئەجرىڭدىن كۈتىسەن ئامەت.

ئالدىراش ئۆتىسەن باللىق قۇشتەك،
ھىدلىماي باھارنىڭ ئالمىشار قىشقا.
سېخىيسەن، خالىسسەن بال ھەرىسىدەك،
زەر تۆلەپ يىغقاننى بېرىسەن مىسقا.

پارلايدۇ يۈزۈڭدە كۈن نۇرى گويا،
ھەقلىقتۇر خىزىرغا ئوخشاتسام سېنى.
ئاقىدۇ دەريادەك قەلبىڭدە زىيا،
يۈزۈڭدەك يورۇسا دىلنىڭ ئاسمىنى!

يۈزۈڭدەك يورۇسا دىلنىڭ ئاسمىنى،
تۇيۇلار بۇ ھايات شۇ قەدەر گۈزەل.
ئاڭلايسەن ھەر ياقتىن غالىب ناخشىنى،
بۇ ناخشا ھەرقانداق ناخشىدىن ئەۋزەل...

يىغا

كۆپ يىغلىدىم، ئۆكسۈپ يىغلىدىم،
ھاسىل بولدى يېشىمدىن دەريا.
ئاقتى دەريا، ئاقمىدى ئەمما،
ھەقنى ئىزدەپ تۇغۇلغان دەۋا.

قالدى دەۋا،
ياراتتىم دەريا،
سەن يايىردىڭ بولۇپ بىر بېلىق.
شۇبھىسىزكى،
دەريا ئۈستىدە
بېلىقچىنىڭ بارلىقى ئېنىق.

سۆيگەن نىگارىم

ياش ئۆلغىيىپ، بېشىمغا ئەقىل قونۇپ،
قانات قاقتى ھېسلىرىم بولۇپ كەپتەر.
ئۇتتى كۆڭلۈم مۈلكىنى مەغرۇر تۇرۇپ،
ھەققانىيەت، ھەقىقەت ئاتلىق دىلبەر.

قۇياش بولۇپ ياندى ئۇ ئۇپۇقىمدا،
نۇرغا تولدى كۆڭلۈمنىڭ كەڭ ئالمى.
ئۇيۇپ قالدى سۇرىتى قارىچۇقىمدا،
دېمىقىمغا ئورناشتى ئىپار دېمى.

كۆردۈم ئۇنى چۈشۈمدە يارقىن ئەجەب،
ئاھ، يۈرىكىم باشلىدى يالقۇنجاشقا!
يۈردۈم تىلەك چۆلىدە ۋىسال ئىزدەپ،
ساداقەتتىن گۈل چېكىپ قورام تاشقا.

جېنى بىلدىم پاكلىقنى مۇھەببەتنىڭ،
چاراقلىدىم پاكلىقتا زەر بىلەن تەڭ.
تىلىنسامىمۇ تىغىدا رىيازەتنىڭ،
ۋىجدان گۈلۈم توزمىدى، بوزمىدى رەڭ.

سەپەر قىلدىم تالاي رەت ۋىسالگاھقا،
لەپىلدىتىپ راستچىللىق ئەلەمىمنى.
يېتىش ئۈچۈن ئاخىرقى قارارگاھقا،
بېسىپ كەلدىم مەردانە قەدىمىمنى.

مۇشۇ يولغا ئاتىغاچ ئۆمرۈمنى مەن،
ھېس قىلىمەن ئۆزۈمنى بەختىيار دەپ.
چۈشۈرمەيمەن شۇڭلاشقا روھىمنى مەن،
ئەر يىگىتكە ۋىجدان چوڭ تىل تۇمار دەپ.

سۆيگۈمىز قۇياشى چاچتى نۇر — ئاپتاپ

سۆيگۈ بىر دېڭىزدۇر،
ۋىسالگاھ گويا
يىراقتا چوقچىيىپ كۆرۈنگەن ئارال.
سەن ئۈزۈپ كېلىسەن ئۇياقتىن، رەنا،
بارىمەن بۇياقتىن مەن بېلىق مىسال

ۋە لېكىن يولىمىز ئەمەس بىخەتەر،
لەھەڭ بار،
بار يەنە زەھەرلىك يىلان ...
ساداقەت قوغدىدى بىزنى شام ـ سەھەر،
دولقۇندا دولقۇندەك ئۈزدۇق تىكىپ جان.

چىقتۇق بىز ئاخىرى ئارالغا ئامان،
سۆيگۈمىز قۇياشى چاچتى نۇر ـ ئاپتاپ.
دىللارنى لەرزىگە سالدى ھاياجان،
ۋىسالنىڭ جامىدا ئىچكەندە شاراب.

ۋىسالنىڭ جامىدا ئىچكەندە شاراب،
ئۇنتۇلدى كۆپ يىللىق جۇدالىق دەردى
ۋە لېكىن بەرمەك تەس ۋىجدانغا جاۋاب،
ئۇنتۇلسا بۇ ۋىسال، بۇ بەخت قەدرى.

كەچۈر، مېنى

گۈناھ ئەمەس مېنى سۆيگۈنىڭ،
مەن نېمىشقا خارلىدىم سېنى؟
قىممىتىنى بىلدىم سۆيگۈنىڭ،
ۋاپادارىم، كەچۈرگىن مېنى.

دىل كۆكسىمدىن سۈرۈلۈپ بولۇت،
ئاستا ـ ئاستا پارلىدىڭ كۈندەك.
كەچۈر، ئەمدى غەشلىكنى ئۇنتۇت،
ياشناپ كۈلسۇن ئۆمرىمىز گۈلدەك.

ھەمراھ بولسۇن ئۆمرىمىزگە قۇت،
سۆيگۈمىزدىن ئوت چاقنىسۇن، ئوت!

مۇشۇ كوچىلار

ئاھ، مۇشۇ كوچىلار، مۇشۇ كوچىلار،
كۆڭلۈمگە بېغىمدەك يېقىن تۇيۇلار.
ھەر قېتىم ئۆتكەندە قەلبىمدە مېنىڭ
ئويغىنار ئاجايىپ شېرىن تۇيغۇلار.

ياش ئىدىم ئۇ چاغلار، شەمشاتتەك قەددىم،
شاش ئىدىم، دولقۇنلاپ تۇراتتى قەلبىم.
كۈلەتتى تۈڭلۈكتىن قارىغان ئايدەك،
ھاياتىم بېغىغا نۇر تۆكۈپ بەختىم.

كۈن پېتىپ، يايغاندا گۈگۈم كەڭ ئېتەك،
كېلەتتىم دوقمۇشقا تەلپۈنۈپ يۈرەك.
كېلەتتى دىلبىرىم كۈلۈپ، ئەركىلەپ،
باغلاردا پۇرەكلەپ ئېچىلغان گۈلدەك.

ئاسماندا ئاي، يۇلتۇز ئۈزسە شادىمان،
ئۆزەتتۇق كوچىدا بىز ھەم يانمۇ ـ يان.
بەزىدە قەدەملەر قالاتتى توختاپ،
دىللاردا ھېس ـ تۇيغۇ ياساپ سەل ـ قىيان.

ئۆرلەيتتى تىنىقلار يالقۇن ئارىلاش،
قويغاندا ئامرىقىم كۆكرىكىمگە باش.
يۈرەكنى سەگىتىپ، چاچلارنى تاراپ،
ئۆچاتتى شوخ، سالقىن شامال ئالدىراش.

ئۇچراشقان دوقمۇشقا كېلەتتۇق يېنىپ،
كۆڭۈللەر بېتىگە ئۆچمەس ئىز سېلىپ.
قايتاتتۇق قويسا ئاي ياستۇقىغا باش،
قارىشىپ ئارقىغا يېنىپ ۋە يېنىپ ...

شۇ يوسۇن ئۆتتۈشتى يىللار كارۋىنى،
ياشاشقا، چاقناشقا چىللاپ ئارمىنى.
يەتتۇق بىز ھاياتنىڭ مەنزىلگاھىغا،
تەڭ سۆرەپ ئېگىز ـ پەس يولدا ھارۋىنى.

ئەمدى ئۇ ئاق تۈنلەر ئاچماس يۈز ـ چىراي،
ئاتالدۇق بىز بۈگۈن بوۋاي ۋە موماي.
ۋە لېكىن قارىسام ئاشۇ كوچىغا
كېلىشەر يىگىتلەر قولتۇقىدا ئاي ...

ئاھ، مۇشۇ كوچىلار، ئۇزۇن كوچىلار،
باغرىدىن دېماققا ئىپار ئۇرۇلار.
ھەر قېتىم ئۆتكەندە ھاسا تايىنىپ،
ھېسلىرىم ئويغىنىپ، كۆڭلۈم بۇزۇلار.

ئابابەكرى توختى

گۈل ئېيتىدۇ سۆيگۈ قىسسىسى

باش باھارنىڭ بىر ئەتىگىنى

باش باھارنىڭ بىر ئەتىگىنى
گۈل بەرگىدە ئوينىدى زىيا.
تاغ كەينىدىن يۈز ئېچىپ قۇياش،
باقتى خۇش خۇي زېمىنغا قىيا.
چوققىلاردا سۈزۈلۈپ مانان،
سۈت رەڭگىدە تاۋلاندى دۇنيا.

باش باھارنىڭ بىر ئەتىگىنى
چۆمدى قىزىل نۇرغا ئانا يەر.
ئېيتىپ كۆكتە شادلىق كۈيىنى،
بىر توپ ئاق قۇ قېقىپ كەلدى پەر.
سوزۇپ ـ سوزۇپ چىللىدى خوراز،
يېڭى تاڭدىن بېرىپ خۇش خەۋەر...

ئېچىلمايلا توزىدى لالەم...

ۋىسال بىزگە باقمىدى كۈلۈپ،
ئېچىلمايلا توزىدى لالەم.
سەن قەبرەڭدە ياتساڭمۇ تىنچ،
قۇلىقىڭدىن كەتمەيدۇ نالەم.
مەرۋايىتتەك تۆكۈلەر يېشىم،
ياشلىرىمغا تولدى پىيالەم.
سەن بولمىغاچ گويا زۇلمەتتەك،
تۇيۇلىدۇ ماڭا بۇ ئالەم!

ۋىسال كېچىسى

مەي ئىچىمەن ئاھۇ كۆزۈڭدىن
نەزەرىمنى قىلىپ ئالتۇن جام.
چاچلىرىڭدىن پۈركىمەن ئەتىر،
قىلار ئىشتىڭ يۈرىكىمنى رام.
تەشنالىقتا قانماس لەۋلىرىم،
لەۋلىرىڭگە ۋىسال كېچىسى.
قۇتلۇقلايدۇ بىزنى تولۇن ئاي،
گۈل ئېيتىدۇ سۆيگۈ قىسسىسى.

ئۆمەر مەتنۇرى

يۈرىكىمدىن تامغان قەترىلەر

جۈپ كۆزلىرىڭ چولپان مىسالى،
كىرپىكلىرىڭ قىياقتەك تال ـ تال.
بولۇپ ئۆزۈك سۆيگۈ ئىلاھى،
ئاشىقىڭدىن سورارسەنمۇ ھال؟

چۈشلىرىمدە كۆرسەم سېنى دەپ
خىيال بىلەن ياتىمەن كۈندە.
ئاي نۇرىدەك دېرىزەم ئىزدەپ،
سۆيەرسەنمۇ لېۋىمگە تۈندە؟

بولۇپ گويا قەلبىمگە چولپان،
نۇر، زىيادەك ئۆچمەس پاكلىقىڭ.
جۈپ كىرپىكىم ئايرىلغان ھامان،
قارىچۇقۇمدا چاقنار ئاقلىقىڭ.

ۋۇجۇدۇمدا ئەللەيلەپ سېنى،
تىنىقىمغا ياشىدىم، جانان.

www.uyghurkitap.com

ئوخچۇپ ئاقاان تومۇرۇم قېنى،
سىڭىپ كىرەر قەلبىڭگە قاچان؟

تىنىقىمۇ ئۇيۇقتا تالىق

ۋۇجۇدۇمنى تىترىتەر قۇياش،
ياقۇتسىمان نۇرلار ئىچىدە.
كىرپىكىمدە قەترە ـ قەترە ياش،
كۈمۈش يۇلتۇز ئۆچكەن كېچىدە.

ئۇيۇق بەرگەن قانسىمان چاچقۇ،
كۆزلىرىمنى قىلدى نۇرسىمان.
قارا تۈنگە ئىسيانكار ئاچقۇ
سۈبھى بىلەن ئاقاردى ئاسمان.

ئۇيۇق سۆيۈپ ئاچتىم كۆزۈمنى،
تىنىقىمۇ ئۇيۇقتا تالىق.
مەن ئىزدىگەن ئېزگۈ خىياللار
قۇياش كەبىي مەڭگۈ جۇلالىق!

ئوبۇل ئەزىزى

قېنى، سەنمۇ ئېيتىپ بەر ناخشا

سۆرتىمنى...

ئەلبومىڭدىن بۈگۈن ئاخىرى
ئورۇن ئاپتۇ مېنىڭ سۈرىتىم.
كۆرۈپ ئۇنى ئەنسىز گۈپۈلدەپ،
سوقۇپ كەتتى ئاجىز يۈرىكىم.

ۋىسال پەيتى كەلگىچە يېتىپ،
سۈرىتىمنى ساقلىغىن پىنھان.
يات كۆز تېگىپ تۈنجى سۆيگۈگە
يەنە چېكىپ يۈرمەيلى پىغان.

مۇقام ئېيتىپ بەردىم دېگىنىزغا

كۆرۈپ باقسام دېگىنىزنى بىر دەپ،
دائىم دىلدا قىلاتتىم ئارمان.
بۈگۈن كېچە ئاشۇ دېگىنىزنى،
كۆرۈۋالدىم چۈشۈمدە ئوبدان.

قورام تاشقا يۆلىنىپ تەنھا،
مەن تۇرىمەن دېگىنىز بويىدا.
دېگىنىز ئاچچىق ـ ئاچچىق تولغۇنۇپ
ناخشا ئېيتتى ئېزگۈ ئاھاڭدا.

ناخشىسىنى توختاتتى دېگىز،
ئۇلۇغ ـ كىچىك ھەسرەتلىك تىنىپ،
«قېنى، سەنمۇ ئېيتىپ بەر ناخشا!»
دېدى ماڭا بىردىن يالۋۇرۇپ.

مۇقام ئېيتىپ بەردىم دېگىنىزغا،
قالمىسۇن دەپ ئۇنى ئۈمىدسىز.
«پاھ ـ پاھ، ئېيتقىن! ئۆگەت ماڭىمۇ!»
دېدى دېگىز شادلىنىپ چەكسىز.

تۈن ئەركىسى بەڭباش شامااللار،
دېرىزەمنى چېكىپ رىتىمسىز.
بۇزۇۋەتتى شېرىن چۈشۈمنى،
ئاھ، قېنى، شۇ مەن كۆرگەن دېگىز؟

شېئىر چۈشەيمەن

كىم ماڭا بۇيرۇغان شېئىر يازغىن دەپ،
تۈندىمۇ ئۇيقۇمدا شېئىر چۈشەيمەن.
ئۆزۈمنىڭ دەردىمۇ يېتەتتى ئېشىپ،
كىم سالغان بۇ دەردكە، لېكىن بىلمەيمەن،
تۈندىمۇ ئۇيقۇمدا شېئىر چۈشەيمەن.

تۇغۇلۇپ باغرى كەڭ تەكلىماكاندا،
چوڭ بولدۇم قۇملارغا كۆمۈلۈپ ئويناپ.
ئاھ، سەبىي ھېس بىلەن گۈزەل ئارماندا،
ھەر قەدەم يولۇمنى باستىم ئاۋايلاپ،
چوڭ بولدۇم قۇملارغا كۆمۈلۈپ ئويناپ.

جەڭچى بوپ يەتتىم مەن ئارزۇ ـ ئارمانغا،
ئىلھاملار جەڭگاھقا باشلىدى مېنى:
ئارزۇيۇم پايانداز بولدى يولۇمغا،
كۆچەيدى يۈرەكتە ئىجاد يالقۇنى،
ئىلھاملار جەڭگاھقا باشلىدى مېنى.

دىلىمدەك پاك، گۈزەل يارالدى كۈيۈم،
تار كەلدى خۇشلۇقۇم بۇ كەڭ جاھانغا.
ئۆلۈمدۇر ئىجادسىز ئۆتكەن ھەر كۈنۈم،
مەن سەنئەت ئاشىقى بولۇپ دائىما،
ياشايمەن بىر ئۆمۈر ئىجاد ئىشقىدا.

ئابدۇرېھىم مۇھەممەت

چىللا مېنى سەيلىگە، باھار

ئاق بۈرگۈندەك چايقىلار باغلار،
چېچەكلەردە تەۋرەيدۇ شەبنەم.
يەكتىكىنى تاشلايدۇ تاغلار،
قاش تاشلىسا سەھراغا كۆكلەم.

ساي كۆكسىدە ئاقار گىرەمسەن،
جىلغىلاردا لېنتىدەك ئېقىن.
يېشىللىقنىڭ تامامى كۆلگەن،
تۇن يارىشىقى ـ چاقنايدۇ چېقىن.

ۋادىلارغا سىن بېرىپ گۈللەر
ۋە تاغلارغا چاچرىتىدۇ ھىد.
ئاھ، شۇ گۈللەر ياسايدۇ گۆھەر،
كۆتەرگەندە ئۇپۇق زەر چېكىت...

چىللا مېنى، باھار پەردىسى،
دىل شەيداسى سەيلىگە چىللا.
سەندە مىڭلاپ كۈيلەر بەزمىسى،
يېشىللىقتا سىڭمەكتە ھېسلار...

ھاپىزجان مۇھەممەت

چۆچۈك مىسرالار

1

بۇلبۇل كۆرسە چىمەنلىكنى
ناۋا ئەيلەيدۇ،
ئېشەك كۆرسە گۈل ـ گىياھنى
چىشلەپ چەيلەيدۇ.

2

بۇلۇت دەيدۇ: يامغۇرۇمنى تۆكۈمەن،
زېمىن دەيدۇ: مەن شادلىقتا چۆكۈمەن.

3

شۇم ھۇقۇش چىللايدۇ قاراڭغۇ تۈننى،
بۇلبۇل ۋىسال ئىزدەپ كۈتىدۇ كۈننى.

4

بۇلبۇل گۈل ئىشقىدا دائىم كۆيەركەن،
كېپىنەك كۆيمەيمۇ قېنىپ سۆيەركەن.

5

بەزىلەر تۈلكىدىن قۇۋ بولغاچ ھامان،
قىلغان ھەر ئىشىنىڭ شەيتاندىن يامان.

6

ئۆكسىمەس سۈپۈرگىنىڭ ھەركۈن خىزمىتى،
بىراق يوق نېمىشقا ئىززەت ـ ھۆرمىتى؟

تەھرىرلىگۈچى: جاپپار ئەمەت.

ھايات ۋە مەن

مۇھەممەت باغراش

(نەسىر)

چاڭقاش

ياز. چىڭقى چۈش.

پىژغىرىم ئىسسىق، يەر چوغ، ئاسمان قوغ. تىنجىق ۋە تەشنالىق دەستىدىن تاڭلىيىم ياغاچتەك قېتىپ، لەۋلىرىم چاك-چاك يېرىلىپ، ئۇنىڭدىن قىپقىزىل قان تەپچىمەكتە. ھەربىر تىنىقىم بىلەن تەڭ ئىچىمگە بىر پارچە ئوت-يالقۇن كىرىپ چىقىدۇ. قېنىم پورۇقشىپ قايناماقتا. چاڭقاش، تەشنالىق، ماغدۇرسىزلىق...

سۇسىزلىنىش ئۆلۈمنىڭ بىشارىتى!

ئۇشتۇمتۇت، يېقىنلا يەردە، جىمىرلاپ نۇر بولۇپ تاۋلىنىپ كۆمۈشكە ئوخشاش يالتىراپ، يېيىلىپ ئېقىۋاتقان بىر ئېقىننى كۆردۈم.

ئاھ، سۇ!...

... تارىم دەرياسى ئېقىپ بېرىپ، بىر كەڭلىككە يېيىلىپ، تېيىزلاپ، مۇشۇ جەزىرە قوينىدا غايىب بولىدۇ. ئاشۇ ئويناق دەريانىڭ، ئاشۇ ئەزىمەت ئېقىننىڭ ھايات بەرگۈچ قىميانلىق سۈيى، مۇشۇ بىپايان ئانا چۆل باغرىغا ئۈن-تىنسىز سىڭىپ كېتىدۇ، ناھايىتىمۇ تىرەن قاتلامغا شۇڭغۇپ كىرىپ كېتىدۇ، لېكىن ئۇ يەنىلا توختىماي ئاقىدۇ... قەدىمىي خارابىلىقتىكى ھۇۋقۇشتەك دۈگدىيىپ-دۈمچىيىپ ياتقان ئەجەل بارخانلىرىنىڭ، تولىمۇ قېرى، تولىمۇ شەۋكەتلىك تارىم مەدەنىيىتىنىڭ ساناقسىز قەبرىلىرىنىڭ ئاستىدا تىپتىنچ سىرغىپ-سىرغىپ ئاقىدۇ... تۇرۇپلا ئۇ ئەسىرلەردىن بۇيان گاھ كۆمۈلۈپ، گاھ ئېچىلىپ، چۆل كۆكسىدە تۈمەننىڭ غەۋغاغا سەۋەب بولغان ئاشۇ بۈيۈك كارۋان يولىغا كىشى ھەيران قالغۇدەك ئېرەنسىزلىك ئىچىدە چەكچىيىپ قاراپ ياتقان قۇم ئۆركەشلىرىنىڭ ئارىلىقلىرىدىن ئۈنسىزگىنە

تەپچىرەپ چىقىپ چۆل يۈزىگە يېيىلىدۇ ۋە ئاشۇ ھېس - تۇيغۇسىز، لېكىن قوقاستەك قىزدىق ۋە ھارارەتلىك ئۇلۇغ چۆلنىڭ بېتىنى مۇزدەك، يېقىمسىز، شۇركەنچىلىك تىلى بىلەن يالاپ، جۇدەڭگۈ، ھالسىز، لېكىن مۇقەددەس بىر روھنى كۆمۈۋالغان بىپايان قۇمنىڭ قاتلىرىنى چايقاپ تىنچىقىنا ئاقىدۇ ۋە يەنە ئاستاغىنە قۇم قېتىغا سىڭىپ كېتىدۇ...

بۇ — ئانام ئاي يورۇقىدا، تونۇر بېشىدا ئولتۇرۇپ ئېيتىپ بەرگەن رىۋايەت، دادام ھارۋا ھەيدەپ ئۇزۇندىن ئۇزۇنغا سوزۇلغان كارۋان يولىدا كېتىۋېتىپ ئېيتقان ناخشا...

مېنىڭ ئالدىمدا كۆرۈنىۋاتقىنى دەل ئاشۇ ئۈنسىز ئېقىن ئەمەسمىكىن؟!
شۇنداق، دەرۋەقە شۇ!
ئاھ، سۇ!...

ئۆز ۋۇجۇدىدىكى تاغ سالقىنلىقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن چۆل قەرىنى پاناھ قىلىپ، مۆكۈپ، ئېقىپ كەلگەن ھەم مۇزدەك، ھەم تىنىق، ھەم پاكىزە زىلال سۇ!

مەن تەشنالىقتا دەرمانسىزلىنىپ، چويۇندەك ئېغىرلاشقان ئاياغلىرىمنى مىڭبىر مۇشەققەتتە يۆتكەپ سۇ كۆرۈنگەن تەرەپكە ئۈمىد بىلەن دەلدۈگۈنۈپ - دەلدۈگۈنۈپ ماڭدىم!

سۇ...

سۇ...

سۇ...

نېمە مۆجىزە بۇ؟! ئۇ سۇ، ئاشۇ يېشىل ھايات، مەن ئالغا ماڭغانسېرى، ئۇنىڭغا يېقىنلاشقانسېرى مەندىن ئۇزاقلاپ كەتتى.

بىر قەدەم...

يەنە بىر قەدەم...

ئاشۇ سۇ، ئاشۇ پارلاق ھايات بارغانسېرى مەندىن يىراقلاشماقتا!

ئاھ...! مېنىڭ كۆرگىنىم سۇ بولماي، پىژغىرىدىن ئىسسىق قوينىغا چۆككەن پايانسىز چۆلنىڭ ئالۋۇنى ئىكەن؛ كۆكتىكى ئادىشىپ قالغان بىر پارچە توزغاق بۇلۇتنىڭ چۆلدىكى كۆلەڭگىسى ئىكەن؛ ئەسلى ئۇ مېنىڭ خاراموشلانغان سېزىملىرىمنىڭ مېنى ئالدىشى ئىكەن! ئاھ، مەن يىقىلىپ قالىمەنمۇ، ئاخىر!

ياق! ياق! ئۇ سۇ... ئۇ راستىنلا سۇ! ھەم مۇزدەك، ھەم تىنىق، ھەم پاكىز، زىلال سۇ! مەن ئاشۇ تەرەپكە، مېنى چاقىرىۋاتقان، لېكىن مەندىن قېچىۋاتقان پارلاق ھاياتقا قاراپ تىرىشىپ - تىرمىشىپ كېتىۋاتىمەن!... مەن يىقىلىپ قالمىدىم، ئاخىر...!

ئاي

ئاي، ھىلال ئاي... تولغان ئاي... تۇغقان ئاي...
پېچ ئوتىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىكى ئاق، سارغۇچ نۇرىنىڭ قاتمىسى، مۇھەب-

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بېتىلىك بوز يىگىتنىڭ قەلبىگە ئىشق چوغلىرىنى چاچقۇچى.

ئاي، ھىلال ئاي، تولۇن ئاي... تۇغقان ئاي...

ئاددىي كۆز بىلەن كۆرگىلى بولىدىغان ساماۋى چۆچەك، قول بىلەن تۇتقىلى بولىدىغان ئېزگۈ خىيال، گۈزەل تەسەۋۋۇر. ئۇ يارنىڭ لېۋىدىكى كۈلكە... ئۇ ھەر مىنۇتتا ساناقسىز ئارزۇ ـ ئىستەك ۋە مۇھەببەت تۇغىدۇ...

ئۇ تۈن قۇچىقىدا ئەركىلەپ ياتقان زېمىننىڭ پۈتۈن سىرلىرىنى كۆرۈپ، بىلىپ تۇرغۇچى.

ئۇ نومۇسچان قىزنىڭ تال تۇۋۇدىكى مەخپىيىتىنى ئېھتىيات بىلەن ساقلىغۇچى...

ئاينى تاغ تۇغقان، ئۇ يەنە تاغنىڭ كۆكسىگە ھارغىن، لېكىن خۇشاللىق بىلەن باش قويىدى.

ئۇ ئورمىچى يىگىتنىڭ ئوتلۇق ناخشىسىنى ئاڭلىدى، باغ باغلاۋاتقان قىزنىڭ باغ دۆۋىسىنىڭ ئارىلىقىدىكى پىنھاندا ئاشۇ يىگىتكە غۇنچە لەۋلىرى ئارقىلىق ھايات لەۋھەسىنى، تاتلىق سۆيگۈ شەربىتىنى ئىنئام قىلىغانلىقىنى، دېرىزىسىنى ئۇلۇغ ئېچىۋېتىپ تەپەككۇر دەرياسىدا ئېقىۋاتقان ئىزدەنگۈچىنىڭ ئۆز ئىشى ئۈستىدىكى جاپالىق ئىزدىنىش بەخش ئەتكەن قىينىلىش لەززىتىنى تېتىپ، كىرپىك قاقماي قادىلىپ ئولتۇرۇشلىرىنى، مۆكىلۈق ئەللەي ناخشىسى ئېيتىپ بۆشۈك تەۋرىتىپ ئولتۇرغان مېھرىبان ياش ئانىنىڭ كۆزىدىن چاقنىغان ئۈمىدنى، بوۋاقنىڭ لېۋىدىن ئۇچقان تاتلىق كۈلكىنى، دېرىزە ئالدىدىكى چۈشتەكتە، قۇۋۋەتلىك، قاۋۇل پۇت ـ قوللىرىنى ئۇزارتىپ، سوزۇلۇپ ياتقان تاتلىق ئۇيقۇغا غەرق بولغان ياش ئاتىنىڭ كەڭرى پېشانىسىدە بالقىپ تۇرغان، قەتئىي ئىرادە، چىدام، ئىشەنچ ۋە پەخىرلىنىشنى كۆردى. ئۇ ياش ئاتا ــ بىناكار، ئۇ قۇرغۇچى، ئۇ يېڭىدىن تىكلىگۈچى. ئۇ قاتتىق چارچىغانىدى. ئۇنىڭ يېرىم ئوچۇق تۇرغان يوڭلۇق كۆكرىكى دەم كۆتۈرۈلۈپ، دەم چۈشەتتى، ئۇنىڭ خۇددى ئايالىنىڭ ھىلال قېشىدەك ئىنچىكە ۋە قاپقارا بۇرۇتلىرىنىڭ ئارىسىغا ئايالى ۋە بودرۇق ئوغلى بەخش ئەتكەن بەختىيارلىق، خاتىرجەملىك تۇيغۇسى يوشۇرۇنغانىدى. ئايمۇ شۇلارنى كۆردى، ئادەملەرنىڭ ياشاش ئىشتىياقلىقلىرىنى كۆردى، ئاي ئەتە ئاخشىمى يەنە ـ مىليونلارنىڭ يۈرىكىگە گۈزەل ئىستەك، تاتلىق خىيالنىڭ نۇرىنى تۆككىلى، ئادەملەرنىڭ ھايات قاينىمىدا يارىتىۋاتقان مۆجىزىۋى ئەسەرلىرىنى تاماشا قىلغىلى ساما سەھنىسىگە چىقىدۇ...

ئۇ تاغ ئانىسىنىڭ قوينىغا تېخىمۇ چوڭقۇر چۆكۈپ، نۇرلۇق مەڭزىنى ئۇنىڭ باغرىغا تېخىمۇ بەكرەك يېقىپ تاتلىق كۈلۈمسىرىگىنىچە ئۇيقۇغا كەتتى...

قۇياش

مۇزدەك، كۆپكۆك سۇ، قىپقىزىل يالقۇن ــ ئاتەشنى تۇغدى. كۆك مەخمەلدەك كۆپچۈپ ـ لۆمۈلدەپ ياتقان كۆك دېڭىز، تىترەپ ـ لوغۇلداپ تۇرغان ئوتلۇق قۇياشنى تۇغدى. مانا ھايات! ھايات دېگەن ئۇلۇغ سۆزنىڭ قۇدرەت كۈچى مانا شۇ! دېڭىز ئانا،

ھاياتلىقنىڭ بۈيۈك نىجاتى قۇياش ئاشۇ دېڭىزنىڭ ئوغلى! ياشىسۇن ھايات! ياشىسۇن دېڭىز ئوغلى! ياشىسۇن مەڭگۈ تالماس ھەرىكەت! ئۇ دېڭىزنىڭ قوينىدىن ئاستاغىنا سۇغۇرۇلۇپ چىقتى. ئۇنىڭ جىسمىدىن دېڭىز سۈيىنىڭ زۇمرەت تامچىسى سىرغىپ تامچىلاپ تۇردۇ، خۇددى ئانىسىنىڭ قارنىدىن يېڭى چۈشكەن بوۋاقنىڭ تېنىدىن سۇ تامچىلاپ تۇرغاندەك، ئۇنى ئانىسى يۇيۇپ-تارىغاندى. ئۇ پاك، بىغۇبار 40 كوكولا قىزدەك تەبەسسۇم قىلىپ ئالەمگە قاراپ كۈلۈمسىرىدى.

دېڭىز

ئۇ يېشىل رەڭلىك چۆش، ئۇ سېھىردى ھېكمەت دۇنياسى، ئوقۇپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان قامۇس.

ئۇنىڭ تەكتىگە ئادەم ئەقلىنى لال قىلىدىغان «ئاجايىپ» ۋە «غارايىپ» لىق يوشۇرۇنغان. ئۇ ئىرادە، تەپەككۇر، ئىزدىنىش، جاسارەت، ئېچىش روھىغا ئىگە. ئەلى بابانى كۈتۈپ ياتقان پۈتمەس-تۈگىمەس خەزىنە.

شاۋقۇن

دېڭىز تىنچلانغان ئەمەس ۋە مەڭگۈگە تىنچلانمايدۇ. چۈنكى ئۇ، يارالمىشىدىلا ھاياجانلىق يارالغان. ئۇنىڭ شاۋقۇنىدا ھىجران نىداسى، ۋىسال خۇشاللىقى، غەزەپنىڭ قەھرى، شادلىق كۈلكىسىنىڭ ئەۋجى، نەپرەتنىڭ نەرى، مۇھەببەتنىڭ خىتابى بار، يەنە چۈشىنىپ بولمايدىغان سىرلىق پىچىرلاشلارمۇ بار...

شاۋقۇن — دېڭىز قوينىدىكى كۈرمىڭ مۆجىزە كارامىتىنىڭ ئۆز تىلىدىكى پاساھەتلىك بايانى، شاۋقۇن — مەڭگۈ ئۇخلىماس ئانىنىڭ پۈتمەس-تۈگىمەس رىۋايىتى. ھاياتلىق ۋە ئالەمنىڭ سىرى ھەققىدە ئەڭ نەپىس، ئەڭ گۈزەل، مۇزىكىلىق تىلدا رىۋايەت قىلغۇچى مەڭگۈلۈك سىمفونىيە!

قىيا تاش

ئۇ قۇياشقا ئاشىق، ئۇ قۇياشنىڭ ئوتتەك قىزىرىپ، يالقۇندەك لاۋۇلداپ نازلىنىپ كۈلۈپ چىققان ئەڭ دىلرەبا ۋاقتىنى ھەممىدىن بۇرۇن كۆرۈۋېلىش، ئاشۇ ئاجايىپ مىنۇتلاردىن تويۇپ-تويۇپ لەززەت ئېلىش پۇرسىتىگە مۇيەسسەر، لېكىن ئۇ كۆرۈپ قانمايدۇ، قۇياشنىڭ ئەڭ پارلاق چاغلىرىنى تاماشا قىلىپ ھوزۇرلىنىش تەشنالىقى ئۇنىڭغا تىنچلىق بەرمەيدۇ. شۇڭا ئۇ ئەسىرلەرنىڭ سان-ساناقسىز تۈنلىرىنى ئۇيقۇ بىدارچىلىقىدا ئۆتكۈزۈپ، جىلۋىگەر قۇياشنىڭ دېڭىز قوينىدىن نازاكەت بىلەن ئاستاغىنە سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ ئالەمگە تەبەسسۇم ياغدۇرىدىغان ساخاۋەتلىك مىنۇتلىرىغا زارىقىدۇ،

www.uyghurkitap.com

ئىنتىلىدۇ، تەلپۈنىدۇ. ئۇنىڭ ئىرادىسى، خاراكتېرى خۇددى ئۆزىنىڭ جىسمىغا ئوخشاشلا چىڭ ۋە مەھكەم.

... لېكىن دولقۇن قۇياشنى ئۇنىڭدىن قىزغىنىدۇ، دولقۇن ئۆز ۋۇجۇدىدىكى رەشىك-نىڭ ئۆرتىشى بىلەن قۇدرەتلىك كۈچكە ئايلىنىپ، قىيا تاشقا تاشلىنىدۇ. ئۇنى سۇندۇر-ماقچى، كۆكۈم تالقان قىلىۋەتمەكچى، ھېچ بولمىغاندا، ئۇنى قىرغاقتىن قوغلىۋەتمەكچى بولۇپ، قىيا تاشنىڭ كۆكرىكىگە چاڭ سالىدۇ. شۇ چاغدا مۇھەببەتلىك ئىككى كۈچنىڭ شىددەتلىك كۈرىشى باشلىنىپ كېتىدۇ.

دولقۇن پارە - پارە بولىدۇ، لېكىن يىقىلغان ئورنىدىن تىرىشىپ - تىرمىشىپ ئۆرە بولۇپ، قەددىنى رۇسلاپ كۈرەش بايرىقىنى لەپىلدىتىدۇ. دولقۇننىڭ تىنىمسىز ھۇجۇمى قىيا تاشقا ئۈزلۈكسىز ئۇرۇلۇپ ئۇنىڭ تىنچلىقىنى بۇزىدۇ، لېكىن ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئىشتىياق قىزغىنلىقىنى، تەلپۈنۈش، ئىنتىلىش يالقۇنىنى ئۆچۈرەلمەيدۇ. دولقۇن ئۇنىڭ قويۇقچەك جىسمىنى يالايدۇ، ئۇپرىتىدۇ، لېكىن ئۇنى تۈگىتىۋېتەلمەيدۇ. قىيا تاش ئارقىغا بىر قەدەممۇ داجىپ قويمايدۇ. ھەر ۋاقىت قەددىنى مەردانىلىق بىلەن كېرىپ، دولقۇننىڭ ھۇجۇمىنى مەردلەرچە كۈتۈۋالىدۇ.

مەن شۇ تاپتا بىر - بىرىنى يەڭمىگۈچە توختىمايدىغان ئىككى جەڭگىۋارنىڭ ئىرادە ۋە كۈچتە بەسلىشىشىنى كۆردۈم.

مەن كۈرەش ئىستىكىدە ئوت بولۇپ يېنىۋاتقان ئېلىشىش قىينچىلىقىنىڭ ئازابى بىلەن ھۇزۇر ئېلىۋاتقان ھارغىن، لېكىن قەيسەر ئىككى مەغلۇبىنى كۆردۈم، ھالبۇكى، ئۇلار غەلىبە ناخشىسىدىن مەست بولۇپ سۇنايلاپ ياتقان غالىبتىن ئۇلۇغراقتۇر.

مەن ئىرادە، قەتئىيەت، ئىشەنچ، غايىنىڭ مەڭگۈ تۈگىمەس بۈيۈك كۈچىنى ئاڭ-لىدىم. مەن ھاياتنىڭ «ھەرىكەت» ناملىق ئەڭ ئاددىي، لېكىن ئەڭ ئۇلۇغۋار مەخپىيىتى-نى، سېھىردىي كۈچىنى كۆردۈم. مەن كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ «كۈرەش» دېگەن سۆز ئالتۇن بىلەن نەقىشلەپ يېزىلغان مۇقەددەس لەۋھەسىنى كۆردۈم. مەن ئەبەدىي ئەبەت مەدھىيىلىسە ئەرزىيدىغان بىر ئۇلۇغۋار روھنىڭ نامايىشىنى كۆردۈم.

تەھرىرلىگۈچى: كامىل تۇرسۇن.

ئەركىن نۇر

نەسرلەر

كۆلەڭگە

مەن ھايات بىلەن سۆيۈشكەندە بوسۇغىدا ئىدىم.

بوسۇغا ــ ئىككى ئالەم غارىنىڭ قاراڭغۇلۇقى ئوتتۇرىسىدا پىلىلداپ تۇرغان خىرە يورۇقلۇق.

مەن ئەنە شۇ يورۇقلۇق دالاسىغا يۇمران ھېسلىرىمنى تىكىپ، رېسىدە بولغىنىدا بەس - بەستە ئۇسسۇل ئوينىسۇن، دەپ خۇش پۇراق گۈل - گىياھلارنى ئۆستۇردۇم.

مەن ئەنە شۇ يورۇقلۇق دالاسىدىكى سەبىي ئىستەك ئۇۋۇسىدا ياتقان قۇش بالىلىرىغا ئېغىزدىم بىلەن دان بېرىپ، گۈل - گىياھلار ئۇسسۇلى ئۇچۇن ناخشا ئېيتىپ بەرسۇن، دەپ ئۇچۇرما قىلدىم.

ئەپسۇس، ئۇلار ئۇسسۇل ئوينىماي ۋە ناخشا ئېيتماي تۇرۇپلا ئۆزلىرىنى ئۆلتۇردىۋالدى.

ئىككى ئالەم غارىنىڭ قاراڭغۇلۇقى ئوتتۇرىسىدا پىلىلداپ تۇرغان غۇۋا يورۇقلۇق — بوسۇغىدۇر.

بۇ بوسۇغا روھلار چۇقانى بىلەن چىرىگەن جەسەتلەر ھىدىنىڭ گىرەلىشىشىدىن توقۇلغان كۆرۈنمەس چېگرا. مەن ھاياتنىڭ ياشلىق ئۆتكىگە يېتىپ كېلىپ، ئۇ چېگرىنىڭ بۇ تەرىپىدە تەنها ئولتۇردۇم. بىراق، تېنىم، كىيىملىرىدىن يېپىشىنغەن تېنىم چېگرىنىڭ ئۇ تەرىپىدە قىسپىيالىڭاچ ئولتۇرۇپ ھاياسىزلىقى بىلەن مېنى تىنماي مازاقلايدۇ. مەن ئۇنىڭدىن تولىمۇ بىزار. چۈنكى ئۇنىڭ ماڭا تۇتۇق بەرمەسلىكى مېنى ئازابلايدۇ.

مەن ھايات بىلەن خەيرلىشىش ھارپىسىدا يەنىلا بوسۇغا تۈۋىگە كەلدىم.

بۇ ــ جاۋاھىراتلار بىلەن تولغان تىلسىماتلىق قەدىمىي خەزىنە بوسۇغىسى. مەن

www.uyghurkitap.com

قۇرۇپ قاقشال بولغان چۈشۈم شېخىغا ئېلىنغانچە، تىنىقىمدا ئېغاڭلاپ تۇرغان ئاچقۇچ بىلەن بۇ خەزىنە ئىشىكىنى ئاچماق بولۇپ ئاڭا قول سوزدۇم. ئەمما ئۇنى زادىلا تۇتالمىدىم. قارىغاندا، ئۇ سېھىرلەنگەن ئاچقۇچ ياكى شەيتان قولىدىكى ئاچقۇچنىڭ كۆلەڭگۈسى بولسا كېرەك.

ئىككى ئالەم غارىنىڭ قاراڭغۇلۇقى — كۆلەڭگە قەبرىسى، لېكىن مەن ئۆلۈپ كەتسەم سىلەر مېنى بۇ قەبرىگە قويماي، ئىككى ئالەم غارى قاراڭغۇلۇقى ئوتتۇرىسىدا پىلىلداپ تۇرغان گۈڭگا يورۇقلۇق بوسۇغىسى ئاسمىنىغا قويۇڭلار. مېنىڭ جەسىتىم بۇ بوسۇغا ئۈستىگە مەڭگۈ كۆلەڭگە تاشلاپ تۇرسۇن.

كۆيگەن ياشلىق

ياشلىق ھاياتنىڭ باھار پەسلى، دېيىشىدۇ.

بۇ سۆز توغرىمۇ، خاتامۇ، بۇنى بىلمەيمەن. ئەمما ماڭا شۇنىسى ئايان: مېنىڭ ياشلىقىم — ناشۇدلۇق زېمىنى. ئۇ زېمىن ئاسمانپەلەك ئوت ئىچىدە تىپىرلايدۇ. ئۇ يەردە يىلىمۇ يىل بىخ سۈرۈپ قايتىدىن ياشناپ تۇرىدىغان ياۋا گىياھلارمۇ، ھۆپپىدە ئېچىلىپ خۇش ھىد تارقىتىدىغان رەڭمۇرەڭ گۈل-چېچەكلەرمۇ، گۈلدىن-گۈلگە قونۇپ تەبىئەت مونولوگىغا قۇلاق ياقىدىغان رەڭدار كېپىنەكلەرمۇ، يىراقتىكى ئاشىقى ئۈچۈن ياقا يىرتىپ سايرايدىغان كاككۇكلارمۇ يوق. دېمەك، ئۇ يەردە باھار ئۆلگەن. ئېھتىمال ئۇنى ئوت-يالقۇنلار كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىپ تاشلىغاندۇر ۋە ياكى ...

مەن شۇ ۋەجىدىن ئوت زاتىغا ئۈنسىز قەسىدە ئوقۇيمەن. ئەلۋەتتە، بۇ قەسىدەم ئۆلگەن باھارنىڭ ئەرۋاھىغا ئاتاپ قىلغان دۇئالىرىمدۇر. مەن بۇ دۇئالىرىم ئۈچۈن ئەرۋاھلارنىڭ كۆپ تەشەككۈرىغا ئېرىشەلەيدىغانلىقىمغا ئىشىنىمەن.

ئوت — يالقۇن ئىچىدىكى قىلدەك تولغىنىۋاتقان زېمىن. ئۇ ناشۇدلۇق زېمىنى، ئۇ كۆيمەكتە، نالە-پەرياد قىلىپ كۆيمەكتە، ئۇ زېمىندا ھېچنەرسە قالمىغان، ئۇ ھاۋاغا ئوخشاشلا بوش ۋە قۇپقۇرۇق.

مەن ئوت-يالقۇنغا خىتاب قىلىمەن.

كۆيدۈر، ئۆرتە دۇنيانى، كۆيدۈر ھەتتا سامادىكى ئاي ۋە يۇلتۇزلارنى!...

مەن ھەممىنىڭ كۆيۈپ كۈلگە ئايلىنىدىغانلىقىدىن تولىمۇ خۇشالمەن. چۈنكى، شۇ قاتاردا چۈشۈم قۇشلىرىنىڭمۇ پەرلىرى ئوت-يالقۇندا كۆيۈپ پەرۋازدىن توختايدىغانلىقى ۋە ئاخىر بېرىپ مېنىڭمۇ شۇ ئوت-يالقۇن ئىچىدە ئۆلىدىغانلىقىم مېنى شادلاندۇرىدۇ.

بەلكىم، مېنىڭ ئۆلۈمۈم ھازىرقى ۋە كەلگۈسىدىكى ئەقىللىق ۋە ئەقىلسىزلىرىم ئۈچۈن بىر ئۆرنەك بولۇپ قالار. ئۇلار مېنىڭ جەسىتىمنىمۇ قوشۇپ كۈلگە ئايلاندۇرغان ئوت-يالقۇننىڭ يۈرىكىگە يوشۇرۇلغان باھارنى تارتىۋېلىشار. مەن شۇنىڭدىلا قايتىدىن تىرىلىپ، «مەن ياش» دەپ قاقاقلاپ كۈلەرمەن ۋە پۈتكۈل ئالەمنى تىترىتىپ

بار ئاۋازىم بىلەن شۇنداق نىدا قىلارمەن:
ياشىسۇن، كۆيگەن ياشلىق!

ئېچىرقاش

چۈشۈم تۇلپار چاپتۇرۇپ چۈشمەكتە.
چۈش دېمەكلىك، پەرۋاز دېمەكلىك.

پەرۋاز ئەسلىدە قۇشلارغىلا مەنسۇپ ئىدى. ئەپسۇس، مانانلىق شەھەر ئاسمىنىدا قۇش بولمىغاچقىمۇ، قۇش ئورنىغا لەگلەك پەرۋاز قىلىشىدۇ.

لەگلەك ئاجايىپ نېمە. ئۇ قۇشقا ئوخشاش ئېگىز ئاسماندا ئۇچالايدۇ. ئەمما هامان ئۆز رىشتىسىنى قولىغا باغلاپ قويىدۇ. چۈنكى، رېزىنكىدەك سوزسا سوزۇلىدىغان، قويۇۋەتسە يىغىلىدىغان ئۈزۈلمەس رىشتىلەر ئۇنىڭ پەرھىزى.

ئاللا يولىدا پەرھىز تۇتۇپ، ئىستىقامەتكە جان تەسەددۇق قىلغۇچىلار زاهىد دېيىلىدۇ.

چۈشۈم بۇنداق زاهىدلاردىن جاق تويغان!
خۇدا ئۇردىمۇ قانداق، چۈشۈم بىردىن دىۋانە بولۇپ قالدى ...

ئۇ رەستىلەردە تىلەمچىلىك قىلدى. چەكسىز ئېچىرقاش ئۇنى شۇنداق قىلىشقا قىستىغانىدى.

ئۇ مەئىشەت رىستورانىدا ئادەملەرگە باش ئۇردى، تېۋىنىدى، يېلىنىدى. بىراق، كىشىلەر ئۇنى زاهىدكەن، دەپ يىراق قوغلىدى. ئۇ تۆكۈلۈپ، تۆكۈلۈپ يىغلىدى، ياش تۆكتى. ئۇ نېمىدۇر بىر نېمىنى ئاجايىپ سېغىناتتى. نېمىنى؟ ئۇ تاپتى، ئاخىر تاپتى. ئۇ ئەسلىدە ئۆلۈمنى سېغىنغانىكەن! ئۇ ئەمدى ئۆزىنى ئۆلتۈرىدۇ. ئۇ ئەمدى مەڭگۈ ئۆز ئەركى بىلەن پەرۋاز قىلىدىغان ئەرۋاھقا ئايلىنىدۇ. ئەگەر ئۇ كۆكتىكى لەگلەك بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالسا ئۇنىڭ ئۈستىگە مىنىۋېلىپ ئات قىلىپ ئوينايدۇ.

چۈشۈم بوۋاق مەزگىللىرىدە بىپايان يايلاقلاردىكى چاپچىپ تۇرىدىغان قۇلۇن - تايلارنى كۆرگەن. ئۇ قىرانغا يەتكەندە ئۇپۇق سىزىقىنىڭ نېرىسىدىكى لەرزان كىشنەشلەرگە ئەسىر بولغان ...

ئۇ ئەسلىمىنىڭ يېتىلىشى بىلەن بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ قاپقارا تۈن قوينىغا سىڭىپ كەتتى.

ئۇ پاخلان كۆرپىسىنىڭ يۇڭىدەك بىر - بىرىگە ئىرماش - چىرماش بولۇپ كەتكەن بولۇق چىملىققا كەلدى. چىملىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا قارا پەردىگە تىرەلگەن مەزمۇت بىر سۇ مۇنارى تۇراتتى.

ئۇ بۇ جاينى ياقتۇرۇپ قالدى. ئۇ ئۆز ئارزۇ-ئارمانلىرىنىڭ مۇشۇ جايدىلا تېپىلىدىغانلىقىنى، مۇشۇ جايدىلا چېچەك ئاچىدىغانلىقىنى هېس قىلدى. هەتتا ئۇ سۇلىرى تەپچىرەپ تۇرىدىغان بۇ مۇناردىن ئۆزىنى ئېتىپ ئۆلۈۋالالىسا، خىزىرلارغا: «سىلەر بۇ مۇقەددەس جايغا قارا

كۆلەڭگىلەرنى تاشلىغۇچى ھەرقانداق بۇلۇتلارنى يىرتىپ تاشلاڭلار» دەپ تەنتەنە بىلەن نىدا قىلىدىغانلىقىغا كۆڭلىدە قەسەم ئىچتى.

تۈيۈقسىز مۇنار تىلغا كىرىپ چۈشۈمگە «سەن مېنى تەشنالىق - ئىچىرقاش ئازابىدىن قۇتقۇلدۇرالامسەن؟ مۇبادا، شۇنداق بولغىنىدا مەن تۇلپارغا ئايلىنىپ سېنى ئۆز پەرۋازىدىم بىلەن يەتتە قات ئاسمان قەھرىگە ئېلىپ چىقاتتىم!» دېدى.

چۈشۈم تەڭقىسلىقتا تېڭىرقاپ قالدى ...

مەن ئويغا پاتتىم، بۇ دۇنيادا ئىچىرقاش ۋە پەرۋاز دېئالېكتىكىسىدىن ئۆزگە دېئالېكتىكلارمۇ بارمىكىن؟ ...

سەمەندەر

تۈن كېچىلەردە تەنھالىق غۇسسىلىرىگە چۆمگىنىمدە گۈلسۈرۈخ ھىدىنى سېغىنىپ، قۇتلۇق نامىنى زىكىر قىلىشقا باشلايمەن. بىراق ئۇ ئاللىبۇرۇنلا تاشقا ئايلىنىپ كەتكەچكە بۇنى سەزمەيدۇ.

توزان باسقان قەدىمىي قىسسىلەرنى ۋاراقلاپ بىلدىمكى، مېنى ئاشۇ گۈلسۈرۈخ ئاپرىدە قىلىپ، چاراسلاپ كۆيىۋاتقان گۈلخانغا بەند قىلىپ تاشلىغان.

گۈلخان مېنى كۆيدۈرىدۇ، لېكىن پەرۋانىدەك بىراقلا كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىپ تاشلىمايدۇ ۋە ياكى سۇمرۇغقا ئوخشاش، قايتىدىن تۇغۇلدۇرمايدۇ.

كىمدۇر بىرى (بەلكى بىر ئەرۋاھ) يۈرىكىمنى ئامبۇر بىلەن مەھكەم قىسىپ كۆچەپ تارتقۇشلايدۇ. مەن چىدالماي نالە قىلىمەن، ئاڭا يېلىنىمەن. ئەپسۇسكى، ئۇ تېخىمۇ ئەدەيدۇ، مەن تەگسىز ئوت ھاڭغا يانپاشلايمەن.

بىر كۆلەڭگە مېنى ئەرۋاھتەك ئەگىپلا يۈرىدۇ ۋە باش ئۈستۈمدە ئۇچۇپ يۈرۈپ سوغۇق، تولىمۇ سوغۇق كۈلىدۇ. ئۇنىڭ بۇ كۈلكىسى يېلىنجاپ تۇرغان يۈرىكىمنى بىرپارچە مۇزغا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ. بىراق، بۇ مۇز يا گۈلخاننى ئۆچۈرەلمەيدۇ، يا گۈلخان مۇزنى ئېرىتەلمەيدۇ.

مەن ھەممىشەم تاش گۈلسۈرۈخنى ئەمەس، بەلكى مەن تۆرىلىشتىن ئاۋۋالقى ياۋا گۈلسۈرۈخنى تىنىمسىز ئىزدەيمەن. بۇ ئىزدەش مېنى تەنھالىق ئالىمىگە تاشلايدۇ. بۇ ئالەم تولىمۇ قاڭسىق، بەتتام، شۇنداقلا بۇ ئالەم تولىمۇ لەززىز ۋە شېرىن.

مەن بۇ ئالەمدە شەيتان ئۇچۇرۇپ ئوينىغان لەگلەك بولۇپ كۆكتە پەرۋاز قىلىمەن ھەم ھېچكىم تېخى بايقىمىغان تەتۈر ماددىلىق يۇلتۇزلارنى بىر - بىرلەپ ئىددىتلايمەن. بۇ چاغدا زىۋۇس ماڭا روكو قىلىدۇ، مەن ئۇنىڭ شۇ ھالىنى تاماشا قىلىمەن.

ئىلاھە

مەن ئۆلۈپ گۆرلۈكىمدە تىمتاس ياتاتتىم، بىردىن قەبرە تېشىلىپ بىر ئىلاھە كىرىپ كەلدى. ئۇ غايىبانە قوللىرىنى سوزۇپ كۆكرەك قەپىزىمگە سالدى - دە، يۈرە-

كىمنى ئالقىنىغا ئېلىپ سىلاشقا باشلىدى.

بۇ قول يىپەكتەك سىلىق ئىدى.

بۇ قول باھار ئاپتىپىدەك ئىللىق ئىدى.

ئۇ يىغلىدى، مەن ئۈچۈن تارام - تارام ياش تۆكتى. ئۇنىڭدىن بۇرۇن ھېچكىم مەن ئۈچۈن يىغلاپ باقمىغانىدى.

مەن يۈرىكىمنى ئاسراش ئۈچۈن ئۇنىڭدىن تارتىنىپ، مەھكەم چاڭگاللاپ - سىقىمداۋالدىم.

چۈنكى، مەن ئۆلگەندە مۇز بىلەن قاتۇرۇلغان يۈرىكىمنىڭ بىمەزگىل ئېرىپ يوقىلىشىدىن قورقاتتىم. بىراق، قىرىشقاندەك ئۇنىڭ بۇلاقتەك كۆزىدىن تامغان ئىسسىق ياشلىرى قوللىرىمنىڭ ئاراچلىرىدىن ئۆدۈل يۈرىكىم ئۈستىگە ساقىپ چۈشۈپ، خۇددى قۇم بارخانلىرىغا ياغقان ئاق يېغىندەك ھايالسىزلا سىڭىپ كەتتى ...

مەن ئويغىنىپ كۆزۈمنى ئاچتىم.

ئالدىمدا ئىلاھە ئەمەس، مىسكىن، ئەمما ياش بىر ناخشا ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ مېنى يۆيۈپ - تاراۋاتقانىكەن.

مەن چېكىلگەن تاردەك نازۇك تىترىدىم، زېمىن تىترىدى، قۇياش تىترىدى، دۇنيا تىترىدى ...

مەن ھايات ۋاقتىمدا يۆيۈنۈپ باقمىغان، بىر قەترە ئۈچۈن زار بولۇپ چاڭقاپ ئۆلگەنىدىم.

مانا ئەمدى مېنى بىر سېھىرلىك ناخشا يۇدى ۋە ئاشۇ يۆيۈشى بىلەن تىرىلدۈردى.

ناخشا، ئابى ھايات بەخش ئەتكۈچى مېنىڭ ناخشام! سەن مېنى ئۆلۈم غارىدىن تارتىپ چىقاردىڭ، مېنى ئۆلمەس قىلىپ قايتىدىن ياراتتىڭ. ئەمدى ماڭا ئەجەل يېقىن يولىيالمايدۇ، مەن ئۆلمەيمەن، ئەبەدىلئەبەت ئۆلمەيمەن.

ناخشا، ئەگەر يۆيۈنۈش ئۆلگەننى راستىنلا تىرىلدۈرەلىسە، كەل، بىز بىرلىكتە ئۆلۈپ، قويۇق كۆلرەڭلىشىپ كەتكەن يېشىل نۇرلارنى يۆيۈپ قويايلى، ئۇ جېمى ئالەمنى، جېمى كائىناتنى يېشىللىققا بۆلىسۇن!

تەھرىرلىگۈچى: **كامىل تۇرسۇن.**

ئەختەم ئۆمەر

قۇرتلاپ كەتكەن كۆل

(پوۋېست) ①

7

باپكار كۆلىنىڭ چېتىدىكى ئايلانمىدا قۇچاق يەتمەيدىغان ئىچى كاۋاك سۆگەتلەر سايە تاشلاپ تۇرىدۇ. يىراقلارغا سوزۇلغان شاخلاردا قۇشلار ھۇزۇرلىنىپ، تىنماي سايرايدۇ. يەردىن چىقىپ قالغان ئادەم بېلىدەك يىلتىزلاردا ئۇششاق بالىلار ئۇچىكە چېقىپ يەيدۇ. ئاياغقۇمدا پەقەت مۇشۇ كۆل بويىلا جانغا راھەت ھاۋالىق جاي: تومۇز كىرگەندىن كېيىن بۇ يەردە بالىلار، قېرىلار، بىكارچىلار توپ-توپ بولۇپ ئولتۇرۇشۇپ راھەتلىنىدۇ. بالىلار بىر-بىرىنى قوغلايدۇ ياكى كۆلدىن قۇمچاق تۇتۇپ ئوينايدۇ، ياشلار قارت ئوينايدۇ، قېرىلار ئۇدۇنيا توغرىسىدا، پەيغەمبەرلەر قىسسىسى، ھەزرىتى ئەلىنىڭ «كاپىرلار»نى ئىمان ئېيتقۇزۇش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان ئۇرۇشلىرىنىڭ قىسسەلىرىنى سۆزلىشىدۇ، مەھەللىدىكى يېڭىلىقلار توغرىسىدا پاراڭ سېلىشىدۇ، بەزى خالىي قالغان چاغلاردا قىمارۋازلار تاۋكا قۇرۇپ ئوشۇق ئوينىشىدۇ.

يېقىندىن بۇيان ئاياغقۇمدا تولغاق كېسلى تارالدى. بىرقانچە بالا ئۆلۈپ كەتتى. مەھەللىدە ۋەھىمە پەيدا بولدى، ئەمدى كۆل بويىدىكى گەپنىڭ تېمىسى «كېسەل» ھەققىدىلا بولۇپ قالدى. بۇگۈنمۇ تۆشلىرىنى ئېچىپ، بەلباغلىرىنى بوش باغلىۋالغان قېرىلار كالىنىڭ قۇيرۇقىدىن ياسىۋالغان چىۋىن قورۇغۇچنى كۆتۈرۈۋېلىپ كۆل بويىغا كېلىشتى. ئۇلار سۆگەتنىڭ سايىسىدىكى نەم توپىغا ئۆزلىرىنى تاشلىشىپ، پاراڭلىرىنى باشلىدى.

«تارىم مۇكاپاتى» غا قوبۇل قىلىنغان ئەسەر

— ھوي سىدىقاخۇن، بۇگۈن ئاۋۇدۇن باينىڭ نەۋرىسىنىڭ نەزىرىسىگە بارامىدىڭلار، نېمە ئىش بولدى؟ مەسچىتتىمۇ كۆرۈنمىدىڭلار؟ — دېدى پۈتىنىڭ باش بار-

① بېشى ئۆتكەن سانىدا.

مىقىغا چېگىنى ئۈتكۈزۈۋېلىپ ئارغامچا ئېشىۋاتقان مۆمىن ھېلىمشا. ئۇنىڭ تۇرۇپ-تۇرۇپ ئالقىنىغا تۈكۈرگەن تۈكرۈكى چىشسىز ئاغزىدىن ھەر تەرەپكە چېچىلىپ تولىسى ئاچىماق ساقىلىغا چاپلىشىپ قالاتتى. توققۇز ياماپ ئۇلتۇرغان سىدىق پاكار جۇۋالدۇرۇزنى كۆچەپ سانجىپ بېشىنى كۆتۈرمەستىن جاۋاب بەردى.

— گەپ قىلماڭلا مۆمىناخۇن، ھېلىقى ئىپلاس كېسەل ماڭا چاپلىشىپ قاپتىكەن، كېچىچە تولا تالاغا چىقىپ بولالماي قالدىم. نامازغا ئالغان تەرەتتىممۇ تەرەت بولمىدى، پۇت-قولۇمدا مادار يوق. قانداق قىلارمەن؟ ئاۋۇدۇن باينىڭ نەۋرىسىمۇ تولغاق بولۇپ قاپتىكەنمۇ؟

— ھە، ئۇ بالىمۇ شۇ كېسەل ... شۈكرى دەڭلار، بۇمۇ ئاللانىڭ بەرگىنى.

— تۇۋا قىلدىم خۇدايا، بەرگەن كۈنىڭگە يۈز مىڭ شۈكرى، — دەپ ياقىسىنى چىشلىدى سىدىق پاكار ھودۇققان ھالدا.

— ھېلىقى مارىخان تولغاقنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان دورا، دەپ بىر نېمىلەرنى تارقىتىپ يۈرەتتى. شۇنىڭدىن يېمىدىڭلىمۇ سىدىقباي؟ — دېدى ئېشىكنىڭ جۇمبۇرىنى ياماپ ئولتۇرغان توختى قوتا قاپقارا چوقۇر يۈزىگە چاپلاشقان ئىت چىۋىنىنى كاپىيدە تۇتۇپ يەرگە تاشلاپ دەسسىگەچ. ئۇنىڭ يىرىك تاپىنى ئاستىدىن «پاس» قىلغان ئاۋاز چىقتى.

— ئۆمرۈمگە كېلىپ ھازىرغىچە بىر كۈن ئاغرىپ قالغان بەندە ئەمەسمەن، ئەمدى تۈت كۈنلۈكۈم قالغاندا، ئاشۇ ھارام نېمىنى يەپ ئىمانىمنى بۇلغۇغىچە پاك پېتىم ئۇ دۇنياغا باراي، — دېدى سىدىق پاكار. ئۇنىڭ ساقال ئارىسىدىكى سەل سارغىيىپ قالغان قارا يۈزلىرىدە بىر خىل غۇرۇر ئالامىتى ئىپادىلەندى.

— ھەببەللى، بۇ گېپىڭ ئوبدان بولدى. سەن ئىككى چاقماق قەنت تېپىپ چايغا سېلىپ ناشتىدا ئىچىپ باقە، ماۋۇ ئوبۇل چەمەكنىڭ بۇۋىخان شۇنداق قىلىپ ساقايدىم، دەپ يۈرىمىش، — دېدى مۆمىن ھېلىمشا.

— ئۆتكەن يىللىرى كېسەل تارقالسا دورىنى بىكارغا بېرەتتى. ھازىر ئەمدى تەكشۈرگەنگە بىر يېرىم كوي، تۆت تال دورىغا ئۈچ كوي ئالىدىغان بولۇشۇۋاپتۇ. دورىنى يەپ ساقايسىغۇ ساقايدى، بولمىسا تۆت يېرىم كوي پۇلنىڭ كۆزى ئوچۇقلا كېتىدۇ. شۇ پۇلغا ئەھەت قاسساپنىڭ كاساك گۆشىدىن بىر پارە يېسە، شۇ پايدا، — دېدى ئوبۇل كوسا ئاغزىنى چاكىلدىتىپ.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم!

- ئولتۇرۇشقانلار بۇ بوغۇق ئاۋازدىن چۆچۈشۈپ، ھودۇققان ھالدا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ كەتتى. ئۇلارنىڭ قېشىغا ئابدۇرېشىتخان غوجا كەلگەنىدى.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، غوجام! — ھەممىسى ئېگىلگەن، دوڭغاقلىغان پېتى يۈگۈرگەندەك بېرىپ غوجىنىڭ قوللىرىنى چىڭ تۇتۇپ، يۈزلىرىگە سۈرتۈپ كېتىشتى. ئابدۇرېشىتخان غوجا بېشىغا يېڭى گۈللۈك ئاق دوپپا، ئۇچىسىغا ئاق شايى يەكتەك كىيىپ، بېلىنى چۈچىلىق ھەرەم ياغلىقىدا باغلىۋالغانىدى. ئۇزۇن چار ساقىلى ئوچۇق قىزىل

مەيدىسىدە يەلپۈنۈپ، ئۇنىڭغا ئالاھىدە سالاپەت بېرىپ تۇراتتى. ئۇ پۇقرالىرىنى قوبۇل قىلغان پادىشاھىدەك، سولاشقان قاپاقلىرىنى سۈرلۈك لىپىلدىتىپ، ئادەملەرگە قولىنى ئېرىنچەكلىك بىلەن ئۇزاتتى.

— بىر كۈندە يەتتە مەرتەم كۆرۈشكۈلۈك ئەمەسمۇ ـ ھە!؟— دېدى ئۇ، غاراڭ ـ غۇرۇڭ ئاۋازدا.

— ھەئە، شۇنداق غوجام، ساۋاب ئەمەسمۇ غوجام،— دېيىشىپ قول قوشتۇرۇپ تۇرۇشتى ھەممىسى ئېگىلگەن ھالدا. سىدىق پاكار ھەممىنىڭ كەينىدىن ئاران مېڭىپ كېلىپ كۆرۈشتى.

— ھە، سىدىقباي، نېمە بولدۇڭلار، بەك دوڭغاسلاپ قاپسىلە ـ ياە؟

— تولغاق بولۇپ قاپتىكەنمەن غوجام، پۇت ـ قولۇمنىڭ ھېچ ماجالى يوق.

— ئاللاغا جىق ھەمدۇ ـ سانا ئېيتىڭلار، تووۋا قىلىڭلار، ھۆكۈمەتنىڭ كەينىدىن غەيۋەت ـ شىكايەت قىلىدىغان ئىشقا ھەرگىز ئارىلاشماڭلار.

ئاڭغىچە قولتۇقىغا گىلەم قىستۇرغان مۇردىتى يېتىپ كېلىپ يەرگە گىلەمنى سالدى. ئىككى تالىپ ئىككى يانغا ئۆتۈپ بىرى يەلپۈگۈچتە يەلپۈدى، بىرى قوتاز قۇيرۇقىدا ياسالغان چىۋىن قورۇغۇچتا چىۋىن قورۇدى. قىبرىلار ئۇنى چۆرىدەپ يۇمشاق، نەم توپىدا يۈكۈنۈپ، ئۇنىڭغا ئېگىشىپ ئاغزىغا تەلمۈرۈپ ئولتۇرۇشتى.

ھازىر بىز مۇسۇلمان خەقتە ئىنساپ قالمىدى ـ ھە، — دېدى ئۇ سۆزىنى ئۇلاپ، — ھۆكۈمەتنىڭ كەينىدىن، دىنىي ئۆلىمالارنىڭ كەينىدىن غەيۋەت ـ شىكايەت قىلىشىپ، ئەمىر ـ پەرمانلارغا بويۇنتاۋلىق قىلىشىدۇ، غەللە تاپشۇرۇڭ دېسە، ۋاقتىدا تولۇق تاپشۇرمايدۇ. ئىككى تال «غەللىنىڭ پۇلىنى بەرسۇن» دەپ يېتىۋالىدۇ. بۇنىڭ ھەممىسى غەيۋەت ـ شىكايەت، ھۆكۈمەتكە پۇت ئاتقانلىق، ئاللانىڭ ئەمرىنى تۇتمىغانلىق، ھازىر ئاللا بىزگە نېمىشقا ھېلىقى جىگەر كېسىلى، ھېلى تولغاق دەپ بۇ كېسەللەرنى بېرىدۇ-رىدۇ؟ بۇ ئاللانىڭ بىزگە قىلغان غەزىپى. ھازىر ئايىغىمىزدا ھاراق ئىچىدىغانلار، زىنا قىلىدىغان ئىشلار— ئىپلاسلىقلار پەيدا بولدى. مىسال، ئاۋۇ مەممەتەك دېگەن خالقۇش سارىڭنىڭ قىزىنى ھېلىقى ياسىن مەدەك دېگەن ھاراقكەش قىمارۋاز جىگدىلىكتە سۆرەپ يۇرەرمىش. مۇشۇنداق ھاراق، زىنا، غەيۋەت ـ شىكايەتتىن بىز بۇرۇن ئېتىنى ئاڭلاپ باقمىغان جىگەر كېسىلى، تولغاق، موخو دېگەن كېسەللەر پەيدا بولدى. بۇ نېمە؟ ئاللانىڭ غەزىپى. ئاشۇ ھارام ئىشلارنىڭ ھەققىگە ئاللانىڭ بىزگە ياغدۇرغان جاۋابى. قېنى، ئاشۇلار بىر يوقالسۇن، كېسەل ھازىر يوقىلىدۇ. ھۆكۈمەتنىڭ، ئاللانىڭ بەرگەن نىمگە شۈكرى قىلىپ سىڭگەن ئۇمىچىمىزنى ئىچىپ، بېشىمىزنى ئىچىمىزگە تىقىپ، تىم دېھقانچىلىقىمىزنى قىلساق خۇدا بىزگە رەھمە قىلىدۇ. ئىنساپ ياغدۇرىدۇ، ئىمان ياغدۇرىدۇ. زىرائەتلىرىمىز ئوخشايدۇ، يامغۇر بېرىدۇ. سۇ بېرىدۇ، ئاكلىمىساق، مانا مۇشۇنداق سېسىق كۆلنىڭ پاقىسىدەك سېسىق سۇ ئىچىپ، زىرائەتلىرىمىزگە سۇ يوق، كۈندىن ـ كۈنگە قۇرۇپ تۈگىشىپ كېتىمىز. مانا بۇ يىل ئاشۇ مەممەتەك دېگەن خالقۇشنىڭ كەينىگە كىرىپ غەيۋەت ـ شىكايەت قىلغۇچىلار كۆپىيىۋىدى، بۇغدايغىمۇ

ئاران بىر سۇ قۇيالىدۇق، سۇ يوق، دەل ـ دەرەخلىرىمىز قۇرۇدى. كېچۆزلىرىمىز غوزا تاشلىۋەتتى. باغلارنىڭ مېۋىسى يىگىلەپ كەتتى. قىشچە جىگەر كېسىلىنىڭ دەردىدىن بىرمۇنچە رەھمەتلىك مۇسۇلمانلىرىمىز قازا قىلدى، سەرسان بولۇپ كەتتى. ئەمدى يازىچە تولغاق كېسىلى تارقىدى. بۇنىڭ ھەممىسى ئاللانىڭ غەزىپى بولماي نېمە؟ تووا قىلىلى مۇسۇلمانلار. ئاللاغا ھەمدۇ ـ سانايىمىزنى ئېيتايلى. گۇناھىمىزنى تىلەيلى، ئۇلۇغ مازايى ـ ماشايىخلارغا سېغىنايلى، ھەزرىتى ئاپپاق غوجام ئاتىمىزنىڭ ھەق ـ ھۆرمىتى ئۈچۈن نەزىرە، ئۆشرە ـ زاكاتنى ئۇنتۇمايلى، تېۋىنايلى، شۇنداق قىلساق ئاللا گۇناھىمىزنى مەغپىرەت قىلغاي!

بەرھەق، بەرھەق، ئېھ، قۇدرەتلىك ئاللا! بىلە ــ بىلمەس قىلغان گۇناھىمىزنى مەغپىرەت قىلغايسەن! ــ سوپى ـ مەزىن ھۆكرەپ يىغلاپ باش بولۇپ توۋلىدى. ھەممە جامائەت ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ھۇ تارتىپ يىغلاشتى. كېيىن «ھە ... ھۇم»دېيىشىپ جەر سېلىشقا چۈشتى.

8

چۈشكە يېقىن مەھەللە ئىچى ئىسسىق دەستىدىن قايناپ كەتتى. تەكلىماكان قۇملۇقىدىن يالىلداپ ئۇرۇۋاتقان ئىسسىق كىشىنى چىدىغۇسىز كۆيدۇرەتتى. روزى تۇتقانلارنىڭ تولىسى دەرەخنىڭ تۈۋىدە چوكقۇر ئازگال كولاپ شۇنىڭ ئىچىدە يالىڭاچ ياتماقتا ئىدى. چوڭلار: «قىرىق يىلدىن بۇيان بۇنداق ئىسسىق بولمىغان» دېيىشتى.

مۇھەممەتئىمىن سەيدىن ئۆيىگە كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ قارامتۇل چىرايى تۆمۈردەك كۆكىرىپ كەتكەن، قۇرۇپ گەز باغلىغان نېپىز لەۋلىرى توختىماي ئۈمچىيىپ تىترەيتتى. چوڭقۇر قارا كۆزلىرىدىن تەلۋىلەرچە ئەلەم يېغىپ تۇراتتى. قارا ساقال بۇرۇتلىرى ئوغرى تىكەندەك پارقىراق ئىدى. بېشىدىن ساقىپ چۈشۈۋاتقان تەر پېشانىسىدىكى، يۈزىدىكى قورۇقلار ئارقىلىق ئېقىپ ياڭاق سۆڭىكىدىن تامچىپ چۈشەتتى. ئۇ، بەلبېغىنى يەشتى، كېيىن كىردىن قارايغان، ئوت ـ چۆپنىڭ چېلى قېتىپ قالغان خەسە يەكتىكىنى سېلىپ بەلبېغى بىلەن قوشۇپ يەلكىسىگە تاشلىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى پارقىراپ كەتتى. ئىچ ـ ئىچىدىن يىغا قايناپ چىقىۋاتقاندەك بولدى. ياش چېغىدا قۇمدا چېلىشقا چۈشكەندە ئېغىر بەل قورۇشقاندىكىدەك ھۆمۈدەپ كەتتى. ئۇ بېشىدىكى بىر قېتى تىتما بولۇپ كەتكەن ئاق دوپپىسىنى پېشانىسىدىن سىيرىپ چۈشۈرۈپ، گويا پۈتۈن ئەلىمىنى شۇنىڭدىن ئالىدىغاندەك ئاغزىغا پۇرلاپ تىقىپ چىڭ چىشلىۋالدى.

ــ ۋاي نېمە بولدۇڭلار، ئۆڭگىلەك بوپكېتىپسىلىيا؟

خوتۇنىنىڭ ئاۋازى ئۇنى ئېسىگە كەلتۈردى. ئۇ شۇ چاغدىلا ئۆيىگە كەلگەنلىكىنى، ئېشەككە قوزۇق ياساۋاتقان قېيىن ئاتىسى ھارۇن بوۋاي، ئۇنىڭ يېنىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ چوڭ دادىسى بىلەن قىزغىن گەپلىشىۋاتقان كىچىك يالىڭاچ ئوغۇللىرىنى

www.uyghurkitap.com

تونۇدى. خوتۇنى يوبدان ئېتىش ئۈچۈن ئۆيىنىڭ ئارقىسىدىن چامغۇر يۇلۇپ كېلىۋاتقانىدى. مۇھەممەتئىمىن سەيدىن دولىسىدىكى چاپاننى پىرقىرىتىپ چۆرۈۋېتىپ، ئاغزىدىكى دوپپىسىنى تۆكۈرۈۋەتتى. دوپپا قان ئارىلاش يەرگە چۈشتى. ھەمشىرەخان قورقۇپ كەتتى، ئەمدىلا گەپ قىلىش ئۈچۈن ئاغزىنى ئۆمەللەپ تۇرۇشىغا مۇھەممەتئىمىن سەيدىننىڭ تەتۈر مۈشتى بويىنىغا تېگىپ يەرگە يىقىلدى. ھەمشىرەخان «ۋايجان!» دەپ توپىدا يۇمىلاپ كەتتى. ھارۇن بوۋاي:

— ۋاي مەمەتخان، نېمە بالا بولدى؟ — دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ بولغىچە مۇھەممەتئىمىن سەيدىن ئۆيگە ئوقتەك ئېتىلىپ كىرىپ كەتتى، بالىلار قىرقىرىشىپ يىغلاشقىلى تۇردى. مۇھەممەتئىمىن سەيدىن دالان، تۆت ئېغىز ئۆي، ئېغىللارغا شامالدەك كىرىپ قايتىپ چىقتى. يەنە غالجىرلاشقان پېتى ھارۇن بوۋاي ئەمدىلا يۆلەپ تۇرغۇزغان خوتۇنىغا ئېسىلدى. ھارۇن بوۋاي: «ئوبدان بالام مەمەتخان، ئاچچىقىڭىزغا ھاي بېرىڭ. ھەمشىرەخان ھەرقانچە گۇناھ قىلغان بولسىمۇ مەن ناماقۇل، مېنىڭ يۈزۈمنى قىلىڭ، مېنىڭ تۆت كۈنلۈكۈم قالدى. مەن ھايات چاغدا بۇنداق قىلماڭ، مېنى كۆمۈپ قويۇپ نېمە ئىش قىلسىڭىز مەيلى، خۇدانىڭ، تۇتقان روزام، ئۆتكەن بەش ۋاق نامىزىمنىڭ ھەق-ھۆرمىتى ئۈچۈن، پەيلى شەيتاننىڭ كەينىگە كىرمەڭ، بالام» دەپ ئۇنىڭ قولىغا ئېسىلىۋالدى. بالىلىرى پۇتىغا ئېسىلىۋېلىپ: «دادا، ئانا!» دەپ قىرقىرىشىپ يىغلاشتى. مۇھەممەتئىمىن سەيدىن مەست ئادەمدەك دەلدۈگۈنۈپ توختاپ قالدى. ھەمشىرەخان توپىدا دۈم يېتىپ ئۆكسۈپ يىغلايتتى. ھارۇن بوۋاي كۈچسىز قوللىرىدا مۇھەممەتئىمىن سەيدىننى سۆرەشتۈرۈپ لەمپە ئاستىدىكى سۇپىغا ئاپىرىپ ئولتۇرغۇزدى. ئۇنىڭ چىرايى قورقۇنچلۇق تارتىشىپ، كۆزلىرى قان قۇيغاندەك قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئۆزى ھەدەپ ھەمشىرەخانغا خىرىس قىلغان ھالدا تىكىلىپ ھاسىرىدى. ھەمشىرەخان ھەممە يېرى توپىغا بۇلانغان ھالدا ئۆكسۈپ يىغلاپ ئاستا سۆرۈلۈپ كۆمۈپ قويۇلغان قىغقا يۆلەندى. چۇۋۇلۇپ كەتكەن چاچلىرى يۈز-كۆزلىرىنى توسۇۋالغانىدى. بالىلار قىرقىراپ يىغلىشىپ ئۇنىڭغا يېپىشىۋېلىپ، دادىسىغا قورقۇمسىرىغان، ياتسىرىغاندەك پات-پات يەر تېگىدىن قاراپ قويۇشتى. ھارۇن بوۋاي تاتارغان، ھاسىرىغان ھالدا بىردەم قىزىغا، بىردەم يېنىدا ئولتۇرغان كۈيئوغلىغا قارايتتى. ئۇنىڭ كىرپىكسىز كۆزىدىن توختىماي ئېقىۋاتقان ياش ئاق، كىر ساقىلىنىڭ ئارىسىغا سىڭمەكتە ئىدى.

— بالام، — دېدى بوۋاي بوغۇلغان يىغا ئارىلاش ئاۋازدا، — ماۋۇ بالىلارغا قاراڭ، ماڭا ئىچىڭلار ئاغرىمىسىمۇ بالىلارغا ئىچىڭلار ئاغرىسۇن. بۇنداق قىلساڭلار مەن قورۇنۇپ كېتىدىكەنمەن. ئاچچىق دېگەن پەيلى شەيتان. ئۇنىڭ ئەسىرى بولسا ئادەم ئەقلىنى يوقىتىدۇ. ھەرقانداق ئىش بولسىمۇ ئاچچىق قىلغانغا، ئۇرۇشقانغا ئورنىغا كەلمەيدۇ. چىرايلىق دەيلى. بۇرۇنقى ياش ئىدىڭلار، بۇنداق قىلساڭلارمۇ يارىشاتتى. ئەمدى ئالتە بالىغا ئاتا-ئانا بولدۇڭلار، بالاڭلارنىڭ چوڭى ياتلىق قىلىنغۇدەك بولدى...

— مانا شۇنىڭ خاپىلىقى، ھە قېيىن ئاتا، سىلى ئاڭلىسىلا، ھازىر ھەممە خەقنىڭ ئاغزىدا مۇھەممەتئىمىن سەيدىنىنىڭ قىزى ياسىن مەدەك بىلەن ئۇ قېپتۇ، بۇ قېپتۇ، دېگەن سۆز - چۆچەك دوست - دۈشمەنىنىڭ ئالدىدا بىر پۇللۇقۇمنى قويمىدى. مەن يۈزۈمنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرىمەن؟ نى ئات، نى نومۇس! قىز باققانىنىڭ جاجىسىمۇ ئەمدى بۇ! ھازىر بولماي قالدى، خەيرىيەت. ھەي، ئۇنۇڭنى ئۆچۈرۈپ ئاڭلا! — دەپ ۋارقىرىدى مۇھەممەتئىمىن سەيدىن. ھەمشىرىخان ئۆكسۈشتىن دەرھال توختىدى، — مەن بۇ قېتىمغا قېيىن ئاتامنىڭ يۈزىنى قىلدىم. بوپتۇ، بۇنىڭدىن كېيىن قىزنىڭ تالاغا چىقمىسۇن. كۆزۈمگە چېلىقىپ قالسا ياكى زىغىردەك گەپ قۇلىقىمغا چۈشۈپ قالسا، ئىككىڭنى تۆۋرۈككە تېڭىپ، پاچىقىڭنى چېقىۋېتىپ كۆردىغىنىمنى كۆرىمەن!

— مۆرىمەمسەن، مەمەتخانىنىڭ گېپى ئورۇنلۇق، تايىقى ھەق بوپتۇ. ھۇ، سەندەك ئەقىلسىزنى! — قورقۇنچ ۋە ئاچچىقلىنىشتىن بوۋاينىڭ تىزلىرى دىر - دىر تىترەپ كەتتى.

— ئۇقتۇم، — دېدى ھەمشىرىخان يىغا ئارىلاش ئۆكسىگەن ئاۋازدا.

— ھەممە گۇناھ مەندە، — بوۋاي مەيدىسىگە مۇشتلىدى، — كۆزگە كۆرۈنگەن نەۋرەم دەپ ئەركىلىتىپ ھالا بۇ كۈندە، ما ئىشنى كۆر ئەمدى. داددىسى دۈشمەننى كۆپ ئادەم تۇرسا، دادىسىنى ئايىمىغىنىنى قارا ئۇ ئەقىلسىزنىڭ، سەن ئانىسى بولغاندىكىن نېمىشقا بويىغا يەتكەن قىزىڭغا ئوبدان ھېچ بولمايسەن تاياق قېپى، خەپ نۇسرەت، خەپ... سەن بىزنىڭ دەردى - ئىسەيىمىزنى ئاز بولۇپ قالدى دەپ، ئەمدى بىزگە مۇشۇنى كۆرسەتتىڭما؟!

ئۆيدىكى بۇ جېدەلنى ئۇققان نۇسرەت ئۆيگە كېلىشكە پېتىنالمىدى. ھەپتىگىچە دادا جەمەت بوۋىسىنىڭ ئۆيىدە تۇردى.

9

ئەترەتنىڭ تاملىرى ئۆرۈلۈپ چۈشكىلى ئاز قالغان، يانتاق، قومۇشلار ئۈنۈپ كەتكەن ھويلىسى بۈگۈن ئادەم بىلەن لىق تولۇپ، ئۇزۇندىن بېرى تىنجىپ قالغان بۇ كونا «ئوردا» غا جان كىرگەندەك. بورۇنمۇ بۇ يەردىن چىقىدىغان غەلۋە - غەۋغا ھەرگىز خۇشاللىق ئەمەس، جېدەل، مۇشتلىشىش، يىغلاش، ۋارقىراش ئىدى. چىراغ ئۆچتى قىلىپ كالتەكلەيدىغان ئۆينىڭمۇ ھازىر ئىشىك - دېرىزىسى قىيسىيىپ، تاملىرىنىڭ سۇۋىقى چۈشۈپ بىرقانچە يەرگە بارماق پاتقۇدەك چاك كەتكەنىدى. جاھاننىڭ خاپىلىقى گويا مۇشۇ يەردىن ماكان تۇتۇۋالغاندەك يەنە ھازىرمۇ ۋارقىراشماق، يىغا - زارە بولماقتا ئىدى. بۇ ئىشلار بۇ كەڭرى ھويلىنىڭ ئىككى يېرىدە — بىرى ھويلا ئوتتۇرىسىدىكى قېرى ئۈجمىنىڭ تۈۋىدە، يەنە بىرى ئامباردا بولۇۋاتاتتى.

ئۈجمە تۈۋىدە بىر توپ قېرى - ياش ئاياللار، باللار كەنت سېكرېتارى مامۇت نۇرنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋالغانىدى. مامۇت نۇر پوكاندەك ئىسسىلىپ تەرلەپ - پىشىپ ئۇلارغا سۆزلىمەكتىدى:

— ھەي مۇسۇلمانلار. مەن سىلەرگە ئەتىگەننىڭياقى قەلەندەرنىڭ ئىتىغا ئوخشاش كاپشىپ سۆزلەۋاتىمەن. بۇ مېنىڭ گېپىم ئەمەس، كېپەك شاگىجاڭنىڭ بۇيرۇقى. بۇ يالغۇز بىزنىڭ ئاياغقۇمغا چىقارغان سىياسەت. مەنچە بولغاندىغۇ غەللە ئاشلىقى ساتقان پۇلنى ھازىرلا قولۇڭلارغا بەرسەم بولاتتى، لېكىنىزە، كېپەك شاگىجاڭ: «بۇغداي ساتقان پۇلدىن بىر سىنتىمۇ دېھقانلارغا بېرىلمەيدۇ، ھەممىگە ئوغۇت ئېلىپ بېرىمىز» دەپ بۇيرۇق قىلدى. بۇنىڭمىغۇ تېگىدىن ئالغاندا، يامىنى يوق، ئوغۇتنى جىق سالساق، كېلەر يىلى ھوسۇلنى جىق ئالىدىغان گەپ!

— كېلەر يىلقى ھوسۇلغىچە بىز كانايىنى قوزۇقتا ئېسىپ قويىمىزمۇ، ئورمىدا بېرىشكە يېگەن گۆشنىڭ قەرزىنى ئىشتىنىمىزنى سېتىپ بېرىمىزمۇ؟ قوناق پىشقىچە نېمە يەيمىز؟ ئوغۇت بەرسەڭلار ئوغۇتنى يەيمىزمۇ؟ — دېدى تۆۋەن مەھەللىدىكى ئەيسا خىڭرىق.

— راست، بىز ئوغۇت يەمدىكەنمىز؟

— بىزمۇ ئاش بەرگەندىكىن بىزگە پۇل بەرسۇن. پۇلىمىزنى بەرسۇن. «ئاۋۋال تائام، ئاندىن كالام»، قورساقنى غەملىۋېلىپ ئاندىن ئوغۇتنىڭ غېمىنى قىلساقمۇ كېچىكمەيمىز.

— ھەرقانچە ئوغۇت چاچقان بىلەنمۇ سۇ بولمىسا تۆشۈك يانچۇققا پۇل سالغاندەك ئىش. مانا، بۇ يىلمۇ بىرمۇنچە ئوغۇت ئېلىپ چاچتۇق. يالىتىراق ئېلىپ باستۇق، سۇ بولمىغاندىكىن «ئېشىكى ئۈچ تەڭگە، توقۇمى بەش تەڭگە» بولدى. يېرىمنىڭ ئېچىق بېشىغا سۇنى ئەكىلىپ قويۇپ، ئاندىن ئوغۇت ئال دېسە، ئەمدى جېنىمنى تىكىپ قويدۇم، — دېدى قادىر پىلاڭ.

— ماڭا كەچكىچە ئېسىلىۋالساڭلارمۇ مەندە پۇل يوق، — دېدى مامۇت نۇر توقۇمنى قارنىغا ئېلىپ، — بۇ كېپەك شاگىجاڭنىڭ بۇيرۇقى. مەن شۇنى سىلەرگە يەتكۈزۈپ قويدۇم.

— شۇنداق، سىز يۇقىرىغا ياخشى، پەقەت يۇقىرىنى رازى قىلسىڭىزلا بولدى. لەك ساتقۇزۇشتا ھەربىر ئادەمگە بۆردەك تەگدىڭىز. بىز سىز دېگەن ۋاقىتتا سېتىپ بەردۇق. سىز يۇقىرىدىن مۇكاپات ئالدىڭىز. ئەمدى ھەققىمىزنى بېرىدىغان چاغدا چاتىقىڭىز يوق. ۋاي، ئۇنداق قىلماڭ ئوبدان سېكرېتار، بىزگىمۇ ئىچىڭىز ئاغرىسۇن. بىزگىمۇ ئانچە-مۇنچە ياخشى بولۇڭ، ئاخىرى ئۆلسىڭىز يىغلايدىغان، جىنازىڭىزنى كۆتۈرىدىغان بىز. بىزنى ئۇنچىۋالا تاشلىۋەتمەڭ، يۇقىرىدىن چايدان مۇكاپات بەرگەن بولسا، بىز سىزگە بىر پاقلان سويۇپ چاي قۇيۇپ مۇكاپاتلايلى، — دېدى قادىر پىلاڭ.

— تولا راكىشما تاز... ئىش قىلىپ مېنىڭ كارىم يوق.

— شۇنداق، «غوجامنىڭ قورسىقى توق، قولى بىلەن ئىشى يوق». قېنى كۆرەرمىز، يەنە بىر-بىرىمىزگە لازىم بولۇشمىغىنىمىزنى!

— لازىم بولساڭ ماڭا ئەمەس، ھۆكۈمەتكە بولسەن، ماڭا نېمىدى. مەن يەنە

ھۆكۈمەتنىڭ سىياسىتى بويىچە ئىشلەۋېرىمەن، — دەپ ھۆركىرىدى مامۇت نۇر چىچاڭشىپ.

— ھەي خالايىق، بولدى تالاشماڭلار، بۇنىڭ بىلەن مىلىك كېچە - كۈندۈز دېيىشسەڭلەرمۇ بىكار. بۇ يەنە مۇشۇنداق مۇشۇك بالىسىنى يېگەندەك، ھەممىنى يۇتۇۋېتىپ، كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ خىيالىغا كەلگەننى سۆزلەۋېرىدۇ، بەزدەك تۇرۇۋېرىدۇ، — دېدى مۇھەممەتئىمىن سەيدىن توپ ئىچىدە ۋارقىراپ.

— ئالە، مەمتەك.

— ھۇششەرە مەمتەك، يەنىلا سەن يۈرەكلىك، سەن ئوغۇل بالا! — دېيىشتى خالايىق. مامۇت نۇر تاتىرىپ كەتتى.

— مېنى ھەممىڭلار مېڭىسىنىڭ سۈيى بار خالقۇش ساراڭ دەيسىلەر.... — مۇھەممەتئىمىن سەيدىن جامائەتنى ئۆزىگە قاراتتى، — ھەرھالدا مېنىڭ بىر ئېغىز گېپىمنى ئاڭلاڭلار، ئىككى ئىت تالاشسا بىرسى كاسكىراپ چىشىنى چىقرىپ كېيىنى قىلدۇۋالسا تالاۋاتقىنىمۇ تالىمايدۇ. كۆلمەڭلار، كۆلمىدىغان گەپ ئەمەس. بىزنىڭ دانا سېكرىتارىمىز بۇنىڭغا كاسكىراپ كېپەك شاڭجاڭغا دۈگىگەندەك، بىز قانداق قىلىمىز. ھەقىچان شۇنداق دېسەم «بۇ لامزەللىلەر كېپەك شاڭجاڭنىڭ ئالدىغا بارالمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن مېنىڭ دېگىنىم دېگەن بولدۇ!» دەيدۇ. قورساق ئاچسا قانداق قىلىمىز، ھېلىغۇ كېپەك شاڭجاڭكەن، ۋالىينىڭ ئالدىغىمۇ بارىمىز. چۈنكى بىزگە نان كېرەك، نان بولمىسا بىز بولمايمىز، بىز بولمىساق نان بولمايدۇ. كېپەك شاڭجاڭ شاڭجاڭ بولالمايدۇ. ۋالىيمۇ ۋالىي بولالمايدۇ، چۈنكى بىز ئۇلارغا كېرەك، بىز نان تاپمىساق، ئاچلىقتا ئۇلار بىزدىن بەكرەك چىدىيالمايدۇ. جان بىزنىڭكىدىن ئۇلارغا بەكرەك تاتلىق.

مەيداندا يەنە كۈلكە كۆتۈرۈلدى:

— سۆزلە ساراڭ، گېپىڭ جايىدا!

— ئەگەر پۈتۈن ئاياغقۇمدا مەن بىلەن كېپەك شاڭجاڭنىڭ ئالدىغا بارالىغۇدەك ئىنجاسى بار ئوغۇل بالىدىن بىرى چىقسا بىرى بىلەن، ئونى چىقسا ئونى بىلەن بارىمەن. چىقمىسا ئۆزۈملا بارىمەن، كېپەك شاڭجاڭمۇ بىزگە ئوخشاشلا ئادەم، ئىككى پۈتى بار ماڭىدۇ، ئاغزى بار سۆزلەيدۇ، قۇلىقى بار ئاڭلايدۇ، كۆزى بار كۆرىدۇ، ئادەم يېمەيدۇ. ئەھۋالىمىزنى دەيمەن، تىڭشىسا — ھەل قىلسا يېنىپ كېلىمەن، بولمىسا كېپەك شاڭجاڭنىڭ ئۆيىدە كۈندە شورپا، پولۇ، مانتا بار، يەپ ياتىمەن. بېرىدۇ، بەرمەي ئامالى يوق. ئۇمۇ بىزگە ئوخشاش ئادەم. پەقەت بىزدىن سېمىز، چىرايلىق.

— كېپەك شاڭجاڭ يېگەننى يېسەڭ، سەنمۇ ئۇنىڭدىن چىرايلىق مەمتەك، — دېدى بىر قېرى مەزلۇم. خالايىق يەنە كۈلۈشتى.

— قانداق، مەن بىلەن بارىدىغانلار بارمۇ؟

شۇئان توپ ئىچى جىمىپ كەتتى. مۇھەممەتئىمىن سەيدىن توپ ئىچىگە — ھەربىر ئادەمگە قاراپ چىقتى. ھەممە كۆزلەردىن تەشۋىش، ئۆزىنى قاچۇرۇش، يەنە

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

خىجىللىق، ئىشەنمەسلىك، ئۈمىدسىزلىك، زەئىپلىك چىقىپ تۇراتتى. ھەممىنىڭ زۇۋانى تۇتۇلۇپ قالغاندەك ئىدى.

— بارمۇ؟

— ...

— ھا... ھا... ھا... — مۇھەممەتئىمىن سەيدىن قاتتىق قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. كۈلكىدىن توختىغاندا، لەۋلىرى تىترەپ، ئاغزىغا گەپ كەلمەي قالدى، بوغۇلۇپ كەتتى.

— ئىسىت بىچارىلەر، ئادەمنىڭ ئىچىنى ئاغرىتماڭلار. كېپەك شاڭجاڭ ئادەم يېمەيدۇ. بىز ئۇرۇشقىلى بارمايمىز، پەقەت ھال - ئەھۋالىمىزنى دەيمىز، پارتىيىنىڭ رەھبىرى پوقراسى ئاچ قالسا قاراپ تۇرمايدۇ. پەقەت بىزنىڭ ھالىمىز ئۇلارنىڭ قۇلىقىغا يالغان مەلۇم قىلىنغان. بىزنى «ھەممە يېردىن چىپىلداپ ياغ ئېقىپ تۇرىدۇ، ماڭسا ئاشلىقنىڭ تۆپىسىگە دەسسەپ ماڭىدۇ، بېشىنى كۆتۈرسە توقماقتەك پۆلغا ئۇسۇۋالىدۇ» دېيىلگەن. بۇ نېمە ئۈچۈن؟ ياخشىچاق بولۇش ئۈچۈن. بۇنداق ئىش بۇرۇن شۇنداقتى، ھازىرمۇ تازا ئۆزگەرمىدى. ئىسىت سىلەرگە ئىچىم ئاغرىۋاتىدۇ. يىغلىغۇم كېلىۋاتىدۇ، بىچارىلەر...

— بولدى مەممەتەك، بىزنى ئىزاغا ئۆلتۈرەي دېدىڭ، بولدى قىل. ئەمما ئۆزۈڭ بىلىسەن، بىز گېپىمىزنى سەندەك ئوڭلاپ قىلالمايمىز. سەندەك ئوقۇماپتىكەنمىز. ھەمراھ بولساققۇ بولاتتى. ئەمما سەن بىلىسەن، بىزنى خىجىل قىلما، يەنىلا سېنىڭ بارغىنىڭ ئوبدانكەن، — دېدى قادىر پىلاڭ.

— شۇنداق، مەممەتەك سەن بارغىن!

— شۇنداق قىل، بالام!

— ياخشى سەن بوپقاپتىكەنسەن، بولمىسا بىز ئۈچۈن بىر ئېغىز گەپ قىلىشقا كىم چىقاتتى، «خۇدايىم كۆزىدىن ئايرىسىمۇ ھاسىسىدىن ئايرىمىغان» دېگەن شۇ.

جامائەت يەنە زۇۋانغا كىرىپ جانلىنىپ قالدى.

— بوپتۇ، مەن يەنىلا سىلەرگە كۆسەي بولاي. كىچىك چېغىمدا ئانام «كۆسەي بالام» دەپ ئەركىلىتىپ قوياتتى.

— سەن بىز ئاياغقۇملۇقلارنىڭ كۆسەي بالىسى، بالام، — دېدى بىر قېرى مەزلۇم كۆز يېشىنى ئېتىكى بىلەن سۈرتۈپ.

مامۇت نۇر تاتىرىپ تىپىرلاپ كەتتى. ئۇ دەرھال توپتىن ئايرىلىپ ئابدۇرەشىتخان غوجىنىڭ يېنىغا پايپاسلىدى.

مۇھەممەتئىمىن سەيدىن كۆك ئېشىكىنى مىنىپ يېزىلىق ھۆكۈمەتكە كەتتى. خەقنىڭ ئەندىشىلىك، ئۈمىدسىز كۆزلىرى ئۇنىڭ قارىسى يوتكۈچە كەينىدىن قاراپ قالدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە مۇھەممەتئىمىن سەيدىن خۇشال قايتىپ كەلدى. كېپەك شاڭجاڭ ئۇنىڭ قولىغا: «ئاياغقۇمنىڭ ئەھۋالى باشقا يەرگە ئوخشىمايدۇ، غەللىنىڭ

پۈلى دەرھال دېھقانلارنىڭ قولىغا بېرىلسۇن، باشقا كەنتلەرنىڭ ئەسلىدىكى بويىچە بولىدۇ» دەپ تەستىق يېزىپ بەرگەنىدى. ئاياغ-قۇملۇقلار شادلىنىشتى. مامۇت نۇر، سىدىق بايچەك، ئابدۇرىشتخان غوجا، سوپى - مەزىنلەر قايغۇرۇشتى، ھازا تۇتۇشتى. مۇھەممەتئىمىن سەيدىننى خەقلەر ماختاپ بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرگەنىدە، سېكرىتار ئۆزىنىڭ ھوقۇقى ئۇنىڭغا ئۆتۈپ كەتكەنىدەك، ئىمام ئىماملىقىنى، سوپى - مەزىن مەزىنلىكىنى ئۇنىڭغا تارتقۇزۇپ قويغانىدەك تولغىنىپ كېتىشتى. جامائەت كۆڭلىنىڭ بويىدا مۇھەممەتئىمىن سەيدىننى ئورۇنلاشتى.

— ھە، مەمتەك، بىر دېگىنە، سەن كېپەك شاڭجاڭ بىلەن قانداق كۆرۈشتىڭ؟

— راست شۇنى دە، دېگىنە، بىر ئاڭلايلى.

— خۇپتەن بىلەن باردىم. بىر كىچىك بالا ئۆيىنى كۆرسىتىپ قويدى. ئىشىكىنى دەرۋازا ئالدىدىكى بىر ئامۇتقا باغلاپ قويۇپ: «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم!» دەپ كىرسەم، ھېچ سادا يوق، بۇ ھويلىسىكەن، يەنە مېڭىپ: «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم!» دەپ كىرسەم، يەنە ئادەم يوق. كىچىك بالا گولداپ قويدىمىكىن دېسەم، ئۆيلەرنىڭ چىرىغى يورۇق، شۇنداق قىلىپ ئۈچىنچى قېتىم: «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم!» دەپ كىرگىنىمنى بىلىمەن، كۆزۈم ئالىچەكمەن بولۇپ كەتتى. ئوتقاشتەك گىلەم سېلىنغان ئۆيدە بىر - بىرىدىن سېمىز ئادەملەر ئولتۇرۇشىدۇ. داستىخاندىكى نېمىلەرنىڭ تولىلىقىدىن بېشىم قېيىپ كەتتى. بىر قوينىڭ پۈتۈن گۆشى تۇرىدۇ، بىر قانچىسى بىرىدىن پىچاقتا گۆشنىڭ خالىغان يېرىدىن كېسىپ يەۋاتىدۇ، ھاراق ئىچىشىۋاتىدۇ.

— ئۆلە، بېشىڭنى يەيدىغان كاساپەتلەر.

— باشلىقلار دېگەن ئىمانسىز بولىدۇ.

— مامۇت نۇر غوجامنىڭ قولتۇقىدىن، مەسچىتتىن چىقالمىغان بىلەن ناماز ئوقۇمايدۇ ئەمەسما؟

— ھە، سۆزلە.

— ھەممىسى ھاڭۋېقىپ بېشىمدىن تاپىنىمغىچە قاراشتى، بىر - بىرىگە قاراشتى. كېپەك شاڭجاڭ مەن بىلەن كۆرۈشۈپ ئۆزى ئولتۇرغان يەرگە ئولتۇرغۇزدى. ئالدىمغا چاي، گۆش قويدى. «ئالسلا» دەپتى، «مەن روزا تۇتقان» دېسەم ھەممىسى خىجىل بولۇشۇپ كەتتى. شۇندىن كېيىن «نېمە ئىشلىرى باردى» دەپ سوراپتى، ھەممىنى دەپ بەردىم. ئولتۇرغانلار: «ئۇنداق بولسا بولماپتۇ» دېدى. كېپەك شاڭجاڭ خاتىرىسىدىن بىر ۋاراقنى يىرتىپ مۇشۇ خەتنى يېزىپ بەردى. ماڭىدىغان چاغدا بىر پارچە گۆشنى «ئىپتارلاڭ» دەپ بەردى، يېنىپ چىقتىم، شۇ.

— ۋاي، ما ئىشنى شۇنچىلىك ئىكەنيا!

— زادى ھەل بولىدىغانلىقىنى مېنىڭمۇ كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرغان.

— مىڭنى قىلسا ئادەم - دە. بىزنى ئاچ قويمايتتى زادى.

— ئەسلى مەن بىللە باراي دېگەن، بارسام بوپتىكەن!

— كېپەك شاڭجاڭ قانداق ئادەمكەن؟

www.uyghurkitap.com

— سېمىز، يوغان قورساق، كۆك كۆز، سۆرلۈك ئادەمكەن.

— مېھماندىن سىقىلىپ قاپتۇ، بولمىسا بۇنداق ئاسان ھەل بولمايتتى.

10

خۇشاللىقتا ھامان قايغۇ ھەمراھ. ئاياغقۇملۇقلار ئازراق خۇشال بولۇۋىدى، دەرھال بىر پاجىئە تۇغۇلدى. بۇ پاجىئە ھەممە ئادەمنىڭ كۆڭلىدە ئەندىشىلىك گۇمان پەيدا قىلدى، لېكىن ئۆز غېمى بىلەنلا بولۇپ باشقىلارنىڭ نېمە بولۇپ كېتىشى بىلەن كارى يوق، بەلكى ئۇنىڭ بىرەر چاتىقى ماڭا يۇقۇپ قالارمىكىن دەپ قورقۇپ تۈگۈلۈپ ياشاشقا كۆنۈپ كەتكەن ئاياغقۇملۇقلارغا بۇ پاجىئە توخۇسى يۇتۇپ كەتكەنچىلىك تۇيۇلمىدى.

بۇ ئىش يەنە ئاشۇ كۆك يانتاق، چىڭگىلىك پاكار قۇمۇشلار قاپلاپ كەتكەن ئەترەتنىڭ ئامبىرىدا بولدى. سىدىق بايچەك غەللىنى تولۇق تاپشۇرالمىغان قىرىق ئەللىك ئادەمنى ئامبارغا سولىۋېلىپ قىستىماقتا ئىدى.

— سىلەر ھۆكۈمەتنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ بېقىۋاتىسىلەر. مۇشۇنداق كۆكەملىك قىلىپ يېتىۋالساق بىزدىن غەللىنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ، دەپ خىيال ئەيلىمەڭلار. ئەجەب باشقىلار ئۆزى يەيدىغان ئاشلىقنى قوشۇپ، ئۇ چىقىشمىسا بىرەر قويىنى، توخۇلىرىنى سېتىپ بازاردىن ئاش ئېلىپ ۋەزىپىسىنى تۈگەتتى. ھەرقايسىڭلار نېمىشقا ئۇنداق قىلمايسىلەر؟!...

— سەن بىزنى ئۇنچىۋالا پەس كۆرمە سىدىقاخۇن، بىز كۆكەمە زەمبىلكەش ئەمەس، يەيدىغىنىمىزنىمۇ سېتىپ بەردۇق، يەنە بولمىدى. ئېشەك، كالىمىزنى ساتايلى دېسەك، يەنە دېھقانچىلىق قىلمىساق بولماس. مۇسۇلمان ئادەم يالغان گەپ قىلسا يامان بولىدۇ. ئەمدى بىزنى قىيناۋەرمە، يەردىن چىقمىسا قانداق قىلىمىز. سۇ بولمىغاندىكىن ھېچنېمە بولمىدى، — دېدى ھەسەن مايماق ۋايساپ.

— جېنىمىزنى قىيناۋەرمە، بۇغدايدىن توشمىغان غەللىمىزنى كۈزدە قوناقتا ئارتقۇزايلى، — دېدى يەنە بىر موماي.

— يوشۇرۇن كۆچنى قازايلى، سىلەر جاھىللىق قىلماڭلار، مەن سىلەردىن جاھىل. ئۆيۈڭلەردە ئاش يوق ئەمەس، ئەگەر مۇشۇنداق قىلىۋەرسەڭلار، ئاپىرىپ پەيچۇسوغا سولىتىۋېتىمەن، جەرىمانە قويغۇزىمەن!

— جەرىمانە قويساڭ جاننى ئالارسەن، — دېدى مۇسا سوغۇق.

— ھەي ياسىن مەدەك، سەن غەللىنى پۈتۈن بېرەلمەي نومۇس قىلمىدىڭما؟ — دېدى سىدىق بايچەك.

— نېمىدىن نومۇس قىلىمەن؟ خاماندىن چىققان ساماندىن باشقىنىڭ ھەممىسىنى بەرسەم گەدىنىمدە يەنە يۈز ئەللىك جىڭ ئېشىپتۇ. مانا كۈن تۇرۇپتۇ، مەن كېلىمگە بىر تال دان ئېلىپ قالماي تاپشۇردۇم. ئۆشرە زاكاتقا ساماننى ئېلىپ قويدۇم، خۇدايىم بار، دېدىم. ئىشقىلىپ ئاياغقۇمدا ئاچ قالماسمەن، سىلىدەك باي ئاتى-

مىزنىڭ ئۆيىگە بارارمەن، — دېدى ياسىن كۆزىنى يۇمۇپ كۈلۈپ. سىدىق بايچەك تېرىكتى.

— ئادىشىۋا، «ئېشەك ئۆلۈۋاتسا، بىر يېرى غىجەك تارتىپتۇ» دېگەندەك سەت ھىجايمىغىنا. سەن مېنىڭ خوتۇنۇمىدىك مەن سېنى بېقىپ. خوتۇنىڭنى ئەكەپ قوي، ئوبدان بېقىپ قوياي بولمىسا...

ياسىننىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى:

— سىدىق ئاكا، سەن ئاكامدەك ئادەم، ئاغزىڭغا بېقىپ سۆزلە. مەن چاقچاق قىلىپ دەپ قويدۇم. مېنىڭ بار - يوقۇم تۇرغان تۇرقۇم مۇشۇ، لېكىن خوتۇنۇمنى باقالىغۇچىلىكىم بار، سەن مەندىن باي، ئەمما خوتۇنىڭنى باقالمىغان بولساڭ، ماڭا ئەكېلىپ بەرسەڭ، مەن سەندىن ئوبدانراق باقىمەن.

— ھېلى جۇما شۇمتەك، سەن شۇنداق دېگۈدەك بولدۇڭما، ھۇ خوتۇنىڭنى!...— سىدىق بايچەك ياسىنغا ئېتىلدى. تۆت - بەش ئادەم ئۇنى قۇچاقلاپ تۇتۇۋېلىپ يالۋۇردى:

— هاي سىدىقاخۇن، هاي دەيمەن. سىلىمۇ كىچىك بالىمۇ، خاپا بولمىسىلا.

— مەن زادى ئاشۇ هارامدىن بولغان سولتەكتىن مۇشۇنداق گەپ ئاڭلايمەنما؟ هۇ، خوتۇنىڭنى!...

— سەن خوتۇنۇمنى تولا ئاغزىڭغا ئالما، مېنىڭمۇ ئاغزىم بار، سەندىن قورقۇپ قالمايمەن. ناھايىتى قولۇڭدىن كەلسە سولتىۋېتەرسەن...

— هـۇ، خوتۇنىڭنى!...— سىدىق بايچەك هەدەپ يۇلقۇنۇپ بوشىنىشقا ئۇرۇندى، ئەمما ئۇنى چىڭ قۇچاقلاپ ئېلىشتى. ئۇ جان ئاچچىقىدا بوغۇلۇپ، خىرقىراپ كەتتى.

— هـۇ، خوتۇنىڭنى! خوتۇنىڭدىن سورا شۇمتەك، سىدىق بايچەك جىگدىلىكتە نېمە قىلغان، دەپ سورىساڭ بىلىسەن. خوتۇنىڭنىڭ قۇچىقىدىكى بالىغا قاراپ باق. كىمگە ئوخشايدىكەن - هە؟ ئاڭلاپ قوي!

ياسىننىڭ چىرايى دەھشەت قورقۇنچلۇق تۈس ئالدى.

— هەي سىدىق خۇمپەر، خوتۇنۇمنى جىگدىلىككە ئېپچىققانمىدىڭ؟

— هە، ئېپچىقتىم، ئۇنى قويۇۋېتىڭلار، قويۇۋېتىڭلار. ئى شۇمنىڭ تەڭ كېلەلىگىنىنى مەن بىر كۆرەي، — سىدىق بايچەك تېپىرلاپ يۇلقۇنماقتا، خىرقىرىماقتا.

— هەي سىدىق خۇمپەر، يالاق يالايدىغان غالچا، سەن مېنىڭ خوتۇنۇمدىن بالا تاپتىڭما؟

— هە تاپتىم، يەنە تاپىمەن!...

— مېنى قويۇپ بېرىڭلار مۇسۇلمانلار، مېنى قويۇۋېتىڭلار خوتۇن تالاقلار! — ياسىن ئەسەبىيلەرچە ۋارقىراپ يىغلاپ كەتتى. باغلاقتا كۆنمىگەن تايدەك ئۆزىنى هەر تەرەپكە ئۇردى. ئەمما خەق ئۇنى ئامباردىن سۆرەپ تالاغا ئېلىپ چىقتى. ئۇ هەدەپ كەينىگە تىرەجەپ ۋارقىرايتتى:

— سەن قەلەندەر، مېنىڭ خوتۇنۇمنى جىگدىلىككە ئېپچىقتىڭما؟ خەپ توختا!

خەپ سېسىق خۇمپەر، سەن ھوقۇقىڭغا ئىشەنمە، تېخى جاھاننىڭ مەنزىلى ئۇزۇن. خەپ!...

كىشىلەر ئۇنى ئاخىرى كۆتە ـ كۆتە قىلىپ ئېلىپ كەتتى. ياسىن مەدەك ھۆكرەپ يىغلاپ كەتتى.

— بولدى، يىغلىما بالام! ئوغۇل بالا — يەنە كېلىپ سەن ياسىن مەددك يىغلىساڭ ياراشمايدۇ. ئۇ، ئىت خۇيلۇق توخۇ پوقى. بىزدىن ئاش ئالالماي، ئۇسكىلى يەر تاپالماي سېنى تالىدى. ئادەم جان ئاچچىقىدا ئاغزىغا كەلگەننى دەۋېرىدىغان گەپ. شۇڭا پەيلى شەيتان دەيمىز. ھە، بولدى قىل، يىغلىما. سېنىڭ خوتۇنۇڭ خەق جىگدىلىكتە تارتسا ماڭىدىغان خوتۇن ئەمەس. ئۇ، رودىپاي سەندىن ئاچچىقىنى چىقىرىش ئۈچۈن شۇنداق دەپ تاشلىدى. سەنمۇ دىدىڭ، يەنە نېمىگە يىغلايسەن، بولدى قىل! تاۋى نازۇك خېنىممەددك، يىغلىما. «يولۋاسنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس، ئاچچىقنى يەڭگەن باتۇر». ئەگەر ئۇنىڭ قىلغانلىرى يۈرىكىڭگە تۈرۈۋېلىپ ئۆچ ئالماق بولساڭ، ئاچچىقىڭنى بېسىۋېلىپ ئەقلىڭنى ئىشلەت.

— ئاكىلار كۆردۈڭلار، ئادەمنى شۇنداق سۇندۇرغان بارمۇ؟ مېنى شۇنداق بوزەك ئېتەمدۇ. يىل بويى ئاشۇ تۈزكورنىڭ ئۆيىگە سۇتوشۇيمەن، شۇنىڭمۇ يۈزى يوقمۇ؟!

— ئۇنى دېسەڭ بىزنىمۇ ئاز بوزەك قىلمىدى دەمسەن؟ ئۇنىڭ قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىدى. ئاياغقۇم ھازىر ئۇنىڭ ئالقىنىدىكى گۆشى. ئېزىقىغا ئېلىپ چايناۋاتىدۇ، ھەركىم قىلسا ئۆزىگە قىلىدۇ. نى ـ نى ئادەملەردىن قالغان جاھان بۇ. بۇ بايچەك ئەۋلادىدىنمۇ قالىدۇ تېخى. خۇدايىم ئۆزى تەڭشەپ قويار...

جامائەتنىڭ نەسىھىتى ياسىننى ئاچچىقىدىن ياندۇردى. ئۇ يانچۇقىدىن كۆك موخۇركا ئېلىپ سۇس تىترەۋاتقان كىرپىكنىڭ دۈمبىسىدەك يىرىك دىقماق بارماقلىرىدا قولاشمىغان ھالدا يۆگەپ تۇتاشتۇردى.

— روزاڭنى بۇزدۇڭمۇ توخۇ پوقى، — دېدى ھەسەن سوغۇق نارازىلىق بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ.

ياسىن گەپ قىلمىدى. مەھەللە دوقمۇشىغا كەلگەندە ھەممەيلەن تارقاپ كەتتى.

ياسىن قىردا تېرەككە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ خېلىغىچە موخۇركىسىنى چەكتى. بىركەمدە بىردىنلا چېكىۋاتقان تاماكىسىنى تاشلاپ ئېرىقتىن ئاتلىدى ـ دە، قۇمۇشلۇق ئاردىسى بىلەن مېڭىپ كەتتى. ماڭغانلىقىنىمۇ خۇددى بىرنەرسىگە ئۇلگۇرەلمەيدىغاندەك ئالدىراپ ماڭدى. يەردىكى قۇمۇش كۆتەكلىرى، ئۆلۈك پاتاسلار بىلەن قوشۇلۇپ چويۇندەك قېتىپ كەتكەن مۇدۇر ـ چوقۇر قىرلار ئۇنىڭ چەمدەك قېتىپ كەتكەن تاپىنىغا تەسىرمۇ قىلمىدى. سالما، پاتمىچۇق شىلدىرلاپ ئايىغى ئاستىدا ھەرتەرەپكە قاچتى. قۇمۇش كۆتەكلىرىگە ئۇۋا سالغان تورغايلار چۆچۈپ ئۇچاتتى. كەچكى شەپەقتە ئەمدى پىپەك تارتىشقا باشلىغان قۇمۇشلارنىڭ ئۇچى قىزغۇچ تاۋلانماقتا. قۇملار يۈزىمۇ كۆكۈۋلسىز قىزغۇچ تۇسكە كىرگەن. پاشا ـ كۇمۇتىلار غىڭشىپ ئادەمگە ئۆزىنى ئۇراتتى. ياسىن مەدەك قۇمۇشلۇق بىلەن ئۇدۇللاپ مېڭىپ بىر دەممەدىلا سىدىق بايچەكنىڭ ئۆيىگە كەلدى.

ئۇ دەرۋازىدىن كىرگەندە، سىدىق بايچەكنىڭ ئايالى ھويلىسىدا ئىسلىشىپ كەتكەن چەللە ئاستىدىكى ئوچاق بېشىدا قولىغا ئۇزۇن رىپىدە كىيگەن ھالدا ئوچاققا نان چاپلاۋاتقان ئىدى. ياسىننىڭ بۇرنىغا مەززىلىك چۆچۈرىنىڭ ھىدى كەلدى. بايچەك-نىڭ ئۇششاق يالىڭاچ باللىرى تۇپىدا ئولتۇرۇپ تەمەچ ئوينىماقتا. سىدىق بايچەك-نىڭ باشقا خوتۇنىدىن بولغان گاچا ئوغلى كالىغا ھەلەپ ئەتمەكتە ئىدى. بايچەكنىڭ خوتۇنى قەمبەرخان ياسىننى كۆرۈپلا سەل خۇيى تۇتقاندەك بولدى. ئۇ باش ياغ-لىقىنى چېكىلەپ تېڭىۋالغان بولۇپ، بۇغداي ئۆڭ، يۇمىلاق كەلگەن يۈزلىرى ئوت تەپتىدىن قىزىرىپ كەتكەنىدى. سەمىرىپ لىغىلداپ كەتكەن بەللىرى يېشىل تاۋار كۆڭلىكىگە پاتماي قالغان، ئىككى تەرىپىگە ئىككى ياستۇقنى تېڭىۋالغاندەك يوغان ساغرىسى بىلەن بارىڭدىن ساڭگىلىغان بىر جۈپ خام قاپاقتەك كۆكسى كۆڭلەكنى ھېلىلا بۆسۈپ چىقىدىغاندەك ئىدى.

— يائاللا ياسىن مەدەك، سەنزە ئەجەب رىسقلىق جۇمۇ. دائىم شاپتۇل ياغ-چىدا چىشىڭنى كولايدىغان ئوخشىمامسەن، چۆچۈرىنىڭ پىششىغا ئۈلگۈرۈپ كەلگى-نىڭنى كۆر.

ياسىن مەدەكنىڭ چىرايى جىددىي، قاراشلىرى سۈرلۈك ئىدى:

— قەمبەرخان ئاچا، مېنىڭ چۆچۈرىگە تاۋۇم يوق، ئىچكىرى ئۆيگە كىرىڭ، سىزگە دەيدىغان جىددىي بىر گەپ چىقىپ قېلىپ ئالدىراش كەلدىم.

— ئوھۇش، مەشەددىلا دېگىنا ئاڭلاۋېرىمەن. ھېلى ئوچاق سوۋۇپ قالسا، ناننى ياپالماي قالىمەن، — دېدى قەمبەرخان پەرۋاسىز ھالدا.

— قويۇڭ نېنىڭىزنى، ناندىن ماۋۇ گەپ مۇھىم، مۇشۇ گەپنى سىزگە دەيمەن دەپ ئۇدۇل قومۇشلۇق بىلەن كەلدىم. ھېلى پۇشايمان قىلىپ قالىسىز، مەن ئالدىرايمەن.

قەمبەرخان ئەنسىزلىككە چۈشۈپ رىپىدىنى سىلىۋېتىپلا ياسىن مەدەكنىڭ ئالدىدا ئىچكىرى ئۆيگە ئۆردەكتەك ئېغاڭلاپ ماڭدى. ئىچكىرى ئۆي زالدەك يوغان بولۇپ، ياغاچ سوپىغا گىلەملەر سېلىنغان، تاملىرىغا يىپەك گىلەم تارتىلغان مېھمانخانا ئىدى. قەمبەرخان ئۆيگە كىرىپ ياسىننىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا ئەنسىزلىك بىلەن تىكىلدى.

— دېگىنە، ئۆلۈم خەۋىرى ئەمەستۇ؟

— ياق، ئۇنداق ئەمەس، شۇنىڭغا يېقىن.

— ھە، بىزنىڭ سىدىق باي ساقتۇ؟

— ساق...

— ھە، ئەمىسە نېمىگەپ؟

— مۇنداق گەپ: مەن بايا قېيىن ئاتامنىڭ ئۆيىگە خوتۇن - باللارنى يوقلاپ كېلەي دەپ بارسام ئۆيدە قېيىن ئاتام، قېيىن ئانام يوق، سىدىق ئاكام بىلەن خوتۇنۇمنىڭ يومىداقلىشىۋاتقىنىنىڭ ئۈستىگە كىرىپتىمەن. ئۇلار مېنى تۇيماي قالدى.

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

تازا قاپ يۈرەك قىزدىل باشلار ئىكەن، ئىشقىلەر ھاگىدەك ئوچۇق. ئۇلار ھەممىنى ياددىدىن چىقىرىپ ھەدەپ ئۆز ئەھۋالى بىلەن بولۇپ كېتىپتۇ. ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپلا ئۇدۇل مەشەگە كېلىشىم.

قەمبەرخاننىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ ئۆلۈكسىلى قالمىدى، ئۇ سىدىق بايچەكتىن ئون نەچچە ياش كىچىك، كۆڭلۈكى يامان ھەم ئۆزىنىڭمۇ سەل قىچىقى بار خوتۇن ئىدى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ مېڭىسى قوچۇلۇپلا كەتتى.

— ھۇ لامزەللە، زاڭ ماز، سېنىمۇ ئەركەك دېگىلى، ۋىجدانى بار ئوغۇل بالا دېگىلى بولامدۇ؟ شۇ يەردىلا تۇتۇپ ئىككى رەسۋانىڭ ئەدىبىنى بېرەلمەي مايەرگە كەلگىنىنى. ئوغۇل بالا بولساڭ يالىڭاچلاپ تۆۋرۈككە تېڭىپ جىگدىنىڭ شوخۇلۇق تايىقىدا سالساڭ بولمامدۇ؟ ماڭە، مېنى باشلاپ بار، ھازىر بولسىمۇ مەن شۇ شاپاقچىلارنىڭ جاجىسىنى بېرىمەن، مەن بۇ لالما ئىتلارغا ئۆزۈمنى تونۇتمايدىغان بولسام، قەمبەرنىساخان بولمايمەن!

قەمبەرخاننىڭ تەلەتى بىردەمدىلا قورقۇنچلۇق بولۇپ كەتتى، دەسلەپ قولىغا يوغان قىڭراقنى ئالدى، سەل تۇرۇپ ئۇنى تاشلىۋېتىپ كەكىنى ئالدى.

— ھەي ئابلىكىم، ھەي گاچا، ئاتنى توقۇ...

گاچا بالا ئالاقزادە بولۇپ ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىردى. ئۇ بۇ ئۆگەي ئانىنىڭ قولى ئىدى.

— ھەي لەنىتى گاچا، ئاتنى توقۇ دەيمەن! — قەمبەرنىساخان ئۇنىڭ ئالدىغا دىۋەيلىدى، ئابلىكىم دەرھال قاچتى.

— مەن زاڭ، ماز بولسام سىز ئىلگىرىكىن كالۋا ئەخمەقكەنسىز، — دېدى ياسىن ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ، — بۇ چاقىچە ئۇلار سىزگە قاراپ تۇرامدۇ؟ تۆپىگە ئۆلگۈرۈپ بارالىغان تەقدىردىمۇ ناھايىتى بىرەر شاپىلاق ئۇرارسىز، يۈزىگە تۈكۈرەرسىز، ئۇنىڭلىق بىلەن ئىككىمىزگە نېمە پايدا، نېمە تاتلىقى بولىدۇ. يەنىلا زەردە گۆش بولىمىز، خەلقى ئالەم ئاڭلىسا سىز بىلەن ماڭا تېخىمۇ نومۇس، ئېرىڭىز ھوقۇقتىن موللاق ئاتىدۇ. ئالتە بالىڭىز بىلەن خېتىڭىزنى ئالامتىڭىز؟ ئۇنىڭدىن كۆرە بۇ ئىشنىڭ بۇسىنى چىقارماي ئۇلارمۇ خۇش، بىزمۇ خۇش بولىدىغان ئىشنى قىلمايمىزمۇ؟ زىخمۇ، كاۋاپمۇ كۆيمىسۇن، مەن شۇڭا كەلدىم.

قەمبەرنىساخان چەكچىيىپ ھاڭۋېقىپ ياسىنغا قاراپ قالدى. ئۇ سەل بوشاپ قالغانىدى. ياسىن مەدەك شۇنچە خاتىرجەم، سورلۇك ئىدى. قەمبەرخاننىڭ كۆزىگە ئۆيىگە سۇ توشۇيدىغان مالاي ئورنىدىكى ياش بىردىنلا باشقىچە، ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇ كەكىنى تاشلاپ تالاغا يۈگۈرۈپ چىقتى.

— ھەي گاچا ماڭە، ئۇلاغنىڭ ھەممىسىنى باپكارنىڭ كۆلگە ئاپىرىپ سۇغىرىپ كەل، ھەرقايسىڭ قازاندا ئاش بار، ئۇسۇپ ئىچىش، ئەمدى چوڭ بولۇشتۇڭ! — قەمبەرخان يەنە شامالدەك ئۆيگە كىردى ـ دە، ئىشىكنى دەم سېلىپ تاقىدى.

— راست، نېمىشقا ئۆزۈمنى ئۇپرىتىمەن. ئۆچ ئېلىش دېگەن مۇنداق بولسىمۇ

بولمىدىكەنغۇ! — دېدى ئۇ يېڭى ياستۇق - كۆرپىنى گىلەم ئۈستىگە تاشلاپ.

11

تۈن يېرىمىدىن ئاشقاندا، چولپانخاننىڭ ئىشىكى قاتتىق قېقىلدى. ئۇ چۆچۈپ ئويغىنىپ تەكىيىدىن بېشىنى كۆتۈردى.

— قايسىڭلار، كېچىدە ئىشىك قاققان؟ — دېدى چولپانخان قورقۇنچلۇقتا.

— مەن، مەن ئانا ئىشىكنى ئاچە!

— ياسىنمۇ سەن - ھە؟

— ھەئە.

— نېمە بولدى بۇ كېچىدە ئۇخلىماي.

— ئىتتىك بوله، ئىشىكنى ئاچە.

— يائاللا، تۆت كۈنۈم قالدى بالام، مېنى ئارامىمدا ياتقىلى قويىساڭ بولمامدۇ؟ ئىگەكىم خۇدا خۇش بولسا.

— بۇندىن كېيىن سېنى پەقەت ئاۋارە قىلمايمەن ئانا، ئىشىكنى بىر ئاچە.

چولپانخان ئەندىشىدىن يۈرىكى ئاغدۇرۇلغان ھالدا ساپال چىراغنى ياندۇردى، ئۆيدە باغلاپ قويۇلغان قويلار كۆزلىرىدىن زەڭگەر نۇر چاقنىتىپ خاتىرجەم كۆشەپ ياتقانىدى. چولپانخان ئىشىكنىڭ دىمىنى ئالدى، كونا ئىشىك غىچىرلاپ ئېچىلدى. ياسىن چىرايى ئۆلۈكتەك تاتارغان ھالدا ئۆيگە بوراندەك كىرىپ كەلدى، چولپانخان قورقۇپ كەينىگە سەنتۈرۈلۈپ كەتتى. ياسىن دەرھال ئانىسىنى تۇتۇۋالدى. ئانا يۈرىكى ئاغزىغا قاپلاشقان ھالدا ماغدۇرسىزلىنىپ سۇپىغا ئولتۇرۇپ قالدى.

— بالام، چىرايىڭ بۆلەكچىلا بولۇپ كېتىپتۇيا، نېمە بولدۇڭ؟

— ئانا مەن بەك تاياق يەپ كەتتىم، تاياق ئىچىمگە ئۆتۈپ كەتتى.

— قىمار ئوينىغانمىدىڭ؟

ياسىن سەل دۇدۇقلاپ: «ھەئە» دەپ جاۋاب بەردى.

— ئۇتتۇرۇۋەتكەنما؟

— ياق ئانا، ئۇتتۇۋالدىم، دەردىم چىققۇدەك ئۇتتۇۋالغانتىم...

— پۇلنى بەرمىسەڭ ئۇردىما؟

— ھەئە.

— ئوينىما دېسە ئۇنىمايسەن، دائىم مۇشۇنداق تاياق يەيسەن.

— ھەممىدىن بۇ قېتىم قاتتىق يېدىم، ئانا.

بۇ تولا ئاڭلىغان گەپلەر بولغاچقا، ئانىنىڭ يۈرىكى جايىغا چۈشۈپ خاتىرجەم بولۇپ قالدى.

— ئانا، قۇچىقىڭغا بېشىمنى قويۇپ كىچىككىنە يېتىۋالاي، يۈز - كۆزۈمنى، بېشىمنى بىر سىلاپ قويە، ئاندىن كېتىمەن.

— نېمانداق گەپ قىلىسەن؟ — ئانىنىڭ كۆڭلى سەل ئاغقاندەك بولدى.

— كۆڭلۈم تارتىپ قالدى، كىچىك ۋاقتىم يادىمغا كېلىپ قالدى.

ئانا يەنە خاتىرجەم بولدى، ئوغلىنىڭ بېشىنى قۇچىقىغا ئېلىپ باش - كۆزلىرىنى

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

مېھرىبانلىق بىلەن سىلىدى. ياسىن جەمئىدە قېتىپ قالغاندەك يېتىپ قالدى. بىر دەمدىن كېيىن بېشىنى كۆتۈردى.

— ئەمدى كېتەي ئانا، كەينىمدىن ئۈچ ئادەم قوغلاپ كېلىۋاتقاندەك قىلىدۇ. ھېلى سېنى ئاۋارە قىلغىلى تۇرىدۇ.

— ئۇنداق بولسا كەتمە، مەشەدە يات. ئۆيىمىزدە سەن يالغۇز. يەنە بوزەك قىلىمسۇن، — دېدى ئانا ئەنسىرەپ.

— ياق، ئۆيۈمگە بېرىۋالسام ئۇنى بولسىمۇ تېپىۋېلەن ئانا، مېنى بىلسەن، — دېدى ياسىن تەمكىنلىك بىلەن. ئانا خاتىرجەم بولۇپ قالدى، چۈنكى ئوغلى ئاسانلىقچە خەقتىن تاياق يېمەيتتى. بايا ئوغلى تاياق يېدىم دېگەندىمۇ ئانچە ئىشىنىپ كەتمىگەنىدى. شۇڭا خاتىرجەم بولدى.

ياسىن ئىشىكتىن چىقىپلا قاراڭغۇلۇقتا كۆزدىن غايىب بولدى. ئانا: «ئالىلاغا تاپشۇردۇم، ھەزرىتى ئەلى شاھى مەردان مەددەت قىلغاي!» دەپ دۇئا قىلىپ ئىشىككە دەمنى سالدى. مانا شۇنىڭدىن كېيىن ئۈچ كۈن ئۆتۈپ كەتتى. ياسىن مەدەكنى ھېچكىم كۆرمىدى. ئانىمۇ ئانچە ئەنسىرەپ كەتمىدى، چۈنكى ياسىن بەزى چاغلاردا ھەپتىلەپ، ھەتتا ئايلاپ ئاياغقۇمدىن يوقاپ كېتىپ يەنە پەيدا بولاتتى. ئۇنىڭ يۇرتىمۇ يۇرت قىمار قوغلاپ يۈرۈپ كېيىن قايتىپ كېلىدىغان ئادىتى بار ئىدى.

ئەمما ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ياسىننىڭ قىمارۋاز بىر ئاغىنىسى قورقۇپ ئەقلىدىن ئېزىپ قالاي دېگۈدەك ئەسەبىيلىك بىلەن ۋارقىراپ، يۇرتقا بىر شۇم خەۋەرنى يەتكۈزدى. چولپانخان شۇنىدىلا ئۆزىنى كاچاتلاپ چىچىنى يۇلغان ھالدا ياسىننىڭ ئۆيىگە يۈگۈردى. جامائەت ياسىننىڭ ھويلىسىغا كىرىپلا قورقۇنچلۇق بىر مەنزىرىنى كۆردى.

ياسىن ھويلىنىڭ چۆۋۈق لەمپىسىگە ئارغامچىدا ئېسىلغان ھالدا تۇراتتى. ئۇنىڭ بوينى سوزۇلۇپ، پۈتىنىڭ ئۇچى يەرگە تېگىپ قاپتۇ. پۈتۈن بەدىنى كۆكىرىپ ئىششىپ كەتكەن، ئىككى كۆزى چانىقىدىن چىقىپ مەگزىدە ساڭگىلاپ تۇراتتى.

ئانا بۇنى كۆرۈپلا ھوشىدىن كېتىپ يىقىلدى. جامائەت بۇ قورقۇنچلۇق جەسەتكە قاراشقا جۈرئەت قىلالمىدى. ئەتراپنى سېسىق پۇراق قاپلىغانتى. مۇسا سوغۇق بىلەن ھەسەن مايماق جەسەتنى يەرگە ئالماق بولۇپ تۇتۇشقا تۇتقان يېرىدىن مىلىقلاپ سۇ چىقىپ تېرە سويۇلۇپ چۈشتى، مۇسا سوغۇق بىلەن ھەسەن مايماق دەرھال ئۆزىنى چەتكە ئالدى.

موتوتسىكلىتتا كەلگەن يېزا ساقچىسى تۇراق سەلدي، داھىيىنىڭ قانۇن دوختۇرى ۋە يەنە بىر ساقچى مىلىچلاپ كەتكەن جەسەتنى بىردەم تەكشۈرگەندىن كېيىن نېرى كېتىشتى. قانۇن دوختۇرى جەسەتنى دەرھال كۆمۈۋېتىشنى بۇيرۇدى.

سېسىقچىلىقتىن تېزرەك قۇتۇلۇش ئۈچۈن مېيىتنىڭ نامىزىمۇ چۈشۈرۈلمەستىنلا كۆمۈۋېتىلدى. ئۈچ ساقچى تەكشۈرۈشنى باشلىدى. ياسىن مەدەكنىڭ ھېلىقى قىمارۋاز ئاغىنىسىنىڭ دەپ بېرىشىچە، ئۇ ياسىن بىلەن ھەپتىدىن بۇيان كۆرۈشەلمىگەنىكەن،

مەھەللىگە ئىزدەپ كەلسە، ھويلا ئىشىكى ئىچىدىن قۇلۇپ سېلىنغان. ئۇ كەتمەكچى بولغاندا ياسىنىنىڭ دائىم ئىشىكنىڭ ئىچىدىن قۇلۇپ سېلىپ قويۇپ ئۇخلايدىغان ئادىتى يادىغا كېلىپ، ھويلىغا چۆشۈپ قاراپ باقماقچى بوپتۇ ۋە تامدىن ئارتىلىپلا ھېلىقىمدەك ھالنى كۆرۈپتۇ.

ساقچىلار ئىككى ھەپتە تەكشۈرگەندىن كېيىن «ئېسىلىپ ئۆلۈۋالغان» دېگەن ھۆكۈمنى چىقىرىپ قايتىپ كەتتى. خەقلەر ئالدىنقى كۈنى جېدەلدە ياسىنىنىڭ چوقۇم بىر ئىش چىقىرىشىدىن ئەنسىرىگەنىدى. شۇڭا جامائەتمۇ: «ياسىن ئاچچىقىغا پايلىماي ئۆزىنى ئېسىۋاپتۇ» دېگەن خۇلاسىگە كېلىشتى.

ئانا شۇ ھوشىدىن كەتكەنچە ئەقلىدىن ئېزىپ قالدى. ياسىن مەدەكنىڭ ئايالى بولسا، تولا يىغلاپ كېسەل بولۇپ يېتىپ قالدى.

12

ئاياغقۇمغا سۇ كەلدى. تۆكۈلگەن جىگدە قومۇش، پاتاسلارنى لەيلىتىپ قارامتۇل قويۇق لاي سۇ ئاياغقۇمنىڭ كىچىككىنە ئۆستىڭىگە تولۇپ كەلدى. قۇرۇپ كەتكەن ئۆستەڭ قاشلىرىدىن پاقا كوركىرىغاندەك ئاۋاز چىقاتتى. قاغجىرىغان يەرلەر كۆپۈك چىقىرىپ سۇ ئىچىشتى، سولاشقان دەرەخلەر ياشاردى. توپا ئۇچۇپ يۈرگەن يېزىغا ئىللىق نەم ھاۋا تارالدى. زەئىپلىشىپ كەتكەن سولغۇن چىراي ئادەملەرنىڭ كۆزلىرىدىمۇ ئېقىۋاتقان ئېرىق سۈيىدەك خۇشاللىق جىلۋىلىنەتتى. زىرائەتلەر، جان-جانىۋارلار قېنىپ-قېنىپ سۇ ئىچىشتى. بەزى ئادەملەر ئۆستەڭگە سەكرىدى، ئۇزاقتىن بېرى جىقراق سۇ كۆرمىگەن بەدەنلىرى ھۇزۇرلاندى. پاسكىنىچىلىقلار ئېقىپ تازىلاندى.

ئادەملەر ئادىتى بويىچە، كۆلنىڭ بويىغا يىغىلىشقا باشلىدى. سۇۋان مىراب ئاياغقۇمغا كېلىپلا كۆلنىڭ بويىغا كارىۋات قويدۇرۇپ كېچە-كۈندۈز مۇشۇ يەردە ياتتى. ئۇزۇندىن بۇيان توختاپ قالغان مەشرەپ كېچىچە ئوينالماقچى ئىدى، ئىپتاردىن كېيىن باپكارنىڭ كۆلنىڭ بويىدا مەشرەپ بولىدىغانلىقىدىن ھەممە ئادەم خەۋەر تاپتى. ئابدۇرىشىتخان غوجا، مامۇت نۇر، سىدىق بايچەك، سوپى مەزىن قاتارلىق يۇرت ئاقساقاللىرى بۈگۈن سۇۋان مىراب بىلەن ئىپتارلىماق بولۇشۇپ كۆل بويىغا ئۈچ يەرگە قازان ئاسقۇزۇپ، ئۈچ قوينىڭ گۆشىنى پۈتۈن پىشۇرغۇزۇشتى، داستىخان تارتىلدى. ھەممىسى دۇئادىن كېيىن ئىپتار قىلىشتى. ئۈچ قوينىڭ گۆشىنى پارچىلاپ ھەر بىر كىشىگە ئىناۋىتىگە قاراپ ئايرىپ، بىر نان بىلەن ئالدىغا قويۇشتى. يەنىلا ھەممىسى خۇشال ئىدى. ئىپتاردىن كېيىن كۆل بويى ئادەملەر بىلەن تولدى. مەھەللىنىڭ بوۋايلىرىدىن تارتىپ بالىلارغىچە كېلىشتى. تاراۋىدىن كېيىن مەشرەپ باشلاندى. قالۇن، دولان راۋىپى، قىل غىجەك، داپلار بىلەن تەڭ مۇقامچىلار ئۇنىنى بولۇشىغا قويۇپ بېرىپ توۋلاشقا باشلىدى. كىشىلەر ھەرقايسىسى ئۆز كۆڭلى تارتىدىغان بىلەن جۈپ بولۇپ مەشرەپكە چۈشتى، ئۇزۇندىن بۇيان كۆل سۈيىدەك جىممىدە يۆرۈپ مەشرەپ سېغىنىپ قالغان بولغاچقا، ياشلاردىن تاشقىرى بوۋاي، مومايلارمۇ ئۇسسۇلغا چۈشتى. پەقەت غوجا ۋە ئۇنىڭ تالىپلىرى تۆردىكى

داستىخاندا سۇرلۇك قاراپ ئولتۇرۇشتى. سۇۋان مىرابمۇ سانىخان ئىسىملىك تۇل ئايال بىلەن ئۇسسۇلغا چۈشتى. ئۇ يىگىتلىكى تۇتقان ھالدا قارا شاپ بۇرۇتىنى پات-پات سىلاپ قوياتتى. ئەڭ ئاخىردا ئىككىسى سورۇندا يالغۇز پىرقىرىشىپ قالدى. چەتكە چىققانلار قىقاس سېلىپ ۋارقىرىشىپ، ئىسقىرتىپ قايسىنىڭ نوچى چىقىدىغانلىقىغا قىزىقىشتى. ئاخىر سۇۋان مىراب بېشى قېيىپ بولالماي دۆڭكىدا ئولتۇرۇپ قالدى. پاراقلىغان كۈلكە ساداسى سۇرلۇك ياتقان تەكلىماكان قۇملۇقى ئۇستىدە ياڭرىدى.

— قوپسىلا غوجام، ئەھۋاللىرى شۇنچىلىكمىدى؟ — سانىخان كۆزلىرى ئالىچەكمەن بولۇپ زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ قالغان سۇۋان مىرابنىڭ بەلبېغىدىن تۇتۇپ دەسسىدە تۇرغۇزۇپ قويۇپ، مەيداندىن چىقىپ كەتتى.

شۇئان يەنە ئۇزۇنغا سوزۇلغان كۈلكە، قىقاس ئىسقىرتىشلار كۆتۈرۈلدى. مىراب ئۆپكىدەك ئېسىلىپ قىزارغان ھالدا بېشىنى تاتىلاپ ھىجايدى.

— خوتۇن خەق دېگەن ھامان ئەرخەقنى پاخشە قىلىدۇ، ئەمەسمۇ، — دەپ مەيداندىن چىقتى. خەق يەنە ھۇيت-ھۇيلىدى، ۋارقىراشتى، سۇۋان مىراب ئەمدىلا ئولتۇرۇپ تۇرۇشىغا يىگىت بېشى ھەسەن مايماق بىر پىيالە چاي بىلەن چىلىك ئېشىدىغەن دەررىنى ئېلىپ كېلىپ سۇۋان مىرابقا چوڭقۇر بىر تەزىم قىلىپ تەكلىدى.

— ھۆرمەتلىك سۇ ئىگىسى بولغان سۇۋان مىراب ئاتىمىز بىزنىڭ يۇرتقا سۇ باشلاپ كېلىپ تەشنالىقىمىزنى قاندۇردى. بۇ ئايىغى يارىشىملىق مېھمىنىمىزنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بۈگۈنكى مەشرەپىمىزدە ئاياغقۇم دولانلىرىنىڭ سۇۋان ئاخۇنغا بولغان تەشەككۈرىنى بىلدۈرۈپ، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ پات-پات سۇغىرىپ تۇرۇشىنى تىلەپ مۇشۇ يەردە بىر پىيالە چېيىمىز بىلەن، سانىخان ئۆز قولىدا چىڭداپ قويغان ئەركەك پاقلانىڭ ياغلىق ئۈچىيى باردەكەن، سۇۋان ئاخۇننىڭ مۇشۇ ياغلىق ئۈچەيىنى بىر باشتىن چىڭ تۇتۇپ يەنە بىر بېشىنى كۆڭلى تارتقان بىرىگە تۇتقۇزۇپ تەڭ تالىشىپ يېيىشىگە سۇندۇق.

مەشرەپچىلەر قىقاس-چۇقان چىقىرىپ كۈلۈشتى. ياشلار ئىسقىرتىشتى. قىزلار قولىنىڭ كەينى بىلەن ئاغزىنى ئېتىۋېلىپ كۈلۈشتى. سۇۋان مىراب ئوتتۇرىغا چىقىپ يىگىت بېشىغا ئىگىلىپ قولىنى تەڭلىدى.

— ۋاي سىلىنى ھېسسىپتىنمۇ بەك چىڭداپ قويۇۋەتكەن ئوخشىمامدۇ، ئېگىلەلمەيلىميا، — يىگىت بېشى شۇنداق دەپلا دىردىيىپ تۇرغان دەررە بىلەن كېلىشتۇرۇپ بىرنى سېلىپ، چاينى بەرەي ئۈلۈك چۆگىلىدى. دەررە تاغاققا ئەپچىل تەككەنلىكتىن سۇۋان مىراب تولغىنىپ كەتتى.

سورۇندا قاتتىق كۈلكە كۆتۈرۈلدى.

— ۋاي مىراب، قورساقلىرى ئالتە ئايلىق ئېغىر ئاياغ خوتۇننىڭ قورسىقىدەك تۇردۇ. بۇنداق ھېسسىپتىن يەنە ئۇنى پاتىدۇ جۇمۇ، قېنى، باقسىلا.

كاۋدەك چىققان كاسىغا «تارس» قىلىپ يەنە بىرسى تەگدى.

سۇۋان مىراب «ۋايجان، ۋايجان!» دەپ كاسىسىنى تۇتۇۋېلىپ، يىگىت بېشى ئۇڭ چۆگىلىسە، ئۇڭ چۆگىلەپ قالدى. يەنە كۈلكە كۆتۈرۈلدى.

— ۋاي سۇۋان ئاخۇن، سىلى مەكتەپتە تۆت ئەركەكنىڭ بىرى ھېسابلىنىپلا، ئون سەككىز مىڭ ياغاچ ئۆيلۈك دولاننىڭ ئەركەك ئەۋلادىيا. ھېسسپتىن بىرلىك يېمەي «ۋايجان» دەپسالسىلا ياراشمايدۇ. «ۋايجانلاش» دېگەن ئايال خەقنىڭ گېپى جۇما، ئۆزىنىڭ تاشايىندا تېخى ئېزىپ چۆگىلەپ قالسىلا، ئەمسە ماۋۇ جازاسى، — دەپ يەنە بىرنى سالدى. سۇۋان مىراب بۇ دۆرەم توغرا چۆگىلىدى. ئاندىن پۈكلىنىپ تەزىم قىلىپ يىگىت بېشىنىڭ قولىدىكى دەررىنى تۇتۇۋالدى. يىگىت بېشى شۇندىلا چوڭغۇر تەزىم قىلىپ دېدى:

— قانداق، ياغلىق ئۈچەي ئوخشاپتىما؟

— ۋاي ئوخشىمامدىغان، تازا ئوخشاپتا.

— ئىشتەيلىرى خېلى ئېچىلغاندۇ؟

— قالتىس.

— مانا ئەمسە، پوكانلىرىغا تۇرۇپ قالغىنىنى ئاياغ شەھەرگە ھەيدىسۇن دەپ تۇتتۇم چىپىمىنى.

يىگىت بېشى پىيالىدىكى شورپىنى سۇۋان مىرابقا بەردى.

سۇۋان مىراب شورپىنى ئىچىۋەتكەندىن كېيىن، قاچىنى رەھمەت تەزىم بىلەن يىگىت بېشىغا ئاپىرىپ بەردى. ئاندىن سورۇنغا بىر كۆز يۈگۈرتۈۋېتىپ سىدىق بايچەكنىڭ خوتۇنى قەمبەرخانغا تۇتتى. قەمبەرخان چوڭقۇر خىيال بىلەن غەمگە پېتىپ ئولتۇرغانىدى، ئۇ زورىغا كۈلۈمسىرەپ سورۇنغا كىردى. سۇۋان مىرابنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى. تازا ئېچىلالماي خۇدۇكسىرىگەنىدەك ئولتۇرغان سىدىق بايچەكنىڭ چىرايى سەل ئۆزگىدى، چۈنكى ئۇ خوتۇنىنى سۇۋان مىرابتىن كۈنلەپ جېدەل چىقىرىپ تۇراتتى.

سۇۋان مىراب سۆگۈنى تۇتقان بۇقىدەك بويۇنلىرىنى كۆپتۈرۈپ روھلۇق، ئەمما سەل ئېھتىيات بىلەن قەمبەرخاننىڭ پاختا تىققان خالتىدەك يۇمشاق بەدەنلىرىگە دەررىنى بوش - بوش ئۇرۇپ، ئۇنىڭغا يەۋەتكۈدەك قاراپ ئوينىدى.

— داد، پادىشاھى ئالەم! — دېدى ھەسەن مايماق سورۇننى توغرا كېسىپ يۈگۈرگەن پېتى يىگىت بېشىنىڭ ئالدىغا كېلىپ تىزلىنىپ تەزىم قىلىپ.

— نېمە دەردىڭ بار كالاكومشا، تولكە قۇيرۇق، مەخمەلباش، — دېدى يىگىت بېشى پادىشاھلاردەك گىدىيىپ ئولتۇرۇپ.

— ئەگەر دادىمغا يەتمەيدىغان بولسىڭىز توكۇر خورىزىمغا مىنىپ باغداتقا بارىمەن.

— دە، مۇشتى يوغان، كۇس ماڭلاي، مەن دەردىڭگە يېتىمەن، باغدات شاھى مېنىڭ مەسە - كالىچىمنى مايلاپ، پادىشاھلىقنى مەندىن ئۆگەنگەن، — دېدى يىگىت بېشى.

— ماۋۇ ئىككى ھاياسىزنى مەشرەپ سورۇنغا ئەپچىقىپ قويساق، ئۇلار يۇرت جا-

مائەتنى كۆزگە ئىلمىدى. سۇۋان مىراب دەررىنى ئېشەك قۇيرۇقىدەك پۇلاڭشىتىپ تۈزۈك ئۇرماي بۇ خاتۇنغا خۇشامەت قىلىۋاتىدۇ. خاتۇن خەققە ئامراق ئوخشايدۇ، ئۇنى جازالاپ بەرمىسىلە، دېگىنىمنى قىلىمەن.

— پەششاپ!

— لەببەي شاھىم!

— سۇۋان مىرابنى ئالدىمغا كەلتۈر!

— خوش!

ئىككى ياش يۈگۈرۈپ سورۇننىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرغان سۇۋان مىرابنى تۇتۇپ ئەكىلىپ يىگىت بېشىنىڭ ئالدىدا تىزلاندۇردى.

— ھەي ھالى يوغان، كاۋا قورساق سۇۋانباي، قىلغان گۇناھىڭنى بوينىڭغا ئالامسەن؟

— ئالىمەن شاھىم، مەن گۇناھكار.

— پەششاپ، گۇناھكار گۇناھىنى بوينىغا ئالدى، پەرمانىمنى ئاڭلاش: بۇ كۆسەي بۇرۇن، كۇس ماڭلاي، خوتۇنغا ئامراق بولغىنى ئۈچۈن ئون سەككىز مىڭ ياغاچ ئۆيلۈك دولان ئون ئۆستەڭ مەكىت تەۋەسىدە ئەرگە ئامراق، قىچىقى بار، ئەڭ يامان خوتۇنىدىن ئىككىنى تېپىپ ئۇنىڭغا نىكاھ قىلىپ قويۇڭلار. خوتۇن كىشىگە تويسۇن، بۇ كۇسپۇرۇچنىڭ جازاسىنى خوتۇن خەق بەرسۇن. شۇ چاغدا خوتۇن خەقنىڭ ئىتىنى ئاڭلىسا، ئون كۈنلۈك يەرگە قاچىدىغان بولىدۇ. چاقماقتەك بولۇڭلار.

— بېشىمىز بىلەن، شاھىم!

ئىككى يىگىت دەرھال توپلىشىپ تۇرغان خەق ئارىسىدىن بۇرۇنلا ئايالچە ياسىنىپ تەييار بولۇپ تۇرغان ئىككى قىزىقچىنى سۆرەپ كەلدى.

— ھەي، ئاغزى مايماق، قىچىقى يامان بايتاللار، سۇۋان مىرابقا تېگەمسىلەر؟

— ھەشقاللا شاھىم، — دەپ ئايالچە ئاۋاز بىلەن جاۋاب بېرىپ تەزىم قىلدى «خوتۇنلار».

— تويلۇقۇڭلارغا قىرىق تۆگە، سەكسەن ئات، ئىككى تۈمەن قوي بەردىم. نىكاھىڭلارنى ئوقۇتۇپ ئەر ـ خوتۇن بولۇشۇۋېلىڭلار، بۇ ئەر كەپسىز، يامان خوتۇنلار ئەپقاچىدۇ، چىڭ تۇتۇڭلار.

ئىككى قىزىقچى دەرھال سۇۋان مىرابنىڭ ئىككى تەرىپىدىن قولتۇقلىۋالدى.

— ماڭا قاراڭلا، ھەي، ماڭا ئەر بولدىڭلا جۇما ئەمدى، — دېدى سول تەرەپتىكى قىزىقچى سۇۋان مىرابنىڭ ئېڭىكىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە قارىتىپ.

— ماڭا قاراڭلا ھوي، ماڭا بەكرەك قاراڭلا جۇما، مەن سىلىنىڭ چوڭ خوتۇنۇڭلا، — دېدى ئوڭ تەرەپتىكى قىزىقچى سۇۋان مىرابنىڭ قۇلىقىدىن سوزۇپ ئۆزىگە قارىتىپ.

— ئوھوش، ۋۇي، مېنى بوزەك كۆرۈۋاتاملا، — دېدى سول تەرەپتىكى قىزىقچى سۇۋان مىرابنىڭ قۇلىقىدىن قاتتىق سوزۇپ ئۆزىگە قارىتىپ. سۇۋان مىراب ئاغرىققا

چىددىماي «ۋايجان! ۋاي قۇلىقىم!» دەپ ۋارقىراپ كەتتى.

— مەن هازىر نىمە دېدىم هەي جۇۋاينىمەك، دېدى ئۇك تەرەپتىكى قىزىقچى سۇۋان مىرابنىڭ سول يۇزىگە «چاك!» قىلىپ تەستەك سېلىپ.

— هەي، سەن مېنىڭ، ماڭا قارا، «چاك!» قىلىپ سول تەرەپتىكى قىزىقچى سۇۋان مىرابنىڭ مەڭزىگە كاچات ئۇرۇپ، ئۇنى ئۆزىگە قاراتتى.

سۇۋان مىراب ئاخىر ئىككىسىنىڭ قولىدىن يۇلقۇنۇپ چىققانچە ۋارقىراپ، پادىشاهنىڭ ئالدىغا تىزلاندى.

— داد، خوتۇنغا تويدۇم، خوتۇن ئالغاننىڭ سازايىسى!

مەشرەپ ئەهلى پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

— هەي، كۇس ماڭلاي، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇچىرغانلا خوتۇنغا قوچقارلىق قىلامسەن؟

— ياق، پەندىيات پادىشاهىم، بولدى تويدۇم، هازىرلا بۇ خوتۇنلاردىن ئاجراشتۇرۇپ قويمىسىلا، تامبىلىمنىڭ بېغىغا ئېسىلىپ ئۆلۈۋالىمەن.

مەشرەپ ئەهلى تېلىقىپ كۈلۈشتى.

مەشرەپ خوراز تۇن تەڭگە چىللىغىچە داۋاملىشىپ ئاندىن تارقىدى.

كۆل بويىدا ئابدۇرېشتخان غوجا، مامۇت نۇر، سىدىق بايچەك، سوپى مەزىن يەنە بەش - ئالتە ئادەملەر سۇۋان مىرابقا هەمراه بولۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىندى. قوغۇن - تاۋۇز، ئوغلاقنىڭ جىگىرى بىلەن قېرىن ياغلىق ئۇچىيىدە پىشۇرۇلغان ياغ بەررە كەلتۈرۈلدى، هەممىسىنىڭ روهىي كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى.

مەشرەپ تازا قىزىدى جۇما، ۋاي - ۋاي، دېدى سۇۋان مىراب كاۋاپنى هۇزۇرلىنىپ چايناپ.

بىر يىلدىن بۇيان سۇ يوق هوسۇل بولمىغاندىكىن، خەق بەك تۈگىشىپ كەتكەن. هېچقاچان سۇ بۇ قېتىمقىدەك كەڭرى بولمىغان، خەقزە شۇ خۇشلۇقتا مەشرەپنى بەك قىزىتتى، پات - پات سۇنى مۇشۇنداق كەڭرى ئېلىپ كەلسەڭلا مەشرەپ قىزىۋېرىدۇ، — دېدى مامۇت نۇر.

— هەي، مەنچە بولسىغۇ ئاياغقۇمنى سۇغا چىلىۋەتكۈم بار، «غوجامنىڭ غوجىسى بار، چامغۇرنىڭ ئورىسى» دامۇتاخۇن، ئاياغقۇمدا يوقتەك گەپ قىلماڭلا.

تۆت يىلدىن بۇيان ئاياغقۇمغا بۇنداق سۇ كېلىپ باقمىغان جۇما، — دېدى سىدىق بايچەك.

— هەي بىلمەيۋاتامسىلە، هاماقەتلەر، كېپەك شاڭجاڭنىڭ تويىغا مىڭ كويلۇق نەسىللىك بۇقىنى ئېلىپ بارغىنىڭلارنى ئۇنتۇپ قالدىڭلىما - هە؟!

— هەببەللى، گەپ مانا مۇشۇ يەردە، — دېدى ئابدۇرېشتخان غوجا گۆلقەقەلىرى ئېچىلىپ.

— گەپنىڭ نان تېگىدىغان يېرى شۇ، ئىككى كەنتنىڭ سۇ نۆۋىتىنى ئاشۇ بىر كالا ئاياغقۇمغا ئېقىتىۋەتتى.

— يائاللا، هازىرزە جاهان نېمە بولۇپ كەتتى؟ هەممە ئادەم «يەيمەن» دەپلا

تۇردۇ، يېڭۈزمىگۈچە ئىش ئاقمايدۇ، ئاشۇ كالىغا پۇل يىغقۇچە خەق بىلەن قان چېچىشمىدۇق، باشقىسى بولدى. مۇشۇنداق كېتىۋەرسەك كېيىن قانداق قىلىشىپ كېتەرمىز؟ — دېدى سىدىق بايچەك ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ.

— ھەي سىدىقاخۇن، سەن بۇ تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ ئىچىدىكى ئالقاندەك يەرگە كىرىۋېلىپ شۇنچىلىك ئىشقا قاقشايسەن، سەن چىقىپ ناھىيىنى كۆر، قەشقەرگە بار، ئۈرۈمچىگە بار، بولسا ئىچكىرىگە بېرىپ قالاپ باق، خەق نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ. ئۇ سەن بىلىدىغان بۇرۇنقى جاھان قالمىدى، سېنىڭ بۇ قىلغىنىڭ خەقلەرنىڭ قىلىشىۋاتقانلىرى ئالدىدا ھېچنېمىگە دال بولمايدىغان ئىش، ھەممە ئادەم ھام يېسەم دەيدۇ، بەرسەم دەيدىغان گەپ چىقمايدۇ. جاھاننىڭ ئىشى پۇل بىلەن ئېقىۋاتىدۇ. قۇرۇق گەپ قۇلاققا ياقمايدۇ، ئاغىنە. ئۇرۇق - تۇغقان، ئادىمىگەرچىلىك، پرىنسىپ دېگەنلەرنى توپا بېسىپ قالدى، ھەممىسى پۇل، سېنى بىر كىم ئۆيىگە قىچقىرىپ بىر قاچا ئاشنى ھەرگىز بىكارغا بەرمەيدۇ، مەسىلەن، ھازىر تەشكىلاتمۇ تەشكىلگە پارا بەرمەي بىر ئىش قىلالمايۋاتىدۇ. مانا بۇلتۇر مۆلدۈر ئاپىتى بولۇۋىدى، ناھىيە ۋىلايەتتىن قۇتقۇزۇش ياردىمىنى جىقراق ئالىمىز دەپ تۆت ماشىنا ئېسىل ياغاچ ئېلىپ بېرىۋىدى، ئوتتۇز توننا ئوغۇتنى ئوشۇق بېرىپتۇ. ئۈرۈمچىگە قۇتقۇزۇش تەلەپ قىلغىلى ماڭغانلارمۇ بەش مىڭ كويلۇق سوۋغا - سالام تەييارلاپ بېرىپ، ئون بەش توننا يالتىراق ھەل قىلىپ كەپتۇ، قانداق؟ — دېدى سۇۋان مىراب. ئولتۇرغانلار ئۇنىڭ ئاغزىغا ھاڭۋېقىپ قاراپ قېلىشتى، مامۇت نۇر پېشانىسىگە بىرنى ئۇردى.

— ئاللا، ما ئىشنى كۆر، تېخى بىز ھېچ ئىش قىلماپتىمىز.

— جاھاننىڭ ئىشلىرى مۇنداق بولۇپ كەتتى دەڭلا.

— بىز ئەمدى ھەر قېتىم سۇ، ئوغۇت دېسەك، شۇنداق قىلارمىزما؟ بۇنىڭغا جان توشارما؟

— بۇنىڭدىن كېيىنكىسىنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ.

— مەنچە ئاياغقۇم سۇ ئىچىدىغانلا ئىش بولسا، سېلىق چاچساق خەق ئىشتىنىنى ساتسىمۇ بېرىدۇ، جۇما، — دېدى سوپى مەزىن.

— توغرۇ راست، ئەمما خەققە تەس جۇما، — دېدى مامۇت نۇر.

ھەممىسى بىردەم شۈك بولۇپ قېلىشتى. سۇۋان مىراب شاپاق دوپپىسىنى قولىغا ئېلىۋېلىپ يېڭى قىردۇرغان سىيدام بېشىنى بىردەم قاشلىغاندىن كېيىن دېدى:

— ئۆزۈڭلارنىمۇ قىيىنىماي، تايىنلىق دەردىنى بىرلا تارتىڭلار، سۈيىڭلارنىڭ مۇشۇنداق تەس بولۇشى سىلەرنىڭ ئاياغ پايناپتا بولغانلىقىڭلاردىن بولۇۋاتىدۇ. پۈتۈن يېزا بويىچە ئون سەككىز كەنتنىڭ ئۆستىڭىنى چىڭ باغلاپ ھەممە سۈنى يىغىپ چىڭقاقىقا سالمىسا، بۇ يەرگە سۇ چىقمايدۇ. بۇنى قىلماق تەس، شۇڭا سىلەر يالغۇزماي كېلىۋاتىسىلەر.

— راست زادى! — ھەممىسى ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ماقۇللىدى.

— ھۆكۈمەتنىڭ بىر ئىشقا ئەقلىنى ئىشلىتىشكە چولىسى تەگمەيۋاتىدۇ، مۇشۇ ئاياغقۇمنىڭ كەينى قۇملۇقىدا بىر يېرىم كۈن ئېشەكلىك ماڭسا دەرياغا بارغىلى بولىدۇ. دەريانىڭ ئورنى ئاياغقۇمدىن خېلى خوپ ئېگىز، ئەگەر ناھىيە كۈچەپ مۇشۇ قۇمنى كېسىپ بىر ئۆستەڭ ئالسا، ھەممە خاپىلىق تۈگەيتتى.

— ھە راست، — دېيىشتى ھەممىسى.

— بۇنىڭغا قانداق قىلىپ ناھىيىنى ماقۇل كەلتۈرگىلى بولىدۇ؟ — دېدى مامۇت نۇر كۆزلىرى چاقنىغان ھالدا.

— بۇنىڭ يولى ئاسان، — دېدى سوۋان مىراب تەكىيگە يانپاشلاپ.

— ئاۋۋال مۇشۇ ئەھۋالنى پۈتۈپ، بىر ئاخشامدا شۇجىنىڭ ئۆيىگە بارىمىز.

— بىز نەرسە ئاپىرىمىزما؟ — دېدى سىدىق بايچەك.

— ئاپارماي بولامتىكى، ئاپارمىساق، «سىلەر قايتىپ تۇرۇڭلار، بىز پارتكومدىكىلەر مۇزاكىرىلىشىپ باقايلى» دەيدۇ، ئىش ئاقمايدۇ. ھازىر تۇرەك شۇجى تازا ئۆي سېلىۋاتىدۇ.

— ئۇنداقتا تېرەكتىن يىگىرمە - ئوتتۇز تال كېسىپ ئاپارساق بولامدىكەن، — دېدى سىدىق بايچەك.

— گەپنىڭ بېلىگە تەپمەي تۇرە ئاداش، ئۇ دېگەن ئاياغقۇمدەك كەنتتىن ئون سەككىزنىڭ شۇجىسى، تېرەك دېگەن سەن ئاپىرىپ بەرمىسەڭمۇ ئاللىقاچان بېرىپ بولدى.

— ئەمىسە يىگىرمە - ئوتتۇز ئادەمنى ئاپىرىپ ئۆيىنى ياسىتىپ بېرەيلى، تامچى، ياغاچچى دېگەن بىزدە تولا، دېدى بايچەك.

— نېمانداق غەرەز ئۇقمايسەن، گەپ قىلغىلى قويساڭچۇ، — دېدى سوۋان مىراب تېرىكىپ.

— ئاغزىڭنى بىردەم باسقىنا سەن، بىر ئادەم گەپ قىلىۋاتقاندا تولا قوشۇق سالماي، — دېدى ئابدۇرېشىتخان غوجا كايىپ.

سىدىق بايچەك غىققىدە بولۇپ ئىزا تارتىپ ئولتۇرۇپ قالدى. سوۋان مىراب گېپىنى داۋام قىلدۇردى:

— تۇرەك شۇجى كومىلاچ تام سېلىپ ئولتۇرمايدۇ، سېمونت بىلەن پىششىق خىشتا سالىدۇ، سىلەرنىڭ تامچى، ياغاچچىلىرىڭلار دېگەن ئۇنداق تامنى كۆرۈپ باقمىغان. ئۇ ئادەمنىڭ ھازىر پۇلدىن باشقىغا ئېھتىياجى يوق. ئىككى مىڭنى قاتار قىلىپ شەھەرلىكلەرگە ئوخشاش قەغەز خالتىغا سېلىپ ئاستا داستىخاننىڭ بۇرجىكىگە قويىمىز، ئىش ئاقىدۇ. ئۇ ئادەم ناھىيىگە يوللايدۇ، دوكلات گۆگشىدىن ناھىيىگە ئۆتكەندە ناھىيىدىكىگە نېمە لازىم، ئۇنى شۇ چاغدا بىلىمىز. ناھىيە ۋىلايەتكە يوللايدۇ، ۋىلايەتتىكىگە نېمە كېرەك ھەر بىرىنى تېپىپ كۆڭلىدىكىنى ئېلىپ ئاپىرىدىغاننى ئاپىرىدىغان گەپ.

— يائاللا، قۇمدىن ئۆستەڭ چاپماق تەسكەن.

— بۇ ئىش قۇمدىن ئۆستەڭ چېپىشتىن نەچچە ھەسسە تەس. قىلدىن ئىنچىكە،

www.uyghurkitap.com

نازۇك، سەل مايماق كەتسە بۇزۇلغىنى بۇزۇلغان. مۇشۇنىڭغا ئىنچا بولسا بولىدۇ.

ھەممىسىنىڭ بېشى ساڭگىلاپ كەتتى. سېلىق يىغقان مەزگىلدىكى دېھقانلار بىلەن بولغان ئېچىنارلىق مەنزىرە كۆز ئالدىغا كەلدى. قۇلاقلىرىغا يىغا-زارە، نالە قىلىش، تىللاش، قاغاشلار ئاڭلانغاندەك بولدى.

— سىلىچە، قانداق قىلساق بولار غوجام؟ — دېدى مامۇت نۇر ئاق ئارىلىغان بېشىنى تاتىلاپ.

— مۇشۇ بەلەن گەپ، خوپ چارە بولدى. شۇنداق قىلىمىز، — دېدى ئابدۇرشىت ئىمام كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ يوغان قورسىقىغا قويۇۋالغان قولىدىكى تەسۋىينى بىر تالدىن سېرىپ. مامۇت نۇر سىدىق بايچەك بىلەن قارىشىۋالدى.

ئەتىسى ئابدۇرشىت ئىمام مېھرابتا ئولتۇرۇپ ئۇزاق ۋەزخانلىق قىلىپ بۇ ئىشنى ئاياغقۇملۇقلارغا ئېلان قىلدى. ئايالللار لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇپ كونا تۇگۈنچەكلىرىنى يېشىشتى، ئەرلەر تارشىدەك قارا قاتقان قوللىرىدىن تىترىگەن ھالدا پۇل چىقاردى. ئۇلارغا پەقەت ھازىر كۆز ئالدىدىن توختىماي ئۇتۇۋاتقان قۇملۇق ئارىسىدىكى پارقىراپ ئېقىۋاتقان بىر ئۆستەڭ سۇلا ئەڭ زور ئۇمىد تەسەللى ئىدى. ئىشلار سۇۋان مىراب دېگەندەك بولدى. ئىككى مىڭ سومنى يېزا سېكرىتارىغا ئاپاردى. ھاكىمنىڭ ئۆي سېلىشىغا ئون بەش ھاشارچى بىر ئاي ئىشلىدى. مانا شۇنداق قىلىپ ئىشلار ۋىلايەتكە يۈرۈشتى. ۋىلايەتكە ئاتاپ يۈز تال تېرەك كېسىلدى. يۈز جىڭ زىغىر يېغى، تۆت تاغار ياڭاق، بەش تاي سۇپەتلىك پاختا تەقلەندى. بۇلار ئۇچۇن كۆچى بارلار كۆچىنى، پۇلى بارلار پۇلىنى، نېمىسى بولسا شۇنى چىقاردى. قوي سېتىلدى، تۇخۇم سېتىلدى. ھەممە ئادەم بۇ ئىشلارغا چىشىنى چىشلەپ تۇرۇپ چىدىدى. مانا بۇلار سۇ ئەكىلىدىغان نەرسىلەر. پەقەت ئاشۇ ئىش بۇزدى، مۇھەممەتئىمىن سەيدىن ساراڭلا تۆشنى چىقىرىپ تۇردى. ئەمما ئۇنىڭ بۇ ئىشلار توغرىسىدا ئوڭ - تەتۈر سۆزلىمىگىنى، ئىشنى بۇزمىغىنى ئۈچۈن ھەممە خاتىرجەم بولۇشتى.

13

نۇسرەت قوناقلىق بويىدىكى جىگدىلىككە كەلدى. ياز ئاخىرلىشىپ دەسلەپكى شەبنەم چۈرۈچ بولۇشقا باشلىغان قوناقلارنىڭ يېشىل ياپراقلىرىدا تاۋلىناتتى. جىگدىلەر قۇياشنىڭ قىزغۇچ نۇرىدا ئاجايىپ شوخ جۇلالىنىپ تۇراتتى. سەھەرنىڭ سالقىن، نەم ھاۋاسى قۇمنىڭ قۇرغاق يۈزىنى سىلاپ ئۆتۈپ، كېۋەز، كەندىرلەرنىڭ چۇچۇمەل پۇرۇقىنى دىماققا ئۇرىدۇ. قىزغۇچ ياپراقلىرى پارقىراپ تارتىنچاق قىزنىڭ مەڭزىدەك تاۋلىنىپ تۇرغان كېۋەزلىكتە ئەمدىلا چىش يېرىپ ئېچىلىشقا باشلىغان كېۋەزلەر قۇياش نۇرىدا كۈمۈشتەك بىغۇبار كۆرۈنىدۇ. كېۋەزلىك قىرلىرىدىكى ئوتقاشتەك جۇلالىنىپ تۇرغان زارالڭزا چېچەكلىرى ئۈستىدە پەرۋاز قىلىشىپ ئۇچۇشۇۋاتقان ھەسەل ھەرىلىرى كىشىگە بەختىيارلىق ئىچىدە چۇرۇقلىشىپ ئويىنىشىۋاتقان شوخ قىزلارنى ئەسلىتىدۇ.

نۇسرەتنىڭ ئولتۇرۇشقان قارا كۆزلىرىدىن ئادەمنىڭ ئىچىنى سېرىلدۇرىدىغان

قايغۇ - مۇڭ يېغىپ تۇراتتى. پۇسمىلاق بۇغداي ئۆڭ يۈزىنىڭ نۇرلىرى ئۆچكەنىدى. ئېلىپتەك بۇرنى سارغىيىپ، چىلاندەك لەۋلىرى قورۇلۇپ كەتكەنىدى. نۇسرەتنىڭ شۇ هالىتى ئۇنى مەجنۇنتالنىڭ نازۇك شېخىدەك نازاكەتلىك هەم ئەۋرىشىم قىلىپ قويغانىدى.

ئاق داكا داستىخاننى مۇرىسىگە سېلىپ، قۇرۇق قاپاقنى يۈدۈۋالغان نۇسرەت بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ جىگدە تۈۋىدىكى بىر ئورەكنىڭ ئالدىغا كەلدى. بۇ هېلىقى چاغدا ياسىنىنى ساقلاپ ئىسسىپ كېتىپ، كۆكسىنى باسقان ئورەك ئىدى. ئۇنىڭ ئىچىگە قاچاندۇر سۇ كىرىپ، سىڭىپ يەنە قاغجىراپ كېتىپتۇ، ئۇ هەيران بولۇپ تىكىلىپ قالدى.

ئورەك گىرۋەكلىرىدە ساقلىنىپ قالغان تىرناق ئىزلىرى تېخىچە قېتىپ تۇراتتى. ئۇ مۇشۇ ئورەكنى ئۆزىنىڭ تىرناقلىرى بىلەن تاتلاپ كولىغىنىدىن هەيران قالدى. هازىر ئۇنى هەرگىز كولىيالمايدۇ. كولىغۇدەك مادارىمۇ يوق، ئۇ چاغدا تومۇرلىرىغا پاتماي يۈرىكىنى قېپىدىن يېرىپ، چىقارغۇدەك ئۇرغۇپ تۇرغان بىر سېھىرلىك كۈچ ئۇنى كولاتقانىدى. ئەنە ئاشۇ تىرناق ئىزلىرى چەكسىز لەززەتنىڭ شاهىدى. ئۇ چاغدا ئۇنىڭ يۈرىكى ساق ئىدى، قانلىرى شاۋقۇنلۇق ئۆركەشلەپ ئاققانىدى. يەرنى قازغاندا ئۇنىڭ تىرناقلىرى يېرىلىپ كەتكەن، قاتتىق ئاغرىغان، ئۇ ئاشۇ ئاغرىقتىنمۇ ئازابلانماي لەززەت ئالغانىدى. نۇسرەتنىڭ چەكسىز قايغۇلۇق كۆزلىرى كۆل ئارىسىدىن ۋالىلداپ چوغ كۆرۈنگەندەك سۇس چاقنىدى، لەۋلىرىگە تەبەسسۇم، چىرايىغا قىزىللىق يۈگۈردى. مەسخۇش چاقناپ تۇرغان بىر جۈپ قوڭۇر كۆز ئۇنىڭغا تاقەتسىزلىك بىلەن تىكىلدى. بۇ كۆزلەر نېمە دېگەن ئوتلۇق، كۆيدۈرگۈچ كۆزلەر. بۇ كۆيدۈرگۈچ هېسسىيات شۇنچىلىك لەززەتلىك ئىدىكى، ئۇنىڭ تومۇرىدا

www.uyghurkitap.com

شۇنچە يېقىملىق ئېقىپ ئۆتتى. ئۇنىڭ پەيلىرى تارتىشىپ، ئۇگىلىرى بوشىشىپ كەتتى. ئۇ خۇددى بىلمەي تولغاندى، بەدەنلىرى ئوتتەك قىزىدى، خېمىردەك يۇمشاپ كەتتى. ئۇ ئەڭ شېرىن چۈش كۆرۈۋاتقاندەك ھالسىزلىنىپ يېتىپ قالدى. كۈچلۈك قوللار ئۆزىنى مەھكەم قىسىۋالغانلىقىنى، ئوتتەك بەدەن كۆيدۈرگۈچ تىنىقلار بويىنىنى يېلىنجىتىۋاتقىنىنى سەزگەندەك بولدى. بىراق يەنە ئۆزىنىڭ ئۆمرىدە يېتىپ باقمىغان يۇمشاق ئورۇندا ئەمەسلىكىنى، قېرى جىگدىنىڭ قوپال، قاتتىق قوۋزاقلىق، مۈدۈر - چۇقۇرلىرىنىڭ تېنىگە تېگىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. شېرىن چۈشلەر ئاستا - ئاستا غايىب بولۇپ، يېقىمسىز ئازابلىق دۇنيا قايتىپ كەلدى. كۆيدۈرگۈچ ئاپتاپ قۇملۇقتىن كېلىۋاتقان ئىسسىق ھاۋا، قاغجىرىغان يەر، جىگدە پۇتاقلىرى دومبىسىگە قاتتىق پېتىپ ئاغرىتماقتا. ئۇ، بۇنى ھېس قىلىپ يىغلىۋەتكىلى تاسلا قالدى. تېخى ھازىرلا ئۇنى مەست قىلغان لەززەتلەر نەلەرگە كەتتى. ئۇ جىگدە پۇتاقلىرىنىڭ قاتتىق پېتىشىغا چىداپ، لېۋىنى چىشلەپ كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى. كۆزىنى ئاچسىلا بۇ جاھاننى كۆرۈپ ھەممە لەززەتتىن قۇرۇق قالىدۇ. دائىملىق بار، يېقىمسىز شىلدىرلاۋاتقان قۇمۇشلۇقلارنى، كۆرۈمسىز قۇملۇقلارنى، چۆللۈكنى كۆرىدۇ. كۆزىنى يۇمسا شۇنچە گۈزەل ئىللىق دۇنياغا قايتىدۇ. ئۇنىڭ قېشىدا ياسىن تۇرماقتا. ياسىننىڭ تەر پۇراقلىرىدىن جەننەتنىڭ ھىدى كېلىۋاتىدۇ. ياسىننىڭ كۈچلۈك بىلەكلىرىنىڭ قىسىشى ئۇنىڭ نەپسىنى سىقىپ قويىدى. ئۇ، يۆلقۇندى.

— مېنى قويۇۋېتىڭ، مېنى قويۇۋېتىڭ، ۋارقىرايمەن!

نۇسرەت ئۆز ئاۋازىدىن ئۆزى قاتتىق چۆچۈپ كەتتى. ئۇ مۈزدەك قاپاقنى كۆكسىگە بېسىپ چىڭ قۇچاقلىۋالغانىدى. قاپاق توپىلىق يەرگە چۈشۈپ يومىلاپ كەتتى. ئۇ ياسىننى يۈتتۈرۈپ قويىدى، ھېچ يەردە، قوناقلىقتا، كېۋەزلىكتە، قۇملۇقتا، جىگدىلىك ئارىسىدا يوق. يولدا تۇرامدۇ نېمە؟ ھارۋىنىڭ يېنىدا بويىنىنى قىسىپ كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇرۇۋېتىغۇ. گەپ قىلىشقا ئاغزىنى ئاچاي دەيدۇ، ئەمما ئاچمايدۇ. يا نۇسرەتنىڭ يېنىغا كەلمەيدۇ. پەقەت بىر خىل غەمكىن قىياپەتتە كۆزىنى چاقنىتىپ قاراپ تۇرىدۇ.

— نېمانداق قاراپ تۇرىسىز؟ نەۋاق مەن بۇ يەردە ساقلاپ تۇرغىلى! — نۇسرەت شۇنداق دەپلا ئۇنىڭغا قاراپ ماڭدى. شۇئان ياسىن يوقالدى. قاپاققا پۈتلىشىپ دۈم چۈشتى. توپا توزىدى. ئۇ ئۆمىلەپ جىگدىنى چىڭ قۇچاقلاپ يىغلىدى. ئۇ شۇنداق قاتتىق ئۆكسۈپ يىغلىدىكى، يۇمران، زىلۋا تەنلىرى لاغىلداپ تىترەپ كەتتى.

— ئىست، رەھمەتلىك نېمىشقا ئۇنداق قىلىدىڭ، ئاچچىقىڭغا پايلىماي شۇنداق قىلامسەن، تاش يۈرەك؟ نېمىشقا مېنىمۇ بىللە ئېلىپ كەتمىدىڭ، مەنمۇ كېتەتتىم ئەمەسمۇ، ماڭا ئىشەنمىدىڭمۇ، ماڭا ئەمدى تىرىكلىكنىڭ نېمە كېرىكى، مەن ئاجىزنى نېمىشقا ئويلىمىدىڭ؟

نۇسرەت ھالسىزلىنىپ جىگدىگە يۆلەنگىنىچە ئاستا سىرىلىپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇزۇن تال - تال كىرپىكلىرى ئارىسىدىن توختىماي ياش ئېقىپ يۈزىنى يۇماقتا ئىدى.

توق بۇغداي ئۆلۈك يۈزى تاتىرىپ سۇس قايغۇلۇق پارقىراپ كەتتى. بۇرۇن تۆشۈكلىرى كېڭىيىپ تىنىقى يېتىشمەي قالدى. ئۇ ئۆتكەندىمۇ دەل مۇشۇ جىگدىگە يۆلىنىپ ئەڭ شېرىن لەززەتتىن ھالسىزلىنىپ مۇشۇنداق ئولتۇرۇپ قالغانىدى. ھازىرمۇ خۇددى شۇنداق بولدى.

14

كېچە. سۇس ئاي نۇرى ئۆمۈچۈك تورى ساڭگىلاپ تۇرغان تۈڭلۈكتىن تۆكۈلۈپ ئۆينىڭ ئىچىنى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى. ئاندا ـ ساندا ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى، پاقىلارنىڭ كورۇلداشلىرى ئاڭلىنىپ تۇردى. يىراق قۇملۇق ئارىسىدىن ئېچىرقىغان تۈلكىنىڭ ھۇۋلىغان ئاۋازى كەلدى. كۆلنىڭ بويىدىن بولسا كېرەك، بىرسىنىڭ ئالدىراڭغۇ ئاۋازدا چىڭقىلىپ ئېيتىۋاتقان ناخشىسى ئاڭلاندى. مۇھەممەتئىمىن سەيدىن بېشىنى گىرەلەشتۈرۈلگەن قوللىرىغا قويۇپ ئوڭدا ياتقانىدى. ئۇنىڭ ھېچ ئۇيقۇسى كەلمىدى. ئۇنىڭغا جاھان تۈزۈپ تارلىشىپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. مانا، بۈگۈن جامائەت ئابدۇرەشىت غوجىنىڭ باشلامچىلىقىدا ناھىيە ھاكىمىنىڭ توپىغا ئىساتاپ بىر كالا ئېلىپ مېڭىشتى. ياغاچ ـ خىشلار ماڭغۇزۇلدى، ئادەملەر ئىشلىدى. بۇلارغا زادى سۇ كېلەرمۇ، ھۆكۈمەت قۇملۇق ئارىسىدىن سۇ باشلىغىلى ئۇنارمۇ؟ مۇھەممەتئىمىن سەيدىننىڭ بۇنىڭغا ھېچ ئىشەنگۈسى كەلمىدى. «ئۇلار ۋىلايەتكە يوللىۋەتسىلا ئىشى تۈگەيدۇ. ۋىلايەتتىكىلەرنىڭ بىر كەنت خەلقىنى ئويلىغىلى چولىسى تېگەرمۇ؟ تەييارلانغان يۈز تال ياغاچ، ياخاق، پاختىلار كۈچىنى كۆرسەتسە مۇزاكىرىدىن ئۆتەرمۇ؟» مۇھەممەتئىمىن سەيدىن ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ ئورنىدىن تۇردى. سۆرۈلۈپ چىقىپ غاڭزىسىنى سىلاشتۇرۇپ تېپىپ موخۇركا سالدى. ئاچچىق ئىس ئۆيدىن چىقىۋاتقان زەي پۇرىقى بىلەن ئارىلىشىپ كەتتى.

— نېمانداق ئۇخلىمايسىنوي؟ — دېدى ئۇ تۇغچولۇپ يېتىپ توختىماي ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىۋاتقان ئايالىنىڭ ۋىجىك يەلكىسىنى ئالقانلىرى بىلەن ئاستا سىلاپ، ھەدىشىرخانىنىڭ قۇرۇق ئۇستىخانلىق ئەتلىرى ئالقىنىغا تېگىش بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى. بىر چاغلاردىكى گىردە خېمىرىدەك چىڭ بەدەنلەر نەگە كەتتى؟ ئۇ ئىچى سىيرىلغان ھالدا كۈندىن ـ كۈنگە كىچىكلەپ كېتىۋاتقان، كىچىك بالىدەك پىشىلداپ تىنىپ ياتقان ئايالىنى ئۆزىگە تارتتى. ئۇنىڭ بوغۇزى ئېچىشتى. مانا ئۇ ئايالىنى مۇشۇنداق مېھرى بىلەن باغرىغا ئالمىغىلى ھەتتا ئۇنى سۆيۈنۈش ئىچىدە تۇتۇپ، شەپقەتلىك كۆزلىرى بىلەن سىنچىلاپ قاراپ باقمىغىلى ئۇزۇن زامانلار بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ كۈنلىرى ئېتىز ئىشلىرى، باپكارنىڭ كۆلىنىڭ بويىدا چىلىم تارتىشىپ ئولتۇرۇش، بەش ۋاق مەسچىتكە بېرىش بىلەن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. تالادا بىر كىملەر بىلەن غىڭشىلدىشىپ قالسا، ئۆيىگە كېلىپ مانا مۇشۇ كۆتۈرۈشلۈك ئاجىز ئايالىدىن دەردىنى ئاپتۇ، غالجىرلىقى تۇتسا ئاچچىقى بېسىلغۇچە دۇمبالاپ، توپىغا يۇملىتىپتۇ، گويا خاپىلىق گۇناھ مۇشۇ ئايالدىن كېلىۋاتقاندەك. ئۇ ئۆزىنى چەكسىز خىجىللىق ئىچىدە سەزدى، ھازىر قاراڭغۇدا ئۇنىڭ چىرايىنى كۆرۈش مۇمكىن ئەمەس، ئۇ ھەدىشىرخاننى توي كېچىسىدىكىدەك چەكسىز ئىنتىزارلىق بىلەن ئاۋايلاپ باغرىغا باستى. يىرىك ساقاللار چىرمىغان، گۆيۈلدەپ

www.uyghurkitap.com

چىلىم پۇرىقى كېلىدىغان تۇمشۇقىنى ھەمشىرىخانىنىڭ مۇزدەك سوغۇق، قوشۇقتەك كىچىك مەڭزىگە باستى.

چوغدەك كۆيدۈرىدىغان پوسمىلاق يۇمشاق يۈزلەر قېنى؟ ئۇ خۇشلۇقى تۇتۇپ قالغاندا پات-پات قازام، كەپسىز سەككىز ياشلىق ئوغلى ئېلىنى ئوينىۋاتقان يېرىدىن تۇتۇۋېلىپ، چىڭ قۇچاقلاپ، ئاپتاپتا كۆيگەن يالڭاچ قورساقلىرىغا سۆيۈپ قوياتتى. «نوچى بالا، پەقەت سەنلا داداڭغا تارتتىڭ» دەپ ئەركىلىتەتتى. مانا ھازىر ئۇ خۇددى شۇ ئوغلىنى قۇچاقلىغاندەك ھېس قىلىپ قالدى. ۋاي ئىسىت، بۇ بىچارە نېمانچە كىچىكلەپ كەتكەن. ئاياغقۇمنىڭ قىز-چوكانلىرى كۆكسى بىلەن داڭلىق. كۆكسى ئۆزىدىن بۇرۇن چوقچىيىپ بولىدۇ، ھەمشىرىخانىنىڭ ئەلۋەتتە شۇنداق ئىدى. ئەمما ھازىر ئۇنىڭ ئورنىدا ناسۋال قاپىقىدەكلا سولاشقان تېرە قاپتۇ.

— جېنىم خوتۇن، نېمانچە يىگىلەپ كەتكەنسەن؟ — دېدى مۇھەممەتئىمىن سەيدىن ھەمشىرىخانىنىڭ بوينىغا تۇمشۇقىنى سۈركەپ. ھەمشىرىخان گەپ قىلماستىن ئۆكسۈپ يىغلىغىلى تۇردى.

— بۇنداق قىلساڭ تېخىمۇ ئىچىمنى ئاغرىتىۋېتىسەن. دائىم قارىسام گەپ قىلمايسەن، ئىچىڭگە تىنىپ يۈرۈۋېرىپ تۈگىشىپ كېتىسەن. قېرىغان چاغدا سەندىن ئايرىلىپ قالماي.

مۇھەممەتئىمىن سەيدىننىڭ ئاۋازىغا ئاخىر يىغا ياماشتى. ئۇ گەپ قىلالماي قالدى. ھەمشىرىخان تېخىمۇ بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. ئۇ ئۇزۇندىن بېرى دەردى ئىچىگە توشۇپ كېتىپ، ئەمدى سىردىشىغا يولۇققاندەك ئېرىنىڭ بوينىغا چىڭ چاپلاشتى.

— ھەممە ئىشلار ئۆتتى، كەتتى. بىر ئىشنى ئۇنداق ئويلاپمۇ، بۇنداق ئويلاپمۇ، ھېچقانداق قىلالمىدىم. سىلىگە دەي دېسەم ئەمدى بۇ قېتىم ئۇرۇسىلا تىرىك قېلىشىمغا كۆزۈم يەتمەيدۇ. باشقا تارتىشىدىغان ھېچنېمەم يوق. مۇشۇ باللىرىم بىلەن قېرىغان دادامنىڭ توغرىسىدىن كۆزۈم ئوچۇق كېتىدۇ. ئەمدى مېنى ئۇرمىسىلا، ھەر قانچە گۇناھ ئۆتتۈلگەن بولسىمۇ، ئۇرمىسىلا. مەن شۇ دەردىمنى دەي، سىلىگە دېمەي كىمگە دەيمەن. دېمەي دېسەم چارەم بولمىدى. كونىلىق قىلىپ قان تېپەر بەردىم، ئوقۇتتۇم بولمىدى. يېقىندىن بۇيان نۇسرەتنى كۆرگەنلا، ئۇ مەندىنمۇ بەك تۈگىشىپ كەتتى. سىلىدىن ئۇ دۇنيا، بۇ دۇنيا رازى بولاي، كۆزۈم ئوچۇق كەتمىسۇن، مەندە گۇناھ يوق، بالىنى يېتىم قىلمىسىلا.

— ئىچىمنى ئاغرىتما خوتۇن، بۇنىڭدىن كېيىن ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشكۈدەك ئىش بولسىمۇ سېنى ئۇرمايمەن، خوتۇن. ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆزۈمنى ئۇراي، ئېشەكنى ئۇراي، ئۇنداق دەۋەرمە، كۆڭلۈم بەك بۇزۇلۇپ كېتىۋاتىدۇ.

مۇھەممەتئىمىن سەيدىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي يىغلاپ تاشلىدى. باياتىن بېرى، ياق، ئۇ ئۆمرىدە تا ھازىرغىچە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، پەقەت كۆزىدىن ياش چىقارماسلىققا تىرىشىپ كەلگەنىدى. ئاخىر بەرداشلىق بېرەلمىدى.

ئايال تېخىمۇ ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى.

— نۇسرەت، ئىسىت بىچارە قىزىم ... بىر تاللا قىزىم دېسەم، كۆزىگە قارىسام ... مانا ئەمدى ... ئۇنىڭ بويىدا قاپتۇ.

— نېمە؟ — مۇھەممەتئىمىن سەيدىن چۆچۈپ ياندۇرۇپ سورىدى.

— قورسىقى يوغىناپ قاپتۇ.

— سەن ئىپلاس! — مۇھەممەتئىمىن سەيدىن خوتۇنىنىڭ چېچىدىن قامالاپ تۇتقانچە ئورنىدىن چاچراپ تۇردى. خوتۇنى ئاغرىققا چىدىماي ۋارقىراپ كەتتى. مۇھەممەتئىمىن سەيدىن مۇشتۇمىنى كۆتۈرۈپ بولۇپ توختاپ قالدى. تېخى ھازىرلا دېگەن گېپى يادىدىن چىقمىغانىدى. ئۇ دەرھال خوتۇنىنى ئىتتىرىۋېتىپ تاشقىرى ئۆيگە ئوقتەك ئېتىلىپ چىقتى.

— قېنى سەن نۇسرەت، قېنى سەن پېشانەمگە ئۈنگەن شۇمبۇيا، مەن سېنى ئۆلتۈرۈپ ئىتقا تاشلاپ بەرمەيدىغان بولسام!

ئۇ چوڭ دادىسىنىڭ يېنىدا تۈگۈلۈپ ئۇخلاۋاتقان باللىرى ئارىسىدىن نۇسرەتنى چېچىدىن سۆرەپ چىقتى. باللار قىيا-چىيا قىلىشىپ يىغلاشتى. ھارۇن بوۋايمۇ ئويغاندى. بوۋاي، ئايالى، باللىرى يىغلاپ يالۋۇرۇپ ئۇنىڭ پۇتىغا ئېسىلدى. ئەمما ئۇنىڭ قۇلىقىغا ھېچنېمە كىرمىدى. ئۇ نۇسرەتنىڭ ئۇزۇل كەلگەن يېرىگە ئۇرۇلۇۋەردى. نۇسرەت دەسلەپ چىرقىراپ يىغلىدى، بارا-بارا ئۇنىڭ ئۈنى ئۆچۈپ كەتتى. سىرتتا يىراق-يېقىندىن چۆچۈشۈپ ئويغانغان ئىتلارنىڭ قاۋىغان ئاۋازلىرى ئاڭلاندى.

مۇھەممەتئىمىن سەيدىن چاچلىرى چۇۋۇلۇپ، ھوشىنى بىلمەي قالغان قىزىنى ئۆينىڭ تۈۋرۈكىگە باغلىدى. قولىغا ئېشەك ھەيدەيدىغان قامچىسىنى ئېلىۋېلىپ ئۇنىڭ يالىڭاچ پاچىقىغا ئۇرۇشقا باشلىدى:

— مەن سېنى ياسىن مەدەكنىڭ گۆرىگە كۆمۈۋېتىمەن، ماڭا ئەمدى بۇ يۇرتنىڭ نېنى ھارام.

— ئوبدان دادا، تاتلىق دادا، مەن ئۇنداق قىلمىدىم. ئەسكى ئىش قىلمىدىم. مەن قەسەم قىلىپ بېرەي، مەن ئەسكى ئىش قىلمىدىم. مەن سىزنىڭ يۈزىڭىزنى تۆكۈدىغان ئەسكى ئىشنى قىلغان بولسام قاقشالدەك قۇرۇپ ئۆلەي! گېپىمگە ئىشىنىڭ دادا!

— قورسىقىڭدىكى نېمە؟ ... ۋاي ئىسىت دادا — بالىغۇ بىز ... مەن نېمە بولغان ئادەم، ئۇلۇغ خۇدا، ماڭا يەنە قانداق شەپقەتلىرىڭ بار كۆرسىتە خۇدا! ... — مۇھەممەتئىمىن سەيدىن بېشىنى چاڭگاللاپ يىغلاپ كەتتى. ئاندىن ئۆزىنى كاچاتلاپ ساقاللىرىنى يۇلغىلى تۇردى.

— ئوبدان دادا، مەن خۇش بولاي، ئۇنداق قىلماڭ، مەن گۇناھ قىلمىدىم، ھېچ ئەسكى ئىش قىلمىدىم. بىلمەيمەن ئۆزىچە مۇشۇنداق بولۇپ قالدى.

— دادا، قىز باققانغا دادا! — مۇھەممەتئىمىن سەيدىن بىردىنلا ئەسەبىيلىك بىلەن ۋارقىراپ ئۆيىدىن چىقىپ كەتتى.

بوۋاي تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن نۇسرەتنى تۈۋرۈكتىن يەشتى. بوۋاي

www.uyghurkitap.com

ۋە ئانا ـ بالا قۇچاقلىشىپ يىغلىشىپ كەتتى.

— ئۆبدان قىزىم، راستىڭنى دە دېسە ئۇنىمايسەن. بۇ زادى نېمە سېھرى ـ ئەسنا، ئەسكى ئىش قىلمىدىم دەيسەن، بۇ زادى نېمە ئىش؟

— ئۆبدان ئانا، جېنىم ئانا، مەن ھەرگىز ئەسكى ئىش قىلمىدىم. نەچچە قېتىم قەسەم قىلدىم، قەسەمگە ئىشىنىڭ، مەن ھېچ بىلمىدىم.

— بالام، ئۆلسەڭمۇ راست گەپ قىل، جېنىم بالام.

— ئۆبدان ئانا، قەسەمگە ئىشىنىڭ، مەن راست گەپ قىلدىم...

بىرقانچە كۈن جىمجىمدە ئۆتۈپ كەتتى. ھەمشىرىخان كۈنلىرىنى توختىماي يىغلاش بىلەن ئۆتكۈزدى.

ھارۇن بوۋاي كىچىك نەۋرىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ئىشەك بىلەن قوينى ئېلىپ ئەتىگەندە چىقىپ كېتىدۇ. مۇھەممەتئىمىن سەيدىن ئىشىك ئالدىدىكى دۆڭگە چىقىۋېلىپ چىلىم تارتىدۇ. ھېچكىم ـ ھېچكىمگە گەپ قىلمايدۇ، نۇسرەت ئۆيىدىن تالاغا چىقمىدى. ئۈچ كۈندىن كېيىنكى جۈمە كۈنى ئەتىگەندە بوۋاي ئالا ـ تۇۋا سېلىپ يىغلاپ ھەممىنى ئويغاتتى. جىن چىراغ يېقىلدى. نۇسرەت ياتقان يېرىدە سۆرەتتەك قېتىپ قالغان. چىرايلىق لېۋىدىن كۆپۈك ئۆرلەپ قالغان، ئۇنىڭدىن ئاللىقانداق بىر دورىنىڭ سېسىق پۇرىقى كەلدى.

ئانا قىزىنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى ئاتتى. ئۇنىڭ چىرايلىق قارا كۆزلىرى يېرىم ئوچۇق ئىدى. بوۋاي ھەم كۆز يېشى قىلىپ، ھەم دۇرۇت ئوقۇپ ئۇنىڭ كۆزىنى ئۇۋۇۋلاپ يۇرۇپ تەستە يۇمدۇردى. مۇھەممەتئىمىن سەيدىن قىزىغا قاراپ ھەيكەلدەك قېتىپ قالدى. ئۇنىڭ لېۋىنىڭ تىترىشىدىنلا تىرىك ئادەم ئىكەنلىكىنى پەرق ئېتىش مۇمكىن ئىدى.

15

نۇسرەتنىڭ جەسىتىنى يۇيۇپ ـ ئاراپ بولغۇچە ئابدۇرېشىتخان غوجىنىڭ: «ئۆز ئەجىلى بىلەن ئۆلمەي زەھەر ئىچىپ ئۆلىۋالغان ئادەم ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا ئۆبدان بولمايدۇ! ئۇنىڭ تاشيىنىدا، ھارام بالا بىلەن ئۆلدى، ئاخىرەتلىكى ئۆبدان ئەمەس. ئۇلۇغ جۈمە كۈندە نامىزىنى چۈشۈرمەيمەن» دېگەن گېپى مۇھەممەتئىمىن سەيدىننىڭ ئائىلىسىگە يېتىپ كەلدى. مۇھەممەتئىمىن سەيدىن غوجىنىڭ ئالدىغا بارىمەن، دەپ ئەلپازىنى بۇزۇپ قويۇۋىدى، ئۇرۇق ـ تۇغقانلار توسىۋالدى. ھارۇن بوۋاي ھەمشىرىخاننىڭ ئانىسىدىن قالغان تۆت مىسقاللىق تىۋەررۈك زىرىسىنى قوينىغا سالدى ـ دە، ئېشىكنى مىنىپ چىقىپ كەتتى. ئۇزۇنغا قالماي ئۇ قايتىپ كەلدى.

نۇسرەتنىڭ نامىزى جۈمە نامىزىدىن كېيىن چۈشۈرۈلۈپ، يەرلىكىگە قويۇلدى.

مەھەللىدە سۆز ـ چۆچەكلەر كەڭرى تارقالدى. باپكارنىڭ كۆڭلىنىڭ بويىي يەنە جانلىنىپ كەتتى.

— ئىست، ئۆبدان بالىدى، رەھمەتلىك.

— شۇنداق چىرايلىق بالىنىمۇ ئاشۇنداق سارائغا بېرىدىكەن خۇدايىم. نائۋادا

ئابدۇرىشىتخان غوجامغا بەرگەن بولسا، مۇشۇ بالا ـ قازامۇ يوق.

— راست، زادى غوجامدىن تەقسىرات كەتتى. بۇ بەدنىيەت بىكار تۇرماي غوجام بىلەن ئېيتىشىدۇ، غوجامنىڭ كەينىدىن پىتنە ـ پاسات تېرىيدۇ، پەسەندە.

— بالدۇرراق ئەرگە بېرىۋەتكەن بولسا، ئەلۋەتتە كۈنىنىڭ سېرىقىنى كۆرەتتى. «بويىغا يەتكەن قىز بالىنى ئۆيدە ساقلىما، بىر تاۋاق سىركىنى بېشىڭغا قۇيۇۋالسەن» دەيدىغان گەپ بار.

نۇسرەتنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن ھەمشىرىخانىنىڭ ئەس ـ ھوشى جايىدا بولماي قالدى. بىر قېتىم كۆلدىن سۇ ئەكىلىۋېتىپ ئۆيىگە كەلدىم دەپ، مازارلىققا كېتىپ قالدى. كۆزلىرىدىن تەلۋە ئۇچقۇن چاچراپ تۇرىدۇ. ئۇك گەپ قىلىۋېتىپ گېپى قېيىپ كېتىدۇ. باللار ئانىسىدىن ياتسىراپ قورقۇپ قاچىدىغان بولۇپ قالدى.

ھارۇن بوۋاينىڭ چىرايى تاتىرىپ كۈندىن ـ كۈنگە قۇرۇپ كەتتى. قورسىقى يوغىناپ يەپ تويمايدىغان بولۇپ كەتتى. قورسىقى كۆپۈپ تۇرىدۇ، ئەمما يەل يۈرۈشمەيدۇ، تولغاپ ئاغرىيدۇ.

بۈگۈن بوۋاينىڭ قورسىقى قاتتىق ئاغرىدى. ئۇ ئېسىلىپ كەتكەن قورسىقىنى مۇجۇقلاپ: «ۋايجان، ۋاي ئاللا، بۇنداق قىيىنغىچە جېنىمنى ئالساڭ بولمامدۇ؟» دەپ داد ـ پەرياد ئۇرۇپ يىغلاپ كەتتى. ئۇ سۈپىدا خېلى ئۇزاق يۇملاپ تېپىرلىغاندىن كېيىن ھالسىزلىنىپ قالدى. چىرايى تاتىرىپ، پۇت ـ قوللىرىغىچە قانسىزلىنىپ ئاجىزلاپ كەتتى. مۇھەممەتئىمىن سەيدىن ئېشەكنى ھارۋىغا قوشۇپ ھارۇن بوۋاينى يېزا دوختۇرخانىسىغا ئاپاردى. يېزا دوختۇرلىرى ناھىيىگە بۇيرۇدى. ناھىيە دوختۇرخانىسى بوۋاينى خېلى ئۇزاق تەكشۈرگەندىن كېيىن ئوپېراتسىيە قىلماقچى بولدى. نىمجان بوۋاي: «مېنى ئۇ ئالەمگە يەتتە ئەزايىم ساق كەتكىلى قويۇڭلار» دەپ تۇردى. مۇھەممەتئىمىن سەيدىن بىردەم ئىككىلەنگەندىن كېيىن، ئوپېراتسىيە قىلىشقا قوشۇلدى. ئوپېراتسىيە پىچىقى بوۋاينىڭ قورسىقىدىن بىر مۆجىزىنى سۈرۈپ چىقتى. پىستاندەك يۇملاق بىر چەمبىرەك قىزىل سىزىق، ئاندىن چېقىر دۈگىلەكچە نېپىز بىر قەۋەت قىزىل پەردە ئاستىدىن كۆزلىرى چەكچىيىپ تۇرغان ھەممە يېرى قىپقىزىل گۆشلۈك بىر تىرىك پاقا خالتىلىشىپ قالغان قىزىل پەردىلىك بوغۇزىنى لىپىلدىتىپ كۈچلۈك يورۇقلۇققا قورقۇنچلۇق قارىماقتا ئىدى. ياشانغان دوختۇرنىڭ كۆزلىرى پاقىنىڭكىدىنمۇ بەك چەكچىيىپ، قوللىرى دىر ـ دىر تىترەپ كەتتى. مۆجىزە، ئاجايىپ مۆجىزە، قورقۇنچلۇق بىر مۆجىزە. پاقا ئاغزىنى ماكىلدىتىپ ئېچىپ تاپ يېگەن ئىتتەك ھاسىرىدى. ئاغزىدىن قىزىل سۇيۇقلۇق قۇيۇلۇپ تۇردى. ئەسۋاب تۇتۇپ تۇرغان سېستىرا قىز قورقۇپ چىرقىرىۋەتتى.

بۇ ئىش ناھىيە ئىچىدە ئەڭ قىزىق، ھەيران قالارلىق خەۋەرگە ئايلاندى. دوختۇرخانا ئىچى پاقىنى كۆرگۈچىلەر بىلەن قالايمىقانلىشىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن دوختۇرخانىدىكىلەر بۇ پاقىنى يوغان ئەينەك قاچىغا سېلىپ، ھەممە خەق كۆرەلەيدىغان يەرگە قويۇپ قويدى. خەقلەر بۇ مۆجىزىنى كۆرۈپ ياقىسىنى چىشلىشەتتى. قاچى-

www.uyghurkitap.com

نىڭ يېنىغا كىچىككىنە تاختىچاق قويۇلۇپ، ئۇنىڭغا مۇنداق ئىزاھات بېرىلگەنىدى: «ھارۇن ئارىپ، ئەر، 63 ياش، ئاياغقۇم يېزا ئاياغقۇم كەنتىدىن. ئۇنىڭ قورسىقىدىن چىققان بۇ پاقىنىڭ ئېغىرلىقى سەككىز يۈز يىگىرمە بىر گىرام. مۇتەخەسسىسلەرنىڭ دەسلەپكى قىياس قىلىشىچە، بۇ پاقا بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى قومچاق ۋاقتىدا بوۋاينىڭ گېلىدىن خام سۇ بىلەن كىرىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن...»

16

كەچكۈز كىرىپ كەلدى. ھاۋا خېلىلا سوۋۇپ كەتتى. ئاياغقۇمنىڭ دەل-دەرەخلىرى ئاللىقاچان يالڭاچلانغانىدى. ئېتىزلاردىكى شۇمشىيىپ قالغان سېرىق قوناقلار، پاختىسى ساڭگىلاپ كەتكەن كېۋەز تالالىرى بوز قىرودا نەمدىلىپ كەتتى. تەكلىماكاندىن كېلىۋاتقان كۈز شامىلى چىڭگىلىك بانامىلىرىنى لەيلىتىپ، يەردىكى غازاڭلارنى ئۇچۇرىدۇ، تېخى قېزىۋېلىنمىغان چامغۇر، كۆك تۇرۇپلارنىڭ يېشىل يوپۇرماقلىرى بوز قىرو ئۇششۇكىدىن يەرگە كۆكسىنى يېقىپ چىڭ چاپلاشقانىدى.

ئۈپۈق قىزىرىش بىلەن تەڭ دائىملىق ئادەت بويىچە يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە ماڭغۇدەك مادارى بار ئەرلەرنىڭ ھەممىسى ئالدىغا دومچەيگەن، بېشىنى تۆۋەن ئەگكەن، قوللىرىنى قوۋۇشتۇرغان ھالدا قىرودىن نەمدەلگەن توپىلىق چىغىر يوللاردىن كۆلەڭگۈدەك تىممىسقىلىشىپ مەسچىتكە ئېقىشقا باشلىدى.

ئاياللار، قىزلار ئۆيلىرىدە تەرەت ئېلىپ ناماز ئوقۇغاندىن كېيىن، دەرھال قاپاقلىرىنى يۇدۇپ، سوغىلىرىنى بالداقا ئېلىپ ئېشەك، قوي، كالا يېتىلەپ، ئىتلىرىنى ئەگەشتۈرگەن ھالدا باپكارنىڭ كۆلىگە ئالدىراپ مېڭىشتى. مەھەللە كوچىلىرىدا، سارغايغان قۇمۇشلۇق ئارىسىدىكى چىغىر يوللاردا خوتۇنلارنىڭ كېچىكى چۈشلىرى توغرىسىدا ۋاتىلداشقان، چوكانلارنىڭ ئەرلىرىدىن زارلىنىپ قاقاقلاپ كۈلۈشكەن، كالىنىڭ مۆرىگەن، ئىتلارنىڭ قاۋىغان ئاۋازلىرى يېزىنى جانلاندۇرۇۋېتىدۇ. ھارۇن بوۋاينىڭ قورسىقىدىن چىققان پاقا ھەققىدىكى پاراڭ ئاللىقاچان كونىراپ كەتتى. ئاياغقۇملۇقلار ئۇنى خۇدانىڭ كارامىتىگە چىقىرىۋەتتى. ئەمما باپكارنىڭ كۆلىدىن سۇ ئالغاندا، نوگاي بىلەن ئالىدىغان، سۇ ئىچكەندە بۇرۇنقىدەك ئېغىزلىرىنى كەشتەك ئېچىپ ئىچمەي، چىشىنىڭ ئارىسىدىن سۈزۈپ ئىچىدىغان بولۇشتى. بوۋاي ساقايدى، ئەمما مۇھەممەتئىمىن سەيدىن تۈگىشىپ كەتتى. ئۇ، ھازىر مەسچىتتىن قالدى. ئادەملەردىن تېخىمۇ قاچىدىغان بولدى. پات-پات قۇمۇشلۇق ئارىسىدا ئۇنىڭ ۋارقىرىغان، تىللىغان ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ. مانا، ئاغىچىخان كالىنى تەستە سۆرىگەن پېتى چىغىر يولنىڭ دوقمۇشىدىن قوشۇلغان پەيزىخان بىلەن سالاملىشىپ، دېگەلى ئالدىراپ ئاران ئۈلگۈرگەن گېپىنى باشلىدى:

— ۋاي پەيزىخان، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى خەق سارىڭ دەۋېرىپ ماۋۇ مەمتەك ئەمدى رەسمىي سارىڭ بولغان ئوخشايدۇ، ئاڭلىدىڭىزما؟

— ياق، ھە، قانداق دەيسىز؟

— كېچىدىن بىرى يەرنىڭ تېگىدىن، بىر ئاسماننىڭ قەھرىدىن كەلگەندەك بىر

كىمنى تووۋلاۋاتقان ئاۋاز كەلدى. بىزنىڭ ئادەم تالاغا چىقىپ كېتىپ بىر هازادىن كېيىن: «مەمىتەك قۇمنىڭ چوققىسىغا چىقىۋېلىپ ‹ۋاي قىزىم نۇسرەت نەدىسەن؟› دەپ تووۋلاپ يۈگۈرۈپ يۈرىدۇ» دەپ كىرىپتۇ. بىر ئۈزۈنغىچە ئۇيقۇم كەلمىدى. بۇ يىل كەلگۈلۈك كەلدى ئۇ بىچارىگە، مەنمۇ بەزىدە شۇ نۇسرەتنىڭ هارامدىن بويىدا قالغانلىقىغا گۇمان قىلىمەن. ئۇ ئۇنداق قىلىدىغان قىز ئەمەستى دېگۈم كېلىدۇ. ئۇنىڭمۇ گېلىدىن قومچاق ئۆتۈپ كەتكەن بولسا، چوڭ دادىسىدەك بولغانمىكىن دەيمەن.

— ئالەم ئەمدى. ئەمما لېكىنزە زادى غوجا ئەۋلادى بىلەن ئېيتىشمىغان ئوبدانكەن دەپ قالدىم. مەمىتەك بىكار تۇرماي ئابدۇرشىتخان غوجام بىلەن تىركىشىپ سورۇقچىلىق تارتىپ كەتتى. ھەمشىرىخان ئاز-ماز سۆزلەيدىغان بولۇپ قالغان، ئەمدى مەمىتەك ئۇنىڭدىن بەتەر بولدى...

باپكارنىڭ كۆلىنىڭ بويىغا ئايالار، ئۇلاغلار، ئىتلار يىغىلدى. قېرى سۆگەتنىڭ قۇرۇغان غازاڭلىرى، قاغجىرىغان كۆلنىڭ، كۆل ئىچىدىكى كۆلچەكنىڭ ئىچىدە پاتقاققا چاپلاشقان ئۇلاغنىڭ، ئىتنىڭ ئۇ يەر، بۇ يەردىكى تېزەك، سۈيدۈكلىرىگە مىلەنگەن هالدا تۇرىدۇ. كۆلنىڭ ئىچى كالا، ئېشەكلىرىنى تۇتۇپ ۋاتىلدىشىۋاتقان ئايالارغا تولدى. قاشتا بولسا، كۆلنىڭ ئىچىگە چۈشۈش نۆۋىتى كۈتۈۋاتقانلارنىڭ جاۋۇلدىشى ئاڭلىناتتى. جامىكا غازاڭلارنىڭ تېگىدە قالغان مۇزدەك سۇ توختىماي داۋالغۇپ تۇرىدۇ. كۆلنىڭ قاش تەرىپىدە قىيا-چىيا كۆتۈرۈلدى. ئايالار، قىزلار يۈزىنى تۇتۇپ، كالا-ئېشەكلىرىنى، سوغا-قاپاقلىرىنى تاشلاپ تەرەپ-تەرەپكە قاچتى. كۆلنىڭ ئىچىدىكىلەر نېمە بالا بولغاندۇ دەپ بويۇنلىرىنى سوزۇشۇپ، كۆلچەك بويىچە سۇ ئېلىشىۋاتقانلار چۆچۈشۈپ قاراپ بولغۇچە كۆلنىڭ قىرىدا قىپيالىڭاچ مۇھەممەتئىمىن سەيدىن پەيدا بولدى. ئۇنىڭ قورقۇنچلۇق تەلەتى ئۇنى ئادەم قىياپىتىدىن چىقارغان، كۆزلىرى تەلۋىلەرچە چەكچەيگەن، قارا ساقاللىرى ئارىسىدىكى كۆكىرىپ كەتكەن كالپۇكلىرى سىڭارىيان تارتىشىپ، ئاغزىنى مايماق قىلىپ قويغانىدى. كۆل ئىچىدىكىلەرمۇ: «ۋاي ئۆلەي هايۋان! ...» دېيىشىپ بىر-بىرىگە پۈتلىشىپ، تەرەپ-تەرەپكە قاچتى. قىزلار تېخىمۇ ئالاقزادە بولۇشۇپ كەتتى. بىر قىز قاچىمەن دەپ تېيىلىپ كۆلچەككە يوتىسىغىچە كىرىپ كەتتى. ئەمما چىرقىرىغىنىچە ئۆمىلەپ قېچىپ چىقىپ كەتتى. بىر دەمدىلا كۆلنىڭ بويى كالا، ئېشەك، قوي، ئىت بىلەنلا قالدى. هايۋانلار مۇھەممەتئىمىن سەيدىنگە هەيران بولغاندەك قاراشتى. بىر تەخەي ئاستا كېلىپ مۇھەممەتئىمىن سەيدىننىڭ تۈكلۈك بەدىنىنى پۇرىدى. مۇھەممەتئىمىن سەيدىن چەكچەيگىنىچە كۆلگە قاراپ تۇردى. چاتراقلىرىنى كەرگەن پېتى تۇرۇۋەردى. بىر كالا ئاستا كۆلچەككە يېقىنلاپ كېلىپ پۇشۇلداپ جامىكا ئارىسىدىن سۇنى سۈمۈرۈپ ئىچكىلى تۇردى. بىر سېرىق موزاي ئەگىشىپ كېلىپ كۆلچەك بويىدا قۇيرۇقىنى سەل كۆتۈرۈپ شىرىلدىتىپ سىيىشكە باشلىدى. مۇھەممەتئىمىن سەيدىننىڭ قان قۇيغاندەك كۆزلىرى

www.uyghurkitap.com

تېخىمۇ چەكچەيدى. «كۆل ... نۇسرەت ... قىزىم ...» ئۇ شۇنداق پىچىرلىغانچە ئاستا كۆلگە چۈشتى. مۇزدەك سۇ ئۇنىڭ مېڭىسىگە تەپتى. كۆكەرگەن كالپۇكى تىترەپ كەتتى. يۇمشاق لۆجىلەر ئۇنىڭ پاچاقلىرىغا يۆگەشتى. كۆلچەكنىڭ سۈيى ئۇنىڭ تىزىدىن سەل ئاشتى. بىرقانچە چوڭ ياشلىق ئايال كۆل بويىدا پەيدا بولدى. مۇھەممەتئىمىن سەيدىن سۇغا كىرىشىگىلا ئۇلار چۇرقىرىشىپ كەتتى:

— ۋاي جېنىم، ۋاي ماۋۇ سارالڭ بۇلغىدى سۇنى، بۇلغىدى!

— قانداق قىلارمىز ئەمدى، نېمىنى ئىچىمىز؟

— چىقە مەينەت سۇدىن!

كۆل بويىغا بىرقانچە ئايالار ئولاشتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى چۇرقىراشقىنىچە سەت گەپلەر بىلەن تىللاشقىلى تۇردى. ئۇلار ئەمدى ھەممىنى ئۇنتۇغانىدى.

— ھۇ، سا مېڭىسىنى يېگەن سارالڭ، چىقە كۆلدىن!

— ۋاي ئۆلۈم تەككۈر توڭرۇلۇق، سۇنى بۇلغىدىڭ، ئەمدى نېمە ئىچىمىز، ھايۋان؟

مۇھەممەتئىمىن سەيدىن ئايالارغا بىردەم ھاڭقايغان پېتى قاراپ تۇردى. ئاندىن كۆلگە قاراپ شارقىرىتىپ قويۇۋەتتى. جىرغىپ چىققان سۈيدۈك سۇدا كوركىراپ كەڭرى بىر دائىرىدە گۈللۈك بۇژغۇن پەيدا قىلدى. ئايالار تېخىمۇ قىيا-چىيا قىلىشىپ چۇرقىراشتى.

— ۋاي توخۇ پوقى مەرەز، ۋاي ئىپلاس!

مۇھەممەتئىمىن تىپىرلاپ چۇرقىرىشىۋاتقان ئايالارغا بىردەم چەكچىيىپ قارىغاندىن كېيىن، ئەسەبىيلەرچە قاقاقلاپ كۈلدى.

— ھا...ھا...ھا... ئىچىڭلار... ئىچىڭلار...

— ھا...ھا...ھەممىڭلار ئىچىڭلار...

ئايالار تېخىمۇ غەزەپلىنىپ ۋارقىراشتى:

— ۋايجان، قاراڭلار ماۋۇ ھايۋان ... ئادەم ئەمەس ھايۋاننى!...

ئايالار غەزەپ بىلەن مۇھەممەتئىمىن سەيدىنگە چالما ئاتقىلى تۇردى. چالمىلار مۇھەممەتئىمىن سەيدىننىڭ باش-كۆزىگە ياققىلى تۇردى. ھەر بىر چالما ئۇنىڭ بەدىنىگە تەگسە دەرھال ئۇۋۇلۇپ توزۇپ كەتتى. ئۇ تېخىچە قاقاقلاپ كۈلمەكتە ئىدى. كۆل بويىدا كالتەك كۆتۈرگەن بىرقانچە ئەركەك پەيدا بولدى. ئۇلار مۇھەممەتئىمىن سەيدىننى ئۇرغان پېتى كۆلدىن سۆرەپ چىقتى. خەق كۆلدىن يەتتە چېلەك سۇنى ئېلىپ تۆكۈۋەتكەندىن كېيىن: «كۆلدە شەك يوق» دېيىشىپ سۇنى يەنىلا بۇرۇنقىدەك ھالاللاپ ئىچىشنى داۋام ئەتكۈزدى.

تەھرىرلىگۈچى: ئارسلان.

ئوسمانجان ساۋۇت

شېئىرلار

نۇر – مۇقەددەس

ماڭغانىدىم مەنزىللەر چىللاپ،
بۇرديالار كۆتۈردى سادا.
چىرقىراشتى، قاغاشتى تىللاپ،
چالۋاقاشتى، بولۇشتى ئادا.

ناۋا ئەمەس بۇنداق سادالار،
كۆڭۈللەردە بالقمايدۇ ھېچ.
ئىنسانىدىكى ھايۋان خاتالار،
پەرىشتىگە تەگلەيدۇ قىلىچ.

ئالىتاغىل قىقاسلار قالدى
يان - يېنىمدا داغلىنىپ ۋەيران.
بۇغداي ئۇنىسىز تاماقلار قالدى،
بوپتۇ دېدىم، بولمىدىم ھەيران.

قەدەملەر زىچ، قەدەملەر شالاڭ،
ئارتقا باقسام ياتار داغدام يول.
سادا تىنىپ، تارقاپ كەتتى چاڭ،
ئالدا قۇياش بۇلغىماقتا قول.

ماڭغىنىمغا شۇنچە تىپىرلاپ،
قارا تۇتتى ماڭالمىغانلار.
بۇلۇڭلاردا ھەدەپ پىچىرلاپ،
تۇتەپ كەتتى يانالمىغانلار.

يېڭىش قۇچتۇم، ئۇيدى كۆزىنى
ھېچنېمىنى قۇچالمىغانلار.
ماڭسام كۆيسە، ئۇچسام ئۆزىنى
نەگە قويار ئۇچالمىغانلار؟!

تارىخقا

ھەربىر كۈنۈم بىر ۋاراق قەغەز،
سىناش بېرىپ تاپشۇرغان ساڭا.
توقۇغىنىم ئىپەكمۇ، سەگەز،
كېسىمىڭنى بېرىسەن ماڭا.

ئۇ قەغەزدە ھەممە نەرسە بار،
ئۇيات، ۋىجدان، ھەسرەت، مۇھەببەت.
ئەل سۆيگۈسى ئاچىدۇ دىدار،
مەڭگۈ قۇدرەت ئالەمدە پەقەت.

ھەر تۈنۈممۇ ئاشۇ تەخلىتتە
نەزىر بىگدىن ئۆتىدۇ جەزمەن.
ئۇنتۇلمايدۇ خورەكلىرىممۇ،
مەشۇقۇمنى ئۇخلاتماي ئەزگەن.

قاتتىق باسقان قەدەملىرىمنىڭ،
ئايدەك ئېنىق بولار ھېسابى؛
كۆپ كۆتۈرگەن قەدەھلىرىمنىڭ،
ھالال - ھارام، گۇناھ - ساۋابى.

يۈزۈم يورۇق ھەر كۈنۈم ئۈچۈن،
خىسلىتىمنىڭ سىرى كۆچمىدى.
ئەسىردىن سوك تاراشلا پۈتۈن،
ئادەملىكىم ياندى، ئۆچمىدى.

*　　*

تۆكۈلدى ئەسەبكە ئەينەك كۈكۈنى،
قاقشىدى يۈرىكىم، قاقشىدى يارام.
سۇ كۈلدى پالانى، يەنە پۈكۈنى،
(قارا دىل ئادەملەر نەقەدەر قارام).

كېسشىمەس سىزىقلار كېسىشتى دەرھال،
يەرىلماس ئېقىنلار تارام ۋە تارام.
بوپ ئېلىپ كۆپ داللار، كۆپ ئىلىپلار دال،
چېكىنى يوقاتتى ھالال ۋە ئارام.

قانداق دىل ئەمرىنى سۆزلەيدۇ بۇ تىل،
قانداق دىل مەيلىنى قىلماق بولۇپ رام؟
مەن بەرسەم نېمىنى، ئۇ بېرەر دېدىل
قۇلاققا تىنچلىق قۇلاققا ئارام.

چۈمپەردە

يۈزدە چۈمپەردە كۆرۈنۈپ ئايال،
بىر يولنى ئەسلەتسە ئىسلامغا دائىر
غەزىپىدىك تۇتىدۇ قىلماستىن ھايال،
بۇ قالاق ئەتىمشنى سۆكۈسەن شائىر.
«ئال ئۇنى!»
　　مىڭ ئۈندە قىلىسەن خىتاب،
تاغلاردىن يانىدۇ ئاۋازىڭ ئەينەن.
ھەق سەزگۈڭ ناھەقنى قىلىدۇ بىتاپ،
بۇ ھەقتە مەن سېنى يارايسەن دەيمەن.

چۈمپەردە بار لېكىن سەندىمۇ دەھشەت،
قېنىڭغا قان بولۇپ سىڭگەن ئۇ گويا.
ئاشۇنداق قان بىلەن ياشاش بىر ۋەھشەت،
شۇڭلاشقا ھۆسنىدىن ئايرىلدى دۇنيا.

چۈمپەردە بار لېكىن سەندىمۇ دەھشەت،
بار ھەتتا يوشۇرۇن سۆزلىرىدىڭمۇ.
بار ھەتتا سۆيگۈڭدە (ئالىي بىر مەقسەت)
ئاناڭغا قارىغان كۆزلىرىدىڭمۇ.

دولقۇنلاپ قالىسەن ئىلھام بولۇپ مەي،
يۈزدە چۈمپەردە، چاچرايدۇ قەترەڭ.
قالىسەن نۇقۇتنى نۇقتە دېيەلمەي،
ھىددىدىن ئايرىلار چاچقان
گۈل ـ ئەترەڭ.

تۆش مۇشتلاپ بېرىسەن ۋەدىلەرنىمۇ،
بىلمەن ۋەدىدىن دۆلتىڭ ئارتقان!
سەن ھەتتا مۇقەددەس ۋەدىلەرگىمۇ
بەئەينى پەردىدەك چۈمپەردە ئارتقان.

ئال دېدىڭ ئايالغا،
ئالار يۈزىدىن،
دەقىقە ئىچىدە پۈتەر بۇ جەريان.
ئال دېدىم مەن ئۇنى قان ۋە جېنىڭدىن،
سەن قاچان ئالارسەن تولغانماي ھەر يان؟

مېنىڭ دەرىجەم

تەلىيىممۇ، پەلىيىممۇ بىلمىدىم،
چىللاندىمۇ، بىر سورۇنغا داخىلمەن.
كۈلۈپ قويدۇم، بىر ئېغىز سۆز قىلمىدىم،
چوڭ ـ كىچىكنى ئايرىيدىغان ئاقىلمەن.

ۋاقىت دېگەن مىڭ چىرقىراپ ئاقماقتا،
خېرىدارسىز ئۇنىڭ نالە ـ پەريادى.
مۇزلاتقۇدا سۇنايلىنىپ ياتماقتا،
ئادەملەرنىڭ ئۇنى سېزەر ئەس ـ يادى.

شاراب يەشتى مىجەزلەرنىڭ ئاغزىنى،
قەھ ـ قەھەلەر، مەدھىيىلەر يامراشتى.

چېقىپ باقساڭ ھەممە سۆزنىڭ مېغزىنى،
ياشاۋاتقان دۇنيامىزنى قامراشتى.

بىر زاماندا قەدەھ ئېلىپ ساھىبخان،
داستىخاننىڭ مەقسىتىنى سۆزلىدى:
«دوستلار ئۈچۈن بارلىقىمىز ئارمىغان،
رەھمەت ھەردەم دوستلار بىزنى كۆزلىدى.

تونۇشتۇرۇپ قوياي ئەمدى ئۆزئارا،
ياخشى ئىمىش ناتونۇشتىن تونۇش جىن.»
خەپشۇك بولدى سورۇنىمىز شۇئانلا،
تارتماي قويدى ھەتتا ھېچكىم يېنىك تىن.

بۇياق بولسا پالانچى جان پۇستانوۋ،
پالان دېگەن ئىدارىدە ئىشلەيدۇ.
دەرىجىسى باشقارمىغا تەئەللۇق،
چىشلىگەندە شۇ بويىچە چىشلەيدۇ.

بۇياق بولسا ئورۇنباسار سا نازىر،
پالان دېگەن نازارەتتە ئىشلەيدۇ.
دەرىجىسى ئېنىق، دېمەك دەل ھازىر
چىشلىگەندە شۇ بويىچە چىشلەيدۇ.

بۇياق بولسا پالانچى بەگ، پۇستان باي،
پالان دېگەن ئىدارىدە ئىشلەيدۇ.
دەرىجىسى ناھىيىگە باپمۇ-باپ،
چىشلىگەندە شۇ بويىچە چىشلەيدۇ.

تەڭقىسلىق بار ساھىبخاننىڭ تەققىدە،
نۆۋەت مېنىڭ...تەندىن ئاقتى قارا تەر.
تاشماقچىمەن دەرىجىلەر ھەققىدە،
قادىر ئىگەم! مەدەت بەرۇ-مەدەت بەر!

مەن ئۆزۈمنى تونۇشتۇرسام پۇقرامەن،
تاجىمىمۇ يوق، يوقتۇر شاھى پەرىجەم.
يۇرەكلەرگە ئوت بېرىشتە بۇغرامەن،
بىلگىلاركى، ئادەملىكتۇر دەرىجەم!

سۆزلىرىمگە ھەيران قالدى خالايىق،
ساھىبخانىم دېدى مېنى تەتۈرۈم!
دەرىجىلىك مېھمانلارغا نالايىق،
سۆزلەپ قويدۇم
ئەپۇ، ئەپۇ كەچۈرۈم!

نۇر — مۇقەددەس

دۇنيا دېگەن بىر سەھنە، ئوينالماقتا ئويۇنلار،
قامغاقلارنى ئېپ كەتتى موللاقلىتىپ قۇيۇنلار.
بىر تەرەپتە قىسىلسا تىزدىق-تىزدىق ئۈنچىدىن،
بىر تەرەپتە باغلاقلىق قارا قىلدا بويۇنلار.

تەبىرى بار تەمەچتەك ھەر نەرسىنىڭ، ھەر كىمنىڭ،
ئۆز ئېتى بار ئۆزىچە ھەر گىياھنىڭ، ھەر چىمنىڭ.
يۈرەكلەرنىڭ سۈرىتى جۇپ ئاياغتىن قالغان ئىز،
تىلى چىقار بىر كۈنى تۇغما گاچا تىلسىمنىڭ.

كۆلكە-يىغا قېرىنداش، ئايلار بىلەن لايلار ھەم،
ھېلى كۈلگەن تېلىقىپ، يىغىسىنى سايلار ھەم.

uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

زەر چۈشمەيدۇ زەر ئاشىق زەرگەرلەرنىڭ قولىغا،
كەتمىنىنى «كەتمەنچى» ئالتۇن بىلەن ئايلار ھەم.

چىقار تېخى بىر پىلدىن تارتساڭ بىر تال قىل ئېغىر،
تارازىنىڭ ئىمانى شەيتان يۇتقان ماي بېغىر.
ئاتىلىدۇ كارۋان دەپ يول يۈرەلمەس پالەچلەر،
يۈرسە كارۋان ئۆرتىنىپ تاپان يېغىر، پۇت يېغىر.

بۇلبۇل تۆككەن كەۋسەر كۆي تورغايلارغا تەن بولۇپ،
بۇلبۇلنىڭ ــ مەس تورغاينىڭ تىل تاڭلىيى قەنت بولۇپ،
مۆجىزىگە سانىلار زەھەر تامغان مىكىرلەر،
قارىغۇ ئامەت كېيىپ قونار ئاپەتلەرگە ئەن بولۇپ.

تۆگە تارتسا ئېشەكلەر ئار غېمىنى يېگەنتىم،
بۇ سۈرەتنى ئالەمنىڭ دەل سىيماسى دېگەنتىم.
يالغان تۇرار ھەممىشە باش بۇرنىدا قاتارنىڭ،
قاتار كەينى ھەقىقەت! بۇنى ياخشى بىلگەنتىم.

بۇ پەريادى زېمىننىڭ ئەلمىساقتىن ئۆزگەرمەس،
يۈرەك بىلەن ئاڭلىغان ئۇ پەريادنى زەبەردەس.
ئېرىغدا ئالماس ياشلاردىن پانىي ئالەم داغلىرى،
نۇر بېرەيلى ئۇنىڭغا نۇر مۇقەددەس، مۇقەددەس!

ئەسقەرجان ياسىن

يۇلتۇزلار سۆيگۈدىن تارقىتىدۇ نۇر

ئىشەنمەيمەن

ئىشەنمەيمەن قاراشلىرىڭغا،
قاراشلىرىڭ ئازدۇرغان مېنى.
ئەركىلەيسەن كىملەر باغرىدا،
قاي، كەڭلىكتىن ئىزدەيمەن سېنى؟
نىگاھىڭغا جەم بولغان يۇلتۇز،
كۆچتى نەگە،
مەنزىلى قايان؟

سەلكىن بولۇپ تەۋرەنگەن قۇندۇز،
ئەسلىرىمگە يۆگەلگەن قاچان؟
تېرىتۋېلىپ تۈنلەرنى شامال،
ئۇرۇق قىلىپ چاچتى قۇياشقا.
ئاي يىغلايدۇ،
بىلمىدىم نە ھال؟
مەن بىلىمەن خىيالىڭ باشقا!
چىقسا قۇياش گۈل سەيلىسىگە،

رىۋايەت قىپ سۆزلەيمەن بىر - بىر.
بار سېنىڭدە ئېزىتقۇ كۆلكە،
بىراق، يوقتۇر ئاتەشلىك مېھىر!

تىترەپ تۇرار كىرپىكىمدە ياش

بۇلاق بويى سىرداش ماكانىم،
ئەسكە سالار ئۇتلۇق لېۋىڭنى.
خىياللىرىم شاماللىرىدا
سىلكىتمەن قۇندۇز چېچىڭنى.

تىترەپ تۇرار كىرپىكىمدە ياش،
ئىزدىك بويلاپ يۈرىمەن تېنەپ.
مۆكۈپ قەلبىڭ ئوكيانلىرىغا،
يەلكەن بولۇپ بارارمەن ئىزدەپ!

ئۇنتۇلغان ناخشا

بارماقلىرىم چېكەلمەيدۇ تار،
ھېرىپ قالدىم
توختاي ئەمدى بەس!
لېكىن سازسىز بۇندا مەن ئۇچۇن،
ناخشا ئېيتىش تەستۇر، بەكمۇ تەس!

ئازاب بىلەن ھەر چەككەندە تار،
چىقار تاردىن، ئاھ، پەرياد ئۇچۇپ.
باغاشلايمەن تۇننى ئەزدىلەپ،
بىر بېگانە ناخشامنى قۇچۇپ.

يىراقلاردىن ئاڭلىنار غۇۋا،
توي ناۋاسى،
مەن ئۇچۇن ئازاب.
بەلكىم ئۇندا يىگىت بىلەن قىز،
شاد كۆلكىدە ئىچىشەر شاراب.

ئاھ، بۈگۈنكى شۇ بەختىيار قىز،
يۈرىكىمدىن سوراپ كۆرەي،
كىم؟!
سەھەردىكى سەلكىن قوينىدا،
ھەسرەت چېكەر نېمىشقا قەلبىم؟
ساز تۆكمەيدۇ نېمىشقا شاد كۈي،
ئۈزۈلگەنمۇ ئۇنىڭ تارىسى؟
پىغانلىقتۇر كۈيۈممۇ مېنىڭ،
مۇندىن كەتكەچ يۈرەك پارىسى.

چالالمايمەن، ئەسلا ۋە ئەسلا،
ساز چېلىشتىن كەتتىم بەك چۆچۈپ
ۋە ناخشامنىڭ تېكستلىرىمۇ،
قار - يامغۇردا تۈگىدى ئۆچۈپ!

توزىغان گۈل

خۇش، ئىپار ھىدىنى ئۇرۇپ دىماغقا،
يۈرەكنى سەگىتەر باغنىڭ ھاۋاسى.
مۇھەببەت ھەققىدە سۆزلەر تىنىمسىز،
ئورماندا قۇشلارنىڭ ئەركىن ناۋاسى،
يۈرەكنى سەگىتەر باغنىڭ ھاۋاسى.

مەن خىيال ئىلكىدە تۇرىمەن قاراپ،
يىغلايدۇ قولۇمدا توزۇپ كەتكەن گۈل.
ياپرىقى قىيسايغان، سارغىيىپ كەتكەن،
غولىمۇ قۇرۇغان ياپرىقى تۈگۈل،
يىغلايدۇ قولۇمدا توزۇپ كەتكەن گۈل.

بىر چاغلار، كېپىنەك ئەگىگەن ئۇنى،
ياش چېغى،
ئەتراپقا خۇش بۇي تاراتقان.
قانچە تاڭ لېۋىنى سۆيۈپ ئۇ مەغرۇر،
گۈزەللىك ھەققىدە داستان ياراتقان،
ياش چېغى ئەتراپقا خۇش بۇي تاراتقان.

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

ھە، بۈگۈن تۇزدىغان بولسىمۇ ئۇ گۈل،
ساقلايمەن بىر ئۆمۈر ئەزىزلەپ ئۇنى.
ھەر قېتىم قاردىسام قەلبىمدە مېنىڭ
ئۆركەشلەر ئىسيانكار سۆيگۈ دولقۇنى،
ساقلايمەن بىر ئۆمۈر ئەزىزلەپ ئۇنى.

قىز يىغلىسا

ئۇرغا تولار دۇنيا ئېھتىمال،
كىرپىكىدە تىترىگەندە ياش.
تۇن قوينىدا ئېسەدەر دۇنيا،
زىنىقىغا چۈككەندە قۇياش.

ئۆمەرجان كېرىم

يۈرىكىمدە سەنلا بار پەقەت

ئېسىڭدىمۇ شۇ ئايدىڭ كېچە؟

ئېسىڭدىمۇ شۇ ئايدىڭ كېچە؟
كۆزلىرىمگە بېقىپ كۈلگىنىڭ؟
ئاي نۇرىغا چۆمۈپ تاڭغىچە،
لەۋلىرىمگە قانماي سۆيگىنىڭ؟

ئېسىڭدىمۇ كۆكسۈمدە بېشىڭ،
«مەن تائەبەت سېنىڭ» دېگىنىڭ؟
ئېسىڭدىمۇ ئاققۇزۇپ يېشىڭ،
ئەقىدەمدىن غەملەر يېگىنىڭ؟

بۈگۈن يەنە شۇنداق بىر كېچە،
سوغۇق باقار كۆزلىرىڭ ئەجەب.
«خوش» دېدىڭ ـ دە، پەيلىڭ ئۆزگىچە،
كېتىپ قالدىڭ كۈنپېتىش تەرەپ.

مۇڭلۇق كۈيدە چالىمەن گىتار،
شامال تىترەر كۆڭلۈمنى بەزلەپ.
«ۋاپاسىز» دەپ تىللىسامىمۇ يار،
يۈرىكىمدە سەنلا بار ئەجەب.

شەپەق قىزى

شەپەق رەڭدە نۇرلانغان ئۇپۇق،
شەپەق رەڭدىن چاقنىغان ئاسمان.
شەپەق رەڭدىن قىزارغان دېڭىز،
شەپەق رەڭدە پۈركەلگەن جاھان.
شەپەقلەرنىڭ باغرىنى يېرىپ،
چىقىپ كېلەر بىر گۈزەل جانان.
شەپەق رەڭلىك كۆركەم كۆڭلىكى،
دالىلاردا تەۋرىنەر لەرزان.
لەۋلىرىدىن تامغان كۈلكىسى،
يۈرىكىمدە سالماقتا چۇقان.
كۆزلىرىدە سۆيگۈ جىلۋىسى،
قۇچىقىنى يايدى مەن تامان.
ئاھ، تۇيۇقسىز كەتتىم ئويغىنىپ،
يېگانىمەن، ئۇستۇمدە يوتقان.
شۇندىن بېرى كىردىڭ يۈرەككە،
شەپەق قىزى، ئەي گۈزەل جانان.
ئېيتقىنا سەن رېئال ھاياتتا
چۈشۈم كەبىي كېلەرسەن قاچان؟

ئاي يۈزىدە داغ بار نېمىشقا؟

رېئاللىقىم ئازدى شاماللغا،
مەيتۇن بولۇپ شېرىن چۈشۈمگە.
ئاي يۈزىدە داغ بار نېمىشقا؟
كىم ھەمراھدۇر مىسكىن كۆيۈمگە؟

ئاي يۈزىدە داغ بار نېمىشقا؟
ئەتىر گۈلۈم قاقشاپتۇ سولۇپ.
گۈل بېغىمدىن يۈتكەن شاماللار،
كاككۇكلىرىم تۇرار مۇڭلىنىپ.

كۆزۈمدىكى سۈرەتلەر

كۆزلىرىمدە ـ ھەرخىل سۈرەتلەر،
بۇزۇۋەتتى زەڭگەر چۈشۈمنى.
تالاشماقتا ئاچكۆزلۈك بىلەن،
قۇياش سۆيگەن ئالتۇن قۇشۇمنى.

قوشنام

تاك سەھەر
سۈپۈرگەمنى قولۇمغا ئېلىپ
چىقسام ئىشىك ئالدىغا،
پاك ـ پاكىز تۇرىدۇ ئەتراپ.
دەرەخلەرنىڭ ئۈستىدە،
ئاپئاق قارلار تۇرار يالتىراپ.
ئىشىكىمنىڭ ئالدىدىن
كىچىككىنە بىر يول ئېچىلغان
يىراقتىكى قۇياشقا قاراپ.

چۈش

قوللىرىڭدا يالتىراپ شەمشەر،
ئۆلتۈرمەكچى بولۇپسەن مېنى.
كۆزۈم ئاچسام، كۆكسۈڭدە بېشىم،
ئوماق قولۇڭ سۈرتسە يېشىمنى.

ئابدۇرشىت بارات

سوئال

تۈنلەرنىڭ قۇيرۇقىنى كېسىپ،
ئۇلىسام تاڭغا،
ئۇيقىنىڭ خېرىدارلىرى
قىلارمۇ دەۋا؟

پەرق

مەن يىغلىسام كېتىسەن كۈلۈپ،
سەن يىغلىساڭ قالىمەن ئۆلۈپ.

جانانغا خەت

خىيالىمغا يەنە يۈك ئارتىپ،
چۈشلىرىمنى قىلمىغىن قامال.
يۈرەكلىرىم بۇندا ئۇھ تارتىپ،
ۋىسال ئۈچۈن ئىزدەيدۇ ئامال.

قەلبىم تورى ئىشقىڭغا تالىق،
ساداقەتنى ئاسمىغىن دارغا.
دىل نەۋكىرىم لەۋزىڭگە سادىق،
تۇتقۇن قىلىپ بەرمە دىشۋارغا.

ياشلىقىڭنى ئەسلىگۈك كەلسە،
يۈرىكىمدىن كۆرۈۋال ئېنىق.
باھارىڭغا شىۋىرغان كەلسە،
بىلگىن مەندىن توختايدۇ تىنىق.

جۈپ مۇنارغا باغرىم تەلپۈنەر،
جۈپ كۆزلىرىم كۆزۈك شەيداسى.
مېھرىڭ سەلكىن، يۈرەك يەلپۈنەر،
ھەر كۈنلىكى ئىشق غەۋغاسى.

قاناتلىرىم يېتىشەر بىر كۈن،
تەنھالىققا بولماسمەن مىسال.
يېشىلگەندە ھىجرانلىق تۈگۈن،
سۆيگۈمىزگە سىردىشار ۋىسال.

www.uyghurkitap.com

ئوسمان قاۋۇل

سەن باھارغا ئاشنا بولدۇڭمۇ؟

باھار بىلەن ئېچىلدى گۈللەر،
ئالەم كۈلۈپ گۈلدەك ياساندى.
كۆڭلىڭىزدە سەنمۇ گۈل بولۇپ،
ھاياجاندىن كۆزۈم ياشلاندى،
سەن باھارغا ئاشنا بولدۇڭمۇ؟

غۇنچە چېچىپ ئاققان سۇلاردىن،
كەلدى ياڭراق باھار ناخشىسى.
قۇشلار سايراپ سېنى كۈيلىدى،
دىللار تۆكتى باھار چاچقۇسى،
سەن باھارغا ئاشنا بولدۇڭمۇ؟

تېرىپ كەلدىم ساڭا تۇتۇشقا
قاپتاللاردىن نەۋرۇزى گۈللەر،
خۇش پۇراقلار بىلەن قاپلىنىپ،
كېلىنچەكتەك ياساندى چۆللەر،
سەن باھارغا ئاشنا بولدۇڭمۇ؟

كۈلدى دۇنيا، كۈلدۈم مەن بۈگۈن،
باھار گويا سېنىڭ بېقىشىڭ.
زەپەر قۇچسۇن ھەربىر قەدەمدە،
باھار بىلەن باشلانغان ئىشىڭ،
سەن باھارغا ئاشنا بولدۇڭمۇ؟!

يارنى قۇچۇش

«شامال بىلەن خۇش كەتتى كولدۇرلىما ئاۋازى»①
كۆككە بېقىپ ئەركىلەپ تۈزگىنىڭدە چېچىڭنى.
ئاينىڭ ئەلۋەك نۇرىدا ئۇتتەك ياندى كۆزلىرىڭ،
سەجدە قىلدىم شۇ ھامان مېھراب بىلىپ قېشىڭنى.
كۆلدەك تىنىچ كۆڭلۈمگە ئاتتىڭ سۆيگۈ تېشىڭنى.

ئۇچۇپ كەلدى يىراقتىن نەينىڭ لەرزان ساداسى،
كۆڭلۈشكەندە بىز يۇلتۇز چاچقۇ بولۇپ چېچىلدى.
باغرىمدا سەن ناز قىلىپ ياتقىنىڭدا تولغىنىپ،
بۇلۇت كېلىپ ئۇپۇقتىن ئۇستىمىزگە يېپىلدى،
لەۋلىرىمدە لەۋلىرىڭ، بەختىڭ گۈلدەك ئېچىلدى.

ئەخمەتجان ياسىن

ئايدىڭدىكى ناخشا ئاۋازى

ئايدىڭ كەچ، يېقىملىق كوچا ناخشىسى،
ئەجەبمۇ شوخ لەرزان ياڭراپ كېلىدۇ.
تارتىمدۇ شۇنچە ئۇ كىشى مەيلىنى،
ياشلىقنىڭ ھېسلىرى قايناپ كېلىدۇ.

نەقەدەر جۇشقۇنلۇق نەينىڭ ئاۋازى،
ناخشىنىڭ ئەۋجىگە پاۋۇزى تەڭكەش.
تەمبۇرنىڭ تارىغا ئۇرۇلغان ناخشۇل
گوياكى بۇلبۇلنىڭ كۈيىدەك دىلكەش.

① بۇ مىسرا مەشھۇر ھىندى شائىرى تاگورنىڭ.

شاد دىلتار ھەم گىتار، داپ بىلەن راۋاب،
جور بولغان پەردىلەر شۇنچىلىك قايناق.
گوياكى پاختەكنىڭ سايرىشى دۇتار،
تارلارنىڭ ئۈستىدە بارماقلار ئويناق.

بىزمۇ ھەم ھويلىدا بىللە توۋلىدۇق،
ئۇلار چوڭ كوچىدا ئېيتقان ناخشىنى.
(تېپىشقان ئىدۇق بىز، ئىككىمىز ئاشۇ
شوخ ناخشا ياڭرىغان باھار ئاخشىمى.)

ئۇرغۇغان يۈرەكتىن لىرىك ناخشىلار،
قېتىلغان ياشلىقنىڭ گۈزەل ئوبرازى.
كۆيگەن بىز ھاياتقا، سۆيگۈگە شۇنداق،
سۆيگۈدىن كۈلگەن بۇ ئۆمۈر باھارى.

ھە، ئەنە يۆتكەلدى كوچىدا ناخشا،
مۇقاملار كۆيىدىن ئۇسسۇل پەدىگە.
قىزلارنىڭ ئۈنلىرى قۇچتى پەلەكنى،
چىقتى شوخ ناۋالار راسا ئەۋجىگە...

ناخشىلار ئاشۇنداق دولقۇنلاپ تېشىپ،
ئاستىلاپ يىراقلاپ كەتمەكتە ئىدى.
چىن سۆيگۈ كۈيلىرى قۇلاق تۈۋىمدە،
دىللارنىڭ تارىنى چەكمەكتە ئىدى...

پارچىلار

ئەل چەكسىز بىر دېڭىز، سەن پەقەت تامچە،
ئەل ئۇستاز، سەن ئالىم بولساڭمۇ قانچە.

ئەل ھامان يار ـ يۆلەك، پەخرىڭ ـ جېنىڭدۇر،
سەن ئەلدىن ئايرىلىپ كېرىلمە ئانچە.

*　　*

ئەقىلدىن بىشارەت ساڭا، ئەي قىزچاق:
گۈزەللىك قىسمىتى — پەزىلەت ئەخلاق.
ئازمىغىن قۇيۇندەك يولۇڭ تاپالماي،
ئۆگەنسەڭ مەرىپەت — ھاياتىڭ پارلاق.

*　　*

دەر ئىمىش چاشقانمۇ: «ھايات پۇشتىمەن،
نەدە بار خامانلىق، ئاڭا قوشنىمەن.»
تەييارغا ھەييارلار تۆگەيدۇ قاچان؟
دەيدىكەن مۇنداقلار: «ئىقبال دوستىمەن.»

*　　*

سېستار ئالمىنى ئىچىدىن قۇرۇت،
ئورنىغا كەلمەس ھېچ ئوقۇساڭ دۇرۇت.
ھە شۇنداق ئىچىڭدىن دەز كەتسەڭ ئەگەر،
روھىڭنى قاپلايدۇ قاپقارا بۇلۇت.

*　　*

سەپ بولۇپ تۈرنىلار قىلىدۇ سەپەر،
توسالماس يولىنى مۇشكۈل ھەم خەتەر.
كىم ئەگەر ئايرىلىپ قالسا توپىدىن،
يىراقتۇر ئۈنىڭدىن غەلىبە، زەپەر.

ئىمىنجان تۇرسۇن

پارچىلار

ئادەممەن دېسەڭ، ئادەمدەك ياشا،
مەردلەر ئۈچۈن بۇ ئالەم كەڭتاشا.
ئاسمانغا قاراپ شۈكرى قىلىپ ياتساڭ،
قېنىڭنى شورار ھەتتاكى پاشا.

*　　*

سۆيىمەيمەن بىر گۈزەل لەيلى بولسىمۇ،
ھەتتاكى پەرىنىڭ مەيلى بولسىمۇ،
بىلىم ئەڭ قەدىرلىك مەن ئۈچۈن ھازىر،
كۆڭۈلدە مىڭ خۇشاللىق سەيلى بولسىمۇ.

*　　*

قۇشقاچلار ياشايدۇ ئوزۇق ـ دان ئىزدەپ،
پاشىلار غىڭشىيدۇ ھەريان قان ئىزدەپ.
بەزىلەر قۇشقاچ ۋە پاشىغا ئوخشاش
يۈرىدۇ كۈن بويى بىكار نان ئىزدەپ.

*　　*

نان دېسەڭ بېرىمەن نەپسىمدىن كېچىپ،
سۇ دېسەڭ كەلتۈرەي تاغلاردىن ئېشىپ.
بىھۇدە چېقىلساڭ گەر غۇرۇرۇمغا،
تۈگىمەن مۇشتۇمنى غەزىپىم چېچىپ.

تەرجىمە قىلغۇچى: جاپپار ئەھەت.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

مۇھاكىمە ۋە تەقرىز

غۇلام ئەبەيدۇللا
پەيزۇللا ئوسمان

«ھەمرايى غەزەللىرى»نىڭ ھەقىقىي مۇئەللىپى — مەھمۇد ھېكىمبەگ

يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىللىق 5 - سانىدا ئېلان قىلىنغان «‹ھەمرايى غەزەللىرى› مۇئەللىپىنىڭ كىملىكى توغرىسىدا» دېگەن ماقالىسىدە مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدنىڭ «‹ھەمرايى غەزەللىرى› نىڭ ھەقىقىي مۇئەللىپى كىم؟» ناملىق ماقالىسى ئۈستىدە كەڭ ۋە سىستېمىلىق توختىلىپ، ئاخىرقى ھېسابتا «ھەمرايى غەزەللىرى» نىڭ ھەقىقىي مۇئەللىپى «مەن» دېگەن خۇلاسىنى چىقارغان. بۇ، تەئەججۇپلىنەرلىك ئىش. مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ ماقالىسىنى كۆرۈپ، «مۇنازىرىدىن خاتىرە» دېگەن ماۋزۇ ئاستىدا ئۆز پىكرىنى يازغان. ئەپسۇسكى، مەرھۇم 66 ياشتىن ھالقىپ، جىسمانىي جەھەتتىن كۆپ ئاجىزلاپ كەتكەچكە، ئۆز ماقالىسىنى روياپقا چىقىرىشقا ئۆمرى يار بەرمىدى. ئەسلىدە يېپىقلىق قازاننىڭ يېپىقلىق پېتى قالغىنى ياخشى ئىدى. ئەمدىلىكتە بىرپۈتۈن «ھەمرايى غەزەللىرى» نىڭ «تىرىك ئىگىسى» چىققانىكەن، بۇ ھەقتە يەنە سۆزلەش زۆرۈر بولۇپ قالدى. بۇ ھەق - ناھەق مەسىلىسى، تارىخىي مىراسلارغا قانداق مۇئامىلە قىلىش، قانداق ۋارىسلىق قىلىش مەسىلىسى. شۇڭا بىز مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى يېزىپ قالدۇرغان پىكىرلەر ئاساسىدا، ئۆزىمىزنىڭ ئىلمىي تەكشۈرۈشلىرى، ئىلمىي قاراشلىرى بويىچە بۇ ماقالىنى يېزىپ چىقتۇق.

1. «تەزىيە مەكتۇپى» ھەققىدە دەسلەپكى چۈشەنچە

ئىككى ماقالە ئاپتورى ئېتىراپ قىلغاندەك، «تەزىيە مەكتۇپى» مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ تارىخىنى ۋە «ھەمرايى غەزەللىرى» نىڭ تېگى - تەكتىنى بىلىپ چىقىشتا يېڭى چۈشەنچىلەر بىلەن تەمىنلەيدىغان بىردىنبىر تارىخىي ھۆججەت. مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى «تەزىيە مەكتۇپى» نىڭ ئۆز ئەينى كۆچۈرۈل-

گەن نۇسخىسىنى ئېلان قىلدى. يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن بىرىنچى قول مەنبە تەلەپ قىلدى ياكى بۇ «مەكتۇپ» كاربون 14 ئانالىزى ئارقىلىق تەكشۈرۈلۈشى، پاكىتلار ئىسپاتلىنىشى لازىم، دەپ قارىدى. ئۇنداقتا، كۈتۈش كېرەكمۇ؟ ياق. بىزگە ۋاقىت كېرەك. گەرچە بىز تەتقىقاتچى بولمىساقمۇ، «تەزدىيە مەكتۇپى» نىڭ ئەينەن نۇسخىسىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ مەزمۇنى، تىلى ۋە ئۇسلۇبى قاتارلىقلارنى بىلگىنىمىزچە تەھلىل قىلىپ، بەزى يېڭى چۈشەنچىلىرىمىزنى دادىل ئوتتۇرىغا قويۇشنى مۇناسىپ كۆردۇق.

1. «تەزدىيە مەكتۇپى» دېگەن ئىسىم مەھمۇد ھېكىمبەگ تەرىپىدىن قويۇلمىغان، كۆچۈرۈلگەن نۇسخىدىمۇ بۇنداق گەپ يوق. «مەكتۇپ» تىكى گەپنىڭ بېشى «بىسمىللا» دىن باشلانغان. قارىغاندا، «مەكتۇپ» ــ مۇسىبەت خەۋىرىنى ئاڭلاپ يازغان جاۋاب خەتتىن ئىبارەت. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ 130 يىل مابەينىدە «مەكتۇپ»، «تەزدىيە مەكتۇپى»، «ۋەسىيەتنامە» دەپ ئاتىلىپ كەلگەن. بۇ ئاتالغۇلار ئىچىدە «تەزدىيە مەكتۇپى» خېلى مۇۋاپىق.

2. «تەزدىيە مەكتۇپى» 50 - يىللاردا جۇڭگودا ئىشلەنگەن قەغەز، قېرىنداش قەلەم بىلەن چاغاتاي تىلى ئاساسىدىكى 50 - يىللار ئۇيغۇر يېزىقىدا كۆچۈرۈلگەن. بۇنى ئاددىي كۆز بىلەنمۇ پەرق ئەتكىلى بولىدۇ. چاغاتاي تىلىنىڭ فونېتىكىسى، گرامماتىكىسى، لېكسىكىسى ئاساسىي ئورۇننى ئىگىلىگەن. «ئۆز ئەينى نۇسخىسى» دېيىلگىنى شۇ بولسا كېرەك.

3. «تەزدىيە مەكتۇپى» نىڭ يېزىلىش ئۇسلۇبى، شەكلى، تىلى ۋە مەزمۇنىدىن قارىغاندا، ئۇ بىر پارچە ئىلمىي ئەسەرگە ئوخشايدۇ. نەسرىي شەكىلدە يېغىنچاق يېزىلىپ، ئەدەبىي تۈسكە كىرگۈزۈلگەنلىكىدىن قارىغاندا، ئۇ بىر پارچە پىششىق بەدىئىي ئەسەرگە ئوخشايدۇ. مەزمۇن جەھەتتە ئەينى زامان ۋە ماكان ئىچىگە كىرگۈزۈلگەنلىكىدىن قارىغاندا، ئۇ قىممەتلىك تارىخىي ھۆججەتكە ئوخشايدۇ. بىز «تەزدىيە مەكتۇپى» نى قايتا - قايتا ئوقۇش ئارقىلىق ئۇنىڭدىكى پىكىرنىڭ رەتلىك، نۇقتىلارنىڭ ئېنىق قويۇلغانلىقىنى، تارىخىي ۋە كونكرېت ۋەقە، شەخسلەر توغرا، تەسىرلىك بايان قىلىنغانلىقىنى ھېس قىلىپ، «تەزدىيە مەكتۇپى» نىڭ ھەقىقەتەن تەتقىق قىلىشقا ئەرزىيدىغانلىقىنى، داۋاملىق تەتقىق قىلىنسا تېخىمۇ نۇرغۇن ۋە يېڭى مەسىلەرنى سېزىپ يەتكىلى بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۇق. «تەزدىيە مەكتۇپى» نىڭ يۇقىرى سەۋىيەدە يېزىلغانلىقىغا، ئۇنىڭدىكى بەزى سۆز - جۈملىلەرنىڭ «ئىسيان»، «ئالتۇن كەمەر» قاتارلىق شېئىرلارغا ئوخشاشلىقىغا، شۇنداقلا «ھەمرايى» تەخەللۇسىدىكى باشقا شېئىرلارنىڭ كۆپىنچىسى بىلەن تىل ۋە پىكىر بىرلىكى بار ئىكەنلىكىگە، مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئۆز قولى بىلەن يېزىپ قالدۇرغان «نەسەبنامە» سىدىكى ئىسىملارنىڭ تەكرارلانغانلىقىغا قاراپ، مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى ئىشەنگەندەك، بىزمۇ بۇ «مەكتۇپ» نىڭ راست ئىكەنلىكىگە ئىشەندۇق. قوشۇمچە دەلىل - ئىسپاتلىرىمىز تۆۋەندىكىچە:

1) «تەزدىيە مەكتۇپى» دە ئىسمى چىققان «ئاكام جىلانخان»، «ئىبراھىم ئاكام»

دېگەن كىشىلەر مىرئەھمەت شەيخنىڭ 3-، 4-ئوغۇللىرى بولۇپ، مەھمۇد ھېكىمبەگ ئۆز قەلىمىدە يازغان «نەسەبنامە»دە كۆرسىتىلگەن. «شەيخ ئاتام»، «دادام»، «شەيخ خوجام» دەپ تىلغا ئېلىنغان كىشى مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئاتىسى مىرئەھمەت شەيخ ئىكەنلىكى، «ئاكام»، «ئەلەم ئاخۇنۇم» دەپ تىلغا ئېلىنغان كىشى مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئىككىنچى ئاكىسى ئابدۇرېھىم ئەلەم ئىكەنلىكى «نەسەبنامە» دە كۆرسىتىلگەن.

2) «تەزكىرە مەكتۇپى»دە «ئانام»، «ھەمرايى»، «ھەمرا بۈۋى» دەپ تىلغا ئېلىنغان ئايال مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئانىسى، «نۇرۇل، خالىق» لار بولسا، مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ بىر تۇغقان شاگىرتلىرى. بۇنى ھازىرمۇ ئاتۇش مەشھەدتىكى كونا كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بىلىدۇ.

3) «تەزكىرە مەكتۇپى» دە چىڭگىزخاننىڭ چوڭ ئوغلى جوجىخان تەرىپىدىن XII ئەسىردە قۇرۇلغان ۋە شەرق تارىخچىلىرى «قىپچاق خانلىقى» دەپ ئاتىغان ئالتۇن ئوردا خانلىقىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان «ئالتۇن ئوردا» تىلغا ئېلىنغاندىن باشقا، بۈزرۈك خان تۆرەممۇ تىلغا ئېلىنغان. «بۈزرۈك خان تۆرەم بولسا جاھانگىر خان تۆرەمنىڭ ئوغلى، جاھانگىر خان تۆرەم بولسا سالىھخان تۆرەمنىڭ ئوغلى، بۇ بولسا بۇرھانىددىن خان خوجام پادىشاھنىڭ ئوغلى، بۇ ئەھمەتخان تۆرەمنىڭ ئوغلى، بۇ بولسا سەئىد ئاپپاق خوجامنىڭ ئوغلى ئىدى»①. مەھمۇد ھېكىمبەگ تارىخىنى ۋە مۇناسىۋەتلىك تارىخىي ماتېرىياللارنى ئۆگىنىش ئارقىلىق مۇنداق نەتىجىگە كېلىشكە بولىدۇ: «تارىخىي ھىجرىيە 1244-يىل (مىلادى 1828 — 1829) خوجا جاھانگىرخان تۆرەم قوقەندتە قەشقەر ئەقىدەتمەنلىرىدىن بىرمۇنچە ئادەم توپلاپ، پەرغانە ۋىلايىتىدىن قېچىپ چىقىپ، موغۇلىستان شەھەرلىرىدىن قەشقەرگە كېلىپ»② ئاۋۋال «سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان مازىرىنى زىيارەت قىلغىلى كەلدۇق» دەپ ئاتۇشقا چۈشكەن (1826 — 1827-يىللاردا دەسلەپ كەلگەن). دېمەك، بۇ چاغدا مازارنىڭ ئەۋلادىي شەيخى بولغان مىرئەھمەت شەيخ بىلەن كۆرۈشكەنلىكى، مەھمۇد ھېكىمبەگ بىلەن بۈزرۈك خان تۆرەم بۇ چاغدا تېخى كىچىك بالا ئىكەنلىكى، كېيىن مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ھاياتى خەۋپ ۋە تەقىپ ئىچىدە قېلىپ، ئائىلىسىنىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەندە، ئاتا-ئانا ۋە تۇغقانلار بامەسلىھەت پەرغانىدا پاناھلىنىشنى توغرا تاپقانلىقى قاتارلىق ئەھۋاللارنى ئەقلىغا سىغدۇرۇشقا بولىدۇ. شۇنداقلا مىرئەھمەت شەيخ بىلەن 2-ئوغلى ئابدۇرېھىم ئەلەم قاتارلىقلارنىڭ مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ كەينىدىنرەك يولغا چىقىپ، ئاتۇشتىكى «تەڭگە تاغ» ئەتراپىدا مانجۇلار بىلەن ئۇرۇشۇپ، ئۆزلىرى شېھىت بولغانلىقى ۋە بۇنىڭ بەدىلىگە قالغان ئوغۇللىرىنى قۇتقۇزۇپ قالغانلىقى، ئۆيدە قالغان ھەمرا بۈۋىنىڭ «شەيخ خوجام ۋە ئەلەم ئاخۇنۇمنىڭ كاللىسىنى جاڭ لويىدىن تالىشىپ، يا-

① موللا مۇسا سايرامى، «تارىخىي ھەمىدى»، مىللەتلەر نەشرىياتى، 1986-يىل، ئۇيغۇرچە نەشرى، 340-بەت.

② يۇقىرىقى كىتاب، 149-بەت.

چاق ئېتىپ قارشى تۇرغانلىقى ۋە ئاخىردا ئۆزىمۇ شېھىت بولغانلىقى» نى يۇقىرىقى ئەھۋاللارغا باغلاپ چۈشەنگىلى بولىدۇ. ئۇنىداق ئىكەن، مۇسىبەت خەۋىرى مەھمۇد ھېكىمبەگ پەرغانىغا چۈشۈپ، ئۇزاق ئۆتمەيلا يېتىپ بارغانلىقى ئېنىق. دېمەك، مەھمۇد ھېكىمبەگ «تەزىيە مەكتۇپى» يېزىلغان تارىخىي ھىجرىيە 1275 - يىلى رەجەپ ئېيىنىڭ بېشىدا ياكى ئالدىدا پەرغانىغا كەلگەن دېگەن، خۇلاسىگە كېلىمىز.

4) «تەزىيە مەكتۇپى» دە: «قىرىق كېچە يازدىم يۈز نەچچە كۇپلېت شېئىر دېيىلگەن. قارىغاندا، «تەزىيە مەكتۇپى» مۇسىبەت خەۋىرى كېلىپ ئاز دېگەندە 40 كۈندىن كېيىن يېزىلغان. بۇ جەرياندا مەھمۇد ھېكىمبەگ بىر تەرەپتىن، «ئالتۇن ئوردا» ئالدىدا ئاتا - ئانا ھەم ئاكىسىنىڭ ئۆلۈم نەزىرىسىنى ۋە ئازنا ئاخشىمىنى قىلغان، يەنە بىر تەرەپتىن، قىرىق كېچە ئۇخلىماي خەتمە قۇرئان ئوقۇغان ھەم يۈز نەچچە كۇپلېت شېئىر يېزىپ چىققان. ناھايىتى ئېنىقكى، مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ تۇنجى شېئىرى ئاشۇنداق زور مۇسىبەت ئالدىدا تەبىئىي يېزىلغان ۋە كېيىن تۈزۈلگەن دىۋانىنىڭمۇ بىرىنچى شېئىرى بولغان. ئادەتتە، كلاسسىك شائىرلار ئۆيغۇر ئېلىپبە تەركىبىگە كىرىدىغان ھەرپلەر قاپىيە قىلىنغان ۋە رادىپلىق يېزىلغان شېئىرلار ئاساسەن تەييار بولغاندا، يەنە كېلىپ ئۇلار ئومۇمىي شېئىرلار ئىچىدىن تاللىنىپ تەييارلانغاندا، دىۋان تۈزۈشكە كىرىشكەن. دىۋان تۈزۈشتە شېئىرلار قاپىيە رەتى بويىچە ئىلگىرى - كېيىن رەتلىنىدۇ. غەزەلنىڭ قاپىيىسى ئەينى شارائىتتا شائىر قەلبىدىن ئۇرغۇپ چىققان شېئىردىي ئىلھام ۋە تۇنجى مىسراغا باغلىق. شائىرلىق دەۋاسى ۋە بۇ جەھەتتە تەتقىقات ئەجرى بار ھەرقانداق قەلەم ئىگىسى ئۇنىڭغا كۆز يۇممايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇزاق مۇددەتلىك بەدىئىي تەربىيىلىنىش، كۆپ يىللىق ئىجادىيەت تەجرىبىلىرى قاتارلىقلار ئاساسىدا پەيدا بولىدىغان مۇنداق تەبىئىي ئىلھامنى يالغۇز ئەدەبىيات نۇقتىسىدىن كۆزەتكەن بىلەنمۇ بولمايدۇ، يەنە پسىخولوگىيە، ئېستېتىكا، ئېتىكا ۋە دىئالېكتىكا جەھەتلەردىمۇ ئەتراپلىق كۆزىتىشكە ۋە ماركسىزملىق كۆز قاراشلارغا ئۇيغۇن يېڭى، نوپۇزلۇق ۋە مۇقىم بولغان ئىلمىي يەكۈنلەرنى چىقىرىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇڭا يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ داۋاملىق تەتقىق قىلىشقا تېگىشلىك بۇ نازۇك مەسىلىگە قىلچە ئىمكانىيەت قالدۇرمايلا «ئۇنداق ئىلھام بولمايدۇ» دېگىنى پەقەت بىر تەرەپلىمە قاراشتىنلا ئىبارەت. دەرۋەقە، دىۋانغا تەييارلىغان شېئىرلار رەتلەنگەندە، بەزى قاپىيە ياكى رادىپ بىلەن يېزىلغانلىرى يوق بولۇپ قېلىشىمۇ مۇمكىن، لېكىن 1858 — 1859 - يىللىرى يېزىلغان «تەزىيە مەكتۇپى» دە «‹قىل ئىنايەت ۋەسلىدىن دىدار ماڭا ھاجەت خۇدا› دەپ شېئىرىمنى باشلىدىم»، «مېھرىبان جانىم ئانا! شېئىرىمدە ئات قويدۇم ساڭا ‹ھەمرايى› دەپ مەھمۇد ھېكىم» دەپ ئېنىق تۇرسا، «ھەمرايى غەزەللىرى› دىكى بىرىنچى شېئىرنى مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئەمەس، بەلكى ئۇنى فۇزۇلى (ۋاپاتى 1563 - يىلى) نىڭ دىۋانىنى كۆرگەن يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «ئىلھام ۋە تەسەۋۋۇر تۇپەيلى» «دىۋان ھەمرايى» نى تۈز-

گەن 1975 — 1976-يىللار ئارىلىقىدا يازغان دېسەك، ھەرقانداق كىشىنىڭ تىلى كۆيىدۇ. ئەقەللىسى، ئۇنىڭدىن بىر ئەسىر ئىلگىرى ئۆتكەن مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ فۇزۇلى دىۋانىنى كۆرمەسلىكى مۇمكىنمۇ؟

«ۋەتەندىن ئايرىلىپ بىرقانچە يىللار ئارقىدا ياتتىم،
كۆزۈمنىڭ ياشلىرىدىن ياشلاپ نېرىن دەرياسىغا قاتتىم.»

دېگەن مىسرالاردىن يەنە شۇ مەلۇمكى، مەھمۇد ھېكىمبەگ «ھەمرايى غەزەللىرى»نى پەرغانىدا باشلىغان، ھەتتا كۆپ قىسمىنى شۇ يەردە يازغان، لېكىن دىۋان پەرغانىدا تۈزۈلگەن ئەمەس. ئىزاھلاشقا تېگىشلىك يېرى شۇكى، يۇقىرىقى شېئىرنىڭ بىرىنچى مىسراسىدىكى «ئارقىدا» دېگەن سۆز ئاتۇش شىۋىسى بولۇپ، «تاغ ئارقىسى» دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ئىككىنچى مىسراسىدىكى «نېرىن دەرياسى» ھازىرقى تاشكەنت ئوبلاستى ۋە پەرغانىغا يېقىن دەريا بولۇپ، نارىن دەرياسى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ دەريانىڭ يۇقىرى ئېقىمى يەتتە سۇ ۋادىسىنىڭ جەنۇبىغا توغرا كېلىدۇ. دېمەك، شائىر بۇ شېئىرنى يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن پەرغانىدا ئۆتكەن ئۆمرىنى ئەسلەپ يازغان.

5) «تەزىيە مەكتۇپى» دە: «ئانام ھەمرايى ھەققىدە تۇچ قەلەم كۆپ يىغلىدى...» دېيىلگەن. ئارخېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈشلەردىن مەلۇمكى، ئوتتۇرا ئاسىيا (يەتتەسۇ، پەرغانە ئويمانلىقى) دائىرىسىدە، مىلادىدىن 300 يىللار ئىلگىرى تۇچ ئومۇملاشقان. ھالبۇكى، پەرغانىدا تۇرۇۋاتقان مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ 1858-، 1859-يىللىرى تۇچ قەلەمدە خەت يېزىشى، يەنە كېلىپ خەتتاتلىقتا ھېرىسمەن شائىرنىڭ («تەزىيە مەكتۇپى» دىمۇ «چوك خەت» تىلغا ئېلىنغان) تۇچ قەلەم ئىشلىتىشى ئەجەبلىنەرلىكمۇ؟ ئۇندىن قالسا، «تەزىيە مەكتۇپى» دىكى «ۋەتەن، كۆپلېت، بايرام» دېگەندەك سۆزلەر XX ئەسىردىكى قەشقەردىن مەدەنىيەتتە خېلى ئىلگىرىلىگەن پەرغانىدىكى ئۇيغۇر-ئوغۇز قەۋملىرىنىڭ تىلىدا يوقمىدۇ؟ ئەينى دەۋرلەردىكى شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىدىمۇ كۆرۈلمەسمۇ؟ «ئىنقىلابتا غەلىبە قىلمىغۇچە» دېگەن گەپكە كەلسەك، بۇ «تەزىيە مەكتۇپى» دە يوق. بۇ گەپنى مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى ئۆز ماقالىسىدە مەھمۇد ھېكىمبەگ تىلىدىن ئۆزلەشتۈرمە گەپ قىلىپ ئىشلەتكەن.

6) «تەزىيە مەكتۇپى» دە: «شەيخ ئاتامنىڭ نامازىنى چۈشۈرگەن موللا شېرىپ خەلپىتىمگە ئازاقتىكى بىر تاش تۇگۈرمەننى بېرىڭ» دەپ تاپىلانغان. موللا شېرىپ خەلپىتىم كىم؟ موللا مۇسا سايرامى مۇنداق يازىدۇ: «يەنە پەزىلەتلىك ئۆلىما ئۇستازلاردىن قەشقەرلىك موللا مۇھەممەد شېرىپ خەلپىتىم بار ئىدى. ئۇ 50 يىل، بەلكى 60 يىل مىقدارى دەرسكويلۇق مۇقامىدا ئولتۇرۇپ، تالىپلارغا ئىلىم ئۆگىتىپ، ئۇلارغا پايدا يەتكۈزۈپ، پۈتۈن ئۆمرىدە ئەنە شۇ كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىپ ھايات كەچۈردى. تولا ئىلمىي تالىپلار ئەنە شۇنىڭدىن يېتىشىپ چىقتى، ئۇ ئۇزۇندىن بۇيان ئىلمىنى كەسىپ قىلغان كىشى ئىدى. ئۇنىڭ يەنە 300 گە يېقىن تالىپى خەتمەگەردىلىك لايىقىتىگە ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭدىن دەرس بېرىشكە رۇخسەت ۋە

ئىرشات (گۇۋاھنامە) ئالدى دەيدۇ. ئۇنىڭ ئۆمرى 85 كە يېتىپ، تارىخى ھىجرىيە 1310 - يىلى ماھى شېرىپ رەمەزاننىڭ 17 - كۈنى (مىلادى 1894 - يىلى 3 - ئاينىڭ 24 - كۈنى) ئالەمدىن ئۆتتى».① مانا بۇنىڭدىن مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ موللا شېرىپ خەلپىتىمنى قەدىرلەپ، ئالاھىدە ئىلتىپات كۆرسىتىشىنىڭ سەۋەبسىز ئەمەسلىكىنى چۈشەنگىلى بولىدۇ. موللا شېرىپ خەلپىتىمگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئۇ ياش جەھەتتە كۆپ پەرقلەنمەيدىغان مەھمۇد ھېكىمبەگنى ۋە ئۇنىڭ ئەجدادىنى ياخشى بىلگەنلىكتىن، تەقىپ ئاستىدىكى ئۆلۈم نامىزىنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن ئالاھىدە ئاتۇشقا چىققان. قارىغاندا، ئۆلۈم نامىزى بىزنىڭ تەسەۋۋۇر قىلغىنىمىزدىنمۇ كاتتا بولغان.

7) «تەزكىيە مەكتۇپى» دە: «مانجۇ لويىسى (جاڭ) دىن ئانامنىڭ جەسىتىنى تارتىپ ئېلىپ، تۆركۆل ‹قوشقار ئاتام› سەرھاكىدە قويغان تاغام ھاجى، قاسىملارگە تۆركۆلدىكى تۆت تاش تۇگۈرمەننى بېرىڭ!» دەپ تاپىلانغان. «تاغام ھاجى» دېگەن كىشى ھاجى قازى ئاخۇنۇم ياكى قازى رەئىس ھاجىم بولۇپ، ھىكىمبەگنىڭ ئانىسى ھەمرا بۇۋى بۇ كىشىنىڭ ھامىمىسى. ئۇنىڭ ئاكىسى ياكى ھەمرا بۇۋىنىڭ دادىسى مۇسا بېگىم قازا قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئىسمىنى مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئوغلى مۇسا خوجىغا ئات قىلىپ قويغان. بۇ كىشى رىشات مۇسانىڭ دادىسى. «قاسىم» دېگىنى ھازىر تۆركۆلدە ھايات بار ماموت ھاجىنىڭ دادىسى بولۇپ، مەھمۇد ھېكىمبەگ قازا قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئىسمى ماموت ھاجىغا ئات قىلىپ قويۇلغان. ماموت ھاجى ھازىر 80 ياشتىن ئاشقان، ئۇنىڭ ئۆيى تۆركۆل ئازنامەسچىت ئالدىدا. ئەينى چاغدا مەھمۇد ھېكىمبەگ بەرگەن تۇگمەنلەر تۆركۆلدە ھازىرغىچە بار. شۇنىمۇ قىستۇرۇپ قويۇش كېرەككى، بۇ يەردە دېيىلگەن تۆت تاش تۇگمەن بىر جايدىلا ئەمەس، بەلكى يەرسۇ شارائىتىغا بېقىپ، ئۆستەڭنىڭ بېشىدىن ئاخىرىنى بويلاپ بىر تاش، بىر تاشتىن چۆرۈلگەن. «تەزكىيە مەكتۇپى» دە ئىسمى چىققان «ھاجى، قاسىم» لار ھەمرا بۇۋىنىڭ جەسىتىنى ئۆز جەمەتىنىڭ زاراتگاھلىقىدا قويغان. «قوشقارئاتام» مازىرى تارىخى مەنبەلەردىن قارىغاندا، بۇغراخان ئەۋلادىغا چېتىشلىق بولۇپ، ئاتۇشتىلا ئەمەس، بەلكى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ قاغىلىق، يەكەن، يوپۇرغا، توققۇزاق، قەشقەر شەھىرى ئەتراپىدىمۇ بار. ئۇنىڭ ئۈستىگە، قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ بارلىق پادىشاھلىرى ئۆز نەسەبلىرىنى قەدىمكى تۇران پادىشاھى ئافراسىياپقا باغلايدۇ. «يەنە بىر رىۋايەتتە، ئافراسىياپ ئىرانىنىڭ رىۋايەت دەۋرىدىكى پىشدادىيان سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى پەرىدۇننىڭ ئوغلى تۇرنىڭ نەۋرىسى دەپ بايان قىلىنىدۇ.»② مانا بۇنىڭدىن «قوشقار ئاتام» سەرخاكىنىڭ تارىخى ۋە نامىنىڭ نەقەدەر ئۇزاق جەريانغا ئىگە ئىكەنلىكىنى چۈشەنگىلى بولىدۇ. شۇنداقلا، مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ دادا ۋە ئانا جەمەتلىرىنىڭ تۇغ-

① «تارىخى ھەمىدى»، مىللەتلەر نەشرىياتى، 1986 - يىل، ئۇيغۇرچە نەشرى، 568 - بەت.

② يۇقىرىقى كىتاب، 737 - بەتتىكى ئىزاھاتتا قارالسۇن.

قان كېلىدىغانلىقىنىمۇ ئېنىق چۈشەنگىلى بولىدۇ.

8) «تەزكىرە مەكتۇپى» دە: «مەھمۇد خوجام»، «مەھمۇد ھېكىم»، «ھېكىم»، «غېرىب بىچارە مەھمۇد» دېيىلگەن. قارىغاندا، مەھمۇد ھېكىمبەگ ھاكىمبەگلىك ئۇنۋانىغا «چيەنلۇڭ 1762 ـ يىلى يولغا قويغان ھاكىمبەگلىك تۈزۈمى»① بويىچە ئېرىشكەن، ئۇنداق ئىكەن، مەھمۇد ھېكىمبەگ ئۇ چاغدا «ئىككى، ئۈچ يېزا» نىڭلا ئىگىسى ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە، دادىسى مازارنىڭ باش شەيخى، ئانىسى قازىنىڭ ھاممىسى، ئاكىسى ئەلەم ئاخۇنۇم بولغان. باشقا ـ باشقا ئائىلە دېيىلگەندىمۇ، ئۇلار كۆپ ئەۋلادلىق ۋە تېگىدىن قۇللۇق كىشىلەر. شۇڭا ئازاق ۋە تۆركۆلدىكى تۈگمەنلەر مەھمۇد ھېكىمبەگ ئۈچۈن ئۆلۈم نامىزىنىڭ ئىسقاتى قىلىنغان. بۇ تۈگمەنلەرنىڭ تىلغا ئېلىنىشى ــ مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ دادىسى، ئانىسى ۋە ئىككىنچى ئاكىسىنى مانجۇلار قەتلى قىلغان بولسىمۇ، لېكىن مال ـ مۈلۈككە تېگەلمىگەنلىكىدىن ئىبارەت تارىخىي پاكىتنىمۇ ئىسپاتلايدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا، مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئۆز ئىسمىنى «ھېكىم» دەپ ئاتىشى «تەزكىرە مەكتۇپى» دىلا ئەمەس، بەلكى باشقا شېئىرلىرىدىمۇ بار. بۇ ئارقىلىق شېئىردىي تىلىنىڭ ساپ ۋە ساددىلىقى، قوش مەنىلىك ۋە بىشارەتلىكلىكى، ئوبرازلىقلىقىنى ئالاھىدە گەۋدىلەندۈرگەن. ئەپسۇسكى، يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدىنىڭ مەھمۇد ھېكىمبەگ «ئۆزىنىڭ بۇ مىسرالىرىغا ھېكىم سۈپىتىنى قىستۇرۇپ ئۆتكەن» دېگەن بىر مەنىدىكى گېپىنىمۇ ئۆزگەرتىپ «‹ھېكىم› تەخەللۇسى قوشۇلغان، بۇ ھەمرايىنىڭ چوقۇم مەھمۇد ھېكىمبەگ ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ› دېگەن تەلقىنلەر تولىمۇ يەڭگىللىك بىلەن قويۇلغان... ئۇ چاغدا بىر غەزەلدە ئىككى تەخەللۇس بولۇپ قالامدۇ؟... بۇلار ھەممىسى سۈنئىي ۋە زورمۇزور توقۇلما ئەمەسمۇ؟» دېگەن. «غېرىب بىچارە مەھمۇد» دېگىنىگە كەلسەك، بۇ مۇساپىرچىلىق ۋە ھىجران ئۈستىگە مۇسىبەتكە دۇچ كەلگەن مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئۆز ـ ئۆزىنى سۈپەتلىشى. كېيىنكى تارىخىي ئەسەرلىرىگە تەخەللۇس ئورنىدا قوللىنىپ «شەيخ مەھمۇد غېرىبى» دەپ ئاتالغانلىقىمۇ تارىخىي پاكىت.

9) «تەزكىرە مەكتۇپى» دە: «بۇ ۋەسىيەتنى سۇلتان سۇتۇق ئالدىدىكى ‹ساجى› مەدرىسىگە چاپلاڭ، دېدىم ھەم بۇ شېئىرنى بابامىز سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان تېمىغا چاپلاڭ، دېدىم» دېيىلگەن. تىل ئىنسانلارنىڭ ئىجتىمائىي ئالاقىلىشىش قورالى، ئۇنى ئەينى شارائىتتا قانداق ئىشلىتىش ۋە ئىشلەتكەندىمۇ ئادەتلەنگەن تىل بويىچە چۈشىنەرلىك ئىشلىتىش ــ ھەر بىر كىشىنىڭ ئۆز ئىشى. گەرچە «مەدرىسىگە چاپلاڭ»، «بۇغراخان تېمىغا چاپلاڭ» دېگەن سۆزلەر غەلىتە تۇيۇلسىمۇ، لېكىن بۇ يەرلىكتە ئادەتلەنگەن سۆز. ھازىرمۇ بىزدە ئاڭلىماقتا غەلىتە، لېكىن توغرا چۈشەنچە بېرىدىغان سۆزلەر ئاز ئەمەس، شۇڭا «مەدرىس مازار ئالدىدىمۇ؟» دەپ تەكرار سوئال قويۇش ئورۇنسىز. «مەھمۇد ھېكىمبەگ زامانىدا ساجىيە مەدرىسى مەۋجۇدمىدى؟» دېگەن سو-

① ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن: «‹ھەمرايى غەزەللىرى› مۇئەللىپىنىڭ كىملىكى توغرىسىدا»، «تارىم» ژۇرنىلى، 1988 ـ يىل، 5 ـ سان، 66 ـ بەت.

ئالغا كەلسەك، جاۋاب ئاددىي: ئاتۇشتا «ساجىيە» مەدرىسى بولغان ۋە ئارخېئولوگىيەلىك تەكشۈرۈش ئارقىلىقمۇ ئېنىقلانغان. يەنە بىر تەرەپتىن، مەھمۇد ھېكىمبەگ دەۋرىدە بۇ مەدرىسىنىڭ خارابىسى بولۇشى مۇمكىن. شۇڭا بۇ گەپ بىلەن «تەزىيە مەكتۇپى» نى يوققا چىقارماي، ئۇنى ئايرىم مەسىلە قاتارىدا تەتقىق قىلىش كېرەك.

«تەزىيە مەكتۇپى» دە ئايرىم - ئايرىم چاپلاش تەلەپ قىلىنغان نەرسە ئىككى بولۇپ، بىرسى «ۋەسىيەت»، يەنە بىرسى شېئىر. بىزنىڭچە، ئۇ «قىرىق كېچە يازغان يۈز نەچچە كۇپلېت شېئىر» ئەمەس، بەلكى «تەزىيە مەكتۇپى» نىڭ ئاخىرىدىكى ئالتە مىسرا شېئىر. چۈنكى ئۇنىڭدا «تەزىيە مەكتۇپى»نىڭ ئاساسىي روھى يىغىنچاقلانغان.

10) «تەزىيە مەكتۇپى» دە: «نۇرۇلغا بۇ ۋەسىيەتنى مۇخلىس بىلەن تاشخانىغا تاپشۇر، دېدىم» دېيىلگەن. مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدىنىڭ يېزىشىدىن قارىغاندا، بۇ مەكتۇپ بالىدىن - بالىغا مىراس قېلىپ، ئاخىرىدا تاشخانىنىڭ نەۋرىسى شاش خېنىم (شىشە خېنىم) نىڭ قولىغا ئۆتكەن ۋە 1953 - يىلى يازدا ئۇنى رىشات مۇسائاغا تاپشۇرۇپ بەرگەن. ئۇ بوۋىسى تاشخانىنىڭ: «تاغام مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ پەرغانىدىن ماڭا تەيىن قىلىپ ئەۋەتكەن ئۆز قەلىمىدىكى تەزىيە مەكتۇپىنى چىڭ ساقلاڭلار. كېيىنكى چاغلاردا لازىم بولىدۇ» دېگەن سۆزىنى يەتكۈزۈپ: «رىشات بالام، ساڭا بۇنى تاپشۇراي... ۋاقتى كەلگىچە مەسئۇل بولۇپ ساقلىغىن!» دەپ جېكىلىگەن. ئەپسۇسكى، يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن شۇنچە ئېنىق گەپنى ئۆز ماقالىسىگە قىستۇرغاندا، «‹تەزىيە مەكتۇپى› خۇددى 120 يىلدىن كېيىنكى بۈگۈنكى كۈننى ئالدىن - ئالا مۆلچەرلىگەندەكلا ‹كېيىنكى كۈنلەردە لازىم بولىدۇ›، ‹ۋاقتى - سائىتى كەلگۈچە ساقلا› دېگەن تەۋسىيەلەر بىلەن ئاتۇشقا كەلتۈرۈلگەن ۋە... چاپلاش تەلەپ قىلىنغان» دەپ ئۆزگەرتىۋەتكەن.

4. رىشات مۇسا ساقلاپ كەلگەن «تەزىيە مەكتۇپى» نىڭ ئەسلى نۇسخىسىنى ئېلىپ كەتكەن يۈسۈپبەگ مۇخلىس مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئەۋلادى، ئۇ ئەينى چاغدا مۇشۇنداق كونا قول يازمىلارنى يىغىۋېلىش خىزمىتىنى ئىشلىگەن. رىشات مۇسا ئۇنىڭدىن ئۈمىد كۈتۈپ، «تەزىيە مەكتۇپى» نى گۇۋاھ - شاھىد ئالدىدا «ھەمرايى شېئىرلىرى» بىلەن قوشۇپ ئىلاجسىز بەرگەن. شۇنداقتىمۇ بىر نۇسخا كۆچۈرۈۋالغان. ھازىر ئالمۇتىدا ئولتۇرۇشلۇق شائىر تۇرسۇن قاھارى 1987 - يىلى تۇغقان يوقلاش ئۈچۈن شىنجاڭغا كەلگەندە، مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدىگە ئۆزى قايتقاندىن كېيىن يۈسۈپبەگ بىلەن كۆرۈشۈپ، «تەزىيە مەكتۇپى» ۋە «ھەمرايى غەزەللىرى» توغرىسىدا خەۋەر بېرىشنى ۋەدە قىلىپ كەتكەن. ئۇ 1988 - يىلى 4 - ئايدىكى خېتىدە سالام - سائەتتىن كېيىن مۇنداق يازغان: «بېگىمنى خېلى ئىزدەشكە توغرا كەلدى، شۇ تۈپەيلى ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتتى. يېقىندا ئۇ كىشى بىلەن كۆرۈشۈپ، سىلىنىڭ سالاملىرىنى يەتكۈزدۈم. ‹تارىم› غا سىلى يازغان ماتېرىيالدىن مەمنۇن بولغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ سىلى سورىغان نەرسىلەرنى ئۆز ۋاقتىدا باشقا نەرسىلەر

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

بىلەن چېگرىدا ئېلىپ قالغان، ئېسىمدە قالغانلىرىنى ‹يېڭى ھايات گېزىتى› گە يازغان ئىدىم. ئۇ گېزىتلەرنى ئىزدەشكە توغرا كېلىدۇ، دېگەن بولدى. ۋاقىت بولغايلا... بۇ نەرسە سىلىنى قانائەتلەندۈرەمدۇ - يوق، بىلمەيمەن، ئەگەر سىلىگە زۆرۈر بولسا، مەن ئارخىپىمنى ئاختۇرۇپ ئۇ گېزىتلەرگە قاراپ بېقىشىم مۇمكىن». مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى كۆرۈشكە ئۈلگۈرمىگەن بۇ جاۋاب خەت «تەزىيە مەكتۇپى» نىڭ بار-يوقلۇقىدىن تولۇق بىشارەت بېرەلمەيدۇ، لېكىن «ھەمرايى غەزەللىرى» نىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى «يېڭى ھايات گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغانلىقىدەك پاكىتنى يەتكۈزۈپ بېرەلەيدۇ. دېمەك، بۇ خەت «ھەمرايى غەزەللىرى» بىلەن «تەزىيە مەكتۇپى» نى ئىسپاتلايدىغان قوشۇمچە پاكىت.

5. تارىخىي ماتېرىياللارغا بىرلەشتۈرۈپ «تەزىيە مەكتۇپى» دىكى ۋەقە ۋە شەخسلەرنى ئېنىقلىغىلى بولىدىغانلىقى ياكى «تەزىيە مەكتۇپى» ئارقىلىقمۇ باشقا بەزەن مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنى ئېنىقلىغىلى بولىدىغانلىقى ئۈستىدە يۇقىرىدا ئازراق توختالغان ئىدۇق. قارىغاندا، تازا يېتەرلىك بولمىغان. تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ باقايلى:

1) «تەزىيە مەكتۇپى» دە: «ئاتام ھەم ئاكام كاللىسىنى ھېيتكاردىكى داردىن ئېلىپ قاچقان بۇ ساداقەتلىك خادىملەرنىڭ چېكىسىگە گۈل قىستۇرۇپ، خەلق ئالدىدا ‹باتۇر› دېگەن ئۇنۋان بېرىدىڭ!» دېيىلگەن. تارىخىي مەنبەلەردىمۇ ئەينى شارائىتلاردا قەشقەر ھېيتكاردا دار بولغانلىقى مەلۇم. مانجۇ لويىسى «جاڭ» مىر ئەخمەت شەيخ ۋە ئۇنىڭ ئىككىنچى ئوغلى ئابدۇرېھىم ئەلەمنى ئۆلتۈرۈپ، ئاتا - بالا ئىككىيلەننىڭ بېشىنى كېسىپ، دەسلەپ تۆركۆلدىكى ئازنامەسچىت ئالدىغا، كېيىن قەشقەرگە ياندۇرۇپ كېلىپ ھېيتكارغا ئاسقان. ئۇلارنىڭ بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان نۇرۇل، خالىق ۋە ئىسلامخان (ئايال) دېگەن تۇغقانلىرى كېچىلەپ قەشقەرگە كىرىپ، ئىككى باشنى باتۇرلۇق بىلەن قولغا چۈشۈرۈپ، ئاتۇشقا ئېلىپ چىققان. بۇ ۋەقە ھازىرغىچە كىشىلەر ئاغزىدا كاتتا داستان سۈپىتىدە ئەسلىنىدۇ.

2) «تەزىيە مەكتۇپى» دىكى بەزى مەزمۇن ۋە بىرمۇنچە سۆز - ئىبارىلەر «ئالتۇن كەمەر»، «ئىسيان» قاتارلىق شېئىرلار بىلەن ئوخشاشلىققا ئىگە. مەسىلەن، «ئالتۇن كەمەر» دىكى: «بىر تۇغقىنىم ئالتە نەپەر»، «جان ئانام ھەمرا بوۋى»، «باشلىسا ھەمرايى يۇرتىغا بېرىپ ئىسيان ئەگەر»، «ھىجران ئازابى دەستىدە»، «ئىلھامى بىر شىنۇ شېكەر»، «كۆزۈمدىن قان ئاقۇر شامۇ سەھەر» دېگەندەك سۆزلەر ۋە «ئىسيان» دىكى: «ئۇمىدلىك بول ھېكىم»، «قېرىنداش ھېچقاچان دەۋا»، «يېرىم قىلما دىلىڭنى»، «ئاناڭنىڭ جەڭگىۋار روھى بولۇر ھەر ۋاقىتتا ھەمراھىڭ» دېگەندەك سۆزلەر مەيلى مەزمۇن ياكى سۆز قۇرۇلمىسى جەھەتتىن بولسۇن، پۈتۈنلەي ئوخشايدۇ. بۇ شېئىرلاردىكى قالغان سۆزلەرمۇ مەزمۇنەن ئوخشايدۇ. بۇ خىل ئوخشاشلىق «ھەمرايى غەزەللىرى» دىكى مۇنازىرە تېمىسى بولغان بىرىنچى شېئىرىدىمۇ ئەينەن ياكى مەزمۇنەن تەكرارلانغان. مەسىلەن، «قىل ئىنايەت ۋەسلىدىن دىدار ماڭا ھاجەت خۇدا»، «سەن ئايال مەزلۇمغا قىلدىڭ ئۇنى يەپ - يەك ئىختىرا»، «ھىجرى ئوغلانلىق دېمەك،

مىڭ پارە بولغانلىق دېمەك»، «بارمىدۇ ھەمراھىدەك ئۆلمەي تىرىك بولغان جۇدا ...»

6. «تەزكىرە مەكتۇپى» نىڭ كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسىدىن قارىغاندا، پۈتۈنلەي نۇقسان يوق دېگىلى بولمايدۇ. ئۇ ئالدىراشلا قېرىنداش بىلەن كۆچۈرۈلگەنلىكى ئۈچۈن، قۇردىن قۇرغا ئۆلاپ يېزىش ياكى قۇرمۇ-قۇر يېزىش، چاغاتاي تىلى بىلەن ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا ئاساسەن ئوخشايدىغان باغلىغۇچى سۆزلەرنى ئېلىش جەھەتتە ئىملادا كېتىپ قالغان بەزى جايلار بار. بىزنىڭچە، «تەزكىرە مەكتۇپى» نى ئىككىنچى بىر كىشى قۇراشتۇردى دېگەندىمۇ مەزمۇنىنى كېڭەيتەلمەسلىكى، بەلكى چۈشۈرۈپ قويۇشى، ھەتتا بۇزۇپ قويۇشى مۇمكىن. «يۈز ئاڭلىغاندىن بىر كۆرگەن ئەلا» دېگەندەك، «تەزكىرە مەكتۇپى» نىڭ ئەينەن كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسىنى كۆرگەنلەر ئەگەر مەۋجۇد ھېكىمبەگنىڭ تارىخىي شەخس ئىكەنلىكىگە راست ئىشەنسىلا، مۇشۇنداق بىر «تەزكىرە مەكتۇپى» نىڭمۇ بولغانلىقىغا، جۈملىدىن، بۇ نۇسخىنىڭ يالغان ئەمەسلىكىگە ئىشىنىدۇ. شۇنداق ئىكەن، بىھۇدە گۇمان قىلغاندىن كۆرە تەتقىق قىلغان ياخشى.

2. «دىۋان ھەمرايى» ۋە ھەمرا خانىم

«ھەمرايى غەزەللىرى» قەشقەر «كونىشەھەر ئەدەبىياتى»، «ئاتۇش نەزمىلىرى»دە 1979-، 1980-يىللىرى قىسمەن ئېلان قىلىنغان. ئېسىمىزدە باركى، شۇ چاغدا بەزى يولداشلار «ھەمرايى» ناملىق ئايال شائىر توغرىسىدىكى ھېسسىي چۈشەنچىسى بىلەن «ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخىدا يەنە بىر يېڭى بەت ئېچىلدى...» دەپ پەخىرلىنىشتى. «ھەمرايى» ھەقىقەتەن بىر ئايال شائىر بولسا، پەخىرلىنىشكە ئەرزىيدىغان ئىش بولاتتى! ھالبۇكى، تارىخنى ساختىلاشتۇرغىلى بولمايدۇ. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن «ھەمرايى» — يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ ئانىسى ئىكەن دېگەن مىش-مىش گەپ تارقالدى. راست شۇنداقمۇ؟

بىز ئىگىلىگەن ماتېرىياللاردىن ۋە يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ ماقالىسىدىكى يەتتىنچى مەسىلىدىن مەلۇمكى، ھەمراخانىم سوۋېت قىرغىزىستاننىڭ ئوش دېگەن يېرىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن. 1930-يىللارنىڭ بېشىدا ئاۋۋال چۆچەككە، كېيىن ئۈرۈمچىگە، ئاندىن قەشقەرگە كەلگەن. 1955-يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ كەتكەن.

ھەمراخانىمنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتىگە كەلسەك، 1950 — 1955-يىللىرى ئۇنىڭ بىرنەچچە پارچە شېئىرى «جەنۇبىي تىيانشان گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغانلىقى مەلۇم. ئەمما بىز ئارخىپ ئاختۇرۇپ «ھەمراخان» نامى بىلەن بېسىلغان ئىككى پارچە شېئىرنىلا تېپىشقا مۇۋەپپەق بولدۇق. بۇنىڭ بىرىنچىسى 1950-يىللىق 1-ئۆكتەبىر سانىغا، ئىككىنچىسى شۇ يىللىق 21-نويابىر سانىغا بېسىلغان. ھازىر بىر پارچە شېئىرنىڭ ئەينەن كۆچۈرۈلمىسىنى دىققىتىڭلارغا سۇنىمىز.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

خۇش كەلدىڭىز

(سوۋېتلار ئىتتىپاقى ئەدەبىي ـ سەنئەتچىلىرىگە بېغىشلايمەن)

بۈيۈك سوۋېت سەنئەتچىلىرى،
خۇش كەلدىڭىز شۇبۇ يەرگە.
ئۇزۇن يىلدىن سىزنى كۈتكەن،
خۇش كەلدىڭىز شۇبۇ يەرگە.

كەلدىڭىزلار سەنئەتچىلەر،
قارشى ئالۇر ئەمگەكچىلەر.
دوستلۇق گۈلى ياشناپ كۈلەر،
خۇش كەلدىڭىز شۇبۇ يەرگە.

داھىي لېنىننىڭ يولىدا،
ستالىن يولىيورۇقىدا،
كەلدىڭىزلار ھال سورىغىلى،
خۇش كەلدىڭىز شۇبۇ يەرگە.

جۇڭگودىكى بارلىق ياشلار،
مەدەنىيەتكە دائىم تەييار.
بىزنىڭ ئۆلكە سەنئەتچىلەر،
خۇش كەلدىڭىز شۇبۇ يەرگە.

مانا بۇ ھەمراخانىمنىڭ 50 ـ يىللاردىكى شېئىرىيەت سەۋىيىسى! مانا شۇ ھەمراخانىمنىڭ 50 — 70 ـ يىللار (55 — 75 ياش) دا «ھەمرايى غەزەللىرى» نى يازغۇدەك تاكامۇللىششى مۇمكىن ئەمەس.

مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى ئۆز ماقالىسىدە «ھەمرايى غەزەللىرى» دىكى ئايالارنىڭ ئېيتىشىغا مۇۋاپىق كەلمەيدىغان مىسرالارنى پاكىت قىلىپ كۆرسەتكەندىن كېيىن، «ھەمرايى غەزەللىرى» نى ئانىسىنىڭ نامىغا باغلاپ قويۇش بىلەنلا ئىش پۈتمەيدىغانلىقىنى بىلىپ يەتكەن يولداش ئابدۇشۈكۈر مەھەممەتئىمىن: «مەن بۇنىڭدىن 12 يىل ئىلگىرى يېزىشقا باشلىغان ۋە ئەينى زاماندا مېنىڭ ناھەق ‹ئوڭچى› قالپىقىم تۈپەيلى ھەقىقىي ئاپتورى ئىزاھلانمىغان بۇ بەش بېيىتلىق غەزەللىرىم ھەققىدە... ئوچۇق سۆزلەش ۋاقتى كەلدى» دېگەن. ئۇنىڭ «‹ھەمرايى غەزەللىرى›نى مەن يازغان» دېگەن گېپى ئۇستىدە ئايرىم توختىلىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنداقتىمۇ، خەلقىمىزنىڭ نورمال ئەقىدىلىرىگە ماس ھالدا ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا يادلىنىپ كەلگەن ۋە مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ قەلىمىگە مەنسۇپ بولغان «ھەمرايى غەزەللىرى» يېزىلغان 130 يىلنىڭ ئالدىدا يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن ئەمەس، ھەتتا ئۇنىڭ ئانىسى ھەمراخانىم، دادىسى مۇھەممەتئىمىن ئەپەندىمۇ تېخى يورۇق دۇنياغا تۆرەلمىگەنلىكىنى ئىزاھلاپ قويۇش زۆرۈر. بۇ ھەقتە يەنە بىر ـ ئىككى مىسال ئالايلى:

1) مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ سىڭلىسى رابىيە خېنىمنىڭ كۈيۈسى ئابدۇقادىر قازى كالاننىڭ ئوغلى ھېممەت ھاجى ئوغلى ئابدۇكېرىم خان مەخسۇم (1870 — 1954) ئۆزىگە مىراس قالغان «ھەمرايى غەزەللىرى» دىن بىرنەچچىسىنى ئەۋلادى ئابدۇقادىر ئەلەم ئاخۇنۇم (مەرھۇم ھامۇت مەھمۇدى ئۆز ماقالىسىدە «ئاخۇنۇم» دېگەن كىشى) گە بەرگەن. 1956 ـ يىلى ئۈرۈمچىدىن كەلگەن ئىككى نەپەر ياش كادىر ئاخۇنۇمنىڭ قولىدىكى، جۇملىدىن، رىشات مۇسادىن كۆچۈرۈپ ئالغان «ھەمرايى غەزەللىرى» نى ئېلىپ كەتكەن. ئىگىلىشىمىزچە، شۇ يىلى سابىق شىنجاڭ شۆيۈەنىدىن كونا كىتابلارنى يىغىۋېلىشقا قەشقەرگە كەلگەن ۋە بۇ ئىشقا قاتناشقانلار ئىچىدە يولداش سادىر تۇرشا، ئابدۇرېشىت ئىسلام، ئابلىمىت روزى، غەنىزات غەيۇرانى، ھاجى نۇرھاجى،

يۈسۈپبەگ مۇخلىس قاتارلىقلار بولغان. يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىمۇ شۇ يىلى قەشقەرگە كەلگەن.

2) «ھەمرايى غەزەللىرى» قەشقەر «كونىشەھەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، ئاتۇشنىڭ سابىق ھاكىمى، قىزىلسۇ قىرغىز ئوبلاستىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى يولداش ئابلىز نىياز 1955 - 1956 - يىللىرى جەنۇبىي شىنجاڭ رايونلۇق پارتكوم بىرلىك سەپ بۆلۈم باشلىقى بولۇپ ئىشلەۋاتقاندا، يىغىلغان تارىخىي ۋە دىنىي كونا كىتابلار قاتارىدا مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئەسەرلىرىنى كۆرگەنلىكىنىمۇ ئېيتقان.

3. «ھەمرايى غەزەللىرى» دىكى ئوخشاشلىق ۋە پەرق

مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى 1983 - يىلى غۇلجىدىن تېپىلغان «دىۋان ھەمرايى» ئىچىدىكى غەزەللەرنى بىر - بىرلەپ سوراپ ۋە سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق «80 پىرسەنتى مەھمۇد ھېكىمبەگكە مەنسۇپ ئىكەنلىكى، قالغانلىرى يېڭىدىن قوشۇلۇپ قالغانلىقى مەلۇم بولدى» دەپ، «ھەمرايى غەزەللىرى» دىكى ئوخشاشلىقنى تەكىتلىگەن. يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن غۇلجىدىن تېپىلغان «دىۋان ھەمرايى» نى ئۆزى يېزىپ تۈزگەنلىكىنى ئېتىراپ قىلسىمۇ، لېكىن ئۇنى «قەدىمكى ئەدەبىي مىراسلار ئىچىگە كىرگۈزۈلۈپ، ئۆتكەن ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ياشىغان مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ شېئىرى قىلىپ مۇتلەقلەشتۈرۈلگەن» دېگەن ۋە بۇ پىكىرنى ماقالىسىدىكى 1 -، 3 -، 5 - مەسىلىدە تەكرارلىغان. دېمەك، ئۇ «ھەمرايى غەزەللىرى» دىكى پەرقنى تەكىتلىگەن.

«ئوخشاشلىق ۋە پەرق» دېگەن سۆز پەلسەپىدە ھازىرغىچە كىتابتىن كىتابقا ئېلىنىپ كېلىۋاتقان «ئىككى تال يوپۇرماقنىڭ ئوخشاشلىقى ۋە پەرقى» توغرىسىدىكى مەشھۇر مىسالنى يادىمىزغا سالىدۇ. پەلسەپىدە «ئوخشاشلىق قانۇنىيىتى» ۋە «ئۆزگىچىلىك قانۇنىيىتى» نى ئىپادىلىگەن بۇ مىسالدىن پايدىلىنىپ يازغۇچى زوردۇن سابىر پېرسوناژ ئىندىۋىدۇئاللىقىنى شەرھلىگەن. پروفېسسور يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىنمۇ ئۆز ماقالىسىدىكى 5 - مەسىلىدە مۇنداق دېگەن: «... ھەممە كىشى ئۆز دەۋرى بىلەن، ئۆز سەرگۈزەشتىسى بىلەن، ئۆزىنىڭ مەنىۋى قاتلىمى، تىل ۋە پىكىر ئۇسلۇبى بىلەن ئۆزىگە خاس ۋە كۆپىيىمەس ئىندىۋىدۇئال - دە!» ئىلىم - پەن ساۋاتىغا دائىر بۇ ئۈچ مىسال پەلسەپىدىن ئەدەبىياتقىچە، پېرسوناژ ئىندىۋىدۇئاللىقىدىن شائىر پىسخىكىسىغىچە بىر - بىرىگە باغلىنىدۇ. دېمەك، «ھەمرايى غەزەللىرى» نى ئەينى زامان ۋە ماكان ئىچىگە قويۇپ كونكرېت تەھلىل قىلساق، ئىككى دەۋرگە مەنسۇپ بولغان، ئىدېئولوگىيىلىك قۇرۇلما جەھەتتە ناھايىتى زور پاسسىل ئايرىپ تۇرغان ئىككى مۇئەللىپنىڭ «ھەمرايى غەزەللىرى» گە ئىگىدارچىلىق نىسبىتى ئۈستىدە ئىلمىي يەكۈن چىقىرالايمىز.

يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن ئۆز ماقالىسىدىكى 6 - مەسىلىدە «ئۆز - ئۆزىنى ئىسپاتلىماق غەلىتە كۆرۈنسىمۇ، بۇ ئىشنىڭ زۆرۈرىيىتى تۈپەيلى، ئۆزگىلەرنىڭ ئىسپاتلىشىدەك غەلىتە بولماس» دەپ «ھەمرايى غەزەللىرى» نىڭ تېماتىكىلىق مەزمۇنىنى ئارقا - ئارقىدىن ئالتە نۇقتىدا شەرھلىگەن. 7 - مەسىلىدە «ھەمرايى» نىڭ يۇرتى توغرىسىدا مەخسۇس توختالغان. ئۇنىڭ پىكىرلىرىنىڭ ئېغىرلىق مەركى-

زى مۇشۇ ئىككى مەسىلىدە نۇقتىلىق ئىپادىلەنگەنلىكى ئۈچۈن، مۇشۇ دائىرە ئىچىدە مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىشتىن ئاۋۋال شۇنى تەكىتلەيمىزكى، ئىككى ماقالە ئاپتورىنىڭ مۇنازىرە تېمىسى بولغان ۋە كىتابخانلار تولۇق تېكىستى بىلەن كۆرگەن غەزەللەردىكى پىكىر، تىل، ئۇسلۇب قاتارلىقلار «تەزىيە مەكتۇپى»، «ئالتۇن كەمەر»، «ئىسيان» دىن ئىبارەت ئۈچ پارچە ئەسەرنىڭ بەدىئىي قۇرۇلمىسىغا ئاساسەن ئوخشايدۇ. بىز مۇشۇنى قوشۇمچە ئۆلچەم قىلىپ، يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن كۆرسەتكەن مىساللاردىكى پەرق ۋە ئوخشاشلىقنى ئىمكان قەدەر ئىزدەشكە تىرىشىمىز.

1) يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن 6 - مەسىلىدىكى 1 -، 3 - نۇقتىدا ئاساسەن ئائىلىۋى روشەنلىك ھاسىل قىلغان مىساللار ئۈچۈن ئالغان توققۇز غەزەلنىڭ ئىككى پارچىسى مۇنازىرە تېمىسى بولۇپ، بۇنىڭدىن بىرسى «ھەمرايى غەزەللىرى» دىكى «قىل ئىنايەت ۋەسلىدىن دىدار ماڭا ھاجەت خۇدا» دېگەن غەزەل، يەنە بىرسى «بىلىق دەريادا ئۈسسۇزدۇر، چىراغقا تەشنا پەرۋانە» دېگەن غەزەل. «قىل ئىنايەت ۋەسلىدىن دىدار ماڭا ھاجەت خۇدا» دېگەن غەزەل توغرىسىدا مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى توختالغاندىن باشقا، بىزمۇ ماقالىمىزنىڭ بېشىدا سۆزلەپ ئۆتكەن. قوشۇمچە قىلىشقا توغرا كەلسە شۇنى تەكرارلاش كېرەككى، مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئانىسى ھەمرابۇۋى سەككىز پەرزەنت تەۋەللۇت قىلغان ۋە بەشىنچى بالىسى مەھمۇد ھېكىمبەگكە ئامراق بولغان. شائىر ئۆزىگە «ھەمرايى» دەپ ئات قويۇپ، بۇ مەرسىيەسىنى باشلىغاندا، ياقۇپ ئەلەيھىسسالام ئائىلىسىنى تەمسىل قىلىپ، تار مەنىدە ئۆزىنىڭ ئائىلىۋى روشەنلىكىنى ئىزھارلىغان. ئەگەر ئاتا - ئانا ۋە بىرلا ئوغۇل شۈكرىلىلادىن ئىبارەت ئۈچ كىشىلىك ئائىلىۋى روشەنلىك ھاسىل قىلغان دېيىلسە، «بولسا گەر ئوغلانلىرى كەنئانىنىڭ ئۇندىن بۆلەك، سەن ئايال مەزلۇمغا قىلدىڭ ئۇنى يەپ - يەك ئىختىرا» دېگەن بېيتنىڭ مەزمۇنىغا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ.

بۇ غەزەلنىڭ ئىككىنچى بېيتىدىكى: «بىلىدىم مەن - ھۇم يۈزۈڭنى كۆرسەتىشكە بى رەھىم، سالغىنىڭدۇر باشقا فۇرقەت، دىلغا ئوتلۇق ئىلتىجا» دېگەن ئىككى مەنبەچىلىك كۆز قارىشىدىكى سادادا دىئالېكتىك ئامىلغا ئىگە پىكىرلەرنى ھازىرقى زامان ئېڭىغا ئىگە ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ مەنىۋى قاتلىمى دېيىشكە بولمايدۇ.

مەلۇم مەنىدە، خۇددى باشتىلار ئېيتقاندەك، بىر پارچە ئەسەرنى نەزەرىيىۋى پىرىنسىپلار بويىچە تەھلىل قىلىش ئوڭاي بولسىمۇ، لېكىن ئەسەرنىڭ كونكرېتلىقى ۋە ئۇسلۇبى بىلەن مۇئەللىپىنىڭ خاراكتېرىنى بىرلەشتۈرۈپ تەھلىل قىلىش ئانچە ئوڭايغا چۈشمەيدۇ. چۈنكى ئىجادىيەت خاراكتېرى ئىجادىيەت پسىخىكىسى مەسىلىسىدۇر.

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ دېگىنى بويىچە بولغاندا، مۇنازىرە تېمىسىدىكى «يېقىپ ئاۋارە بولماڭ شام تۇتانماس شامىدانىمدا» دېگەن سەدرە بىلەن باشلىنىدىغان غەزەلمۇ ئۇنىڭ ئىكەن. بۇ غەزەلمۇ، «بىلىق دەريادا ئۈسسۇزدۇر، چىراغقا تەشنا پەرۋانە» دېگەن غەزەلمۇ كلاسسىك ئۇسلۇب بويىچە «ئىشق» تېمىسىغا باغلاپ يېزىلغان. كلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگ ئۆز كۆڭلىگە پۈككەن ۋە پەرۋىش قىلىۋاتقان يۈكسەك غايىسىنى ئىپادىلىگەن بۇ

لىرىكىلار «تەزىيە مەكتۇپى» نىڭ تەپسىلىي تەسۋىرى. ئۇلاردا جۇلالىنىۋاتقان نۇر مەيلى قايسى تەرەپتىن ئەكس ئەتسۇن، «تەزىيە مەكتۇپى» دىن ئىبارەت مەركىزىي نۇقتىغا ئۇدۇل چۈشىدۇ ۋە بۇ نۇقتىنىڭ ۋەسلى تەسۋىرىنى يورۇتۇش مەقسىتىگە يېتىدۇ. شۇڭا ئۇلارنى كەڭ مەنىدە نوقۇل ئائىلىۋى روشەنلىك ھاسىل قىلغان پىكىرلەر دېگەندە، بۇ غەزەللەرنىڭ بىلىش قىممىتى، ئېستېتىك ئەھمىيىتى تۆۋەنلەيدۇ، مۇئەييەن تارىخىي دەۋر بىلەن چەمبەرچەس باغلانغان تارىخىي ۋەقە ۋە شەخسلەرمۇ تارىخىي ئوبيېكت بولۇشتەك خۇسۇسىيىتى ۋە خاراكتېرىدىن مەھرۇم بولىدۇ. كونكرېت ماكان ۋە زامان بىرلىكى ئىچىدىكى تولۇق مەنىگە ئىگە لىرىك خۇسۇسىيەتمۇ يوقىلىدۇ. ھالبۇكى، بۇنداق پىكىرلەر ئىسيان توپىلى ھىجران ئازابىدا باغرى كۆيگەن، ئەل، ۋەتەن ئىشقىدا ئوتتەك يانغان مۇھەممۇد ھېكىمبەگدەك شائىرنىڭلا ئەقلىگە كېلىدۇ! يولداش ئابدۇشۈكۈر مەھەممەتئىمىن ئائىلىۋى روشەنلىك ھاسىل قىلىپ يازغان ۋە مىسال ئالغان غەزەللىرىدە: «بىر ئوغۇل كۆردۇم جاھاندا، بولدى ئالەم تار ماڭا»، «شۈكرىلىللا، بىر چىنار كۆكسۇم يېرىپ چىققان گويا»، «يېزىپسىز خۇش كەرەشمە نەزمىلەر ‹شەيدائىي› ئوغلانىم»، «شۈكۈرۈم ياخشى قال ئەلدە، سېنى قەلبىڭگە تاپشۇردۇم»، «خېتىم ئېلىپ ئوقۇپ رەنا، ئوغلانىمغا سالام ئېيتىڭ»، «ئۆتۈپ تۇرغان چېغى ‹شەيدائىي› ئىشق ئىمتىھانىڭدىن» «تۆت ئوغۇلنىڭ سۈرىتىن كۆكسۇم تاقاپ شاشتى دىلىم». دېگەن مىسرالار بار. نوقۇل ئائىلە خاتىرىسى قىلىنغان بۇ شېئىرلارنى كلاسسىك شائىر مەھەممۇد ھېكىمبەگنىڭ غەزەللىرى بىلەن بىر قاتاردا قويغىلى بولمايدۇ.

2) يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «پەرزەنت غېمى ئىزچىل ئىپادىلەنگەن، بالا سۆيگۈسى ئاساسىي تېما قىلىنغان» دېيىلگەن 2 - نۇقتىدىكى مىسساللار ئۈچۈن تۆت غەزەل كۆرسەتتى. لېكىن ئۇ شېئىرلاردىن بىرسىنىڭ «دىۋان ھەمرايى» دا:

«قاراكۆل ساھىلىن باستىم، قەدىم تەگرىتېغىن ئاشتىم» دېيىلگەن مىسراسىدىكى «قەدىم تەگرىتېغىن» دېگەن ئالتە بوغۇملۇق سۆز كېيىن «تيانشان ئۈستىدىن» دېگەن ئوخشاش بوغۇملۇق سۆزگە ئۆزگەرتىلگەن. بۇ نېمە ئۈچۈن زۆرۈر بولۇپ قالدى؟ ۋەزىن چاقامدۇ ياكى «تيانشان نامىنى ئىشۋانوۋ تيانشانىسكى... قوللانغاندا، مەھمۇد ھېكىمبەگ ئالەمدە يوق ئىدى» دەۋېلىش ئۈچۈنمۇ؟ نېمە ئۈچۈن مىساللار «دىۋان ھەمرايى» دىن ئەيىنەن ئېلىنمىدى ياكى مۇنازىرە تېمىسىدىكى غەزەللەردىن تاللاپ ئېلىنمىدى؟ «دىۋان ھەمرايى» دا «ياقۇپبەگدىن ئىلگىرىكى ۋەزىيەت بىلەن ئوخشاشلىقى بار» «سىياسىي ئىسيانكار پىكىرلەر» يوقمۇ؟ ئۇنداقتا بىز ئىككى ماقالە ئاپتورىنىڭ مۇنازىرە تېمىسىغا ھازىرچە مىسال بولۇپ چۈشمىگەن مىسرالارنى «دىۋان ھەمرايى» دىن ئىزدەپ باقايلى:

«تەۋەككۇل تاشىنى باغلاپ ئۆزۈمنى خاكسار ئەيلەي،
چىدام تاغىغا سەكرەپ بۇ يۈرەكنى سەنكى سار ئەيلەي.»

«سەبزە مەخمەلدىن كىيىنگەن لالە تاغلارنى كۆرۈڭ،
ھىجرىدىن جىسمىدا ئاققان قانۇ - داغلارنى كۆرۈڭ.»

«كۆر، دىلىستانىم ئارا يۈزرەڭ ئېچىلغان قايسى ئوت؟
شەبنەمى قان، ئەترى ئەپقان، بەرگى ھىجران قايسى ئوت؟»

www.uyghurkitap.com

«ئۈمىدىم ۋەسلىنى كۆرسەم، قۇچاقىـى ئۈستىدە ئۆلسەم،
قولىدا قەبرىگە كىرسەم ئېچىلغاي گۈل مازارىمدىن.»

«نائۈمىد بولماي قەلەم ئەجدىھاغا مىنسەم بۈگۈن،
قۇسىمدى مەكتۇپكە گەر باقسام تامام قاندىن بۆلەك»

«پەلەكنى ئۆرتىسەم يانسا، چېقىلسا زەنجىرى ئاھىم،
مېنىڭ پەريادۇ ئاھىمدىن يانا بىر كۆك بىنا بولدى.»

«قانسىراپ تۇرغان بۇ ئاھىم ‹قان شارابى قۇي› دېدى،
مەستۇ غەرق جەللاد تېغى بولدى شۇ دەم قىنىمدىن جۇدا.»

«بولدى بەس ‹ھەمرايى› بىر كۈن يا ۋىسال ياكى ئۆلۈم،
كۆز يېشىڭنى توسقىلى ئالدىڭدا شەمشەر بولغۇسى.»

«ساڭا ‹ھەمرايى› بۇ فۇرقەت بولۇپتۇ بىر ئۆمۈر كۈلپەت،
بۇ ھىجران قانچىلىك مۆھلەت يېتەرگە ئۈز دىيارىمگە»

«لەھەت ئالدىدا ‹ھەمرايى› كېلىپ تەگكەندە ئۇقياسى،
جاھاندىن بەھس ئېچىپ ئەرۋاھى قاتىلغا سوراق ئەتتىم.»

«قەلەم زەرباپ، كۆزۈڭ خۇناب تۆكەر فۇرقەتتە ‹ھەمرايى›،
ئەلەمدۇر ھىجرى ماچىندىن ئۆرۈپ ئاھ ئۆلگۈنۈم سەنسىز.»

مانا بۇ مىسرالار يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ نەزەرىگە نېمىشقا يولۇقمىغاندۇ؟ ياكى بۇلار «ئىككى بىسلىق» شېئىر تېماتىكىسىغا مەنسۇپمۇ؟ ئېنىقكى، يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن كىلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگ چوڭقۇر ۋەتەنپەرۋەرلىك روھ، ئۆتكۈر بەدىئىي سەزگۈ ۋە قىزغىنلىق شەكلى بىلەن ئەينى دەۋر تۇرمۇش مەزمۇنىنى، چوڭقۇر ھەقىقەتنى ئەڭ ئىخچام، ئەڭ يارقىن ئىپادىلەش ئۈچۈن تەمەسىز ھالدا يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلىپ، شام چىراغ ئاستىدا مىختەك ئولتۇرۇپ يېزىپ چىققان بۇ نادىر غەزەللەردىن مىسال ئېلىشقا جۈرئەت قىلالمىغان.

3) «ھازىرقى زامان مۇئەللىپىنىڭ ئىدېئولوگىيىلىك قۇرۇلمىسىغا مەنسۇپ پىكىر ياكى دىنىي مەجازى ئىبارىلەر ئارقىلىق دىن ۋە تەسەۋۋۇپقا يات، ھازىرقى زامان كاتېگورىيىسىگە كىرىدىغان پىكىر ۋە ئىبارىلەر ئىپادىلەنگەن» دېيىلگەن 3 -، 5 - نۇقتىدىكى مىساللار ئۈچۈن، يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن 12 پارچە غەزەل كۆرسەتكەن. بۇنىڭدىن يەتتە پارچىسى مۇنازىرە تېمىسىغا تەۋە بولۇپ، 3 - نۇقتا ئۈچۈن بەش غەزەل تاللانغان. غەزەللەردىكى «ھايۋانات بېغى»، «ئاينىڭ دېڭىزغا يېقىنلىشىشى دېڭىزدىكى ئۆركەشكە سەۋەب بولۇشى ھەققىدىكى بىلىم» ۋە «تەبىئەت نەغمىسى» نى «مەھمۇد ھېكىمبەگ زامانىغا ئائىت ئەمەس» دېگەن؛ «لەھەل لەب كاسەئى جامىڭدا شېرىن شەربىتىڭ يوقمۇ» دېگەن غەزەلنىڭ چۈشۈرگىسىدىكى ئىبارىلەرنى «ھازىرقى چىنلىق، ياخشىلىق، گۈزەللىك كاتېگورىيىلىرىگە مەنسۇپ» دېگەن؛ «ئىشىت دىلبەر، كۆڭۈلنىڭ قات - قېتى سۆيگۈڭدە قان بولدى» دېگەن غەزەلدىكى «سۇلايمان قۇمرىسىدىن قاچتىمۇ يا دىۋەئى ھىجران» ئىبارىسىنى «50 - يىللارنىڭ ئاخىرىدا ‹باغدات ئوغرىسى› كىنوسىنىڭ كۆرۈنۈشى تەسىرىدە يازغان» دېگەن. گەرچە بۇ ئاخىرقى سۆز دەل بىز ئىزدەۋاتقان جاۋاب بولسىمۇ، لېكىن بىزگە يەنىلا مۇنداق پاكىتسىز جاۋاب لازىم ئەمەس. چۈنكى 50 - يىللارنىڭ ئاخىرىدا «تارىخ بىر

مەزگىل تاگىغا ‹شەيدائى› قىلغان» دا يازغان شېئىرىنى «بىر مەزگىل ‹ھەمرايى› قىلىپ قويغان» دا بۇ غەزەلگە لايىقلاشتۇرغانلىقى ھەققىدە ياكى بىز بىلمەيدىغان ئىچكى ئەھۋالدىن شېئىرىي پاكىت كۆرسەتمىگەن.

ئەسلى گېپىمىزگە كەلسەك، «بۇلۇتقا قول سىلىپ ئاچسام يوشۇرغان ماھى چولپانىنى» دېگەن غەزەلدىكى «ھايۋان بېغى» (7 - مىسرا) نى ماقالە ئاپتورى تۈز دۇرمايلا «ھايۋانات بېغى» دەپ ئۆزگەرتىپ مىسال قىلسا بولماس! «قاچانكىم بىر مۇبارەك نامىڭىز دىلگە ئايان بولدى» دېگەن غەزەلدىكى «چۈشەن ‹ھەمرايى› ئۆركەشلەر دېڭىز كۆرگەندە ئاي ھۆسنىن» دېگەن مىسرادىكى «بىلىم» بىلەن ئۇنىڭ ئاخىرىدىكى «تۇمەنلەر ياشىدىن ئەنھار، سۆڭەكلەردىن داۋان بولدى» دېگەن مىسرادىكى «بىلىم» گە قانداق مۇئامىلە قىلىمىز؟ شۇڭا كلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگنى ئەينى شارائىتتىكى كونكرېت زامان - ماكان ئىچىگە قويۇپ ۋە بۇ غەزەللەرنى ئىنچىكە كۆزىتىپ، «ھايۋان» بىلەن «باغ» دىن تۈزۈلگەن «ھايۋان بېغى» نى شائىر تەپەككۇرىدىن ھاسىل بولغان مەجازى ئىبارە دېسەك بولماسمۇ؟ بىز «ھەمرايى غەزەللىرى» دىكى:

«قاياقتىن سايرىدى بىلمەم، سەھەر پەرياد بىلەن كاككۇك،
چېچەك بەرگىگە تولدۇردى قۇسۇپ شەبنەم كەبى قانىنى.»
«قاچانكىم بىر مۇبارەك نامىڭىز دىلگە ئايان بولدى،
تۇتۇپ مەشئەل خىيالىم سىز تەرەپ شۇندىن راۋان بولدى.
....
تاراملاپ ئاقسا كۆز ياشىم تەئەججۇپ بىۋاپا ئالەم،
مېنىڭ پەريادۇ نالەمدىن جېمى قىسمەت بايان بولدى.»

دېگەن مىسرالارنى «تەزكىيە مەكتۇپى» گە سېلىشتۇرۇپ باقساق قانچىلىك پەرقلىنىدۇ؟ بۇ غەزەللەردىكى پەلسەپىۋى پىكىر، ئىجتىمائىي مەنزىرە ۋە تەبىئەت مەنزىرىسى ئورگانىك ھالدا بىرلەشتۇرۇلۇپ، زامان ئېقىمىدىكى ماكان كۆرۈنۈشى، ماكان ئۆزگىرىشىدىكى زامان كۆرۈنۈشى، شەكلىنىڭ ئابستراكت يۈكسەكلىكى — تارىختىن، تارىخىي ئەينەنلىكتىن ئايرىلمىغان، بەلكى تارىخىي خۇسۇسىيەتنى، تارىخىي چىنلىقنى شۇنچە يۈكسەكلىككە كۆتۈرگەن، بەدىئىي ئوبيېكتىنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيىتىنى گەۋدىلەندۈرگەن.

5 - ئۇقتىغا ئىككى غەزەل مىسال قىلىنغان بولۇپ، «ھەبىبىم زىكرىتەي كۆرگىلى دىلىمنى ھىجرى قان ئەتتى» دېگەن غەزەلدىن كلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگ: «تاۋابى ھۆسنىدە بولماق رەسۇللۇق ئەرشچە ئەلا» دەپ يازغان، لېكىن يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن بۇ مىسرادىكى «ئەرشچە» دېگەن سۆزنى «ئەرشىدىن» دەپ ئۆزگەرتىۋەتكەن. يەنە بىر غەزەلنى: «پىراقىڭ ئاھىدىن كۆيدى پەقىرنىڭ جىسمى شەمشادى، ئەجەل ئوقياسىنى بەتلەر ۋاپاسىز ئۆمرى جەللادى» دەپ باشلاپ، ئاخىرىنى «ئىچىپ فۇرقەت شارابىنى پۇغاندىن چىقتى، ‹ھەمرايى›، گۇمانىم ساقى ئالەممۇ ئەمەستۇر ئۇنچە دىلشادى» دەپ چۈشۈرگەن مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئىسمانىغا شەك كەلتۈرگەن. شائىرنىڭ ئۆز ئىسيانىنى مەلۇم مەنىدە دىنىي ئېتىقاد بىلەن باغلىغان ۋە مۇنداق مەجازى ئىبارىلەر ئىپادىلەنگەن شېئىرلىرىدىن يەنە بارغۇ؟

مەسىلەن:

«تەئەللۇق بارىنى كۆپارلىغا پۇل ئالماي ساتتىم،
خۇدانىڭ ئەمرى بۇ دەپ ئەمرىگە مەن بويسۇنۇپ ياتتىم.»

يۇقىرىقى مىسرالاردا تار مىللىي، دىنىي، سىياسىي، ئىجتىمائىي مەنبەلەر بولسىمۇ، گەرچە ئاددىي يوسۇندىكى مۇنداق سىڭدۈرۈش مۇۋاپىق بولۇپ كەتمىسىمۇ، ھېچ بولمىغاندا، شۇنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇكى، ئۇلار ئەينى دەۋردىكى كىشىلەرنىڭ نورمال ئېتىقادىغا ماس سادا. بۇ روشەن سىڭدۈرۈلمىغان يۇقىرىقى مىسرالارنىڭ سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت دەۋرىدىكى مەدھىيىلەيدىغان غەزەللەر ئەمەسلىكىنى ئىپادىلەيدۇ. ئەگەر بۇ خىل سىڭدۈرۈشمۇ بولمىغاندا، «ھەمرايى غەزەللىرى» ئۆزئىچىگە ئالغان مەنىۋى ھادىسىلەرنى بىلىشكە ئامالسىز قالىمىز، نېمە ئۈچۈن ئىككى مۇئەللىپنىڭ ئىدېئولوگىيىلىك قۇرۇلمىسىنى پەرقلەندۈرىمىز، دېگەن مەسىلىگە جاۋاب بېرەلمەيمىز. چۈنكى يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ قارىشىچە، «ھەمرايى غەزەللىرى»دە مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئۆز ئىچكى ماھىيىتىنى ئاشۇنداق تولۇق ئاشكارىلىشى مەنىسىز كۆرۈنىدۇ. «ھەمرايى غەزەللىرى» دە ئومۇمىي تۈس ئالغان جەريانمۇ گويا ياسالما، زورمۇزور، سۈنئىي توقۇلما بولۇپ كۆرۈنىدۇ ياكى ئۇنىڭدىن ۋەتەنگە باغلانغان ئىسيان روھى گويا مەلۇم شەخسىي مەنپەئەت بولۇپ ئىپادىلىنىدۇ. دەل شۇنداق بولغانلىقتىن، يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ «ھەمرايى غەزەللىرى» نى ئىجتىمائىي تۇرمۇش بىلەن ئېستېتىك ئالاھىدىلىكنىڭ ھېچقانداق باغلىنىشى بولمىغان «ئالاھىدە شارائىتتا ھەمرايى تەخەللۇسى بىلەن يېزىلغان» دېگەنگە چىقىرىۋېتىشى ئاددىنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرىدۇ.

گەپنى قىسقارتساق، يۇقىرىقى ھەرقايسى مىساللاردىكى پىكىر ئىزچىللىقىنى قوشقاندا، ئۇلارنى دىن ۋە تەسەۋۋۇپقا يات ھازىرقى پىكىرلەر دېگىلى، ھازىرقى زامان مۇئەللىپىنىڭ ئىدېئولوگىيىلىك قۇرۇلمىسىغا مەنسۇپ مىسرالار دېگىلى بولمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن، بۇ مىسرالار «دىۋان ھەمرايى» ئىچىدە كۆرۈنمەيدۇ ياكى قەنتتەك ئېرىپ، ئۇنىڭدىكى باشقا مىسرالارغا مەزمۇنەن سىڭىپ كەتكەندۇ!

4) يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «مەن ئەينى يىللاردا قىزىققان تېما ۋە ئىزدىنىۋاتقان مەسىلىلەر ئىپادىلەنگەن» دېيىلگەن 6 - نۇقتىدا ئۈچۈن «بۇ پەلەك ئاستىدا ئالەم شاد ھاۋالىق بولمىدى» دېگەن سەددىرىدىكى غەزەلنى تولۇق تېكىستى بىلەن كۆرسەتكەن ۋە ئەسلى ئورىگىناللىرىنىمۇ شاھىد قىلغان. شۇ قاتاردىكى شېئىرلاردىن يەنە مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى تىلىغا ئالغان: «ئوقۇپ ‹خەمسە›، كۆرۈپ ‹قانۇن› شىپا ئاختۇردى ھەمرايى، بۇ داستان ئۇشبۇ ئېھساندا ماڭا قاي بىرسى ئىمكاندۇر» دەپ ئاخىرلاشقان غەزەلنىمۇ «تېماتىك مەزمۇنى ناتوغرا ئىزاھلانغان مېنىڭ غەزىلىم» دېگەن. بۇ راستچىل پوزىتسىيە ئەمەس. بۇ ھەقتە قومۇل ۋىلايەتلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى شاۋكەت مىرئەھمەت مۇنداق ئىسپات بەرگەن: «دادام مىر ئەھمەتنىڭ سۆزلەپ بېرىشىچە، بوۋام كېرىم ئىمام سەككىز ياشلىرىدا دادىسى باقى شەيخ ئەلەم ۋە ئانىسى بىلەن مەھمۇد ھېكىمبەگكە ئەگىشىپ قومۇلغا كەلگەن ئىكەن... مەھمۇد ھېكىمبەگ ئۆرۈمچىگە يۆتكىلىش ئالدىدا ئۆز بىساتىدىكى ئەسەرلەرنى بوۋامنىڭ ساقلىشىغا ئامانەت قويغان. 1940 - يىللاردا

ئۇنىڭ ئانا جەمەت تۇغقىنى مىر غىياس قەشقەردىن كەلگەندە، بۇۋام: «مەن قېرىپ قالدىم، بۇ ئامانەتنى سەن ساقلا» دەپ ئۇنىڭغا تاپشۇرغان. 50 - يىللارنىڭ بېشىدا مىر غىياس بۇ ئامانەتنى ئوغلى ئەلشىر ئارقىلىق ئاتۇشتىكى رىشات مۇساغا يەتكۈزۈپ بەرگەن. بۇۋامنىڭ ئوقۇپ بەرگىنىنى دادام كۆچۈرۈپ ئالغان. دادام ئوقۇپ بەرگىنىنى مەن يادلىۋالغان». ئۇنىڭدىن باشقا، 50 - يىللاردا قايتا قەلەمگە ئېلىنغان «ھەمرايى غەزەللىرى»نىڭ مۇشۇ قاتاردىكى نۇرغۇنلىرىنى رىشات مۇسا بىلەن ئاخۇنۇم ئايەت يادلىغاندەك يادا بىلىدۇ. بۇ ئىككى غەزەلنى تاللىشىش بىرەر كىشىگە ئۇ دۇنيا - بۇ دۇنيالىق بولۇپ كەتمەيدۇ ياكى بۇنىڭدىن مەھرۇم قېلىش بىلەن مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ «ھەمرايى غەزەللىرى» تۈگىشىپ كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىز يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ قەلىمىگە تەۋە غەزەللەرنى ئېنىق پەرقلەندۈرۈپ كەلدۇق.

5) يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن 7 - مەسىلىدە «ھەمرايى» نىڭ يۇرتى ھەققىدە مەخسۇس توختىلىپ: «يۇرتقا ئائىت بىرقانچە غەزەلنى مەن ئانامنىڭ ئۆزبېك ئەمەسلىكى، ئۇ سۆزلەپ بەرگەن يۇرت ھېكايىتى بويىچە، يەنە ئاتا - ئانام بىلەن قەشقەر ۋە ئاتۇشتا بىللە بولغان كۆڭلىرىمىز خاتىرىسى بويىچە يېزىپ چىققان» دېگەن ۋە مۇنازىرە تېمىسىدىكى «ئىستەرمەن» رادىپلىق غەزەلنى مىسالغا ئالغان. ئۇ: «تېۋىپ ئېيتقان ئوشۇل ئارتۇش ماكانى مەشھەدى ئوغلان» دېگەن مىسرا «مەشھەدتە تۇغۇلغان ئوغۇل مېنى نەزەردە تۇتىدۇ» دېسە، يەنە: «ئاتام ئارتۇشىدۇر، تۆركۈل مەھەللەم ئازنە مەسچىتتۇر» دېگەندە ئانامنىڭ يۇرت تېگى نەزەردە تۇتۇلغان، دېگەن. بىزنىڭچە، يۇرت - مەھەللىنى سۈرۈشتە قىلىش شېئىردىيەتتىكى ئوبرازلىق پىكىر قىلىشتا زۆرۈرى شەرت ئەمەس. چۈنكى، شائىرنىڭ بىلىش ئالاھىدىلىكى شېئىردىي ھېسسىيات ۋە ئىلھام ئالدىدا كونكرېتلىقتىن ئابستراكتلىققا قاراپ تەرەققىي قىلىدۇ، يەنە كېلىپ ئوبرازلىق تەپەككۇرنى ئاساس قىلىدۇ. ئۇ كونكرېتلىق بىلەن ئابستراكتلىقنىڭ بىرلىكى بولۇپ، تۇرمۇشتىن ئېلىنغانلىقى ئۈچۈن كونكرېت بولىدۇ. دەرۋەقە، يۇرتنى ئىپادىلىسىمۇ بولىدۇ. نۇرغۇن كلاسسىك شائىرلار يۇرتىنى ئۆز ئىسمىغا نىسبەت قىلىش بىلەن چەكلەنگەن. خەلقىمىزنىڭ، شۇنداقلا ئاتۇشنىڭ غۇرۇرى پەخرى بولغان «ھەزرەت سۇلتان» مازىرى جايلاشقان مەشھەدنى يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «تۇغۇلغان يېرىم» دېسىمۇ تامامەن مۇمكىن، لېكىن «تېگى تەرەپ» نىڭ گېپى بولغان ئىكەن، ئوچۇق ئېيتىش كېرەككى، ئۇيغۇرلاردا «تېگى تەرەپ» — ئانا تەرەپنى ئەمەس، ئالدى بىلەن دادا تەرەپنى كۆرسىتىدۇ. كلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ بۇ شېئىرى پەرغانىدىكى ھىجرەت مەزگىلىدە يېزىلغان بىر قاتار شېئىرلىرى بىلەن مەزمۇنەن ئورتاقلىقى، تىل، ئۇسلۇب جەھەتتىكى بىردەكلىككە ئىگە، ئۇنىڭ ئۈستىگە، «تەزكىرە مەكتۇپى»گە ئوخشاشلا، بۇ شېئىردىمۇ ئارتۇش مەشھەد ئوغلانى، تۆركۈل ئازنە مەسچىتلىك «تېگى تەرەپ» توغرا قەيت قىلىنغان.

يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «تېماتىك مەزمۇنى ناتوغرا ئىزاھلانغان مېنىڭ غەزەللىرىم» دەپ كۆرسەتكەن: «سالامىمنى يەتكۈرگىل نازۇ چەشمەم گۈل دىيارىمگە»، «جاھاندا ھېچنېمە يەتمەس مېنىڭ پەريادۇ زارىمگە»

دېگەن غەزەللەردىمۇ كلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگ ئۆز يۇرتى ئەزىزانە قەشقەرنى، ئەنجۈر ماكانى ئاتۇشنى، شۇنداقلا يەتتە ئەجدادىنى مەجازى ئىبارىلەر ئارقىلىق يارقىن ئىپادىلىگەن. «كاۋاپ، پەرمۇدىسى لەززەت، كى مەشھەدلىك بازارىمگە»، «نەدۇر بىلمەم گۇناھىم، يا گۇناھى يەتتە ئەجدادىم؟!» دېگەن مىسرالىرى ئارقىلىق ئۆز دىيارىنىڭ تارىخىي جەھەتتىكى شان-شەرەپلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ئىپتىخارلىق ھېس قىلغان، ئىنسانىيەتكە ئۆزىنىڭ ئۆلمەس ئوغۇل-قىزلىرىنى تەقدىم قىلغان بۇ تۇپراقنىڭ ئۇلۇغ تۆھپىلىرىنى پوئېتىك پىكىر، شېئىرىي مۇھىت ئىچىگە كىرگۈزۈپ، ھۆرمەت ئېھتىرامىنى، سېغىنىش ھېسسىياتىنى بىلدۈرگەن.

بۇ يەردە مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ يەتتە ئەجدادىنى تىلغا ئېلىشىمۇ «تەزدىيە مەكتۇپى» دىكىدەك بولۇپ، يۈكسەك پەخىرلىنىش تۇيغۇسى بىلەن سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننى ئەسلىگەن. بۇ پىكىرنى شائىر: «يەتتە ئەجدادىم مېنىڭ سۇلتان سۇتۇقنىڭ خادىمى، بار ئىدى ئەتراپىدا بىرنەچچە يۈزلۈك ئادىمى» دېگەن مىسرالاردىمۇ تەكرارلىغان. مانا بۇلار يالغۇز ئەۋلاد سۈرۈشتۈرۈش ئەمەس، بەلكى ئاشۇ دەۋرنىڭ سۇلتانى سۇتۇق بۇغراخاننى ۋە قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ تارىختىكى ئورنىنى غۇرۇر ۋە ھۆرمەت بىلەن ئەسلەشتۇر.

6) يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «تېماتىك مەزمۇنى خاتا ئىزاھلانغان مېنىڭ غەزەللىرىم» دەپ كۆرسەتكەنلەردىن يەنە ئالتە غەزەل بولۇپ، بۇلارنىڭ ئىچىدە: «ئى، ھېكىم رەنجىم شىپاسى ئۇندىن ئۆزگە كار ئەمەس»، «تۆكسە قان گەر كۆل تىكەن چىققايمۇ شەپقەتلىك ھېكىم» دېگەن ئايرىم-ئايرىم ئىككى غەزەلدىن ئېلىنغان مىسرالار توغرىسىدىكى پىكىرىمىزنى «تەزدىيە مەكتۇپى» گە بىرلەشتۈرۈپ باشتا سۆزلەپ ئۆتتۇق. يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن بۇ ھەقتە «مۇھتاج سۇبيېكت بىلەن ئۇنىڭ مۇھتاجلىقىنى يەشكۈچى مەجازى ئوبيېكت بىر بولۇپ قېلىپ، شېئىرىيەتنىڭ نېمىنى ئىپادىلىمەكچى بولۇشتەك لىرىك ئالاھىدىلىكى يوقا چىقمامدۇ؟» دېگەن. بىزنىڭچە، «ھېكىم» دىن ئىبارەت مەنىداش سۆز ھەر بىر شەكىلدە يېڭى بىر مەنىگە ئىگە بولۇپ، كلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ پىسخىك مايىللىقىنى ئوخشاشمىغان پىكىر ئارقىلىق ئوخشاش مەقسەت ئۈستىگە مەركەزلەشتۈرگەن. بۇ جەريان شائىر ھېس-تۇيغۇسىدا پەيدا بولغان تارىخىي قىياپەتنى ۋە ئۇنىڭغا ماس ئۆز خاراكتېرىنى ماكان-زامان شەكلىگە ئورۇنلاشتۇرۇش جەريانىدۇر، ستىلىستىكا جەھەتتىن شائىر ھېسسىياتىنىڭ سەكرەتمىلىكىگە ماسلىشىش رولىنى ئوينىغان جەرياندۇر. ھالبۇكى، مانا شۇنداق جۇشقۇن ھېسسىيات شېئىرنىڭ جېنى ۋە شائىرنىڭ ھاياتى.

بۇ مىسرالاردىكى سۆز مەنىلىرىنى كۆزىتىش جەھەتتىكى قىسقىچە بايانلىرىمىزدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئوبيېكتىپ دۇنيا سۆز مەنىسىنىڭ شەكىللىنىشىدىكى ئەڭ مۇھىم ئامىل، ئوبيېكتىپ رېئاللىق بولسا سۆز مەنىسىنىڭ شەكىللىنىش ئاساسى ۋە بۇ ئاساستا سۆزنىڭ ئىدراكىي مەنىسى بارلىققا كېلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قوشۇلغان مەلۇم تۇس مەنىسى ئىدراكىي مەنىنى بېيىتىدىغان، تولۇقلايدىغان مەزمۇن. بۇ ئالاھىدىلىك سۆز مەنىسىنى كىشىلەرنىڭ ئورتاق چۈشىنىشى ئۈچۈن ئوبيېكتىپ شەرت ھازىرلاپ بېرىدۇ، كىشىلەرنىڭ سۆز مەنىسىنى ئۆزىنىڭ سۇبيېكتىپ خاھىشى بويىچە

چۈشىنىۋېلىشىنى چەكلەيدۇ، سۆز مەنىسىنى ئېنىقلىق ۋە تۇتۇقلۇق جەھەتتە ئابستىراكتسىيلەشتۈرۈپ، ئۇنىڭ ئىجتىمائىيلىقىنى كۈچەيتىدۇ. مەسىلەن، يۇقىرىقى مىسرالاردىكى «ھېكىم» سۆزى كۆپ مەنىلىك سۆز بولۇپ، ئۇ — ھاكىم (مەنسەپ دەرىجىسى)، تېۋىپ، ئادەم ئىسمى قاتارلىق مەنىلەرگە ئىگە. ئۇ مەيلى قايسى مەنىسىنى ئەسلى مەنە قىلغاندا بولسۇن، قالغان كۆچمە مەنىلىرىمۇ ئۈستىگە يۆكلەپ، بىر ۋاقىتتا مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان ۋە باشقا مەنىلىرى ئەسلى مەنە بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان كۆپ مەنىلىك سۆزگە ئايلىنىدۇ. كلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگ يۇقىرىقى مىسرالاردىكى ھېكىم سۆزىنى ئۆزىنىڭ ئەينى دەۋردىكى مەنسەپ دەرىجىسىنى كۆرسىتىدىغان ئەسلى مەنىسى بويىچە ئىشلىتىپ، پەقەت ئوخشىتىش يولى بىلەنلا تېۋىپ دېگەن مەنىگىمۇ ئېرىشتۈرگەن. ھالبۇكى، بۇ مەلۇم مەنىدە ئاشۇ سۆزنىڭ تۇراقلىق مەنىسى بولغان. ئۇنداقتا، كۆچمە مەنە بىزنىڭ ئاشۇ سۆزدىكى ئەسلى مەنىنى چۈشىنىشىمىزگە كاشىلا قىلامدۇ؟ ياق. چۈنكى، مەلۇم بىر سۆز باشقا سۆز بىلەن بىرىككەندە ئۇ ھامان بىرلا مەنىسى بىلەن بىرىكىدۇ، بۇ ئەسلى مەنە بولىدۇ. قوشۇمچە مەنىسى بولسا، ۋاقىتلىق ئوخشىتىلىپ ئىشلىتىلىش جەھەتتە سۆزنىڭ شۇ كونتېكستتا ئوينىغان ۋاقىتلىق رولىغا ئايلىنىدۇ. شۇنىڭ نەتىجىسىدە كونتېكستتا كۆپ مەنىلىك سۆزنىڭ مەنىسى كونكرېتلىشىدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا، كونكرېت زامان، ماكان ۋە شەرت - شارائىتمۇ سۆز مەنىسىنىڭ ئېنىقلىشىدا مۇھىم رول ئوينايدۇ. شەكلى ئاساسەن ئوخشايدىغان كۆپ مەنىلىك سۆزلەرنىڭ ئۆزىگە خاس ئىشلىتىلىش دائىرىسى بولۇپ، تۈرلۈك كونتېكستتا تۈرلۈك مەنىدە كېلىشى مۇمكىن، لېكىن توغرا قوللىنىلسىلا، ھەرقايسى مەنىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت تىلىمىزدا ئوخشاش بولۇپ قالمايدۇ. مانا شۇنداق كۆپ مەنىلىك سۆزلەرنى ئىزاھلىغاندا ئۇنىڭ ئەسلى ۋە كۆچمە مەنىلىرى بويىچە تولۇق، ئىخچام ئىزاھلاش لازىم. مىسال كەلتۈرگەندىمۇ يەككە مەنىسىنى كونتېكستتىن ئايرىلغان ھالدا چۈشەندۈرمەي، بەلكى ئۇنىڭ كونتېكستىكى كونكرېت مەنىسى ئارقىلىق چۈشەندۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشكەندە، سۆزنىڭ ئەسلى مەنىسىنى توغرا ئىزاھلىغىلى بولىدۇ. مىساللار چۈشەندۈرۈلمەكچى بولغان سۆزنىڭ مەنىلىرىنى روشەنلەشتۈرەلىگەن بولۇشى، ستىلىستىكىلىق ئالاھىدىلىكىنى ئىپادىلىيەلىگەن بولۇشى، ئىخچام، ئاممىباپ بولۇشى ۋە ئىككى بىسلىق بولۇپ قالماسلىقى لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەلۋەتتە تىلشۇناسلىقتىكى ماركسىزم - لېنىنىزملىق نۇقتىئىنەزەرلەردە چىڭ تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ.

ئەسەر بىلەن ئوبيېكتنىڭ، يەنى زوقلانغۇچى كىتابخاننىڭ مۇناسىۋىتىگە كەلسەك، يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن ئۆز تەسەۋۋۇر ئىقتىدارىغا شۇنچە ئىشەنگەنۇ، لېكىن نەزەر دائىرىسىنى شېئىردىكى مەقسەتكە، ئۇنىڭ ئىچكى قۇرۇلمىسىغا تولۇق قارىتالمىغان. شۇڭا مەھمۇد ھېكىمبەگدەك تارىخىي شەخسنىڭ ئۆز شېئىرلىرىدا، جۈملىدىن، كىتابخاننىڭ تەسەۋۋۇر ئالىمىدە ياشاۋاتقانلىقىنى نەزەرگە ئالمىغان. «مەنتىقىي نەرسىلەر بىلەن تارىخىي نەرسىلەرنىڭ ئۆزئارا بىرلىكى» دېگەن ئىبارەت ئىلمىي مېتودولوگىت-

www.uyghurkitap.com

يېگە سەل قارىغان. بىلىش قورالى بولغان مېتود تەتقىقات ئوبيېكتىنىڭ ئۆزگىچە خاس ئىچكى قانۇنىيەتلىرى بىلەن ئىلمىي جەھەتتە بىردەك بولغاندا، نەزەرىيە بىلەن مېتود بىردەك بولالايدۇ. ھالبۇكى، كونكرېت ئەدەبىي ھادىسىنى مېخانىك ھالدا ئىزاھلاش ئىلمىي مېتود ئەمەس.

«تېماتىك مەزمۇنى ناتوغرا ئىزاھلانغان مېنىڭ غەزەللىرىم» دېيىلگەن يەنە تۆت غەزەل بولۇپ، ئەگەر كىتابچىدىكى «ئىشق» تېمىسىدا يېزىلغان بۇ غەزەللەرنىڭ ماكان-زامان قەۋەتلىرىنى چۈشەنسە، ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ شائىر تەپەككۇرى ۋە ئىنىكاسى بولۇپ ئىپادىلەنگەن بۇ لىرىكىلار كلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ تەبىئىتىگە خاسلىقىنى ھەم ماكرولۇق، ھەم مىكرولۇق جەھەتتىن تۆپكى سىرى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ چۈشىنەلەيدۇ. مەسىلەن، بۇ غەزەللەردىكى «دىلبەر»، «لەيلى»، «شىرىن»، «نىگارىم»، « ماكان»، «بىلىقىم» دېگەن سىمۋوللۇق ئىبارىلەر تار مەنىدە لىرىكىلىق قەھرىمان — «مەن» («ھەمرايى»)نىڭ سۆيگىنى بولسا، كەڭ مەنىدە شائىر قەلبىدىكى ۋەتەن، خەلق، ئارزۇ-ئۈمىد ۋە ئىلھام ئىمكەنلىكى ئەقەللىي ساۋات. «لەيلىنى ئىزدەپ چىقار بولسام ئەگەر مەجنۇن بولۇپ» دېگەن غەزەلنىڭ ئاخىرىدىكى: «كۆكلە ‹ھەمرايى› لەھەدتىن ھەر باھار يۇلغۇن بولۇپ» دېگەن مىسرامۇ مەھمۇد ھېكىمبەگدەك ئانىسى شېھىت بولغان شائىرغىلا مەنسۇپ بولىدىغانلىقى سىر ئەمەس. شۇڭا، بىز بۇ غەزەللەرنىڭ تېماتىك مەزمۇنى ناتوغرا ئىزاھلانمىغان، ئۇلارنى كلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگدىن قاچۇرۇپ، يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىنگە ھەرقانچە تېڭىپ باقسىمۇ يېقىن كەلمەيدۇ، دەپ قارايمىز. لېكىن مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدىنىڭ ماقالىسىدىكى 6-مەسىلىدە ئوتتۇرىغا قويۇلغان بىر قاتار مىساللارنى تەكرارلاشنى ئۇنتۇپ قالمىغان ۋە «بۇ غەزەللەرنى مەن يازغان» دەپ جاۋاب بېرىپ تۈگەتكەن، ھەتتا «تېماتىك مەزمۇنى ناتوغرا ئىزاھلانغان»، «ئۇنى ئىزاھلاش مەجبۇرىيىتىم بار» دەپ تەكىتلىگەن يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «ئى، قەلەم دەرياسى دىل دەستانۇ دىۋان دەپتىرى» دېگەن غەزەلدىكى «شاھىدى دىل، زاھىرى تىل بەخش ئارامىم كەۋسەرى» دېگەن مىسرانى نېمە ئۈچۈن «شائىرە دىل، زاھىرە تىل، بەخش ئارامىم كەۋسەرى» دەپ ئۆزگەرتكەنلىكىنىڭ ئېنىق جاۋابىنى قايتۇرمىغان. ھالبۇكى، بۇلاردىكى سۆز شەكلى ھەرقانچە ئۆزگەرسىمۇ، لېكىن ئەسلى مەنبەنى ھەرگىز ئۆزگەرتەلمىگەن.

دېمەك، «تەزىيە مەكتۇپى»، «ئالتۇن كەمەر» ۋە «ئىسيان» قاتارلىق شېئىردىي ئەسەرلەرنى بىر گەۋدە دەپ قارىغىنىمىزدا، ئۇلار بىلەن مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ «ھەمرايى غەزەللىرى»نى ھەقلىق يوسۇندا ئوخشاشلىق كاتېگورىيىسىگە كىرگۈزىمىز. بۇ جەرياندا بىز فىرانسىيىلىك فىلوبېرنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش كۆردۇق. ئۇ مۇنداق دېگەنىدى: «شەيئىلەرنى ئىپادىلەشتە بىردىنبىر بولغان بىر ئىسىم، ئۇنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈشتە بىردىنبىر بولغان بىر پېئىل، ئۇنىڭ خاراكتېرىنى بېرىشتە بىردىنبىر بولغان بىر سۈپەت بولۇشى كېرەك. بىز ئۇزۇل - كېسىل تۈردە قېتىرقىنىپ ئويلاپ مۇشۇ بىردىنبىر ئىسىم، بىردىنبىر پېئىل ۋە سۈپەتنى تاپمىغۇچە قويماسلىقىمىز كېرەك. ئاشۇ ئى-

سىم، ئاشۇ پېئىل ۋە ئاشۇ سۈپەت سۆزى بىلەن ئوخشىشىپ كېتىدىغان ئىبارىلەرنى تاپ-
قان بىلەنمۇ بولمايدۇ. پىكىر قىلىشنى تەس كۆرۈپ، شۇنىڭغا ئوخشىشىپراق كېتىدى-
غان ئىپادىلەر بىلەن ئەپلەپ-سەپلەپ بولدى قىلىش ھەرگىز يارىمايدۇ».

يۇقىرىدا ئوخشاشلىق ئۈستىدە كۆپرەك سۆزلەپ، پەرقنى ئاز سۆزلىدۇق، يەنى «ھەمرايى غەزەللىرى» نىڭ ماھىيىتىگە دىققەت قىلىپ، دەۋر روھى جەھەتتىكى ئالاھى-دە ماھىيىتىگە دىققەت قىلىپ كېتەلمىدۇق. بۇ مەسىلە ئۈستىدىمۇ ئازراق توختالمى-غاندا گېپىمىز چالا بولۇپ قالىدۇ. مەلۇمكى، ئىجتىمائىي تارىخىي ئۆزگىرىش ئەدەبى-ياتتىمۇ تارىخىي ئۆزگىرىش پەيدا قىلىدۇ. ئاشۇنداق زور تارىخىي ئۆزگىرىش دەۋرلى-رىدە ياشىغان كلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگ ئۆز ئىجادىيىتىدە بۇ يېڭىلىقنىڭ ئەھمىيىتىنى سەزگۈرلۈك بىلەن ھېس قىلغان ۋە شېئىرلىرىدا يارقىن ئىپادىلىگەن. بۇ ئالاھىدىلىك ئۇنىڭ مەسىلىلەرنى كۆزىتىشىنىڭ تارىخىي كونكرېتلىقىدا ئىپادىلىنىدۇ. مەسىلەن، پەرغانىدا يېزىلغان «ھەمرايى غەزەللىرى» مۇرەككەپ ئىجتىمائىي مەزمۇنغا ئىگە، شەكلى خىلمۇخىل بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىغا 1851 — 1864 - يىللاردىكى تەيپىڭ تيەنگو دېھقانلار قوزغىلىڭىدىن ئىبارەت تارىخىي مۇھىتنىڭ تېپىك روھى سىڭگەن. پەرغانىدىن كېلىپ يازغان غەزەللىرى ئۆزىگە خاس تۇرمۇش ئاساسىدا يېزىلغان ۋە ئۇنىڭ قەلىمىدىن تامغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار پەرغانىدا يېزىلغان غەزەللەردەك ئەركىن، تېتىك، نەپىس، كۆپ خاراكتېر ۋە قىسقا بولۇشتەك ئالاھىدىلىكتىن سۇسلىشىپ، دىن - ئېتىقاد جەھەتكە مايىل بولۇشتەك ئايرىم ھالەتنى ئىپادىلىگەن. دېمەك، قىسمەن «ھەمرايى غەزەللىرى» دىكى بەدىئىي چىنلىق يۈكسەك شېئىرىي ئوبرازغا ئايلىنالماي، ئاددىي چەكلىنىپ قالغانلىقتىن، ئۇلار پەرغانىدا يېزىلغان غەزەللەر بىلەن پاراللېل تۇرغۇدەك ئەھۋالدا ئەمەس. ئەمما 1879 - يىلدىن كېيىنكى شېئىرلار يېڭى تارىخىي ئۆزگىرىش ئىچىدىكى رېئال تۇرمۇش تەسىرىدە يېزىلغان ۋە ئەمەلىي ھېسسىياتقا تېخىمۇ ئورۇن بەرگەن، خىيالدىن كۆپرەك رېئاللىققا، يېڭى چۈشەنچىلەرگە يۈزلەنگەن. بۇ، ھەر خىل تۇرمۇش شارائىتى شائىرنى ئوخشىمىغان ئىجادىيەت ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىنلىگەنلىكىنى، شائىرنىڭ ئوخشىمىغان تۇرمۇش شارائىتىدىن ئالغان ماتېرىيال، تىل ۋە ئوبراز بىلەن دەۋر روھى، خەلق ھېسسىياتىنى بىرلەشتۈ-رۈپ ئوخشاشمىغان ھالدا ئىجاد قىلغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ. خەلق ھېسسىياتى ھەرگىز مەۋھۇم نەرسە ئەمەس، ئۇ ھەربىر دەۋردە يېڭى مەنىگە ئىگە. ئوخشاشلا يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «ئالاھىدە ئەھۋالدا ھەمرايى تەخەللۇسىدا يازغان» دېگەندىمۇ، بۇ غەزەللەرنىڭ سولچىللىق ئۇزاق مۇددەت ھۆكۈم سۈرگەن دەۋر، ھەتتا «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ۋاقىتلىرىدا يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلگەن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» بىلەن ھېچقانداق تارىخىي باغلىنىشى يوق ياكى بۇ ھالەت «ھەمرايى» تەخەللۇسىدا ئۆزى يازغان قىسمەن غەزەللەردىلا ئاز - تولا ئىپادىسىنى تاپقان. بىز مەسىلىنى مانا شۇنداق كۆزەتمىسەك «ھەمرايى غەزەللىرى» دىكى ئوخشاشلىق بىلەن

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

پەرقىنىڭ ماھىيىتىنى چۈشەنمەي قالىمىز. «ئالاھىدە ئەھۋالدىكى بەدىئىي چىنلىق»— تۇرمۇش چىنلىقىنىلا ئەمەس، بەلكى سەنئەتكارنىڭ ئوبيېكتىپ ۋە سۇبيېكتىپ تەرەپلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىدىيە، غايە قىزغىنلىقىنىڭ چىنلىقى ئىكەنلىكىنىمۇ ئايدىڭلاشتۇرالمايمىز.

«دىۋان ھەمرايى» غا تەپسىلىي قاراپ چىقىپ تېخىمۇ ئەترافلىق باھا بېرىش ئەلۋەتتە كىچىك ئىش ئەمەس. ئۇنىڭدىكى «ھەمرايى غەزەللىرى» بىلەن ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئىجتىمائىي تارىخ تەرەققىياتىنىڭ پۈتكۈل جەريانىدىن تونۇشقا توغرا كېلىدۇ. بىز «دىۋان ھەمرايى» دىكى بەزى پاكىتلارغا قاراپ، يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن يازغان غەزەللەردىكى خېلى پاساھەتلىك سەترە- مىسرالارنىڭ كلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگ قەلىمىگە ئوخشاشلىقىنى، لېكىن تەكرار سېلىشتۇرۇلسا پەرقلىنىدىغانلىقىنىمۇ ھېس قىلدۇق. يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «ھەمرايى غەزەللىرى» دىن بېشى، ئوتتۇرىسى ياكى ئاخىرى بولسىمۇ تاشلىۋەتمەي، كەم جايلىرىنى «تولۇقلاپ»، ئىچكى قۇرۇلمىسىنى مۇددىئاسىغا لايىق ئىشلەپ، يېڭى- يېڭى غەزەللەرگە ئايلاندۇرغان. مەسىلەن، 1- غەزەلدىكى 2-، 9- مىسرالارغا كىرگۈزۈلگەن «قەشقەر»، «گۈزەل ئاتۇش» دېگەن خاس ئىسىملار ئېنىقكى، كلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ شېئىردىي تىلى ياكى ئەينى دەۋرگە لايىق ئېيتىلىشى ئەمەس. قاپىيە تۈزۈلمىسىمۇ ئۇنىڭ غەزەلچىلىك ئۇسلۇبىغا ماس كەلمەيدۇ. بىزنىڭچە، يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن بۇ غەزەلنى ئەسلى تېكىستە ساقلىنىپ قالغان مەزمۇن (جۈملىدىن، كەمتۈك مىسرالار ۋە قاپىيىلەر) ئاساسىدا تولۇقلىغان ياكى ئۆزگەرتكەن. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، بۇ غەزەل يەنىلا ئەسلى سىياقىنى ئاساسەن ساقلاپ قالالىغانلىقتىن، بۇ غەزەلنى يادا بىلىدىغان پېشقەدەملەر «ياۋا سۆزلەر كىرىپ قاپتۇ، بۇ ئەسلى بوۋىمىزنىڭ شېئىرى» دەپ تەستىقلاشتى. مۇنداق ئەھۋال باشقا غەزەللەردىمۇ ئاز- تولا ئۇچرايدۇ. بايقاش جەريانىنى بېشىدىن كەچۈرمىگەن كىتابخان مۇنداق شېئىرلار ئارىلاشقان «دىۋان ھەمرايى» نى كۆرگەندە، قايمۇقۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئەمما، مەلۇماتلىق ۋە ئەدەبىي جەھەتتىن تەربىيىلەنگەن ياكى ئىجادىيەتتىكى بەدىئىي دىت، ئۇسلۇب خاسلىقى، تىل ئالاھىدىلىكى، ئىجادىيەت ئۆزگىچىلىكىگە توغرا تەبىر بېرەلىگەن ۋە ئۇنى شائىرنىڭ غايە سىستېمىسى بىلەن باغلاپ چۈشىنىدىغان كىتابخان «دىۋان ھەمرايى» دىكى كلاسسىك ئەدەبىياتتىن بۈگۈنكى دەۋر ئەدەبىياتىمىزغىچە چېتىلغان بۇنداق زور ئەدەبىي ھادىسە ئالدىدا سۈكۈت قىلىپ تۇرالمايدۇ. مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى دەسلەپتە سوراپ سېلىشتۇرغان «ھەمرايى غەزەللىرى» نىڭ مۇۋاپىقلىگۈسىز دەرىجىدە بۇلغىنىپ كەتكەنلىكىنى، تەركىبىنىڭ مۇرەككەپلىكىنى ھېس قىلغانسېرى، ئۆزىنىڭ قولىدىكى ۋە باشقىلار تەمىنلىگەن ماتېرىياللاردىكى «ھەمرايى غەزەللىرى» بىلەن سېلىشتۇرۇپ، پەرقىنى تېپىشقا باشلىغان. ئۇ ماقالىسىنى يازغان (ياكى ئېلان قىلغان) دىن تاكى كۆزى يۇمۇلغىچە ئىنچىكە ئىزدىنىپ، ئىلگىرى تاللاپ چىققان «ھەمرايى غەزەللىرى» دىن بەزىلىرىنى شاللىۋەت-

كەن. دېمەك، بىرقەدەر ساغلام بولغان «ھەمرايى غەزەللىرى» نىڭ «دىۋان ھەمرايى» بىلەن ئوخشاشلىقى ھازىر 80 پىرسەنتكە يەتمەيدۇ. شۇنداقتىمۇ مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى كۆزدە تۇتقان نىسبەت پەرقى ئىنكار قىلىنمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك، يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن كەسكىنلىك بىلەن: «بۇ شېئىرلار بىردەك بەش بېيىتلىق غەزەل شەكلىدە، ھەمرايى تەخەللۇسىدا بىردەك دەۋر، پىكىر، تېماتىكا، تىل ئۇسلۇبتا يېزىلغان بولۇپ، ھەممىسى بىر گەۋدە!» دەپ جاكارلاشقا جۈرئەت قىلغان. ئەدەبىياتنىڭ ئېستېتىك ئالاھىدىلىكى، ھەرقايسى مۇھىم ئىچكى ھالقىلارنىڭ ئۆزئارا ئالاقىسى، تۇراقلىق قۇرۇلما شەكلى قاتارلىق ئىجادىيەتتىكى ئىچكى قانۇنىيەتكە، ئىجادىيەتچىنىڭ دۇنيا قارىشى بىلەن ئىجادىيەت مېتودى توغرىسىدىكى پائالىيەتكە دىققەت قىلىپ تەتقىق قىلىش يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىندىن باشلانغان يېڭى ئىش ئەمەس، لېكىن ئۇنىڭ «ھەمرايى غەزەللىرى» نىڭ ئەسلى سىياقىغا زادىلا مەنسۇپ بولمىغان خىلمۇ خىل چۈشەندۈرۈشلەرنى بېرىپ، ئەمەلىيەتتە بۇ غەزەللەرنىڭ كلاسسىك مەزمۇنىنى بۇرمىلىشى، ھەجۋىيلەشتۈرۈشى ياكى چاكىنىلاشتۇرۇشى ۋە ئاخىرىدا مانا شۇنداق يەكۈننى چىقىرىشى تېخى كۆرۈلمىگەن ئەھۋال.

دەرۋەقە، كلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگ يازغان «ھەمراي غەزەللىرى» نىڭ ئەسلى قول يازمىسى ھازىرغىچە تولۇق تېپىلغىنى يوق. كۆچۈرۈلگەن نۇسخىلىرىمۇ قولدىن قولغا ئۆتۈپ يۈرۈپ ناھايىتى ئاز قالغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە «سوغۇق قول» تېگىپ، ئوخشىمىغان دەرىجىدە ئەسلىنى يوقاتقان. مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى ئاخىرقى نەپەسكىچە تىرىشقان بولسىمۇ، لېكىن ناھايىتى كەڭ، ھەتتا چېگرا ئاتلاپ تارقالغان «ھەمرايى غەزەللىرى» نى تولۇق سېلىشتۇرۇشقا ۋە مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بىلەن ئۇچرىشىشقا ئۈلگۈرەلمىگەن. ئەمما، ئاخىرقى ھېسابتا «ھەمرايى غەزەللىرى» نىڭ بىرقەدەر ساغلام بولغان تارىخىي ئاساسىنى پاكىتلار بويىچە تۇرغۇزۇپ چىققان.

4. «‹ھەمرايى غەزەللىرى› مۇئەللىپىنىڭ كىملىكى توغرىسىدا» ناملىق ماقالىنىڭ تەتقىقات نۇقتىلىرىدىكى بەزى خاتا قاراشلار ۋە ئۇنىڭ مەنبەسى

كونا قول يازمىلارنىڭ يوقىلىپ كېتىشى بولۇپ تۇرىدىغان ئەھۋال، لېكىن «ھەمرايى غەزەللىرى»نىڭ يوقىلىشى ۋە تېپىلىشى ئالاھىدىرەك. مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى بۇ تېما ئۈستىدە 1979 - يىلىدىن بۇيان ھارماي ئىزدەندى، ئاخىر دەسلەپكى تەتقىقات ماقالىسىنى ئېلان قىلىپ «ھەمرايى غەزەللىرى»دىكى ھەقىقەتنىڭ

يۈزىنى ئاچتى. «تەزىيە مەكتۇپى»، «ئالتۇن كەمەر»، «ئىسيان» قاتارلىق ئەسەرلەر بۇ ھەقىقەتنىڭ ساھىبجامالى بولدى. «ئالتۇن كەمەر» ۋە باشقا تارىخىي ۋەسىقىلەر — «ھەمرايى غەزەللىرى» ئاپتورىنىڭ تارىخىي ھاياتىغا پاكىت بولدى. بۇلار بىر - بىرىگە باغلانغان ھالدا«ھەمرايى غەزەللىرى» مەھمۇد ھېكىمبەگكە مەنسۇپ بولۇپ، ئۆز ئىگىسىنى تاپتى، بۇھەقىقەتنى تەپەككۇركۆزى بىلەن كۆرۈپ ئىشەنگەن كىتابخانىنىڭ قەلبى سۆيۈندى ۋە كۆڭلى جايىغا چۈشتى.يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن بۇ ھەقىقەتكە قايىل بولمىدى. ئۇ ماقالە ئېلان قىلىپ، «ھەمرايى غەزەللىرى» گە ئائىت تۈپ مەسىلىدە ۋە ئۇنىڭدىن ھالقىغان بەزى مەسىلىلەردە، ھەقىقەتنىڭ يۈزىگە شۇ قەدەر ھەم تۇۋاق ياپقانلىقى، ھەم «نەزەرىيىدىن»، ھەم «ئەمەلىيەت»تىن سۆزلەپ باشقىلارنى ئېغىز ئاچالمايدىغان ھالەتكە يەتكۈزمەكچى بولغان. بىز بۇ ماقالىنى تەكرار ئوقۇپ، كىتابخانلارنى تولۇقلىما تەتقىقاتلار تۇمانلىقىغا باشلىشۇتكەن سىرنى تونۇپ يەتتۇق. شۇڭا، ئۇنىڭ ماقالىسىدىكى بەزى پرىنسىپلىق خاتالىقلارنى كۆرسىتىپ ئۆتۈشنى زۆرۈر دەپ قارايمىز.

1. مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ تارىخىغا دائىر مەسىلىلەر:

1) «ھامۇت مەھمۇدى مەھمۇد ھېكىمبەگنى ياقۇپ بەگ دەۋرىدە ‹شاغاۋۇل›، ‹ھۆدەيچى› قاتارلىق مەنسەپلەردە بولغان، دەيدۇ. ۋەھالەنكى، ياقۇپ بەگ ھىجرىيىنىڭ 1282 - 1294 - يىللىرى(1866—1877) ھۆكۈمرانلىق قىلغان بولۇپ، ‹تەزىيە مەكتۇپى› ياقۇپ بەگنىڭ قەشقەرگە كىرىشىدىن 13 يىل ئىلگىرى يېزىلغان بولۇپ چىقىدۇ. بۇ ۋاقىت دەل ئاپپاق خوجىنىڭ ئوغلى ئەھمەتخان تۆرە،ئۇنىڭ ئوغلى بۇرھانىددىن خوجا، ئۇنىڭ ئوغلى سالىھخان تۆرە، ئۇنىڭ ئوغلى ۋەلىخان (بۇزرۇك خان) تۆرە زامانىغا،قوقەن خانلىقىغا خۇدايارخان (1842—1876) ھۆكۈمرانلىق قىلىپ تۇرغان ۋاقىتلارغا توغرا كېلىدۇ... ئەگەر مۇنداق بولغىنىدا مەھمۇد ھېكىمبەگ قوقەن خېنى خۇدايارخان ۋاقتىدا ۋەلىخان تۆرىگە ئەگەشكەن ۋە ياقۇپ بەگ قەشقەرگە سەپەر قىلغاندا،ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن بولۇپ چىقىدۇ، بۇ ھامۇت مەھمۇدنىڭ مەھمۇد ھېكىمبەگ تەيپىن تيەنگو (1851 - 1864)ئىنقىلابىغا ئاۋاز قوشقان دېگەن ھۆكۈمگە زىت بولۇپ چىقىدۇ... مەھمۇد ھېكىمبەگ تەيپىن تيەنگو تەسىرىدە «ئىنقىلاب» قىلغانمۇ ياكى ‹يەتتە خوجا توپىلىڭى› تەركىبىدىكى ۋەلىخان (بۇزرۇك خان) تۆرە تەسىرىدە، خۇدايارخان تەسىرىدە ئىسيان قىلغانمۇ؟ بۇ مەسىلىلەر مەھمۇد ھېكىمبەگ قەلىمىگە مەنسۇپ بولغان-بولمىغان غەزەللەرنى پەرقلەندۈرۈشتە مۇھىم نۇقتا»

يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن بۇ يەردە ئۈچ نۇقتىنى خاتا ئىزاھلىغان: (1) ئېنىقكى، «تەزىيە مەكتۇپى» 1858 -، 1859 - يىللىرى يېزىلغان. ياقۇپ بەگ 1864-، 1865 - يىللىرى قەشقەرگە كىرگەن. بۇ ئارىدا 13 يىل ئەمەس، بەلكى ئالتە يىل پەرق بار. (2) يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «ۋەلىخان (بۇزرۇك خان) تۆرە » دەپ ئىككى يەردە تەكىتلىگەن. «يەتتە خوجا » سىستېمىسىدىكى ۋەلىخان تۆرىگە دائىر

ئەڭ ئاددىي ۋە ئېنىق يىلنامىلەر تۇرسىمۇ، يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن
بۇزرۇك خان تۆرە بىلەن ئۇنىڭ تاغىسى ۋەلىخان تۆرىنى بىر ئادەم قىلىپ قويغان.
(3) ۋەلىخان تۆرە قەشقەر قىزىل ۋادىسىغا ئادەم كاللىسىدىن ھەر بىرى 12 گەز ئې-
گىزلىكتە تۆت مۇنار ياساپ (ھەتتا قىلىچ سوۋغا قىلغان نومۇرچىنىڭ ئوغلىنىمۇ
شۇ قىلىچتا چېپىپ تاشلاپ)، قەشقەردە بار - يوقى بىر نەچچە ئاي ھۆكۈم سۈ-
رۈپ، ئاخىر بۇلاپ - تالىغان ئالتۇن - كۈمۈشنى ئېلىپ قوقەنگە قېچىپ، ئىككى
يىلدىن كېيىن مەھمۇد ھېكىمبەگ پەرغانىگە ھىجرەت قىلغان. شۇنداقلا، مەنچىڭ ھۆ-
كۈمىتى ۋە يەرلىك فېئوداللارنىڭ زۇلمىغا قارشى ئىچكىرىدىن قوزغىلىپ كېلىۋاتقان
تەيپىن تيەنگو دېھقانلار قوزغىلىڭىنىڭ تەسىرىدە بىرلىشىپ ئىسيان كۆتۈرگەن
سىدىق بەگنىڭ غەلىبە خەۋىرىنى ئاڭلاپ يۇرتىغا قايتقان، ھەتتا خوجىلارنى قەشقەرگە
تەكلىپ قىلماسلىق توغرىسىدا ئۇنىڭغا مەسلىھەت كۆرسەتكەن. دېمەك، مەھمۇد ھېكى-
مبەگنىڭ قەشقەرگە قايتىشى ياقۇپ بەگنىڭ كېلىشىدىن بۇرۇن.

2) «مەسىلە شۇ يەردىكى، بۇ باشلىنىش ئەزەلى قانداق قىلىپ ‹تەزىيە مەكتۇپى›
نىڭ ‹ئەينەن كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسى›غا كىرىپ قالدى؟ مەن ھېلە ئىشلىتىۋاتامدىم
ياكى بىرەر نىلىسىم كۆچ مەھمۇد ھېكىمبەگكە ماڭا ئوخشاش بېيىت يېزىشنى ئورۇن-
لاشتۇرۇپ قويغانمۇ؟»

يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ بۇ پىكرىدە ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن ئىككى
خاتا نۇقتا بولۇپ، ئاشكارا مەزمۇنى پاسسىپ، يوشۇرۇن مەزمۇنى ئاكتىپ بولغان. (1) ماقالە ئاپ-
تورى XX ئەسىردە ياشاۋاتقان «مەن» نى ئالدىغا، XIX ئەسىردە ئۆتكەن مەھمۇد
ھېكىمبەگنى كەينىگە قويغان، مەھمۇد ھېكىمبەگ بىلەن ماقالە ئاپتورى ئارىلىقىدا بىر
ئەسىر مۇساپە ياتقانلىقىدىن ئىبارەت روشەن ۋاقىت چېكىنى دەزەرگە ئالمىغان. (2)
ئۆزىنى ئالاھىدە گەۋدىلەندۈرۈپ، مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ تارىخىي ۋە ئىجادىي ئورنىنى
تۆۋەن چاغلىغان. مۇنداق خاھىش ئۇنىڭ ماقالىسىدىكى كۆپ جايلاردا ئىپادىلەنگەن.

2. مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئەسەرلىرىگە دائىر مەسىلەر:

بۇ جەھەتتىكى مەسىلىلەرمۇ ئۆز نۆۋىتىدە ئايلىنىپ كېلىپ يەنە مەھمۇد ھېكىم-
بەگنىڭ تارىخىغا چېتىلىدۇ. مەسىلەن:

1) «‹تەزىيە مەكتۇپى› خۇددى 120 يىلدىن كېيىنكى بۈگۈنكى كۈندە ئالدىنئالا
مۆلچەرلىگەندەكلا، ‹كېيىنكى كۈنلەردە لازىم بولىدۇ›، ‹ۋاقتى سائىتى كەلگۈچە ساقلا›
دېگەن تەۋسىيەلەر بىلەن ئاتۇشقا كەلتۈرۈلگەن ... ۋە چاپلاش تەلەپ قىلىنغان»

بىز بۇ ھەقتە باشتىلا توختالغان. ئەمدى شۇنى سوراپ باقايلىكى، بۇ سۆزلەرنى
«تەزىيە مەكتۇپى» دىكى سۆز دەپ چۈشەندۈرۈش يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىنگە
نېمە ئۈچۈن زۆرۈر بولۇپ قالدى؟ ئۇنىڭ «مەن جۇدۇن - چاپقۇن ئىچىدە ئۆتكەن ھايات
تەجرىبەم بويىچە ئىزچىل تۈردە ئارخىپ ساقلاپ كېلىۋاتىمەن» دېگەن سۆزى بويىچە
ئالغاندىمۇ، «تەزىيە مەكتۇپى» نى ساقلاشقا بولىدىكەنغۇ؟ «ئەمما مەن بۇنىڭ خۇددى
‹تەزىيە مەكتۇپى›دە تىلغا ئېلىنغاندەك لازىم بولىدىغانلىقىنى خىيال قىلمايتىكەن-

www.uyghurkitap.com

مەن» دېگەن گېپىنى يەنە قانداق چۈشىنىش كېرەك؟ ناھايىتى ئېنىقكى، «تەزىيە مەكتۇپى» دىن ئىبارەت بۇ ماددىي پاكىت يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننى ئەندىشىگە سالغان.

2) «ھامۇت مەھمۇدنىڭ ماقالىسىگە قارىغاندا، مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئائىلىسىدە بىر ئاتا (مىرئەھمەد شەيخ ئاخۇنۇم)، بىر ئانا (ھەمراھ بۇۋى)، چوڭ ئوغۇل ئابدۇرېھىم ئەلەم ۋە مەھمۇد ھېكىمبەگدىن ئىبارەت تۆت كىشى بولغان»

مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدنىڭ ماقالىسىدە «چوڭ ئوغۇل» دېيىلمىگەن. ئۇندىن قالسا، «تەزىيە مەكتۇپى» دىكى «ئاكام جىلانىخان»، «ئىبراھىم ئاكام» دېيىلگەن سۆزلەرنىمۇ يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن نەزەرگە ئالمىغان. بۇ تەتقىقاتتىكى بىپەرۋالىق ئەمەس، بەلكى «تەزىيە مەكتۇپى» دىن گۇمانلىنىش ۋە گۇمانغا سېلىش ئارقىلىق، ئۇنى يوققا چىقىرىشقا ئۇرۇنۇش.

3) يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «تەزىيە مەكتۇپى»، «ئالتۇن كەمەر»، «ئىسيان»، «مۇزلىدى»، «چېچەك بولدى» قاتارلىق شېئىردي ئەسەرلەرنى چالا ـ پۇچۇق ئېتىراپ قىلغانۇ، لېكىن مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ «ھەمرايى غەزەللىرى» ئۈستىدە گويا ھېچنېمىنى بىلمەيدىغان قىياپەتتە سۆزلىگەن ياكى ئەسلى مەنبەنى ئۆز ئەينى بويىچە مىسال قىلماي، ئۆزگەرتىپ ئېلىپ، ئۆز نۇقتىئىنەزەرىنى سىڭدۈرۈشكە ئۇرۇنغان.

3. تەتقىقات ئىستىلى ۋە ئۇسۇلىغا دائىر مەسىلىلەر:

يۇقىرىدىكى ئىككى مەسىلىمۇ تەتقىقات ئىستىلى ۋە ئۇسۇلىغا دائىر بولۇپ، ئۇندىن باشقا كونكرېت پاكىتلار تۆۋەندىكىچە:

1) «ماقالە ئاپتورى ‹تەزىيە مەكتۇپى› نىڭ ‹ھەمرايى› تەخەللۇسىدا يېزىلغانلىقى (ۋەھالەنكى ئۇ چاغدا ‹ھەمرائى› دېيىلىشى كېرەك ئىدى) نى، بولۇپمۇ بۇ شېئىرنىڭ ‹قىل ئىنايەت ۋەسلىدىن دىدار ماڭا ھاجەت خۇدا› دېگەن بىرىنچى مىسراسىنى بىر ئىلمەك قىلىپ، ‹كونىشەھەر ئەدەبىياتى› دا ئېلان قىلىنغان ‹ھەمرايى غەزەللىرى› نى مۇتلەق ۋە شەرتسىز ھالدا مەھمۇد ھېكىمبەگكە تەۋە قىلىپ قويماقچى بولغان. ھەتتا بۇنى ئاز كۆرۈپ، بۇ شېئىرنى مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ بەۋرىسى ياكى چەۋرىلىرىدىن بىرى دەپ تونۇشتۇرۇلغان رىشاد مۇساغا ئوقۇپ بېرىپ، ئۇنى ئەقلىي ‹مۇھاپىزىتى› ئاجىزلاپ، ‹مىڭىسىدىن كۆپى كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن› بۇ ‹مىراسخور› غا مەھكەم باغلاپ قويماقچى بولغان!»

يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن بۇ پىكىردە ئۈچ نۇقتىنى خاتا ئىزاھلىغان. (1) «كونىشەھەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنىشتىن ئىلگىرى كىشىلەر قولىدا بار «ھەمرايى غەزەللىرى» نىڭ قول يازمىلىرى ئىنكار قىلىنغان. (2) «دىۋان ھەمرايى» نى «مۇتلەق ۋە شەرتسىز ھالدا مەھمۇد ھېكىمبەگكە تەۋە قىلىپ قويغان» دەپ، مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدنىڭ «80 پىرسەنت ئوخشايدۇ» دېگەن گېپىدىكى نىسبەتنى پەرقلەندۈرمىگەن. (3) رىشاد مۇسانىڭ «بوۋامنىڭ شېئىرلىرى ماڭا ياد بولۇپ كەت‐

كەن ... ئەقلىي مۇھاپىزىتىم ئاجىزلاپ، بۇ شېئىرلارنىڭ كۆپى مېڭەمدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتتى» دېگەن گېپىنى «مېڭىسىدىن كۆپى كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن» دەپ ئۆزگەرتىۋەتكەن. بۇ ئىلمىي پوزىتسىيە ئەمەس.

2) ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى ئارۇز ۋەزنىگە خۇشتار كىتابخانلارغا مەلۇمكى، غەزەلنىڭ دەسلەپكى ۋە ئاخىرقى بېيىتلىرى قوشۇلسا، بىر پۈتۈن غەزەلنىڭ شەكلى پۈتۈنلۈكىدە مەزمۇن روشەنلىكىنى ئاساسەن ئىپادىلەيدۇ. بۇ ئەنئەنە ھازىرغىچە ئۆزگەرگىنى يوق. ھالبۇكى، يولداش ئابدۇشۇكۈر مۇھەممەتئىمىن مەيلى مۇنازىرە تېمىسىدىكى ياكى ئۆزى يازغان «ھەمرايى غەزەللىرى» دىن مىسال ئالغاندا، يۇقىرىقى نۇقتىغا ھۆرمەت قىلماي، خالىغان جايىدىن ئۈزۈپ - ئۈزۈپ مىسال ئالغان. تېخىمۇ ئەجەبلىنەرلىكى شۇكى، بۇ مىساللار خۇددى ئۆمۈچۈكنىڭ تور توقۇغىنىدەك ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن جايلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ئەسلى مەنبەگە سېلىشتۇرغىلى بولمايدىغان، ھەتتا ناھايىتى دىققەت قىلمىسا، خاتا جاۋاب بېرىلىدىغان ھالەتكە كەلتۈرۈلگەن. ئۇندىن قالسا، مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدىنىڭ بەزى سوئاللىرىغا جاۋاب بېرىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، يانداپ ئۆتكەن ياكى ئوخشاش مەسىلىدە قويۇلغان سوئالغا ئالدى بىلەن ئۆزى جاۋاب بەرمەي تۇرۇپلا يەنە ياندۇرۇپ سوئال قويغان ۋە غەيرىي سوئاللارنى قىستۇرۇپ، مۇھاكىمە تېمىسىنى قالايمىقانلاشتۇرغان. بىزنىڭچە، بۇنداق سۈيئىستېمالچىلىق يازغۇچىلىق كەسپىي ئەخلاقىغا يات.

3) يولداش ئابدۇشۇكۈر مۇھەممەتئىمىن مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدىنىڭ بۇ تەتقىقاتىنى كۆتۈرۈپ چىققانلىقىدىن ئاغرىنغان، ئەيىبلىگەن، ھەتتا ئاچچىقى كېلىپ، ئۆز ماقالىسىدىكى ھەر دوقمۇشتا دېگۈدەك «ئىزدىنىش يولىدىن چەتنىگەن»، «بولمىسا بۇ قانداق تاسادىپ سىر؟»، «بۇلار ھەممىسى سۈنئىي ۋە زورمۇ زور توقۇلما ئەمەسمۇ؟»، «ئۇنىڭ ھەقىقىي مۇئەللىپى ياكى تەھرىر - تولۇقلىغۇچىسى زادى كىم؟» دېگەندەك زەردىلىك سوئاللارنى قويغان. ھەتتا: «مەن ھامۇت مەھمۇدىنىڭ جاسارىتىگە قايىلمەن. ئۇ كىشى ‹يەتتە خوجا توپلىكى› دىكى مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ... دەك مۇھىم تارىخىي مەسىلىنى يۈرەكلىك ھالدا ‹ئىنقىلاب› دەرىجىسىگە كۆتۈرۈپ چىقالىغان» دېگەن ياكى مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدىنى «سۈنئىي ۋاستىلەر ۋە ياسالما تەلقىن» بىلەن بىر پۈتۈن قىلىپ «مەھمۇد ھېكىمبەگ ياكى شۇ كىشىنى نەزەردە تۇتقان ‹ھەمرايى ئەسەرلىرى› نى ياساپ چىققان» دەپ ئەيىبلىگەن. گەپكە گەپ كەلگەندە ئوچۇق ئېيتىش كېرەككى، مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى توغرا نىيەت بىلەن ئۆز تەتقىقاتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشقا تىرىشقان، مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ھاياتى، ئىجادىي ۋە ئىجتىمائىي پائالىيىتىگە توغرا باھا بەرگەن. ئۇ كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتىغا بىر يېڭى تېما قوشۇپ خىزمەت كۆرسەتكەن، ھەتتا ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىپ، پاك ۋىجدانى بىلەن كەتكەن. دەرۋەقە، ئىلىم - پەن تەتقىقاتى خاتالىق، تەكرارلىنىش ياكى ئىلمىي پەرەزدىن خالىي ئەمەس. ھالبۇكى، مەھمۇد ھېكىمبەگ تارىخىغا ئائىت بەزى مەسىلىلەردىكى ياكى «ھەمرايى غەزەللىرى» نى سېلىشتۇرۇپ رەت-

لەش جەريانىدىكى قىسمەن سەۋەنلىكلەرنىڭ ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق. ئەگەر يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن ئەينى شارائىتتا مەھمۇد ھېكىمبەگ ئەسەرلىرىگە توغرا مۇئامىلە قىلىپ ۋە ئۆزى تەتقىق قىلىپ ئېلان قىلغان بولسا، گۈل ئۈستىگە گۈل كەلتۈرگەن بولاتتى. ئەپسۇسكى، ئۆزى ئۇنداق قىلمىغانلىقنىڭ ئۈستىگە ھازىر «ئۆزۈم دېمىسەم خەق ماڭا ھېچنېمە دېيەلمەيدۇ» دېگەندەك قىلىپ، بۇ يېڭى تەتقىقات تېمىسىنى قوچۇپ «ئاتنى ئايلىخانغا، يولنى سارىخانغا» قىلماقچى بولۇۋاتىدۇ. بۇ تەتقىقاتچى خادىملارنىڭ كەسپىي ئەخلاقى ئەمەس. دەل ئۆزى ئېيتقاندەك: «ئۆلگەنلەرنىڭ روھىنى تىرىكلەر تېنىگە باغلاپ قويۇش ھادىسىسىدىن، مەيلى نىيەت ياكى ئۇسۇل، مەيلى ئاتايىن ياكى ئۇقۇشماسلىق بىلەن بولىدىغان بۇنداق بولمىغۇر ھادىسىدىن ھەزەر ئەيلەش لازىم. بۇ، ئەرۋاھلىق شەرىپىگىمۇ، تىرىكلىك ۋىجدانىغىمۇ يات». تەتقىقات ۋە مۇھاكىمە سەممىي ۋە ئۆزئارا ھۆرمەت قىلىش ئاساسىدا ئىلمىي يول بىلەن ئېلىپ بېرىلمىسا، تەتقىقاتىمىزنىڭ ئوبيېكتى بولغان مىللىي مەدەنىيەت ئەنئەنىسىگە قارىتا تونۇشنى چوڭقۇرلاشتۇرغىلى بولمايدۇ. ئەركىنلىككە ئېرىشكەن ئەدەبىياتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغىمۇ تەسىر يېتىدۇ.

مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدىنىڭ توغرا بايانى بويىچە ئېيتقاندا، «ھەمرايى غەزەللىرى» خەلقىمىزنىڭ ئېسىل مەدەنىي مىراسلىرىنىڭ داۋامى بولۇپ، ئۆزىگە خاس تارىخىي ئىدىيە بىلەن ئۆزىنى بېيىتىپ، ئىلمىي قىممەتكە ئېرىشكەن. بۇ مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئىجادىيەت تەرەققىياتىدىكى ئەڭ چوڭ مۇۋەپپەقىيەت بولغان. بۇنداق قاراش ماركسىزملىق ماتېرىيالىزمنىڭ ئىنكاس نەزەرىيىسىگە ئۇيغۇن. ئەپسۇسكى، يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «ھەمرايى غەزەللىرى» نى كۆپ نۇقتىلىق، كۆپ قاتلاملىق كۆزىتىش ۋە ئۇنىڭغا باھا بېرىشتە مۇناسىۋەتلىك ئامىللارغا دېگۈدەك سەل قارىغان ياكى نەزەرگە ئالمىغان. ئۇ باشقىلارنىڭ تەتقىقاتىدىكى يېتەرسىزلىكلەرنى كۆرگەندە ياكى ئۇنى تەتبىقلاپ چۈشەندۈرگەندە ئىلمىي مېتودولوگىيىگە ئەمەل قىلمىغان. بۇ ماركسىزملىق ئەدەبىيات ـ سەنئەت نەزەرىيىسىدىن خەۋەرسىز تۇرۇپمۇ كىشىنى مەسخىرە قىلىدىغان ياكى «شۇنداق بولۇشى ئېھتىمال» دەپ قارايدىغان ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ سەۋەنلىكى ئەمەس، بەلكى پەلسەپە، ئېستېتىكا، تارىخ، ئەدەبىيات ـ سەنئەت ... پەنلىرىنى كۆپ يىل مەخسۇس تەتقىق قىلغان يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ سەۋەنلىكى. ئەگەر گېپىمىزدىن شۈبھىلەنگۈچىلەر بولسا، يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ «ھەمرايى غەزەللىرى» توغرىسىدىكى ماقالىسىنى قايتا ئوقۇپ كۆرگىنى تۈزۈك.

5. مەھمۇت ھېكىمبەگنىڭ ۋەسىقىلىرى توغرىسىدا ئۇچۇر

يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «ھەمرايى غەزەللىرى»گە ئائىت ماددىي ئۇچۇرلارنى تەلەپ قىلغان. بىز ئەمدى شۇ ھەقتە سۆزلەيمىز:

1) ئالتۇن كەمەر. ئۇ كۈمۈشتىن ياسالغان بولۇپ، زەردىن ھەل بېرىلگەن. ئۇنىڭ ئەركەك توقىسى تەرەپ ئۈزۈلگەن، ھازىر 11 توقىسى قالغان. كەمەرگە ئورنى-

تىلغان بىر دىللىيانت كۆزدىن يەتتىسى بار. قالغانلىرى يۇتكەن، ھەربىر توقمىنى ئۈچ تال كۈمۈش سىملىق زەنجىر چېتىپ تۇرىدۇ. كەمەر تېخنىكىلىق ئۇسۇلدا تەكشۈرۈلمىدى، لېكىن ئاددىي كۆز بىلەن سىنچىلاپ قارىغاندا، كەمەرنىڭ ھەربىر توقمىسىدا بىر ھەرپ (ياكى رەقەم) شەكلى كۆرۈنىدۇ. شۇنداقلا، ھازىرقى ھالىتىدىن ئەينى دەۋرنىڭ ناھايىتى يۇقىرى، نەپىس مىللىي ھۈنەر-سەنئىتىنى نامايان قىلىدۇ. بۇ كەمەرنىڭ مەللەرەڭ بۆز قاپچۇقى بار. ئالتۇن كەمەرنى مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئوغلى مۇسا خوجىنىڭ چوڭ ئوغلى ھارۇن ھاجىم ساقلىغان. ئۇ 1944-يىلى ۋاپات بولۇش ئالدىدا ئىلى سېيىدۇڭدىن مىر ئەھمەت خوجام (تاش خوجام ئوغلى) ئارقىلىق ئاتۇشتىكى ئىنىسى رىشاد مۇساغا يەتكۈزۈپ بەرگەن. رىشاد مۇسانىڭ ئېيتىشىچە، كەمەرنىڭ ئەركەك توقمىسىدا رەقەم بولۇپ، «341» ئىكەنلىكىنى پەرق ئەتكەن، لېكىن كەمەرنىڭ بۇ توقمىسى 1948-يىلى ئامانەت قويغان يەردە يوقىلىپ كەتكەن. مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ھازىرقى ھايات ئەۋلادلىرى: «بۇ كەمەرنى بابامىز سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان بېلىگە باغلىغان ئىكەن» دەيدۇ. 1970-يىلى سوۋېت ئارخېئولوگلىرى قازاقىستاننىڭ ئالمۇتا شەھىرىگە يېقىن جايدىكى قەدىمكى قەبرىلەرنى قازغاندا چىققان بىر قىسىم ئاخىرەتلىك بۇيۇملار قاتارىدىكى ئالتۇن كەمەردە قەدىمكى تۈركچە ھەرپلەرنىڭ بارلىقى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ قارىغاندا، بىزنىڭچە، بۇ ئالتۇن كەمەرنىڭمۇ تەتقىقات قىممىتى ۋە ئاسارە-ئەتىقە ئەھمىيىتى بار.

2) بىر پارچە بەش مۆھۈرلۈك ۋەخپە خەت بار. مەزمۇنى مەھمۇد ھېكىمبەگ نامىدىن ئاتا-ئانىسىنىڭ زاراتگاھلىقىغا ۋەخپە قىلىنغان ئۆي-زېمىن توغرىسىدا بولۇپ، ھىجرى 1316-يىلى يېزىلغان.

3) بىر پارچە ئىككى مۆھۈرلۈك يەر خېتى بار. ھىجرى 1266-يىلى يېزىلغان.

4) بىر پارچە شەجەرە بار. بۇنىڭدا مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئۈچ ئەجدادى ۋە بىر قورساقتىن چۈشكەن تۇغقانلىرى تونۇشتۇرۇلغان. يېزىلغان ۋاقتى چۈشۈرۈلمىگەن، لېكىن قەغەز، قەلەم، يېزىقلار پۈتۈنلەي كونا.

5) «تەزىيە مەكتۇپى» بار. بۇ 1956-يىلى قېرىنداش قەلەمدە تىترەت قەغىزىنىڭ ئالدى-كەينى تۆت بەتكە كۆچۈرۈلگەن. كۆچۈرگۈچى رىشاد مۇسا، گۇۋاھ، شاھىد، ۋاقتى، كۆچۈرۈش سەۋەبى ئېنىق يېزىلغان.

6) «مۇزلىدى» ناملىق شېئىر ئاپتونوم رايونلۇق مۇزېيدا ساقلانغان بولۇپ، كۆرگەن ۋە كۆچۈرۈپ ئالغانلار قاتارىدا يولداش ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىنمۇ بار.

7) 1960-يىلى ئۈرۈمچىدە ئىشلەنگەن «كلاسسىك ئەدەبىيات قول يازمىلىرى كاتالوگى» دا قەشقەرلىق مەھمۇد غېرىبىي يازغان «يۈسۈپ-زۇلەيخا» داستانى تىزىملانغان. قول يازما ئابدۇراخمان جامىنىڭ شۇ ناملىق پارسچە نۇسخىسىغا تەقلىد قىلىپ يېزىلغانلىقى، 1955-يىلى كۆچۈرۈلگەنلىكى، 236 بەت بولۇپ، شىنجاڭ كۇتۇپخانىسىدا ساقلىنىۋاتقانلىقى تونۇشتۇرۇلغان.

7) 1947-يىلى غۇلجىدا نەشر قىلىنغان «كۈرەش» ژۇرنىلىنىڭ 6-، 7-سا-

uyghurkitap.com

نىدا ق. ئۇسمانوپ ئېلان قىلغان «1864 ـ يىلى شەرقىي تۈركىستاندا بولغان قوزغىلاڭلار» دېگەن ماقالىدا مۇنداق يېزىلغان: «مەھمۇد مىرئەھمەت شەيخ ئارىپ ئوغلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئاتۇش ناھىيىسىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن. تارىخ توغرىسىدا ئۇنىڭ بىرنەچچە قول يازمىلىرى بولۇشى قىياس قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ بۇ قول يازمىسى ماۋزۇسىز بولۇپ، ك. زالمان تەرىپىدىن شەرتلىك رەۋىشتە ‹تارىخ نامەئى ياقۇپ خان› دەپ ئاتالدى. بۇ ئەسەر 1898 ـ يىلى يېزىلىپ چىققان. ئەسەرنىڭ بىر قىسمىدا كۇچار ۋە قەشقەردىكى قوزغىلاڭلار توغرىسىدا رەتلىك يېزىلغان، قالغان قىسمى يەتتە شەھەر دۆلىتىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە يىقىلىشى توغرىسىدا بارىدۇ ... بۇ يەردە مۇندىن باشقا يەنە بىر قول يازمىنى ئەسكەرتىشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ قول يازما 32 بەتلىك بولۇپ، يېزىش ئۇسۇلى، ماتېرىياللارنىڭ ئورۇنلىنىشى مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئەسىرىگە ناھايىتى ئوخشايدۇ. شۇنىڭغا قاراپ بۇ ئىگىسىز قول يازمىمۇ ھېكىمبەگنىڭ ئەسىرى دېگەن پىكىر تۇغۇلىدۇ».

قوشۇمچە: 1986 ـ يىلى مىللەتلەر نەشرىياتى نەشىر قىلغان «تارىخىي ھەمىدى» نى نەشرگە تەييارلىغان يولداش ئەنۋەر بايتۇرنىڭ بۇ كىتابقا يازغان «موللا مۇسا سايرامى ۋە تارىخىي ھەمىدى» ناملىق تەتقىقات ماقالىسىدە مەھمۇد شەيخ غېرىبى تەرىپىدىن يېزىلغان «تارىخنامە ياقۇپ خان» دېگەن ئەسەرنىڭ بارلىقى كۆرسىتىلگەن. يولداش ئەنۋەر بايتۇر بىلەن ئالاقىلاشقاندا، ئۇ: «تارىخنامە ياقۇپ خان» 1911 ـ يىلى لېنىنگراد (پېتىربورگ) دا ئېلان قىلىنغان «ئاسىيا مۇزېيىدىكى مۇسۇلمانچە قول يازمىلار (590) «8772» ناملىق كاتولوگىنىڭ 14 ـ بېتىدە كۆرۈلىدۇ، ئەسلى قول يازما لېنىنگراد ئېرمىتاژ مۇزېيىدا ساقلانماقتا» دېگەن جاۋابنى بەرگەن. يولداش ئەنۋەر بايتۇر بۇ خېتىدە يەنە: «سوۋېت ئالىمى م. ف. گاۋرىلوۋنىڭ 1927 ـ يىلى ئېلان قىلغان ‹قەشقەر ھۆكۈمرانى ياقۇپبەگ ــ بەدۆۋلەت تارىخى› (رۇسچە) ناملىق ئەسەرنىڭ 125 ـ بېتىدە بۇ كىتاب ھەققىدە توختىلىپ، ئاپتور مەھمۇد شەيخ غېرىبىنىڭ قەشقەرلىق مىر ئەھمەت ناملىق كىشىنىڭ ئوغلى ئىكەنلىكى قەيت قىلىنغان» دېگەن خەۋەرنى بەرگەن.

9) مەرھۇم ھاجى ھامۇت مەھمۇدى 1979 ـ يىلى ئۈرۈمچىدە ئابلىز مەخسۇم (ئابدۇقادىر داموللام ئوغلى) نىڭ ئۆيىدە مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ بىر قىسىم «ھەمرايى غەزەللىرى» نى كۆرگەندە كۆچۈرۈپ ئالغان نۇسخىسى بار.

10) 1982 ـ يىلى «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 1 ـ سانىدا يولداش نىزامىدىن ھۈسەيىن «‹زەپەرنامە› داستانى توغرىسىدا» دېگەن ماقالىدە ئېلان قىلىپ، بۇ تارىخىي داستاننىڭ ئاپتورى مەھمۇد ھېكىمبەگ ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان بەزى پاكىتلارنى ئوتتۇرىغا قويغان. مەسىلەن، «زەپەرنامە» نى يولداش نىزامىدىن ھۈسەيىن قاغىلىقتىكى راشىدىن ئەلەم ئوغلى راشىدىن مۇپتىنىڭ ئوغلى ئابلىمىت مەخسۇمدىن ئالغانلىقىنى ۋە ئابلىمىت مەخسۇمنىڭ: «دادام راشىدىن مۇپتى: ‹بۇ كىتابنى چىڭ ۋە ئېھتىيات بىلەن بەلگىلىك، مۇھىم جايدا ياخشى ساقلاڭ!› دەپ ۋەسىيەت قىلغان. دادامدىن ماڭا يەنە 300 دەك رىسالە قالغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ھەممىسى

قولۇمدىن كېتىپ 13 رىسالە قاپتۇ. خۇدايىم ھەممە گۇناھىمدىن ئۆتسىمۇ، لېكىن دادامنىڭ ئاشۇ ئامانىتىنى يوقىتىۋەتكەنلىكىمنى كەچۈرمەس» دېگەنلىكىنى تونۇشتۇرغان. دېمەك، مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئەينى چاغدىكى كاتىپى موللا ئابدۇللا ئىشان (ياكى موللا ئابدۇللا داموللام) دېگەن كىشى ئەسلى ئاتۇشلۇق بولۇپ، كېيىنكى سورۇقچىلىقلاردا قاغىلىقتا ئولتۇراقلىشىپ قالغان. «زەپەرنامە»نى ساقلىغان كىشىلەر ئاشۇ كىشىنىڭ ئەۋلادلىرى.

12) يەنە بىر قىسىم ئەسەرلىرى ھەققىدە ئۇچۇر بار، لېكىن ھازىرچە تېپىلمىدى.

6. بىرنەچچە ئېغىز ئىزاھات

كلاسسىك شائىر مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ «ھەمرايى غەزەللىرى» توغرىسىدىكى بۇ ماقالىنى تەييارلاش جەريانىدا يەنە بىر «ھەمرايى» ناملىق شائىرنىڭ ئۆتكەنلىكىنى ئاڭلىدۇق. بۇ «ھەمرايى» ئاتۇشلۇق چوڭ باي ئەنۋەر خوجىنىڭ ئايالى بولۇپ، مەلۇماتلىق شائىر بولغان. بىراق، بۇ ھەقتە ئاشۇ گەپتىن باشقا يېڭى مەلۇمات ياكى ئەدەبىيات پاكىتلىرىغا ئېرىشەلمىدۇق. شۇنداق بولسىمۇ، بۇنى ئىزاھلاپ قويۇشنى ۋىجدانىي بۇرچ دەپ قارايمىز. بۇ مەسىلىدە بىزنىڭ پىكىرىمىز مۇنداق: (1) بىزنىڭ ماقالىمىز ئىككى ماقالە ئاپتورىنىڭ مۇھاكىمە ۋە مۇنازىرە تېمىسى بولغان «ھەمرايى» ئۈستىدە بولۇپ، تەتقىقات تېمىمىز ئېنىق. ئەگەر يۇقىرىدا دېيىلگەن «ھەمرايى» كېيىنكى تەتقىقاتلار جەريانىدا ئېنىقلانسا تېخىمۇ ياخشى. ھېچ بولمىغاندا، بىزنىڭ تەتقىقاتىمىزنى مەلۇم دەرىجىدە تولۇقلايدۇ ۋە دەلىللەيدۇ. مەسىلەن، «ھەمرايى غەزەللىرى»نىڭ ئۆزئارا ئارىلىشىپ قېلىش ئەھۋالى بار-يوقلۇقى، ئۇنىڭدىمۇ «سوغۇق قول» تەگكەن-تەگمىگەنلىكى جەھەتلەر روشەنلىشىدۇ. (2) يەنە بەزىلەر 3-ھەمرايى باشقا بىرسى ئەمەس، بەلكى مەھمۇد ھېكىمبەگنىڭ ئانىسى ھەمراھ بۈۋى شۇ، دەيدۇ. ھەتتا بەزى پىشقەدەملەر «مەھمۇد ھېكىمبەگدىن قالغان شېئىرلار ‹ھەمرايى› نامىدا ئىككى توپلام بولۇپ، بىرسى ھەمراھ بۈۋىنىڭ يازغىنى» دەپ ئىسپاتلايدۇ. تەكشۈرۈشىمىزچە، ھەمراھ بۈۋى مەلۇماتلىق شائىر ئىكەن. «تەزىيە مەكتۇپى» دىمۇ: «مېھرىبان جانىم ئانا! شېئىرىمدا ئات قويدۇم ساڭا، ‹ھەمرايى› دەپ مەھمۇد ھېكىم» دەپ يېزىلغان. مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، بۇ سۆز ھەمراھ بۈۋى شېھىت بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئىزىنى بېسىش ۋە ئۆچۈرمەسلىك ئۈچۈن مەھمۇد ھېكىمبەگ ئانىسى «ھەمرايى»نىڭ تەخەللۇسىنى ئىشلەتكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ، ھەتتا نېمە ئۈچۈن قوللانغانلىقىمۇ تەزىيە مەكتۇپىدا ئېنىق. لېكىن ئۇ ئانىسىنى شائىر دەپ ئېنىق ئېيتمىغان، ھەمراھ بۈۋىنىڭ قول يازما ئاساسلىرى بولمىغان ياكى مەھمۇد ھېكىمبەگ نامىغىلا باغلانغان ھازىرقى ئەھۋالدا بۇ مەسىلىنى ماقالىمىزدە ئالاھىدە ئىسپاتلاش تېخى بالدۇرلۇق قىلىدۇ، ھەتتا ھازىرچە ھاجەتسىز. چۈنكى، ھازىرقى تەتقىقات تېمىمىز ئىككى ماقالىدە ئوتتۇرىغا چىققان «ھەمرايى غەزەللىرى»نىڭ تەۋەلىكىنىلا ئېنىقلاش بولغاچقا، پەقەت ئىزاھلاش بىلەن كۇپايىلەندۇق. بۇ مەسىلىلەر ئەلۋەتتە، كېيىنكى تەتقىقاتلار داۋامىدا ئايدىڭلىشىدۇ ۋە ئۇ چاغدىمۇ كېچىككەن بولمايدۇ.

تەھرىرلىگۈچى: ماخمۇتجان ئىسلام

كىتاب نۇربىكتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىغىن ئامبىرى

ئەلھامجان ئابلىز

خەلقىم مېھرى دېڭىزدىن چەكسىز

كارۋان

مەنزىل قوغلاپ يۈرىدۇ كارۋان،
يول ـ يوللاردا ئۈمىدى گۈلخان.
ھەر نىگاھى سۆيۈمىدىن دېرەك،
تىنىقلىرى نۇر پۈركەر ھەريان.

دولقۇن ياسار قۇملار دېڭىزى،
سۆبات بېرىپ كارۋانغا ھەردەم.
مەنزىل قۇچار كارۋان كۆلكىسى،
ئۇپۇق سايان تاشلانسا قەدەم.

بارخانلارنىڭ گىرۋەكلىرىدە
سادا بېرەر كۆمۈش قوڭغۇراق.
كارۋان يۈرەر ئۈمىدىن يۇدۇپ،
كۆلەر ئەنە، مەنزىلى پارلاق.

تۇپراق مېھرى

كېزىپ يۈرەر چىلان تۇپراق باغرىدا
مانان قوغلاپ ھېسلىرىمنىڭ سەلكىنى.
ئارمانلىرىم سادا بېرەر يىراقتا،
مەنزىل قۇچسا كۆيلىرىمنىڭ يەلكىنى.

تاقىر يەرلەر مەرۋايىتتەك چاقنايدۇ،
ھەر چاقناشتىن جانلىنىدۇ دەقىقەم.
ئارمانلىرىم كۆيى چەكسىز تارايدۇ،
چەكسىزلىكنى ئارمان قىلغان ئەقىدەم.

كەڭ دالىلار ئۇپۇق بولۇپ قەلبىمگە،
يوللىرىمغا سۆيۈمى بەردى، نۇر بەردى.
مەنزىل ئىشقى گۈلخان بولسا جىسمىمدە،
روھىم قۇچار ئېزگۈ سادا ئەبەدىي.

تۇپراق بەرگەچ ئەقىدەمگە تولمەس روھ،
پەرۋاز قىلسام ئالقىشلايدۇ كەڭ دالا.
تۇپراق ئىشقى ئەبەدىيلىك سۆيگۈم ئۇ،
كۆيلىرىمدە باغاشلايمەن دائىما.

دەريا

تاغ ئېتىكى قارايغان شۇدەم،
جىلۋىلىنەر ئاخىرقى چاقناش.
شاۋقۇنلىنار دەريا دەممۇدەم،
سادا بېرىپ كەڭلىككە تۇتاش.

شوخ ۋە ئويناق دولقۇنلار ئارا
يالتىرايدۇ ئاينىڭ شولىسى.
«سىردىشايلى، كەل ...» دەيدۇ گويا،
ئالتۇن رەڭلىك يۇلتۇز جىلۋىسى.

يۈزلىرىمگە سۆيۈۋدۇ قېنىپ
جىرا بويلاپ كەلگەن شوخ شامال.

ئاق بۇژغۇنلار ئۇنچە چاچرىتىپ،
ھېسلىرىمنى قىلىدۇ قامال.

دەريا تامان كۆز تىكسەم شۇدەم،
گىرۋەكلىرى تۇرار يالتىراپ.
تولۇپ ئېزگۈ ھېسلارغا سىنەم،
خىيال قىلدىم دەرياغا قاراپ...

قاي ئۈمىدتە ئاقىدۇ دەريا
شاۋقۇنلىنىپ كېچە يۇ - سەھەر.
بىر يوشۇرۇن ئارماندەك گويا،
بوي سوزۇپ ئۇ ئۇپۇققا قەدەر.

توختاپ قالماس شىۋىرغان - جۇتتا،
شادلىق بەرگەچ باھار سەلكىنى.
ئىشقى بولغاچ بۇ ئانا يۇرتقا،
ئۇزەر ئۇندا ئۈمىد يەلكىنى.

ۋادىلارنى قىلىپ چىمەنزار،
ھەر باھاردا كۆيلەيدۇ قوشاق.
سەپ تۈزگەندەك پەرىلەر قاتار،
گۈزەل ساھىل سوزۇلغان ئۇزاق.

سوقۇپ شۇدەم تاغ شامالىرى
ئۆتتى دولقۇن ئۇنچە چاچرىتىپ.
بۆسۈپ كىرىپ ۋۇجۇدۇم سىرى،
خىيالىمنى قويدى سەگىتىپ...

دەريا ئوخشار خەلقىمگە شەكسىز،
ھايات سۆيۈپ ياشايدۇ ئەبەت.
خەلقىم مېھرى دېڭىزدىن چەكسىز،
زېمىن ئۇچۇن ئۇلۇغ سەلتەنەت.

ئاققىن دەريا، ئاققىن توختىماي،
مېھنەت سۆيەر خەلقىمگە ئوخشاش.
بولۇتلاردىن ساڭا يول ئاچاي،
بولغاچ غايەم ساڭا مەنزىلداش.

ئانا تەبەسسۇمى

تەبەسسۇمسىز باقمايدۇ ئانا،
ئانا مېھرى قۇياشتەك ئەزىم.
پەرزەنت ئۇچۇن بولۇپ باش پاناھ
بېرەر ھەرچاغ تاڭلاردەك سېزىم.

تەبەسسۇمسىز باقمايدۇ ئانا،
نىگاھىدىن تۇغۇلار باھار.
ۋۇجۇتلاردا ئويغىتىپ سادا،
تومۇرلاردا قان بولۇپ ئاقار.

تەبەسسۇمسىز باقمايدۇ ئانا،
قۇياش ئۇندىن ئۆگەنگەن كۈلكە.
نۇرلۇق مېھرى قۇياشتۇر گويا،
تىنىقلىرى سىڭگەن كەڭلىككە.

تەبەسسۇمسىز باقمايدۇ ئانا،
نىگاھىدا پارلىغاچ قۇياش.
شۇ تەبەسسۇم بېغىشلار ماڭا
يېڭى ئۈمىد، يېڭىچە ياشاش!

تاڭ نۇرلىرى ئەقىدەم گۈلى

قالدى يىراق بالىلىق ھەۋەس،
قىرانلىققا تاشلىدىم قەدەم.
چەكسىز ھايات ئۇپۇقلىرىدا
قۇياش بولۇپ ياندى ئەقىدەم.
روھىمدا بار غالىب بىر چوقان،
ئەقىدەمگە سادىق گۈلدۈرى.
ئەقىدەمنى قۇياش ئويغاتقان،
تاڭ نۇرلىرى ئەقىدەم گۈلى.
مەن سۆيىمەن ئاشۇ گۈللەرنى،
سۆيگۈم ئۇچۇن ياشايمەن مەغرۇر.
شادلاندۇرۇپ پاك كۆڭۈللەرنى،

ئەقىدەمدىن تامدۇرىمەن نۇر.
گۈل دېگەنگە ھەرگىز باقىدۇ،
لېكىن ئاشىق سۆيەر ئۆلگىچە.
تومۇرۇمدا نۇرلار ئاقىدۇ،
نۇرلۇق دىلدا بولمايدۇ كېچە.
ۋىسال ئۈچۈن ئاتەش يۈرىكىم،
ئەقىدەمگە بېرەر ئوتلۇق تىن.
ئاھ تىلەكلەر، ئېزگۈ تىلىكىم،
يۇلتۇز بولۇپ چاقناڭلار يارقىن!

سۆيگۈنىڭ چۈشى

كۆزلىرىدىن سوزۇلغان بىر يول،
كېلەر ئۇندا سۆيگۈ خىرامان.
بىر ھېس بىلەن سوزسام ئاستا قول،
سۆيگۈ ئۆزرە تاشلاندى مانان.

سوكۇناتتا كۆز ئىككىم ئاڭا،
تۇمان ئىچرە كۆرۈنسە غىل ـ پال.
ئاشۇ نىگاھ سۆيگۈدۇر ماڭا،
قۇچىقىمدا سۇرىمەن خىيال.

سۆيگۈم ئۈچتى كۆكتە سىلكىپ پەر،
نىگاھلارنى ئارمانغا ئوراپ.
ئۇ نېگىرقاپ يۈرمەس ئۇ قەدەر،
مەن يولۇققان سۆيگۈنى دوراپ.

ئۇيقۇسىدىن كۈلۈپ كۆز ئېچىپ،
مەنزىلىمنى كۆزدەتەر پىنھان.
ھەم تەبەسسۇم قىلىدۇ قېچىپ،
ئاشۇ نىگاھ،
مۇھەببەتسىمان.

كېچە كۈيى

ئاي تۆكىدۇ دەستە ـ دەستە نۇر،
داللاردا يۇلتۇز جىلۇسى.
يۈرىكىمگە بېرىدۇ ھۇزۇر
ئايدىڭدىكى خۇشاللىق ھېسسى.

شىلدىرلايدۇ ياپراقلار پات ـ پات،
ئاق تەڭگىدەك تاشلىنىپ كۆزگە.
كۆز شامىلى قاقىانچە قانات،
پەرىلەردەك سۆيىدۇ يۈزگە...

يۈرىكىمگە پىچىرلار تىنماي
ئارمىنىنى ئويناق تاغ سۈيى.
ئاق دالىغا ئەسىرمەن، ئاي ـ ئاي،
سۆيۈندۇرگەچ كېچىنىڭ كۈيى.

مەن بىر تامچە...

مەن بىر تامچە، كەڭ دېڭىزدىن يۇلقۇنغان،
تاقىر يەردە چاڭقاپ، تىنماي يۈرىمەن.
خۇشاللىقىم، تەنتەنىلىكىم ئۇنتۇلغان،
ئاھ، سەھراتتا زەڭگەر رەڭ چۈش كۆرىمەن.

ئىدىم بىر چاغ كەڭ دېڭىزنىڭ ئەركىسى،
ئۇلۇغ ئېقىن كۈچ بېغىشلاپ كۈلدۈرگەن.
ئارمانلىرىم ئۆپۈق تامان ئېتىلسا،
ئاي، يۇلتۇزلار تويماي بېقىپ ئىنتىلگەن.

پەيدا بولدى شۇ چاغ غىل ـ پال بىر ھەۋەس،
شۆھرەت تىلەپ كەڭ دېڭىزدىن ئايرىلدىم.
ئايرىلدىمۇ، دىلدا پۈتمەس پۇشايمان،
ئۆرتەپ مېنى، ئېچىنىشتىن قايرىلدىم.

كەڭ دېڭىزنىڭ شاۋقۇنلىرى كۆك قۇچسا،
كۆز ئىككىمەن مەن خورسىنىپ يېنىشلاپ.
ئارمانلىرىم مېنىڭگەشكەندە دولقۇنغا،
ئۆتەر دىلغا ئاچچىق ئۈمىد بېغىشلاپ...

ئابدۇللا سۇلايمان

ئۆمۈر يازمىلىرى

سەھرا گۈزەللىرى

قىياقلار كۆكەرگەندە كۈنگەيلەردە،
چېچەككە پۈركىنىدۇ چەكسىز دالا.
سۆگەتلەر كىيىپ يېشىل چاپىنىنى،
تاشلايدۇ ئەتراپىغا چىۋىق - جالا.

دالىلار گۈزەللىكى رەڭدار سۈرەت،
قىلمايدۇ ھۆسنىگە ھېچ بوياق - پەرداز.
تەبىئەت ئىشلىگەن بۇ ئۇستىكارلىق
بولىدۇ ھەتتا جەننەت ئۈچۈن ئەنداز.

تەبىئىي گۈزەللىكنىڭ بۇ كەڭ قوينى
ئوردىدىن ئارتۇق دېھقان قىزلىرىغا.
كېلىدۇ زوقى ئانا تەبىئەتنىڭ
ئۇلارنىڭ بۇندا باسقان ئىزلىرىغا.

شاماللار تەڭكەشلىگەن مۇزىكىغا
ئوينايدۇ ئۇلار ئۇسسۇل، شۇنچە نەپىس.
ئايرىماق قىيىن سۆيگۈ باغلىرىدا
قايسى قىز، قايسى ئەترە، قايسى نەرگىس.

ئۇرۇقنىڭ تۇپراق يېرىپ ئۆسۈشىدە
ئۇلارنىڭ قەيسەرلىكى، جۈرئىتى بار.
چۆنەكلەر ئارا ئاققان سۇ بېتىدە
شۇ گۈزەل پەرىشتىلەر سۈرىتى بار.

تەبىئەت ياراتقان بۇ ساددا ئۈزلۈك
سەھراغا، سەھرادىكى قىزلارغا خاس.
چالىدۇ بۇ يارالمىش ئارا ھەتتا
گۈزەللىك ئىلاھى شۇ مەغرۇر ۋېناس.

قەلبىڭگە يول سالدىم

كۆزلىرىڭدىن ئاختۇرۇپ شاد كۈلكىنى
نەچچە يىللار باقتىم ساڭا تەلمۈرۈپ.
كۈيگە قاتتىم ئاشۇ گۈزەل چېھرىڭنى
كۈندۈزى كۈن، تۈنى ئايغا تەڭ كۆرۈپ.

باش باھاردا بىخ سۈرگەندە نوتا - تال،
قامىتىڭنى ئاڭا قانچە ئوخشاتتىم.
شىۋىرلىغان سۆزلىرىڭنى تىڭشاي دەپ،
بۇلبۇللارنىڭ سايرىشىنى توختاتتىم.

قانۇ - تەرىم بەدىلىگە بىر ساڭا
زەردىن ئۈزۈك، ھالقىلارنى ياساتتىم.
گەر خالىساڭ، يۇلۇپ كۆكتىن يۇلتۇزنى،
بوينۇڭغا دەل مارجان قىلىپ ئاساتتىم!؟

شۇنچە چوڭقۇر ئىشتىياقىم بىلەنمۇ
تاپالمىدىم چىن سۆيگۈنى سېنىڭدىن.
ئوقۇپ كۆرسەم تۇرمۇش ئاتلىق كىتابنى،
ئۆتۈپتۇ زور سەھۋەن باشتا مېنىڭدىن.

چۈشەنمەستىن نازۇك قەلبىڭ سىرىنى،
كۆزۈڭگىلا قاراپتىمەن سائىلدەك.
قوبۇل كۆرسەڭ گاھ ئەستىلىك-سوۋغامنى،
ئويلاپتىمەن سېنى ماڭا مايىل دەپ.

«تارىم مۇكاپاتى» غا قوبۇل قىلىنغان ئەسەر

ئەمدى ماختاش، تىل چاينىشنى توختىتىپ،
ئىزتىراپلىق يۈرىكىمگە قول سالدىم.
تېپىش ئۈچۈن سېنىڭدىن ئۆز بەختىمنى،
قەلبىمدىنلا ساپ قەلبىڭگە يول سالدىم.

ھاياتنىڭ باياني

مۇھەببەتنىڭ داۋام ئويغاق چەشمىسىمەن،
بۇ زېمىننىڭ كەڭ باغرىدا ئېقىپ تۇرغان.
ۋاپالىق دىل ناخشىسىنىڭ يەشمىسىمەن،
ئىشقى بارلار بىلەن خۇشۋاق سۆھبەت قۇرغان.

قۇياش بولۇپ ئۇلارغا نۇر چاچماقلىقىم،
ھۇجەيرىلەر قېتىغىچە سىڭىپ كىرىش.
بولۇپ چۆلدە ئۆتەڭ، قۇچاق ئاچماقلىقىم،
مەجنۇنلارغا باغرىمدىن جاي - ئورۇن بېرىش.

ۋۇجۇدۇمنىڭ يامغۇرىنى تۆككىنىمدە،
مۇھەببەتنىڭ يۇمران بىخى نوتا سۈرەر.
گۈل-گىياھنى ئىللىق يەلپۈپ ئۆتكىنىمدە،
ھارارەتلىك دىللار سەگىپ، راھەت كۆرەر.

كۆڭۈللەرنى مېھمان قىلىپ شۇ تەقلىدتە،
قويىمەن دىل ئۈمىد بىلەن ئۇچراشتۇرۇپ.
سۆيگۈ، ئۈمىد ئىجىل-ئىناق جۈپ پەرىشتە،
سۆزلىشىدۇ ئەتە ئۈچۈن زوقتا تولۇپ.

جۈپ پەرىشتە مېنىڭ روھىي تىمسالىمدۇر،
بىردە بار قايغۇ، شادلىق، باھار، ئاياز.
بىرى بوشلۇق، موھتاجلىقتا ئامالىمدۇر،
ئارمانلارغا دەرمان بېرىپ چېلىنغان ساز.

سۆيگۈ ئۈچۈن ھازىرلايمەن زەپەر قەسرى،
تام-توساقلار بىلەن ئەمەس، دىلدىن پۈتكەن.
باشلىنىدۇ ئۇندا ۋىسال يېڭى ئەسرى،
قىسمەتلەرنىڭ سىنىقىدىن دادىل ئۆتكەن.

قىلسا يوقلۇق گەر ئۇلارنى نابۇت - ھالاك،
ئۇلار جەزمەن قىسمەتنىمۇ قول قىلىدۇ.
تۇغۇلغاندا نەسىل گۈلگۈن گاھى غەمناك،
بېقىپ ئۈمىد پەرزەنتلەرنى گۈل قىلىدۇ.

ئەمەس شۇڭا قونالغۇ بۇ دۇنيا ماڭا،
ئەلەملەرنى قىبرىتىمەن ئۆز يولۇمدا.
مىليون ئەسىر بىر دەقىقە گويا ماڭا،
بولغاچ سۆيگۈ، ئۈمىد مەڭگۈ جۈپ قولۇمدا.

جانانىمغا

قەلبىم گويا سۇلتانلىقتۇر سەن ئۈچۈن،
ئۇندا ئۆزۈڭ سۆيگۈمىنىڭ ياش خانىشى.
يوقتۇر سەندىن پىنھان چەككەن سىر-تۈگۈن،
بىر ساڭىلا باقار كۆڭلۈم خاھىشى.

بىلمەيمەنكى، بۇ ئەقىدەم ئالدىدا
ئويلىمايسەن مېنى چاكار، قۇلۇم دەپ.
(تۇرغاچ ھىجران - پىراق بۇلبۇل يادىدا،
سايرايدۇ ھەر تاڭدا شۇڭا گۈلۈم دەپ.)

مۇھەببەتنىڭ ئالدىدا بىز تەپمۇ-تەڭ،
تەڭلىك چەككەن رىشتىمىزنى چىڭ قىلىپ.
قىلىمەن چىن ئارزۇ يولى بويلاپ جەڭ،
ئەي جانانىم، سەندىن ئىلھام، كۈچ ئېلىپ.

ئىزدىتقۇلار بىراق بىزنى ئايرىشقا
ھىيلە - مىكىر قارمىقىنى تاشلايدۇ.
سۆيگۈ گۈلى شېخىمىزنى قايرىشقا
ساڭا شېرىن گەپ - سۆزىنى باشلايدۇ.

قەدىرلەيمەن سېنى يۈرەك قېتىمىدىن،
بۇنى پەقەت تىل ئەمەس دىل ئايرىسۇن.
ئىشەن، ئىشقىم ساڭا مەلۇم ئەزەلدىن،
سۆيگۈمىزدىن سۆيۈشكەن دىل يايرىسۇن.

كېرىمجان سۇلايمان

يالغۇز توغراق

يالغۇز توغراق، ئەي يالغۇز توغراق،
ماكان تۇتتۇڭ نېچۈن خىلۋەتتە؟
سېنى كۆرگەن كىشىدە سوراق
تۇغۇلۇشى مۇمكىن، ئەلۋەتتە.

ياشىغانسەن قانداقمۇ تەنها،
يوق نېمىشقا سېنىڭ ھەمراھىڭ؟
تىلىسەڭمۇ ۋە ياكى ھەمراھ،
يەتمىدىمۇ تەڭرىگە ئاھىڭ!

ئەتراپىڭدىكى بارخان - قۇم سېپىل،
قىلىۋالغانمىكىن بىراۋلار تىلسىم؟
لېكىن، قەددىڭ ھەيۋەت، ياپيېشىل،
شۇنىڭ ئۈچۈن لال بولدى تىلىم.

سىرىڭ نېمە؟ ياشاپسەن مەغرۇر،
ئاھ، تەقدىرىڭ بولسىمۇ بەك كاج.
ياپراقىڭنى يۈيۈپتۇ يامغۇر،
بولغۇدەك ئۇ يېشىللىققا تاج.

ئالداندىم كۆپ

ئالداندىم كۆپ، تېخى ساڭا ئالدىنارمەن،
بىلىپ تۇرۇپ، ئەي بىۋاپا، كۆڭلۈڭنى دەپ.
مەيلى سەنلا تاپساڭ بەخت شادلىنارمەن،
ئويلاپ قالما، يىغلىماسمەن پۇشايمان يەپ.

لېكىن، مېنى ئالداپ كېيىن دەردكە قالما،
ئۆزۈڭ ئوخشاش بىۋاپادىن ئالدىنىپ سەن.
يىغلاپ - قاقشاپ مېنىمۇ ھەم دەردكە سالما،
كۆز ئالدىمدا ھەسرەت بىلەن دادلىنىپ سەن.

مۇسا ئەھەت

شېئىر

سەن ئۈچقۇنمۇ ياكى ئوت، لاۋا،
ياكى دەھشەت بىر گۈلدۈرماما؟
چاقماقمۇ سەن كۆكنى تىترەتكەن،
ياكى تاغدىن ئېتىلغان ماگما؟

سەن باھارمۇ ۋە ياكى كەچكۈز،
دالىلارغا يايغان زەر لىباس؟
ياقۇت كەبىي ساپ قېنىق جىلۋەڭ،
بولار رەڭدار گۈللەرگە نەققاس.

سەن سەلكىنمۇ ياكى سوغ شامال،
ئاياز پەسلى چاڭىلداتقان يەر؟
سەن دولقۇنمۇ چاپچىشىڭ دۇلدۇل،
ياكى شاھلار بېشىدىكى زەر؟

سەن بۇلاقسەن، بىر كۈي، بىر ئاھاڭ،
ياڭراپ تۇرار بۇلدۇقلىشىڭدىن.
شادلىق ئۈچۈن بولسەن كۆرەك،
ئەل بەختىگە زوقلىنىشىڭدىن.

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورىكتىنى

سەن ئايازسەن، ناپاك ئالەمنىڭ
ھەدلىرىنى قىلغان سۈر ـ توقاي.
سەن باھارسەن شاد كۆڭلەر ئۈچۈن،
شادلىقىڭدىن ئاچقان گۈل چىراي.

يول

كېلىۋاتىمەن،
ئەجدادلارنىڭ ئىزىنى بويلاپ،
بەلكى
ئەۋلادلارمۇ كېلەر ئارقامدىن.
ئوخشاشلا بىر يول،
ئوخشىمايدۇ بېسىپ ئۆتكەن ئىز.
قەدەملەر ۋەزنى،
ماكىمۇ،
ئەجدادلارغىمۇ،
ئەۋلادلارغىمۇ
زاھىر ئەمەس
ئەڭ ئاداقىي چەك،
ئاداقىي نۇقتا....

مۇختەر داۋۇت

مۇھەببەت

قىز كۆكسىدەك تەۋرەنگەن دولقۇن،
ئارمىنىمنى كېتەر يېتىلەپ.
غۇلاچ تاشلاپ ئۈزىمەن تەمكىن،
كۆكرىكىمنى دولقۇندا بىلەپ.

دولقۇنلارنى ياردىدۇ سۈرۈپ،
تىنىقىمدىن تىرىلىپ بوران.
تاشلىنىمەن قىزغۇچ ئۇپۇققا،
كۆرۈپ قۇتلۇق نۇرلارنى ھامان.

غەزەپ

گىلاس كەبى قىزارغان ئۇپۇق،
نۇرلىرىنى پۈرقۈيدۇ ئاستا.
ئۇخلار دېڭىز يېشىنىپ تولۇق،
چۈش پەيزىنى سۈرگەنچە گويا.

رەنجىپ يۈرەر غالىب چوققىلار
ئۆز ئەكسىنى دېڭىزدا كۆرۈپ.
يۇلتۇزلارنى ئۈزۈشۈپ ئاتار
غەزەپ بىلەن قوشۇما تۈرۈپ.

مۇھەممەتقاسىم تۇرسۇن

رۇبائىي ۋە پارچىلار

بۇغداينىڭ دانلىرى ئايرىلغان ھامان،
قالاركەن تېگىدە بىر دۆۋە سامان.
ھاياتمۇ، چۈشەنسەڭ، بۇنىڭغا مىسال،
بەزىلەر دان بولسا، بەزىلەر سامان.

* *

قاغىنى ئاق دېسە، سەنمۇ ئاق دېمە،
خورازنى توز دېسە، سەنمۇ توز دېمە.
ھەقىقەت ئالدىڭدا نۇر چېچىپ تۇرسا،
ساختىلىق تونىنى كىمخابىم دېمە.

* *

توغراقلار مىڭ يىللاپ ياشنىسا چۆلدە،
سۆگەتلەر شۇنچە تېز قۇرۇيدۇ كۆلدە.

ئوت ئىچرە تاۋلىنار ھەقىقىي ئالتۇن،
باتۇرلار سىنىلار ھەقىقىي جەڭدە.

* *

تاشنى تاش يارالماس قانچە ئۇرساڭمۇ،
باشنى تاش ياردىدۇ بىرنى ئۇرساڭمۇ.
تاش كۆكۈل ئادەملەر باردۇر ھاياتتا،
ياردىدۇ بېشىڭنى سەن جىم تۇرساڭمۇ.

* *

ئىنساننىڭ ھايۋاندىن پەرقى شۇ يەردە:
ياردىتار گۈزەللىك قان بىلەن تەردە.
مەنمۇ شۇ ئىنساننىڭ ئۇلۇغ ئەۋلادى،
ئەجدادىم ئۆلمىدىن قويمايمەن يەردە.

مۇھەممەتئىبراھىم تۇرسۇن

يۇرت كۈيى

ھاياتلىق ئۇپۇقىدا كۆزۈم ئاچتىم،
رەڭگارەڭ يورۇق دۇنيا زاھىر بولدى.
يۈرىكىم رىشتىسىدىن سۆيگۈ چاچتىم،
يۇرت دېدىم، قەلبىمگە يۇرت مېھرى تولدى.

يۇرت دېدىم قاش تېشىدەك كۆككە قاراپ،
زوقلىنىپ ھەم كۈمۈشتەك تاغلىرىغا.
يۇرت دېدىم چەكسىز پەخرىم تەنگە تاراپ،
كۆڭلۈمنى بېرىپ گۈلزار باغلىرىغا.

يۇرت دېدىم، ئانام دېدىم، ئاتام دېدىم،
قېرىنداش تۇغقۇنۇم، يار - دوستلىرىم دەپ.
يۇرت چوڭ گەپ، يۇرت مۇقەددەس بىر نام
دېدىم،
ھاياجان ۋە ئىلھامىم ئېتى سەكرەپ.

يۇرت دېدىم، ھالقىدىم مەن نەچچە تاغنى،
كۈيۈمگە جۆر بولۇشتى دەريا - ئۆستەڭ.
ئاق كېچە، قارا كېچە، مۈشكۈل چاغنى
بىلدىم مەن ئەل ئىشقىدا خۇشاللىق ئەڭ.

ئىزدىمنى يۇرت بىلىدۇ، قەلبىمنى ھەم،
ئىزدىم بار ئېگىز - پەستە ماڭا تونۇش.
ماڭلىيىم ئاسمىنىدىن تۆكۈپ زەمزەم،
ياراتتىم يېڭى ھايات، يېڭى تۇرمۇش.

خۇشۋاقمەن نەگە بارسام تۇغقان كەبى،
مېھرىبان، ئىناقلىقنىڭ ئۆيى ئەتراپ.
قەلبىمدە سۆيۈنۈشۈم جۇشقۇن سىبى،
سەيلىدە بولسام ھامان ھەريان قاراپ.

زوقۇمنى تار - تار يېشىل گىلەم ئېتىز،
كۆك سۆيگەن دەرەخلەر ۋە قوشاقچى قۇش.
يالتىراق سۇ ئامبىرى گويا دېڭىز،
ئۆستەڭ ۋە ئېرىق ئاقار يۇرتۇمدا خۇش.

يۇرت مېھرى بولدى مېنىڭ سۆيگۈمگە كۈچ،
بەستىمگە مەڭگۈ تالماس قانات بېرىپ.
ئۇ دەيدۇ مېنى ئۈندەپ «يۈكسەككە ئۈچ،
شاماللار ئەۋجىدە سەن كۆكرەك كېرىپ».

ئانا يۇرت يۈرىكىمدە تەختىم ئۈزۈك،
سۆيىمەن سېنى سۆيگۈم يالقۇنلىنىپ.
بۇ دۇنيا، بۇ دۇنيالىق بەختىم ئۈزۈك،
تارىخنى سۆيەر پەخرىم دولقۇنلىنىپ.

تەھرىرلىگۈچى: مەمتىمىن بارى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
uyghurkitap.com

ئىمام مەھەممەت

كېپەك مەزىن

(ھېكايە)

يېزىمىز بازىرىنىڭ ئاۋات كوچىسىنىڭ دوقمۇشىدا چوڭ بىر جامە قەد كۆتۈردى. ئاسمان - پەلەك قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان كۆركەم پەشتاق ھەرقانداق كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلماي قويمايتتى. شۇنداق قىلىپ جامەنىڭ پۈتۈش مۇراسىمىنى ئۆتكۈزۈش پەيتى كېلىپ قالدى. بۇ ئىشقا ئۇشتۇمتۇت مەھەللىدىن كېپەك سالجا ئارىلىشىۋالدى.

كېپەك ئاخۇن بەستلىك كەلگەن، 60 ياشلاردىكى چار ساقال، سەل پاناق، ئورا كۆز، سول قۇلىقىدىن ئۇچتىن بىر قىسمى كەم ئادەم بولۇپ، گەپتان، ھەر قانداق گەپ بولغان يەردە ئېغىز غېرىدىچلاپ، باشقىلارغا گەپ بەرمەيدىغان كىشى ئىدى.

ئىمام ئاخۇنۇملارنىڭ مۇشۇ بىر مۇشكۈل ۋەزىپىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشى ئۈچۈن، خۇددى كېپەك سالجىدەك بىرەر ئادەممۇ لازىم ئىدى، ئەلۋەتتە! ئىمام ئاخۇنۇم ئۆز سۆپىتىنى ساقلاش يۈزىسىدىن، ئەمرى مەرۇپ قىلىشتىن ئۆزگە ئوشۇق سۆزلىمەيدۇدە، مۇتىۋەللى ئاخۇنۇم دەپتەر - قەلەم تۇتۇپ، كىم نېمە بەردى، قانچىلىك، شۇنىلا يېزىشى كېرەك. كېپەك ئاخۇنچۇ؟ جامەنىڭ ئات ھارۋىسىنى ھەيدەپ ئۇلارغا ئەگىشىپ چىقتى - دە، گۈرۈچنى بىر تاغارغا، بۇغداينى يەنە بىر تاغارغا، ياغنى تۇرغۇتقا قاچىلاپ مېڭىۋەردى. بەزى ئاشپەز، ناۋاي، قاسساپ، سودىگەرلەر نەق پۇل ئىئانە قىلىۋاتقاندا، كېپەك ئاخۇن يانچۇقلىرىنى سىلاپ ئۈلگۈرگەنىدى. قېرىشقاندەك پۇل بىرەيلەننىڭ قولىدا سانىلىپ، يەنە بىرەيلەننىڭ قوينىغا كىرىپ كەتتى. كېپەك ئاخۇن راسا بىر ئۇلۇغ تىنىپ، يەنە چاندۇرماي مېڭىۋەردى - يۇ، ئۇنىڭدا ھەسەت ئوتى لاۋۇلداپ، ئۆز قورسىقىدا ھېساب - چوت سوقۇشقا باشلىدى. دەسلەپتە كىم نېمە بەردى، قانچىلىك بەردى...ھەممىنى دىلىغا خاتىرىلەپ، «خۇدا رەھمەت قىلسۇن»، «ئۇلۇغ پەرۋەردىگار مەدەت بەرگەي»، «بىرى مىڭ بولسۇن...» دېگەن

دەك سۆز - ئىبارىلەرنى تەكرارلاپ كېلى-
ۋاتقان بولسىمۇ، ئەمدى ئۇ بىردىنلا
جىمىپ قالدى. شۇنداق ھېسابلاپ
«ئۈچيۈز يەتتە كوي قىرىق پۇڭ» دېدى-
يۇ، ئېزىپ كەتتى.

كېپەك ئاخۇن ساۋاتسىز ئىدى. ئۇ
ھۇشۇ يېزىدىكى بىر كالتا كۆسەي پاش-
شاپ بېگىنىڭ يالغۇز ئوغلى ئىدى. بۇ
پاششاپ قول - ئىلكىدە يوق، نەپسى يا-
مان، بىۋاك ئادەم بولغاچقا، چوڭ كى-
چىك ئوغرى، قىمارۋازلار ئىچىدە «گال
ئىڭراق»، ئەل ئىچىدە «ياغاچ پىچاق،
لاتا غىلاپ بېگىم» دېگەن نامغا ئېرىشىپ،
يۇقىرىقى ئىككى خىل «ئۇنۋان» بىلەن
ئۇ دەرگاھقا كەتكەنىدى. كېپەك ئاخۇن-
غا ئەنە شۇ بەگ دادىسىدىن ئۈچ ئېغىز-
لىق كونا ئۆي بىلەن بىر نوگاي چىلىم،
پەگادىكى تاۋكا مىراس قالغانىدى. دا-
دىسى ئۇنى قەيەرگە بارسا بىرگە ئېلىپ
باراتتى، قىمارۋازلار بېگىمنىڭ بالىسى،
دەپ يانچۇقلىرىنى چوتاغا تولدۇرۇۋېتەت-
تى. دادىسى مەست بولۇپ قالغاندا، 12
ياشلىق كېپەكجان ئۇنى يېتىلەپ ئۆيگە
ئەكېلەتتى. كېپەكجان ئەمدىلا 15 ياشقا
تولغاندا دادىسى باقىيغا سەپەر قىلدى.
15 ياشلىق كېپەكجانمۇ دادىسىنىڭ مەن-
سىپىدىن باشقا ھەممە خۇينى قېلىپتا
قۇيغاندەك ئۆز پېتى داۋاملاشتۇرۇپ كۆ-
نىنى ئالدى. 17 ياشقا كىرگەن مەز-
گىلدە، ئۆز ئۆيىدىكى تاۋكادا جېدەل
چىقىرىپ، شۇ مەيداندىكى رەقىبلىرىنىڭ
بىرىگە تىغ ئۇرۇپ ياردار قىلىپ قويى-
دى - دە، تۈرمىگە تاشلاندى، شۇ ئاردا
ئانىسىنىڭ ئۆلۈمىدىمۇ بولالمىدى. تۈر-
مىدىن چىقىپ قارىغۇدەك بولسا ئاتىسىدىن
قالغان ئۆي - زېمىنىنىڭ ئىزناسىمۇ قالماپتۇ،
ئۇ ئەمدى بازارنىڭ چېكىسىدىكى بىر يېزىدا
ماكانلاشتى. كەتمەن بىلەن تونۇشماي-
دىغان بۇ بەندە يەنىلا كونا چۆپقەتلىرى
بىلەن چىللىشىپ كونا ئادىتىنى داۋاملاش-
تۇردى. توشقان دەرياسىنىڭ شىمالىي تە-
رىپىگە ئاتلاپ ئۆتكەن كېپەكجان دادى-
سىنىڭ كونا چۆپقەتلىرىدىن بولغان كا-
داك قىمارۋازلار جەم بولغان چوڭ تاۋ-
كاغا دۈچ كەلدى - دە، تاڭ ئاتقۇچە مەي-
دىسىگە مۇشتلاپ، بىرمۇنچە قەرزگە بو-
غۇلدى. بېرەي دېسە ھېچنېمە يوق.
سالا - سۆلھىگە كۆنۈدىغان كىشى يوق.
كېپەكجان ئاخىرى قىمارۋازلارنىڭ بو-
ۋىلىرىدىن قالغان ئەنئەنىگە ۋارىسلىق
قىلىپ، پىچىقىنى قىنىدىن چىقاردى - دە،
سول قولىقىنىڭ قاسقىنىدىن بىر چىشلەم
كېسىپ، ئۇتۇۋالغۇچىلارنىڭ ئالدىغا تاش-
لاپ قەرزدىن قۇتۇلدى. مەنىسى: «بۇ-
نىڭدىن كېيىن بۇ ئىشتىن مەڭگۈ قول
ئۈزىمەن» دېگەندىن ئىبارەت ئىدى. بۇ
بايقۇش ئەمدى «كېپەك چولاق» دېگەن
لەقەم بىلەن كوپىراتسىيىگە كىردۋالدى.

كېپەك سالجىنىڭ ئۇنىڭدىن كېيىن-
كى ھاياتى ھەققىدىكى تەپسىلاتلار بەك-
مۇ ئۇزۇن، بىر - بىرلەپ سۆزلەيدىغان
بولساق كىتابخانلارنى زېرىكتۈرۈپ قو-
يىمىز. قىسقىسى، ئۇنىڭ ھاياتى ئەن-
ئەنىۋى كەسپى بىلەن بىللە قىزىلكۆز-
لۈك، ساختىلىق تۆشۈكلىرىگە قىستىلىپ
كىرىپ كۈن ئۆتكۈزۈشتىن ئىبارەت بول-
دى. ئەمدىلىكتە ئىسلاھات دولقۇنى كۆ-
تۈرۈلۈپ، يەرلەر ئەمگەكچىلەرنىڭ قول-
غا ھۆددىگە بېرىلىپ، راست بىلەن يال-
غاننى ئايرىيدىغان پەيت يېتىپ كېلە-

ۋىدى، بىزنىڭ كېپەكجاننىڭ بېشىغا كۈن چۈشتى.

«خوش كېپەك ئاخۇن، ــ دەيتتى ئۇ، ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلاپ، ــ داداڭ ئىنىكى قوللاپ دۇئا قىلغاچقا، قولۇڭ كەتمەنگە، دىلىڭ دەردكە يولۇقماي بۈگۈنگىچە كەلدىڭ. ئەمدى ئىش پاساتقا، بازىرىڭ كاساتقا ئايلاندى. يەر تۇتۇپ جېنىڭنى قىيناماسەن قانداق؟...» ئۇ، شۇنداق چىگىش خىيال يىپلىرىنىڭ تۈگۈنلىرىنى يېشەلمەي، ئاخىر: «توختا، ھەمدۇل قارىي ئاخۇنۇم بار ئەمەسمۇ! ئۆز ۋاقتىدىكى بۇلۇڭ ئىلىپەتلىكىمىزدىن تېنىپ كەتمەس، ياخشى مەسلىھەت بەرسە ئەجەب ئەمەس» دېدى ـ دە، ئەتىسى قارىي ئاخۇنۇمنىڭ ھۇزۇرىدا مېھمان بولدى. ھەمدۇل قارىي ئاخۇنۇم ئۇنى ئوچۇق چىراي قارشى ئالغاندىن كېيىن، دەردى ئەھۋالىنى ئاڭلاپ بولۇپ، كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ ئولتۇرۇپ:

ــ كېپەك ئاخۇن، ھازىر ۋىلىلىدە ئاپتاپ چىققاندەك قىلغان بىلەن، ئىشەنگىلى بولمايدۇ. ئۆزلىرى بىلەن بۇرادەرچىلىكىمىز بار. راست گەپنى قىلسام، ئۆزلىرى تەنھا، ئۇنىڭ ئۈستىگە، شۇ كەمگىچە چېكىلىرى تەرلەپ باققان بەندە ئەمەس. يېشىمىزنىڭ تېگىدىن تولىسىنى ياشاپ، غورىگۇل بولسىمۇ ئىچىمىزنى ئاشاپ بۇ يەرگە كەلدۇق. خۇداغا مىڭ قەترە شۈكرى ـ سانا ئېيتقايمىز. ئاللانىڭ مەرھەمىتى بىلەن ھۆكۈمىتىمىزگە ئىنساپ بېرىپ، مۇنچىلىك كۈن بولۇۋاتىدۇ. ئەمدى، سىلە بىلەن بىز دەپ دۇنيانىڭ كويىدا بولماي، ئاخىرەتنى ئويلاپ، ساۋاپ ئىزدەش كېرەك، ساۋاپ، ــ دەپ توختىدى.

ــ خوش، تەقسىر، ياغدەك گەپ قىلدىلا، ياغدەك!

ــ شۇنداق، ئۇ دۇنيالىق مۇھىم، ھىم...

ــ كېيىنچە يەنە «ئايا دوستلار، دۇنيا ھارام، سەن تاشلىۋەت، مەن تېپىۋالاي» بولۇپمۇ قالارمۇ؟

ــ يوقسۇ! نەدىكى گەپنى قىلىۋاتىدىلا؟ مەن ئۆزلىرىنى سايىمىزدا جان پاناھدارمىكىن دەۋاتىمەن، بۇرادەر!

ــ ئۇنداق ئىلتىپاتلىرى بولسىغۇ، ھو، ھو، ھو، ھا، ھا ... شۇنداق قىلىپ...؟

ــ ھە، شۇنداق قىلىپ، ئەتىگەندە جامەگە پەيدا بولسىلا. مەن ئەھلى جامائەتنىڭ ئالدىدا توۋا ئىستىغپار ئوقۇتىمەن. بويۇنلىرىغا قارا ئارغامچا سېلىپ، قول قوشتۇرۇپ، يەرگە قاراپ تۇرۇدىلا. ھە...

ــ ئۆمرىمدە مەكتەپ قارىسى كۆرمەپتىمەن، تەقسىر! قىلمىغان گۇناھلىرىم ئاز، خەقنىڭ ئالدىدا نېمىدەپ توۋا قىلىمەن؟

ــ مەن نېمە دېسەم شۇنى دېسىلە بولىۋېرىدۇ.

ــ تىلىم ئايەتكە كەلمەيدۇ ئەمەسمۇ؟!

ــ ئىگىسىگە ئىخلاس بىلەن تىۋىنىپ، بىزگە خوش دېسىلە، ئىش تامام. ئۇنىڭدىن كېيىن، مەسچىتنى سېپىرىپ سۈپۈرۈپ، تەرەتكە سۇ تەييارلاپ، ئۇ يەرنى ساقلاپ بەرسىلە بولدى.

ھەمدۇل قارىي ئاخۇنۇمنىڭ گەپلىرى كېپەك سالجىغا بەئەينى قېرى كالىغا پىچاق خۇش ياققاندەك خۇش ياقتى. بەش ـ ئالتە يىلدىن بېرى ئۇ، مەسچىتنىڭ شۇ خىزمىتىدە يۇمشاقىنا ياشاپ

uyghurkitap.com

كېلىۋاتىدۇ. جامەنى چوڭايتىپ قۇرۇش باشلىنىپ پۈتكۈچە بولغان ئارىلىقتا ئۇنىڭ ئىشلىرى جىددىي ھەم ئامەتلىك بولدى.

يېڭى جامەنىڭ مۇراسىمى دېگەن قەرەلدە جۇمە نامىزى تەنتەنىسى ئىچىدە بولۇپ ئۆتتى. ھەمدۇل قارىي ئاخۇنۇم يەنىلا ئىماملىق مەرتىۋىسىدە، گايەت مۇتىۋەللى ئاخۇنۇم مەزىنلىك مەنسىپىدە ئولتۇرۇشتى. ياغاچچى، تامچى، ئىمام، مەزىن، نەققاش، خەتتات، ھېسابچى بولۇپ ئون نەچچە كىشى جامائەت ئالدىدا مەرتىۋىلىرىدىگە، ئىشلىرىغا لايىق تون - سەرۇپاي كىيىشتى. كېپەك سالجىنى ھېچ كىشى ئاغزىغا ئېلىپمۇ قويمىدى. يوغان تاۋاقتا ئاش كۆتۈرۈپ ئوتتۇرىدا چاپراقلاپ يۈرگىنىنىمۇ ھېچكىم كۆرمىدىمىكىن؟! بۇ ئىش، كېپەككە تولىمۇ قاتتىق تەگدى. ئۇ، ئەل تارقاپ بولمايلا ئۆيگە كىردى - يۇ، ئىشىكنى «گۈپ» تاقاپ، قولىغا بىر پىيالىنى ئالدى، نېرىقى بۆلۈڭدىكى چىپىنداقلار ئارىسىدىن «تۆمۈر چوقا» دىن بىرنى سۇغۇرۇپ چىقىپ، ئاغزىنى پىيەنچۈكلار پەردىسىدە بىرلا غاجىلاپ ئاچتى - دە، يېرىمىنى بىراقلا قۇيۇپ، ئىككىلا سۈمۈرۈپ ئىچىۋەتتى. داۋامىنى يەنە شۇنداق قۇيۇپ، يەنە شۇ ئەلپازدا ئىچىۋەتتى - دە، شېشىنى يەرگە ئاتتى، ئۆزىمۇ ئورنىغا يىقىلدى.

ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتتى. رەشىك ئوتلىرىنى باسالمايۋاتقان كېپەك سالجا جامائەت خۇپتەندىن يانغاندىن كېيىن، جامەنىڭ يازلىق مەيدانىغا قالدى - قاتتى چىپىندا - پىۋزەكلەرنى جۇغلاپ ھولا سالدى - دە، مەيدىنىنى قاقلاپ ئولتۇرۇپ، قويۇن يانچۇقىدىن ياڭاق چوڭلۇقىدا بىر دۈگىلەكنى ئالدى. ئاندىن ئېرىنمەي ئولتۇرۇپ قىرىق بىر تال ئۈزۈپ، تاماكا خالتىسىدىن بىر چىمدىم كۆك قۇلاق ئېلىپ، ئۆز قائىدىسى بويىچە ئارىلاشتۇرۇپ، بىر تال يۆگەپ ئۇچىغا ئوت ياقتى، ئەمدىلا قاتتىق كۆچەپ ئىككى شوراپ، تۈتۈننى پەلەككە قويۇۋەتكەنىدى، توساتتىنلا ئۈچ نەپەر ياش يىگىت ھۇجرا تەرەپتىن كىرىپ كېلىشتى. كېپەك ئاخۇن ئۇچۇن قولىدىكىنى يوشۇرۇپ قېلىش ئىمكانىيىتى قالمىغانىدى.

— بەللى - بەللى، كېپەكجان ئاكا، بىز ئۈچەيلەن تومۇزنىڭ ئىسسىقىدا ھۇجرىدىن سالقىن ئىزدەيلى، ئۆزلىرى...؟ — دېدى 25 ياشلاردىكى ئاق سېرىق تاللىپچاق خۇش خۇيلۇق بىلەن.

— ھە، كېلىڭلار، توخماق سوپىلار، تېخىچە ئۇخلىماي، قەيەرلەرنى چەگىدەپ يۈرۈيسىلەر؟

— يەر - جاھان يورۇپ كەتتى. بىز تېخى ھۇجرىلىرىغا ئوت كېتىپ، ئۆزلىرىنى ئۇخلاپ كاۋاپ بولۇپ كەتمىسۇن دەپ ئەنسىرەپ...

— ئاغزىڭلارغا تاش تۇپراق، ھەي شۇملۇقنى چىللايدىغان توقماق سوپىلار، — دېدى كېپەكجان پەرۋاسىزلىق بىلەن پىنىنەكنى تېخىمۇ قاتتىق شوراپ. ھولالىنىپ كۆيۈۋاتقان گۈلخاننىڭ تۈن قاراڭغۇلۇقىدىكى يورۇقىدا كېپەكجاننىڭ رەڭگى قانسىراپ ئۆلگەن جەسەتنىڭ تەرىگە، كېلەڭسىز پاخپايتىپ قويۇۋالغان ئۇزۇن ساقىلى، كۆكرەك تامىلىرىغا يېيىشىۋالغان مويلار بىلەن قوشۇلۇپ خۇددى ئادەم ئاياغ باسمىغان قاراڭغۇ چات-

www.uyghurkitap.com

قاللىققا ئوخشاش كۆرۈنمەكتە ئىدى.

— غەلىتىلا گەپلەرنى قىلىۋاتىدىلىغۇ؟ — دېدى ھېلىقى تالپچاق ئۆز شېرىكلىرىگە ئولتۇرۇش ئىشارىسىنى قىلىپ، ئۆزىمۇ ياندىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرۇپ.

— ھارام يەيدىغانلارغا ئوت كەتمەي، ماڭا ئوت كەتكىنى قانداق؟

— كىم ھارام يەپتۇ؟ نەدىكى بىر گەپنى قىلىۋاتىدىلا؟

— ھەممەيلەن ھارام يەۋاتىمىز.

— بىزمۇ ھارام يەۋاتامدۇق؟

— ھەئە.

— قوللىرىدىكى ھالالمۇ-ھارامتىمۇ؟

— ئۇستازىڭلاردىن سوراڭلار.

— ھەممىدىن قارىي ئاخۇنۇم چەكمەيدىغاندۇ؟ توۋا دېسىلە ئاكا، ئەھلى ئىلىمى ئادەملەرنىڭ كەينىدىن ھەر قىسما گەپ قىلسا گۇناھ بولىدۇ، — دېدى يەنە بىر پاكارغىنا دوغىلاق تالپچاق سەل-پەل ئۆڭگەندەك قىلىپ.

— سەن پاكار، قارا پاقا غورتىدەك نېمىنى بىلىسەن؟ سەن توقماق سوپىلارنى چىللاپ كەلدىڭمۇ؟ ماڭ! مېڭىشە! — دەپ دوق قىلدى زەردە بىلەن كېپەكجان.

كېپەكجان ئادەتتە بۇ تالىپلارغا مۇنداق زەردە بىلەن دوق قىلىش ئەمەس، ئۇلارنى بەكمۇ ئىززەت قىلاتتى. بەزىدە تېخى ھۇجرىلىرىنى سۈپۈرۈپ، ئەخلەتلىرىنىمۇ تۆكۈپ قوياتتى. ئۇلار ساۋاق نەكرارلاپ ۋاژىلداپ ئوقۇپ كېتىدىغان بولسا، قاتتىق سۈپىدا چۆچۈرىدەك تۈگۈلۈپ ئولتۇرۇپ، ئىخلاس بىلەن ئاڭلايتتى، ھەتتا ساۋاتسىز قالغانلىقىغا پۇشۇقۇنۇپ ئۆتمۈش كۈنلەرنى قاغاپ كېتەتتى. خۇشى تۇتقاندا، پادىشاھى جەمشىدنىڭ چۆچەكلىرىنى سۆزلەپ بېرەتتى، بەزىدە ياغاچى ئېلىيار غوجىكام بىلەن قىرىق بەڭگىنىڭ ھېكايىسىنى ئېيتىپ بېرىپ كۆلكىدىن ھالقىتىپ تېلىقتۇرۇۋېتىپ قايتىپ چىقاتتى. «بۇگۈن بۇ ئادەم بىزگە نېمانچە قاتتىق تېگىدۇ؟ بىرەر سىر بارغۇ دەيمەن» دەپ ئويلىدى بىرىنچى تالىپ.

— كېپەكجان ئاكا، بۇ قارا ماياق ئاداش ئۆزلىرىنى رەنجىتىپ قويدى. خاپا بولمىسىلا. نېمە ئىشلارغا دەپ رەنجىپ قالدىلا؟ — دەپ بەزلىدى ئۇنى.

— ھەببەللى! بۇ گەپلىرىڭ جايىدا ئۇكام. سەن ھەقىقەتەنمۇ بىر كادىر ياكى ئەپەندى بولساڭ بولۇدىغان يىگىت ئىدىڭ، بەزى چۈپەي بەندىلەر ساڭا بىر نومۇر كەڭ قورساق بولماي، ئالىي مەكتەپ دېگەندىن قالدىڭ. ئەگەر ئۇ يەردە بەش يىل ئوقۇساڭ، مۇشۇ سوپىلارغا بەندە بولماي، ئالىم يىگىت بولاتتىڭ ئەمەسمۇ!؟ داداڭغا شۇ ئىش ھار كېلىپ سېنى مۇشۇ... ھەي.... — دېدى-يۇ، كۆزلىرى خۇمارلىشىپ تېخىمۇ يۇمۇلۇپ، جۇۋالدۇرۇزنىڭ كۆزىدەكلا قالدى. قولىدىكى قالدۇقتىن ئاخىرقى بىر نەپەس ئالدى-دە، يالجىپ يېنىۋاتقان ئوتقا ئاتتى-يۇ، بىر پەس جىمىدى.

— قېنى، كېپەكجان ئاكا، — دېدى بىرىنچى تالىپ يەنە، — نېمىدىن شۇنچە رەنجىپ قالدىلا؟

— نېمىدىن بولاتتى دەيسەن؟ — دېدى ئۇ، «ئېچىلدى ئاغزى، يۇمۇلدى كۆزى» دېگەندەك بىر ئىش بولدى-دە، قار-يامغۇر قىلىپ سۆزلەشكە باشلىدى، — مەن بۇلارغا ئالدىراپ ئىشىنىپ، غالچىلىقىنى قىلىپتىمەن، ئۇكام. بىزنىڭ

ماۋۇ ھەمدۇل ئىمام دېگەننى «چەك-چەك، خۇدانىڭ ئىشقىدا چەك، ئاما خاسلار بىلمىسۇن پىنھاندا چەك!» دەپ يۇرسە، راستىنلا خۇدانىڭ پاك بەندىسى دەپ چاغلاپتىمەن. نەدىكىنى! ئۇ ھۆپۆپنى يۇگىدىماي يەيدىغان ئادەمكەن. بىر يىلدىن بېرى قىلغان-ئەتكەنلىرى ئاز ئەمەس. سۆزلىسەك گەپ بولىدۇ، سۆزلىمىسەك دەرد بولىدۇ. سەن ئاڭلاپ قال، بۇ يىل قىش ئونىنچى كەنت ياردەمگە بەرگەن 30 تال جەگىدىن ئون تېلى ئۇنىڭ ھويلىسىغا كىرىپ كەتتى. ساقىلىم بىلەن ئۆزۈم توشۇپ بەردىم. ئۆتكەن يىل كۈزدە ھېلىقى چەت ئەلدىن كەلگەن باي ھاجىم بەش تىللا ياردەم بېرىۋىدى، ئىككى تىللانى گايىت بىلەن ئىككىسى مۈشۈك بالىسىنى يېگەندەك يەپ كەتتى. قالغان ئۈچىنى ئىشلەتتۇق دېدى-يۇ، خۇدا ئۆزى بىلىدۇ، ئۇكام. يەنە بۇ يىل قىش يۇقىرىقى مەھەللىدىكى سادىر دېگەن يالغۇز بالىنىڭ ئانىسى ئۆلۈپ كەتسە، نامازھەققىنى ئاۋۋال بەرمىسەك نامىزىنى چۈشۈرمەيمىز دەپ، يەنە مۇشۇ ھەمدۇل بۇتتەك قېتىپ تۇرۇۋېلىپ، بىر قويىنى شۇ يەردىلا ساتقۇزۇپ، پۇلنى چۆنتەككە ئۇرۇپ، ئاران دېگەندە جىنازا ئالدىغا ئۆتتى. تېخى توپا بېشىدىكى شەرمەندىلىكنى دېمەيسەن. قىرىق يۈەن يەرلىك ھەققى كېلىۋىدى، يانچۇقى قۇرۇق سادىر «ھۇ» تارتىپ يىغلاپ كەتتى. كۆپچىلىكنىڭ ئىچى ئاغرىپ يانچۇقىنى كولاشقا باشلىۋىدى، شۇ گايىت ئاۋاق ئىتەك تۇتۇپ قوپتى. قاراپ تۇرسام. بەرمىدى دېگەنلىرى بەش موچەن، بەرگىنى بىر-ئىككى كويدىن تاشلىدى. يېزىمىزنىڭ دوختۇرى ئەنۋەر تۆش يانچۇقىدىن زىغىرەك بىر قەغەزنى سۇغۇرۇپ تاشلىغانىدى، ئاۋاقنىڭ ئارىدەك بازمالىرى ئارىسىغا كىرىپ كەتتى. پۇلنى بىرەيلەن خالىس ساندى. قاراپ تۇردۇم، توپتوغرا ئەللىك بەش كوي چىقتى. ھېلىقى دوختۇر بەرگەن بىر قەغەز يوق. بىر پاش قىلىۋېتەي دېدىمۇ، «قويە، شۇ پەس لەقۋا باي بولۇپ كەتسۇن!» دەپ ئويلاپ ئۆزۈمنى بېسىۋالدىم.

— ئى، ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم، بەندىلىرىڭگە ئىنساپ بەرگەيسەن! — دېدى تالىپچاق ياقا چىشلەپ. پۇشۇلداپ ئولتۇرغان ئىككىسىمۇ ھەيران بولۇشۇپ، ياقا تەشكەن-سويمىدەك ئاغزىلىرىنى ئېچىپ ئولتۇرۇشاتتى.

— مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر-ئۇكىلىرىم، بىز بۇ مەسچىتنى كۆپچىلىكنىڭ پۇل-مېلى بىلەن سالدۇق. شۇنچە بەرگىنى يەتمەي يەنە جامەنىڭ مۇراسىمىنى ئۆتكۈزىمىز دەپ، دىۋاندەك خۇرجۇن-قاچا كۆتۈرۈپ چىقتۇق. خەلق دېگەن بىر دەريا ئىكەن. شۇ كۈنى كەم دېگەندە مىڭ كوي پۇل چۈشتى. مۇراسىم كۈنى تۆتيۈز توقسەن ئۈچ كوي دەپ جاكار قىلىۋاتىدۇ. قالغىنى مۇشۇ ئىككى قىزىل كۆزنىڭ چۆنتىكىگە كىرىپ كەتمەي نەگە باردۇ؟ مۇنداق يالغانچىلارنىڭ زۇۋانىمۇ تۇتۇلۇپ قالمايدىكەن. ئى خۇدا، ۋەيلۇن دوزىخنىڭ راست بولسا، قىيامەت كۈنى شۇنداق كازاپلارنىڭ تىلىنى ئوتلۇق زەنجىرلىك بىلەن باغلاپ، بوزۇق دىلىنى زىخ بىلەن داغلاپ ئەدىبىنى بەرگەيسەن، دەپلا تىلەيدىغان بول-

www.uyghurkitap.com

دۇم. خەقلەر بۇ ئىشنى بىلمەيدۇ. يەنە
شۇ ناپاك ئادەملەرنىڭ بىرىنى ئىمام،
بىرىنى مەزىن، يەنە بىرىنى مۇتەۋەللى
دەپ سايلىشىۋالدى. ھۆكۈمەتنىڭ مۇنداق
ئىشلار بىلەن كارى بولمايدىغانمىدۇ؟!
نېمىدېگەن تويمايدىغان ئادەملەر
بۇ؟ بۇ يەردىن خۇددى لالما ئىت
قارا ئۈجمىدىن بەزگەندەك بەزدىم. دې-
سەم گەپ تولا...ئەمدى ئۇخلاپ قالامدۇق؟

ــ خوشە، شۇنداق قىلايلى، ــ دې-
يىشتى تالىپلارمۇ. كىپەكجان «ياتالىلا»
دېگىنىچە ھۇجرىسى تەرەپكە ماڭدى.

ئەتىسى بامدات نامىزىدىن يېنىپلا
ئۆگىنىسلى يوق ھۇجرىغا كىرىپ كەل-
گەن ھەمدۇل ئىمام ئاخۇنۇم بىلەن گا-
يىت مەزىن كىپەكجان بىلەن شۇنداقلا
بىر رەسمىيەت سالىمى قىلىشتى ـ دە:

ــ كىپەك بەگ، ــ دېدى ھەمدۇل
ئىمام مۇغەمبەرلىك بىلەن كۈلۈپ، ــبىز-
نىڭ ئۆيدە ئەتىگەنلىك چاي ئىچىپ
كەلسىلە قانداق؟

ــ بەگلىرى قۇرۇسۇن ئىمام ئاخۇنۇم،
رەھمەت! مىجەزىم يوق، ــ دېدى كىپەكجان.

ــ بۈگۈن ئاۋۋال ئاخشامدىلا چۈش-
لىرى غادىرسكۇل بولۇپ قالغان ئوخشى-
مامدۇ؟ بۈگۈن نامازغىمۇ چىقالماپلا؟

ــ ھە، ھېلى بىرسى پەشتاق ئۈس-
تىدە مىڭىيانىدەك كاكىراۋىدى، توخۇ
چىللىغان ئوخشايدۇ دەپ، سەنەكىمە-
مەپتىمەن.

ــ بۈگۈنكى چايغا موللىنىزاجىم كې-
لىدۇ. ئۇلۇغ ئادەملەر بىلەن ھەمداستى-
خان بولۇش ساۋاپ، ئېرىنمەي بارسىلا.

ــ خوش، ئۇنى ئۇلۇغ دېسەك رۇ-
سۇللىلانى نېمە دەيمىز؟

ــ ھە...ھى ...ھى ...گەپچىلىك قىلى-
ماي، يۇرسىلە، ئۆزلىرى تۇز تائام يەپ
تۇرغان ئۆي.

ــ زورلىمىسىلا تەقسىر. مەن قارا
تۇرۇك ئادەم بولسامىمۇ، ئىنساپسىز، قى-
زىلكۆز ئادەملەر بىلەن ھەمتاۋاق
بولمايمەن.

ــ كىپەك ئاخۇن، ــ دېدى گايىت
مەزىن جاغال ئۆچكىنىڭكىدەك شالاڭ سا-
قىلىنى گىلدىڭلىتىپ تۇرۇپ، ــ ئاش بەر-
گەن قازاننى ئالدىراپ چاقمايلى جۇمۇ-
سىلا؟! كىمنى قىزىلكۆز دەۋاتىدىلا؟

ــ مەنما تەقسىر؟ مەن، بىرنەنچى-
دىن، كىشىنىڭ ھەققىگە خىيانەت قىلىپ
ھارام يېگەنلەرنى، ئىككىنەنچىدىن، بەش
تىيىنلىق مالنى ئون تىيىنگە سېتىپ،
قۇشقاچنى قار ياغقاندا تۇتۇدىغانلارنى
دەيمەن.

ــ ھەببەللى، مانا بۇ گەپ جايىدا!ــ
دېدى ھەمدۇل ئىمام گايىت مەزىننى
جىملاپ، ــ ھەر گەپ بولسا چىرايلىقچە
دېيىشەيلى. جۇرسىلە، يەنە ئۆزلىرىگە
مەسلىھەتىمىزمۇ بار، ــ دېدى ـ دە، ئۇنىڭ
كۆزىگە مىختەك قادىلىپ تۇرۇپ، يۈز-
كۆزلىرىنى چالا ـ بۇلا يۇغۇزۇپلا بىرگە
ئېلىپ ماڭدى.

ئىمام ئاخۇنۇم ئاخشام بولغان پا-
راڭلارنى يېرىم كېچە بىلەن، بايىقى
قارامۇتۇق، پاكار تالىپچاقتىن ئاڭلاپ، يە-
نە شۇ تالىپنى ئىشقا سېلىپ، گايىت
مەزىننى ئويغىتىپ كەلدى ـ دە، ھەممە
گەپنى بىر ـ بىرلەپ سەمىگە سالدى، قان-
داق قىلىش توغرىسىدا مەسلىھەتلەشتى.
گايىت غەزەپلىنىپ، جامەدىن ھەيدەپ
چىقىرىش تەلىپىنى قويدى. ئۆز ھايا-

تىدا كۆپنى كۆرگەن ھەمدۇل ئىمام بۇ گەپكە كۆنمىدى - دە، شالاڭ، قىزغۇچ ساقاللىرىنى دىقماق بارماقلىرى بىلەن تۇتاملاپ ئولتۇرۇپ:

— گايىت ئاخۇن، ئۆزلىرىنى خېلى ئاقىل ئادەم چاغلاپ يۈرسەم، بەكمۇ كالتە پەم ئىكەنلا. ئۇنداق قىلساق، كويىقاپنىڭ ئاغزىنى تاتىلاپ ئېچىپ، قارا بوران چىقىرىپ قويىمىز - دە، سەللە - پەرىجىلىرىمىز قارا قۇيۇن ئىچىدە ۋەيران بولىدۇ. ئىناۋەت دەيدىغان گەپمۇ بار - دە، — دېدى.

— ئەمىسە، قانداق قىلىمىز؟

— ئىتنىڭ ئاغزى سۆڭەك بىلەن بېسىقىدۇ.

— ھە، خوش - خوش، شۇ...شۇنداق بولمامدىغان، ھە، ھە...

— ئۇنى ئۆزلىرىگە مۇئاۋىن مەزىن قىلىپ تەيىنلەيمىز، ئەتىگەنلىككە مۇشۇ ئۆيدە ئىككى يۈز كوينى ئالدىغا قويىمىز، نېمە كۆرسەك تەڭ كۆردۇق. ئۆزلىرى يۈز كوي چىقارسىلا.

— ھە، يۈ - يۈ-يۈز كوي؟ ھە، يۈز كوي، — دەپ تەكرارلىدى گايىت پىت كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، — مەندە نەدىكى يۈز كوي؟

— ھە، يانچۇقلىرىنى سىلاپ باقسىلا، ئۇنىڭدا بولمىسا كېكىردەكلىرىنى...

مۇشۇ گەپتىن كېيىن گايىت مەزىننىڭ ياداڭغۇ چىرايىغا سەل - پەل كۆلكە ياماشتى. ئۇلار باش توخۇ چىللىغاندا يۆتىلىپ، چۈشكۈرۈشۈپ ئورنىدىن قوزغىلىشتى.

راست دېگەندەك، داستىخان ئۈستىدە بىر قەپەس سوقا - سۆھبەت بولدى. بۇ يەردە مۇللىنىزاجىمىنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئالدى بىلەن ھەمدۇل ئىمام گەپ باشلىدى.

— كېپەكجان، — دېدى ئۇ، — «قول سۇنسا يەڭ ئىچىدە، باش يېرىلسا بۆك ئىچىدە» دېگەن گەپ بار. بىز كونا چۆپقەت دوستلاردىن بولىمىز، ئۆزلىرىگە ئىشىنىپ، بەزىبىر...ھىم...م، ھە، شۇ شۇنداق، ئەل - جامائەت ئىچىدە، قوينىڭ قوزىسىدەك ئىناق ئۆتۈپ كەتكىنىمىز تۈزۈك. ئۆزلىرىنىڭ خىزمەتلىرىنىمۇ يەردە قويمىدۇق. نائۇمىدلىك شەيتانغىلا خاس، — دېدى - يۇ، قوينىدىن يېپيېڭى ئون يۈەنلىكتىن يىگىرمە قەغەزنى چىقىرىپ، يەلپۈگۈچ شەكلىدە ئېچىپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويدى، — ئاز بولسىمۇ بۇنى خەج - خىراجەت قىلىپ، ئۇستىباشلىرىنى مەزىنگە لايىق قىلىپ يەڭگۈشلىۋالسىلا.

بۇ ئىشتىن ھەيران بولغان كېپەك ئاخۇن:

— ھوي، تەقسىر، بۇ نېمە ئىش؟ ياق، ئالمايمەن، مەن بۇ ئىلتىپاتقا لايىق ئەمەس، — دەپ قول ئۇزاتمىدى. ئىمام ئاخۇنۇممۇ زورلاپ تۇرۇۋالدى. بىكار كەلگەن پۇلنى خەجلەپ ئۆگىنىپ قالغان كېپەك ئاخۇننىڭمۇ دىلى يۇمشاپ قالدى، «باينىڭ بەرگىنى خۇدانىڭ بەرگىنى، ئالە كېپەكباي، بولاپ ئالمىدىڭمۇ!» دەپ ئويلىدى - دە، تەستىرەك ئېلىپ، ئىلتىپاتقا جاۋابەن:

— رەھمەت ئاخۇنۇم، بۇمۇ لازىم ئەمەس ئىدى، — دەپ قويدى.

— ئەمدى پېقىرنىڭ مۇئاۋىنى بولۇپ قالدىلا. ئىمام ئاخۇنۇمغا مىڭ مەرتىۋە رەھمەت ئېيتسىلا. ئەتىلا بازارغا

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

چىقىپ سەللە، پەرىجە، ئىسكىلاچ مەسە سېتىۋالسىلا. ئەتە جۈمە ۋاقتىدىن بۇرۇن بولسۇن. جۈمە نامىزىغا ئۆزلىرى ئەزان توۋلايلا. بۈگۈندىن ئېتىبارەن غەيۋەت-شىكايەت، نەھى قىلمىشلاردىن خالىي بولۇشىمىز كېرەك، گۇناھ بولىدۇ. بەڭگى-قەلەندەر، ئوغرى-قىمارۋازلاردىن پەرقىمىز بولسۇن. گەپ تامام ۋەسسالام، — دېدى گايىت مەزىنمۇ.

«ئاخىرىدا چېقىۋالدىڭ چايان» دەپ ئويلىدى كېپەك ئاخۇن.

ئەتىسى جۈمە ۋاقتى بولغۇچە، كېپەك ئاخۇن كىرىۋالىدىغان بىر كاۋاك ئىزدەپ ئاۋارە بولدى. كىيىم-كېچەكمۇ ئېلىشقا چىقمىدى. يېزىنىڭ بۇ كالتە بازىرىدا نەدىمۇ مەزىنگە لايىق سەرىپاي بولسۇن. شەھەرگە بېرىش كېرەك-تە. راست گەپنى قىلغاندا، كېپەك ئاخۇننىڭ مەسچىت ھاياتىغا بىر يىل بولۇپ قالغان بولسىمۇ ئەزان ئېيتىشنى بىلمەيتتى، ئۆزىنىڭ مەزىنلىك مەرتىۋىسىگە ئېرىشىشنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى. شۇنداق قىلىپ، جۈمە ۋاقتى يېقىنلاشقاندا، كېپەك ئاخۇن چوڭ ئۆستەڭ بويىدىكى بوستانلىق ئىچىگە چۆكۈپ، قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ ياتتى. خۇمارى تازا تۇتتى-يۇ، ئۆزىنى بېسىپ، ئاچچىق تاماكا ئوراپ چېكىپ ۋاقىتنى كۈتتى. ئاخىرى ئەزانمۇ چىقتى. كېپەك ئاخۇن ئۇلۇغ بىر نەپەس ئالدى-دە، ئۆستەڭ لېۋىگە كېلىپ، تالىپ باللارنىڭ ئۆگەتكەن تەلىمى بويىچە ھەرىكەت قىلىپ تەرەت ئالدى. ئەڭ ئاخىرقى «ۋاقتى ناماز!...» جاكارسىنى ئاڭلاپ ئورنىدىن قوزغالدى. ئۇ مەسچىتكە يېتىپ كەلگەندە، جامائەت سەپكە تۇرۇپ بولغانىدى. بىر كەمدە گايىت مەزىننىڭ «سەپراس!» دەپ ۋارقىرىغان چىرقىراق ئاۋازى ئىچكىرىدىن ئاڭلاندى. كېپەكبايمۇ بوش كەلمىدى. «سالدىم كېمەمنى تەۋەككۈل دەرياسىغا» دېدىمۇ نېمە، بوم ئاۋازى بىلەن «سەپراس! سەپراس!» دەپ ئۈچ مەرتىۋە توۋلىدى. بۇ ئۇنىڭ ئىچكىرىدىكى ئىمام بىلەن مەزىنگە «ئاكاڭ قارىغاي بۇ يەردە» دەپ بەرگەن بېشارىتى ئىدى.

دەرۋەقە، جۈمە ئوقۇلۇپ بولغاندا، ھەمدۇل ئىمام كېپەكباينىڭ ياردەمچى مەزىنلىككە تەيىنلەنگەنلىكىنى، بۇرۇنقى ۋەزىپىسىنىمۇ ئىشلەۋېرىدىغانلىقىنى، ھەر ئايدا جامائەتتىن ئوتتۇز كوي يىغىپ بېرىلىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. بەزىلەر كۈلۈشتى، بەزىلەر ياقا تۇتۇشتى ۋە بەزىلەر مۇبارەكلەشتى. شۇنداق قىلىپ مۇشۇ سائەتتىن باشلاپ ئۇنىڭ ئىسمى شەرىپىگە «مەزىن» دېگەن ئۇلۇغ نام قوشۇلدى. كېپەك مەزىننىڭ ياشلاردىن ئۆلپەتلىرى خېلى كۆپ ئىدى. ئۇلار بىلەن ئۆستەڭ بويلىرىدا، بوتكىلار ئالدىدا تونۇشقانىدى. ئەمدى ئۇلار گەپ بىلەن قىچىقلاپ ئارام بەرمەيدىغان بولۇۋالدى.

كېپەك ئاخۇن مەزىن بولۇپ بىر ھەپتە ئۆتكەندە، ئالدىراش بىر ئىش بىلەن كېتىۋاتقانىدى، تۆت كوچا دوقمۇشىدا يىغىلىپ قالغان پاراڭچى ياشلاردىن بىرى:

— كېپەك مەزىن، ئىشلىرى بەك ئالدىراشقۇ؟ نەگە ماڭدىلا؟ — دېدى.

— ئۆستەڭ بويى بەك پەيزى بولۇپ كەتتى جۇمۇڭلا، ئاغىنىلەر، — دېدى يەنە بىر بەڭباش يىگىت. كېپەك مەزىن نېمە-

دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلمەي، ئۇلارغا
قاراپ كۈلۈپ قويۇپلا كېتىپ قالدى. بۇ
ئىش بىر قانچە قېتىم تەكرارلانغاندا، مە-
زىن ئاخۇنۇم كوچىغا چىقمايمۇ باقتى.
يەنە چىقماي بولمىدى. ئۇنىڭ خۇمارى
پات - پاتلا قىستاپ قوياتتى - دە، چىڭقى
چۈش، خۇپتەندىن كېيىن ئۆستەڭ بويىغا
بېرىپ قالاتتى. شۇنچە پىنھان دەپ قا-
رىغان جايدىمۇ ھېلىقى كەپسىز ياشلار
بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالاتتى - دە، يېرىم كې-
چىلەرگىچە پىنىنەك تارتىشىپ كېتەتتى.
ئاخىرى ئەزان توۋلاشنىمۇ ئۇنتۇۋالدى.
يېقىندىن بېرى گايىت مەزىن بامداتقا،
پېشىنگە ئەزان چىللاشنى كېپەك مەزىن-
گىلا بەقشەندى قىلىۋەتكەچكە، خۇمارى تۇ-
تۇپ، كۆزلىرى پۈرۈلۈپ كەتسىمۇ چىداي-
دىغان بولدى.

كېپەك مەزىننىڭ ئىشلىرى ئىككى
ئايچە داۋاملاشتى. ئەتراپنى ئالتۇن كۈز
مەنزىرىسى قاپلاشقا باشلىدى. كېپەك مە-
زىننىڭ خىيالى «خۇدا بۇيرۇسا، كېلەر
يىلى مۇشۇ كەمگىچە يەتكۈدەك يىغۋالسام»
دېگەندىن ئىبارەت ئىدى. مانا ئەمدى
ئۇنىڭ يېزىلاردىكى كونا چۆپقەتلىرى
ئەسكى لاتىلارغا مونەكلەرنى ئوراپ ئېلىپ
كېلىشىدىغان بولۇشتى. بەزىلىرى تېخى
«ئوخشاش، بولدى - بولدى، مۇنچىلىك
نەرسىگىمۇ ... كەندىرنى ئۈزۈم تېرىغان...»
دېگەندەك پەش - كۇشلار، تەكەللۇپ سۆز-
لەر بىلەن پۇل ئالغىلى ئۇنىمايدۇ.

مانا بۈگۈن يەكشەنبە، بازار كۈنى
كېپەك مەزىننىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى كونا
چۆپقەتلىرىدىن بىرى ئۇچراپ قالدى - دە،
ئۇنى ئاشپۇزۇلغا باشلاپ، پېتىرمانتا بىلەن
مېھمان قىلىپ، بىردەم ئۇياق - بۇياقتىن
پاراڭ سېلىشقاندىن كېيىن، ئاپتاپ يەپ
مەلەق بولۇپ كەتكىنىدىن توخۇ تۇخۇمى
چوڭلۇقىدا بىر دۈگىلەك تەقدىم قىلدى -
دە، تەرىپلەپ ماختاشقا باشلىدى. كېپەك
مەزىننىڭ نەپەسلىرى قۇرۇپ، شۆلگەيلىرى
ئېقىپ، خۇمارى گەجگىسىدىن تۇتتى. ئۇلار
ئاشپۇزۇلدىن چىقىشىپ، چوڭ ئۆستەڭ بو-
يىغا بېرىشتى - دە، دولقۇن ئۇرۇپ ئېقى-
ۋاتقان سۈزۈك سۇغا قاراپ ئولتۇرۇپ،
قولدىن قولغا سۇنۇشۇپ راسا چېكىشىۋال-
دى. كۆزلىرى ئالاچەكمەن، دىللىرى پە-
رىشان بولۇپ، يۆلىنىپ ئولتۇرغان سۆگەت-
نىڭ سايىسىدا ئۇيقۇغا كېتىشتى.

بۇ ئىككى دوست چاي ۋاقتى بىلەنلا
ئۇچراشقانىدى، تېخى ئانچە ۋاقىت ئۆت-
مىگەنىدى. ئۆستەڭ بويىغا تۇتاش ئېتىز-
لاردا ئوت يەۋاتقان بىر سىيىرنىڭ مۇز-
يىنى چاقىرىپ قاتتىق مۆرىگەن ئاۋازى
كېپەك مەزىننى ئۇيقۇدىن ئويغىتىۋەتتى.
ئۇ چۆچۈپ ئورنىدىن تۇردى-يۇ، گاراڭلاش-
قان ئەپتىنى كۆتۈرۈپ، ھېچنەرسىگە
قارىماي مەسچىتكە قاراپ ماڭدى. بازار-
دا ئادەم كۆپىيىپ قالغانىدى. ئۇياق - بۇ-
ياققا ئۆتۈپ كېتىۋاتقان كىشىلەر كېپەك
مەزىنىنىڭ كۆزىگە بىر تۇرۇپ ئالىيېشىل
بايراقلاردەك، بىر تۇرۇپ ئۇزۇن تانىغا
ئارتىۋەتكەن سودىگەر يايمىلىرىدەك كۆ-
رۈنۈشكە باشلىدى. ئۇ ھېچنېمىگە پەرۋا
قىلماي بېرىپ مەسچىت دەرۋازىسىنى ئاچ-
تى. ئۇنىڭ نەزەرىدە، پېشىنگە ئەزان چىل-
لاش ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى. شۇنداق
قىلىپ ئۇ ئۆمىلەپ يۈرۈپ، مىڭ بالالىقتا
پەشتاققا چىقتى. جامە ئەتراپىدىكى ھۆپى-
گەرلەرنىڭ كۆزلۈك بازار سودىسى ئەمدىلا
قىزىۋاتقانىدى. كېپەك مەزىن پېشىنگە

ئەزان باشلىنىۋەتتى. «ئاللا... ھۇئەكبەر!...» دېدى - دە، جىمىپ قالدى. ئارىدىن بىر مەھەل ئۆتتى. «ئاللا... ھۇ ئەكبەر!...» يەنە تەكرارلاندى. سودىگەرلەر سائەتلىرىگە، دېھقانلار كۈنگە قاراشتى. «ئاللا... ھۇ ئەكبەر!...» يەنە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. ئارىدىن بەش مىنۇت ئۆتتى. ئەزاننى ئاڭلاپ تۇرغانلار ھەيران بولۇشاتتى. ئاللا...ھۇ ...ئەكبەر!» دېگەن تۈۋلاش تۆتىنچى قېتىم تەكرارلاندى. مانا ئەمدى كۈلكىدىن باشقا گەپكە ئورۇن قالمىغاندى. شۇنداقتىمۇ ئەزاننىڭ ئاخىرى چىقىش لازىم ئىدى. ئۇنىڭدىنمۇ سادا يوق. ئون مىنۇت، يىگىرمە مىنۇت، يەنە جىمجىت. ئەتراپتىكىلەردىن بىرقانچىسى مەسچىت ئىچىگە كىرىپ كېتىشتى - دە، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ پەشتاق ئۈستىگە چىقىشتى. كېپەك مەزىننىڭ ئەپتىگە قاراپ جىددىيلەشتى. باش كۆزلىرى قىپقىزىل قانغا بويالغان مەزىن پەشتاق ئۈستى پەلەمپىيىنىڭ ئاستىدا خارقىراپ ياتاتتى. ئۇنى كىشىلەر دوختۇرخانىغا ئېلىپ مېڭىشتى. كېپەك مەزىننىڭ يۈز - كۆزلىرى ئۇ يەر، بۇ يەردىن بولۇپ يەتتە - سەككىز يىپلىق يامالدى. شۇ سەۋەبتىن ئون بەش كۈنچە بالنىتسىدا يېتىپ قالدى. ئۇ ئەمدى دوختۇرخانىدىن چىقماقچى بولۇۋىدى، دوختۇر ئەنۋەر ئۇنىڭ رەسمىيەتلىرىنى ئېلىپ كىرىپ كەلدى.

— خوش، دوختۇر ئەپەندىم، ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك قوللىرى، ھەمشىرىلەرنىڭ شەپقىتى بىلەن مۇشۇنچىلىك بولدۇم، — دېدى كېپەك مەزىن. ئۇ سېپىتىرا قىزىلاردىن ئەينەك سورىدى. ئۇ ئەينەككە قاراپ ئاچچىق خورسىنىش بىلەن كىنايىلىك كۈلۈپ: «ھە، كېپەك تاتۇق، يېگى لەقەملىرىڭگە مۇبارەك بولغاي! — دېدى-يۇ، ئوڭ قول بارماقلىرىنى ساناپ، — ھە، كېپەك قىمارۋاز، كېپەك چولاق، كېپەك سالجا، كېپەك مەزىن، مانا بولدۇڭ كېپەك تاتۇق، ئاخىرقى مەرتىۋەڭ ئاخىرقى يالدامىنى قالدۇردى. ئەمدى نەگە بارارسەن؟» دېدى - يۇ، ئۆكسۈپ يىغلىۋەتتى. ئەنۋەر دوختۇر ئۇنىڭغا تەسەللى بەردى.

— قانچە پۇل كەلدى، دوختۇر ئەپەندىم؟ — دەپ سورىدى كېپەك مەزىن.

— بىز ئۆزلىرىنى ھەقسىز داۋالاپ قويدۇق. بۇ پارتىيىمىزنىڭ غەمخورلۇقى. ئەمدى خاتىرجەم چىقىپ كېتىۋەرسىلە، — دېدى ئەنۋەر. مەزىن دوختۇرلارغا قايتا - قايتا رەھمەت ئېيتتى.

— يوتقان - كۆرپەم تۇرۇپ تۇرسۇن، — دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ.

— بىزنىڭ يولداشلاردىن بىرى مەسچىتكە يەتكۈزۈپ بەرسۇنمۇ؟ — دەپ سورىدى دوختۇر.

— ياق، ئەمدى ئۇ يەرگە بارمايمەن. كاللىمۇ يېمەيمەن، چىشىمۇ چاقمايمەن. مەنمۇ ئىنسان. ئاخىرقى ئۆمرۈمدە ھالال نان يەپ، ھالال ياشايدىغان يولغا قەدەم تاشلىماقچىمەن. ھازىرلا يېزىلىق ھۆكۈمەتكە بېرىپ يەر تەلەپ قىلىمەن، — دەپ دوختۇرخانىدىن چىقتى ۋە ئۇدۇل يېزىلىق ھۆكۈمەت تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى.

(«ئاقسۇ ئەدەبىياتى» نىڭ 1988 - يىللىق 4 - سانىدىن ئېلىندى.)

ئەدەبىي ئىجادىيەتكە دائىر مۇلاھىزىلەر

يېۋگېنىي يېۋتوشېنكو

شېئىرىي تەربىيىلىنىش

ھايات تەجرىبىسى ھەر بىر كىشىنىڭ مۇھىم تەربىيىلىگۈچىسىدۇر. ھالبۇكى، بىز بۇ ئۇقۇمغا پەقەت تاشقى كەچۈرمىشنىلا ئەمەس، بەلكى ئىچكى كەچۈرمىشنى يەنى كىتابلار ئارقىلىق ئىگىلىگەن، ئىنسانىيەت تەجرىبىسىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى بولغان كەچۈرمىشنىمۇ كىرگۈزۈشىمىز كېرەك.

گوركىنىڭ ھاياتىدىكى ۋەقەلەر پەقەت كاۋېرىنلار بوياقچىلىق كارخانىسىدا روي بەرگەن ۋەقەلەر بىلەنلا تۆگىمەيدۇ. بۇنىڭدا ئوقۇغان كىتابلارمۇ بار، ئەگەر بىر ئادەم كىتاب ئوقۇشنى ياخشى كۆرمىسە، بۇ ئۇنىڭ بەختسىزلىكى، گەرچە، ئادەملەر ھامان بۇ نوقتىنى مۆلچەرلەپ يېتەلمىسىمۇ، ئۇنىڭ ھاياتى ئىنتايىن قىزىقارلىق ۋەقەلەر بىلەن تولۇپ تاشقان بولۇشىمۇ مۇمكىن. ھالبۇكى ئۇ ئوخشاشلا مۇھىم ۋەقەلەردىن ئوقۇغان نەرسىلەرگە بولغان ئورتاق تەسىرات بىلەن ئورتاق مۇلاھىزىدىن مەھرۇم قالىدۇ.

بەزىلەر: «مەن كىتاب ئوقۇشنى ياخشى كۆرىمەن، ئەمما شېئىرىيەتنى ئەمەس...» دەيدۇ. بۇ گەپتە چىن بولمىغان بىر نەرسە بار — شېئىرىيەتنى ياخشى كۆرمەيدىغان ئادەم نەسرىي ئەسەرلەرنىمۇ ھەقىقىي يوسۇندا ياخشى كۆرەلمەيدۇ. شېئىرىي تەربىيىلىنىش پۈتۈن ئەدەبىياتقا بولغان قىزىقىشنى تەربىيىلەش دېمەكتۇر.

شائىر شېرۋىنسكى ئادىللىق بىلەن «شېئىرىيەتنىڭ كىتابخانى ئارتىستۇر» دېگەنىدى. دەرۋەقە، نەسرىنىڭ كىتابخانىمۇ سەنئەتكارغا خاس تەسىرات تەبىئىتىگە ئىگە بولۇشى لازىم. ھالبۇكى، شېئىرىيەتنىڭ سېھرىي كۈچى نەسرىي ئەسەرنىڭ سېھرىي كۈچىدىن زور بولىدۇ، ئۇ پەقەت ئىدىيە بىلەن ۋەقەنىڭ قۇرۇلمىسىدىلا مۇجەسسەم بولۇپلا قالماستىن بەلكى سۆز ئىبارىنىڭ ئۆزىدىكى مۇزىكا، ئاھاڭدارلىق، جىلۋىدارلىق، زىننەت سۆزلىرىدىكى نازۇكلۇقلاردىمۇ مۇجەسسەم بولىدۇ. پۇشكىنىنىڭ: «سەپسىلىپ قارايمىز ئاپئاق قارلارغا» دېگەن مىسراسىدىكى پۈتۈن يېڭىلىقنى پەقەت يۇقىرى دەرد-

جىددە تەربىيىلەنگەن ئاددەملا ھېس قىلالايدۇ. بەدىئىي تىلنى ھەقىقىي يوسۇندا ئوقۇش (شېئىرىيەت ۋە نەسىرىي ئەسەرلەردە كۆكلەپ كۆرۈپلا ئۇچۇر ئېلىش دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى تىل بەخش ئەتكەن شادلىق تۇيغۇسىنى تامشۇنۇش) پۈتۈن ئەسەب ھۆجەيرىلىرى ئارقىلىق بۇ شادلىق تۇيغۇسىنى شۈمۈرۈۋېلىش بۇ خىل تىلنى ھەقىقىي يوسۇندا سېزىنىشكە ماھىر بولۇش دېمەكتۇر... مەن بىر قېتىم كومپوزىتور ستلاۋىنىسكىگە «گىرازدانلار ئاڭلاڭلار، مېنىڭ ناخشامنى...» دېگەن شېئىرنى ئوقۇپ بېرىش بەختىگە مۇيەسسەر بولغانىدىم. ستلاۋىنىسكى خۇددى قۇلاق سالمىغاندەكلا ئولتۇراتتى، «بارماقلار گېتارنى ئويىنار پەرىشان» دېگەن يەرگە كەلگەندە، ئۇ بىردىنلا ۋارقىراپ كەتتى، ھەتتا مەپتۇن بولغىنىدىن كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ: «بۇ مىسرا نېمىدېگەن پەيزى چىققان - ھە!» دېدى. مەن ھەيران قالدىم، چۈنكى، بۇنداق سىددام شېئىرنى ھەرقانداق بىر شائىرمۇ سېزىپ ئالالايتتى. مەن تۇغما شېئىرىي تۇيغۇنىڭ بولۇشىغا ئىشەنمەيمەن، ئەمما بۇنداق شېئىرىي تۇيغۇنى تەربىيىلەشكە بولىدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنىمەن.

ھالبۇكى، مەن مېنى ئۆمۈر بويى شېرىيەتنى ياخشى كۆرىدىغان قىلىپ تەربىيىلىگەن بارلىق كىشىلەرگە چوڭقۇر مىننەتدارلىقىمنى ئىزھار قىلىشنى ئويلايمەن، ئەمما بۇنداق قىلىشقا كېچىكتىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ مىننەتدارلىقنىڭ تەلتۆكۈس، ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇشى ناتايىن، ئەگەر مەن كەسپىي شائىر بولالىغان بولسام يەنىلا ئۆمۈر بويى شېئىرىيەتنىڭ سادىق كىتابخانى بولغان بولاتتىم.

مېنىڭ دادام گېئولوگ بولۇپ، ئۇ مېنىڭ قارىشىمچە خېلى ئىقتىدارغا ئىگە بەزى شېئىرلارنى يازغانىدى.

قايغۇ ۋە ھەسرەتنى كەتكۈزۈش ئۈچۈن،
ئەگىمدۇر بىر ياقىقا ئېلىپ كەتسەم باش
ۋە لېكىن يۇلتۇزلار بەك ئېگىز پۈتۈن،
يۇلتۇزچۇن بەدەلگە يوق ھەرگىز تەڭداش!

دادام شېئىرىيەتنى ياخشى كۆرەتتى ھەمدە ئۆزىنىڭ شېئىرىيەتكە بولغان مۇھەببىتىنى ماڭا ئۆتكۈزگەنىدى، ئۇ شېئىرنى تولىمۇ ياخشى يادلايتتى. مەن بەزى يەرلەرنى چۈشەنمىدي قالسام، ماڭا چۈشەندۈرۈپ قوياتتى، چۈشەندۈرگەندىمۇ ئۇنداق - مۇنداق ئەمەس، بەلكى ئوقۇش گۈزەللىكى، مىسرالاردىكى ئويناشلىق، ئوبراز قۇدرىتى قاتارلىقلارنى تەكىتلەش يولى بىلەن چۈشەندۈرەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ چۈشەندۈرۈشتە پۈشكىن بىلەن لېرمونتوۋلا بولۇپ قالماستىن، بەلكى ھازىرقى زامان شائىرلىرىمۇ بار ئىدى. دادام بىر تەرەپتىن، چۈشەندۈرسە يەنە بىر تەرەپتىن، ئۆزى ئالاھىدە ياخشى كۆرىدىغان مىسرالارغا مەپتۇن بولۇپ كېتەتتى:

ئايغىرنىڭ ئاستىدا چاقنايدۇ قاردەك،
ناۋاتتەك، ۋالىلداق، خرۇستال نۇرلار.
(ئې. باگرىتسكى)

مەرىكە - ماياتنىك ئايلىنار گويا،
كېلىنچەك سىرغا ئەمەس ئاسقاندۇر تاقا.
(ب. ۋاسىلىيېۋ)

ماخاچقالادىن باكۇغا قەدەر
يېنىچە قالقىيدۇ كۆكتە نۇرغۇن ئاي!
(ب. كورنىلوۋ)

ھەربىر شەپكە ئاستىدا قاش، كۆز،
تەھلىكە سالىدۇ ئوردا، قەسىرگە.
(ن. ئاشىپېۋ)

مىخ سوقسا دۇنيادا بۇ ئادەملەردىن.
چىڭلىقتا بۇ مىخقا تېپىلماس تەڭداش!
(ن. تېخونوۋ)

تېۋان تېپىلىك① تېۋان تېپىلىك بىگانە دىيار،
سېنى ئوراپ ئۈچ مىڭ دەريا
ئۈچ مىڭ دەريا دولقۇنلاپ ئاقار.
(ش. كىرسانوۋ)

دادام ماڭا ھەممىشەم چەت ئەل شائىرلىرىدىن بورنس بىلەن كىپلىڭنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇپ بېرەتتى.

ئۇرۇش دەۋرىدە مەن جىما بېكىتىدە چوڭ ئانامنىڭ قولىغا تاپشۇرۇلدۇم. چوڭ ئانام شېئىرنى دادامدەك ياخشى چۈشەنمىگەن بىلەن، تاراس شېۋچېنكونى ياخشى كۆرەتتى. ئۇنىڭ شېئىرلىرىنى ھەممىشەم ئېسىگە ئالاتتى ۋە ئۇلارنى ئۇكرائىن تىلىدا يادلاپ بېرەتتى. مەن چوڭ ئورمان كەنتىگە بارغىنىمدا ناخشا-قوشاقلارنى ئاڭلىغان، ھەتتا ئۇلارنى خاتىرىلەپمۇ ئالغان، تېخى بىر-ئىككى پارچە بىر نەرسىمۇ يازغانىدىم. ئېھتىمال، شېئىردىي تەربىيىلىنىش ئادەتتە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى تەربىيىلىنىشىدىن ئايرىلمىسا كېرەك. خەلق قوشاقلىرىنىڭ گۈزەللىكىنى ھېس قىلالمايدىغان ئادەم شېئىردىي گۈزەللىكنى ھېس قىلالامدۇ؟ مېنىڭ ئۆگەي ئاتام خەلق قوشاقلىرىنىمۇ، ھازىرقى زامان شائىرلىرىنىڭ شېئىرلىرىنىمۇ ياخشى كۆرىدىغان ئادەم بولۇپ، ئۇ گارمونچى ئىدى. مەن ئۇنىڭ ئاغزىدىن ماياكوۋسكىنىڭ «سىرگېي يېسېنىنگە» دېگەن شېئىرىنى تۇنجى قېتىم ئاڭلىدىم. مېنى تولىمۇ ھەيران قالدۇرغىنى: «ئۆيىنىتىپ كالاڭپاي سىمىز تېنىڭنى» دېگەن مىسرالار بولدى. «يېسېنىن دېگەن كىم؟» دەپ سورىغانلىقىم ئېسىمدە، ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەن تۇنجى قېتىم ئىسمىنى ئاڭلىغان يېسېنىننىڭ شېئىرلىرىنى ئۇ چاغلاردا تاپقىلى بولمايتتى. يېسېنىننىڭ شېئىرلىرى ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا ھەم خەلق قوشىقى، ھەم ھازىرقى زامان شېئىرى ئىدى.

موسكۋاغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئېچىرقىغان ھالدا شېئىر ئوقۇشقا باشلىدىم، ئۇ چاغدا نەشىر قىلىنغان تاللانما شېئىرلارنىڭ پۈتۈن سەھىپىسىنى ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ ئىس-تۈتەكلىرى قاپلاپ كەتكەنىدى. ئانتوكولسكىنىڭ «ئوغۇل» ئالىگېرنىڭ «زويا»، سىمونوۋنىڭ «ئاليوشا، ئېسىڭدىمۇ سمولېنسكى يوللىرى»، سوركوۋنىڭ «ھەسرەت سىلەرگە مەنسۇپ ئوردىر، يېپ، رېپىنىڭ ئانىلىرى...»، گۇدزېنكونىڭ «بىز بىكارغا ئاسرىدىمۇق دوستلۇقنى، بىر سۆڭ يەرنى ئاسرىغاندەك جەڭچىلەر، قىيىلغاندا ئۇلار جېنى جەڭ ئارا»، لوكونىننىڭ «دالا شىپاخانىسى، ئاپئاقچىلىق، تاملاردىن ئاڭقىيدۇ نەمخۇش ھاك ھىدى...»، مېدىلوۋنىڭ «كاربىنو يېنىدا تۇرغان بىر ئوغۇل»، لىۋوۋنىڭ «ئەزمەت بولمايدۇ تۇغۇپ قويسىلا»، دۇدىننىڭ «يىگىتلەر پولياغا ئېيتىپ قويۇڭلار، بۇلبۇللار سايرىدى بۇ يەردە بۈگۈن» دېگەن شېئىرلىرى مېنىڭ قەل-

① تېۋان تېپىلىك — سىكسىكىنىڭ جەنۇبىي قىسمى.

بىمگە ئېقىپ كىرىپ، گەرچە مەن تېخى بالا بولساممۇ مېنى ئورتاق تەسىرلىنىش خۇشاللىقىغا چۆمدۈردى. ھالبۇكى، ئۇرۇش يىللىرىدا ھەتتا باللارمۇ ئۆزلىرىنىڭ كۈرەش قىلىۋاتقان ئۇلۇغ خەلقنىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىدى.

مەن شېپىنېرنىڭ «شەھەر ئەتراپى» دېگەن شېئىرلار توپلىمى بىلەن ئۇنىڭدىكى كىشىنى چوڭقۇر تەسىرلەندۈرىدىغان مۇڭلۇق ئۇبرازنى ياخشى كۆرەتتىم:

ئادەتتىكى چاغلاردىكىدەك، پاقا ئۆزىنىڭ غەرەزسىز يېشىل ياقۇتتەك كۆزلىرىنى ئاستا مىدىرلىتاتتى، خۇددى بىر كىچىك مەبۇتتەك، «چىقمۇشىلىپ بۇلاق بويىدىكى ياغاچ ئۆستەڭە» ئۇ چاغدا تۋاردوۋسكى ماڭا تولىمۇ ئاددىي، پاستېرناك بولسا تولىمۇ مۇرەككەپ تۇيۇلاتتى. تىيوتچېۋ بىلەن باراتىنىسكىدەك شائىرلارنى بولسا ئوقۇپمۇ باقمىغانىدىم. ئۇلار مېنىڭ نەزەرىمدە تەمسىز، ئۇرۇش مەزگىللىرىدە بىز باشتىن كەچۈرگەن تۇرمۇشتىن بەكمۇ يىراق ئىدى.

بىر قېتىم مەن دادامغا فاشىستلار تەرىپىدىن بۇداپېشتتا ئۆرۈپ ئۆلتۈرۈلگەن سۋوبېت ھەربىي ئەلچىسى ھەققىدىكى شېئىرىمنى ئوقۇپ بەردىم:

كاتتا بىر شەھەردە تۆتەك ۋە مانان،
بىر دۈشمەن سوقۇنغان، تۇرار جىم ساقلاپ.
قولىدا قىزىلتۇغ ھەربىي ئەلچىنىڭ،
ئۇي يەتمەس گۈل گويا تۇرغان ئۇ چاقناپ.

دادام تۇيۇقسىزلا «ئۇي يەتمەس» دېگەن بۇ سۆز شېئىرىي مەنىگە ئىگە دېدى.

1947 - يىلى مەن دزېرژىنسكى رايونى پىئونېرلار ئۆيىدىكى شېئىرىيەت گۇرۇپپىسىدا ئوقۇدۇم. بىزنىڭ رەھبىرىمىز ل. پوپوۋا ئەلدىن ئۆزگىچە بىر ئايال ئىدى.

ئۇ بەزى گۇرۇپپا ئەزالىرىنىڭ شەكىل سىنىقىغا قىزىقىپ كېتىشىنى ئەيىبلەش بۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە بۇنداق قىزىقىشنى بىر ئامالـلاپ قوللاپ قۇۋۋەتلەيتتى. ئۇ شائىرلار بەلگىلىك ياشقا كەلگەندە شەكىلۋازلىق كېسىلىگە گىرىپتار بولۇشتىن ساقلىنالمايدۇ، دەپ قارايتتى. ساۋاقداشىمىنىڭ: «كۆز قېچىپ كەتكەچكە يىراقتا بەدەر، چاقنايدۇ ياپراقتا سىرىق چېكىتلەر» دېگەن ئىككى مىسرا شېئىرى بۇنىڭ مىسالى. مەن ئۇ چاغدا مۇنداق يازغانىدىم:

قەھرىمان، كېپىلىكىنىڭ قەھرىمانلىرى،
ھەر كۈننى ۋېسكى ـ لەن كۈتۈپ ئالىسەن.
ھەر ئورام ئىچىدە ئويىنىغان ساپ قان،
بېسىلغان ھەر ئورام چاينىڭ ئۆستىگە.
مۆھۈرمۇ، تامغىمۇ دەپ ھەم قالىمەن.

بىر كۈنى بىرقانچە شائىر ـــ ئەدەبىيات ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىدىن ۋىنوكوروۋ، ۋانشىكىن، سولوئۇخىن، گانابىن، كاپانوۋلار بىزگە مېھمان بولۇپ كېلىشتى، ئۇلار تېخى ياش بولسىمۇ ئالدىنقى سەپنىڭ سىناقلىرىنى باشتىن كەچۈرگەنىدى. تەبىئىيكى، مەن ھەققىي شائىرلار بىلەن بىللە ئۆزۈمنىڭ شېئىرلىرىنى مەغرۇرلانغان ھالدا ئوقۇدۇم.

ئۇلار ھەربىيلەرنىڭ ئىككىنچى

www.uyghurkitap.com

ئەۋلادىنىڭ ۋەكىللىرى بولۇپ، مەملىكىتىمىز شېئىرىيىتىگە نۇرغۇن يېڭى تۆھپىلەرنى قوشقان، لىرىكىلىقنى قوغدىغان، بەزى قېرىراق شائىرلار بولسا لىرىكىلىقتىن چەتنەشكە باشلاپ، چىرايلىق قۇرۇق گەپلەر تەرەپكە ماڭغانىدى.

ۋانىشكىنىڭ كېيىن ئىجاد قىلغان، مۇقامى تۆۋەنرەك لىرىك شېئىر «كىچىك ئوغۇل بالا» بىلەن ۋىنوكوروۋنىڭ «هامىلىت» مېنىڭچە، بەجايىكى پارتلىغان بومبىدەك تەسىرات پەيدا قىلغانىدى.

باراتىنسكىنى ياخشى كۆرەمسىز؟ — پېنسىئونېرلار ئۆيىدىكى شېئىر ئوقۇش يىغىنىدىن كېيىن ۋىنوكوروۋ مېنىڭدىن سورىدى. مەن دەرهال ئۇنىڭغا «بىز قىزغۇچ ئېرەنىنىڭ قىزغۇچ بەرگى بىز» دېگەن شېئىرنى ئوقۇپ بېرىشكە باشلىدىم. ياش دىۋىزىيە كوماندىرىنىڭ سول كۆزى هەيرانلىق ئىلكىدە پىرىلداشقا باشلىدى، ياش ۋە كەچۈرمىشلەردە روشەن پەرقلەر بولسىمۇ بىز دوستلۇق ئورناتتۇق.

مەن ئۆمرۈم بويى شائىر ئاندرى روستالىغا مىننەتدار بولۇشۇم كېرەك. ئۇ ئۈچ يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە ياش گۋاردىيە نەشرىياتىنىڭ ئەدەبىيات مەسلىھەتچىلىك بۆلۈمىدە ماڭا هەر كۈنى دېگۈدەك يېتەكچىلىك قىلدى. ئاندرى روستالى ماڭا لېئونىد مارتىنوۋنىڭ شېئىرلىرىدىن كۆرسىتىپ قويدى، مەن شۇ هامان ئۇنىڭدىن تەڭداشسىز ئاهاڭدارلىقنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم — گۈللەر كۆپ چىمەندە تونەپ قالامسىز؟

1949 - يىلى مېنىڭ يەنە بىر قېتىم ئامىتىم كەلدى. مەن «سوۋېت تەنتەربىيىسى» گېزىتخانىسىدا مۇخبىر ۋە شائىر نىكولاي تاراسوۋ بىلەن ئۇچراشتىم. ئۇ مېنىڭ دەسلەپكى شېئىرلىرىمنى ئېلان قىلىپلا قالماستىن، بەلكى مەن بىلەن ئىنتايىن ئۇزۇن ۋاقىت بىللە ئولتۇرۇپ، شېئىرىمدىكى قايسى مىسرانىڭ ياخشى ۋە قايسى مىسرانىڭ ناچارلىقى ۋە ئۇنىڭدىكى سەۋەبلەرنى ماڭا سەۋرچانلىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ بەردى. ئۇنىڭ دوستلىرى — شۇ چاغدىكى يەر شارى فىزىكىشۇناسى، هازىرقى ئەدەبىي تەنقىدچى ۋ. بارلاس ۋە مۇخبىر ل.پلاتوۋ — هازىر «پۇتبول ئەگرى كالتەك توپى» هەپتىلىك ژۇرنىلىنىڭ تەهرىرى — ماڭا شېئىرىيەتتىن نۇرغۇن بىلىم بەردى، مېنىڭ ئوقۇشۇم ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ ساقلىغان كىتابلىرىدىن نادىر نۇسخىلارنى تاللاپ بەردى. هازىر مېنىڭ قارىشىمچە، تۋاردوۋسكى ئەمدى ئۇنداق ئاددىي ئەمەس، ئەمما پاستېرناك يەنىلا ئىنتايىن مۇرەككەپ.

مەن ئەخمەتوۋا، سۋېتايېۋا، مېندىلىشتاملارنىڭ ئىجادىيىتىنى چۈشىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغانىدىم.

ئەمما مېنىڭ ئاشۇ چاغلاردا ئېلان قىلىنغان شېئىرلىرىمدا كېڭەيتىلگەن «شېئىردىي بىلىملىرىم» تامامەن ئەكس ئەتمىگەنىدى، بىر كىتابخان بولۇش سۈپىتىم بىلەن مەن ئۆزۈمدىن — شائىردىن هالقىپ كەتكەنىدىم. مەن ئاساسەن كىرسانوۋقا تەقلىد قىلاتتىم، ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇنىڭ بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن ئۇنىڭ مېنى ماختىشىنى ئارزۇ قىلاتتىم. هالبۇكى، كىرسانوۋ مېنىڭ تەقلىدچىلىكىمنى توغرا ئەيىبلىدى.

ۋلادىمىر سوكولوۋ بىلەن بولغان دوستلۇق مېنىڭدە مۆلچەرلىگۈسىز تەسىر پەيدا قىلدى. مۇنداقچىلا ئېيتسام، ئوتتۇ-

www.uyghurkitap.com

را مەكتەپ شاھادەتنامەمنىڭ يوقلۇقىغا قارىماي، ئۇ مېنىڭ ئەدەبىيات ئىنستىتۇتىغا كىرىشىمگە ياردەم قىلدى، سوكولوۋ شەك ـ شۈبھىسىزكى، ئۇرۇشتىن كېيىنكى ئەۋلاد ئىچىدە ئۆز تالانتىنى لىرىك ئىپادە قىلىغان تۇنجى شائىر. ماڭا ئىنتايىن ئايدىڭكى، سوكولوۋ شېئىرىيەتنى قالتىس چۈشىنىدۇ. ئۇنىڭ ئىشتىياقى گۇرۇھ قىسمەنلىكىنى يوقتۇرۇپ ئالىمغان، ئۇ شائىرلارنى ئەزەلدىن «ئەنئەنە گۇرۇھى»، «يېڭىلاش گۇرۇھى» دەپ بۆلمەستىن، پەقەت ياخشى ۋە يامانغىلا بۆلەتتى. ئۇ مېنى ھامان ئاشۇنداق تەربىيىلەيتتى.

مېنىڭ ئەدەبىيات ئىنستىتۇتىدىكى ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىم ماڭا شېئىرىيەتنى چۈشىنىدىغان نۇرغۇن نەرسىلەرنى بەردى. شېئىرىيەت توغرىسىدىكى قاراشلىرىمىز بەزىدە سىنىپ ياكى دەھلىزلەردە كەسكىنلىشىپ كەتسىمۇ لېكىن بەربىر سەممىي ئىدى.

ساۋاقداشلىرىمنىڭ دەل مۇشۇنداق كەسكىن سەممىيلىكىلا مېنىڭ ياسىمىلىقتىن قۇتۇلۇشۇمغا ياردەم قىلدى. مەن «ۋاگون»، «ئۇچرىشىش ئالدىدا» دېگەن شېئىرلىرىمنى يازدىم. يەنە كېلىپ بۇ مېنىڭ جەددىي خىزمىتىمنىڭ باشلىنىشى ئىدى.

مەن مەشھۇر، ئەمما تا ھازىرغىچە مۇئەييەنلەشتۈرۈلمىگەن شائىر نىكولاي گلازكوۋ بىلەن تونۇشتۇم، ئۇ چاغدا ئۇ مۇنداق دەپ يازغانىدى:

مە ئۆزۈم تۇگەتتىم ئۆز ھاياتىمنى
كۆن بويىمېھنەتتىن قول ئۈزۈپ بىراق،
بۇ ساختا دېگىزدىن ئېتىزلارغىچە
يول يەنە يىراقتۇر تولىمۇ يىراق.

مەن گلازكوۋتىن ئاھاڭدارلىقنىڭ چاچما ئەركىنلىكىنى ئۆگەندىم. سلوتسكى شېئىرىيىتىنى باياقاش مېنىڭدە زىلزىلە خاراكتېرلىك تەسىرات پەيدا قىلدى. بۇ شېئىرلار شېئىردىي مەنىگە قارشىدەك قىلاتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا بۇ شېئىرلاردا تۇرمۇشنى شەپقەتسىز پاش قىلىدىغان شېئىرلارنىڭ ئاھاڭى جاراڭلايتتى. ئەگەر مەن بۇرۇن ئۆز شېئىرىمدىكى «نەسرىي جۈملە» لەر بىلەن تىرىشىپ كۈرەش قىلغان بولسام سلوتسكي شېئىرلىرىنى ئوقۇغاندىن كېيىن ھەددىدىن زىيادە يۈكسەك «شېئىردىي جۈملە»لەردىن بار كۈچۈم بىلەن قاچىدىغان بولدۇم.

بىز بۇ ياش شائىرلار ئەدەبىيات ئىنستىتۇتىدا ئوقۇۋاتقان چېغىمىزدا ئۆزئارا بىر ـ بىرىمىزنىڭ تەسىرىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلمىگەندۇق. روبېرت. روژدېستۋېنىسكىينىڭ بەزى شېئىرلىرى بىلەن مېنىڭ 1953 — 1955 ـ يىللار ئارىلىقىدا يازغان شېئىرلىرىم ئۆزئارا بىر ـ بىرىگە خۇددى ئىككى تامچە سۇدەك ئوخشايتتى. ھازىر مەن ئۇلارنىڭ ئاددىيلاشتۇرۇۋېتىلمەسلىكىنى ئۈمىد قىلىمەن: بىز ئوخشىمايدىغان يولنى تاللىۋالدۇق، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ خۇددى ھاياتنىڭ ئۆزىدەك تولىمۇ تەبىئىي ئىش.

بىر تۈركۈم ئايال شائىرلار مەيدانغا كەلدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ قىزىقارلىقى ئېھتىمال، ئەخمەتوۋا، موريس، ماتۋېيېۋا بولسا كېرەك. شىمالدىن قايتىپ كەلگەن سىملىياكوۋ پاكلىققا تولۇپ تاشقان رومانتىزملىق داستان «جەددىي مۇھەببەت»نى ئېلىپ كەلدى. سىملىياكوۋنىڭ قايتىپ كېلىشى تۈپەيلى شېئىرىيەت ساھەسى تېخىمۇ مۇستەھكەم، تېخىمۇ ئۈمىدلىك

ساھەگە ئايلاندى. ساموئىلوۋ ئەسەر ئېلان قىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ چار پادىشاھ ئىۋان ھەققىدىكى شېئىرى «چايخانا» ئۇنىڭغا دەرھال يۈكسەك دەرىجىدە سۈپەتلىك بۈيۈك ئۇستازغا خاس مۇستەھكەم ئابروي بەخش ئەتتى. بورىس سلوتسكىي «كولوندىكى توزاق»، «ئوكياندىكى ئات»، «تۇتۇنۇشتىن كېيىن ئوينىتايلى مۇشت»قا ئوخشاش شەكىل ۋە مەزمۇن جەھەتتىن يېڭىلانغان شېئىردي ئەسەرلەرنى ئېلان قىلدى. پۈتۈن مەملىكەت ئوكۇزاۋانىڭ دەۋر تىنىقى ئۇخچۇپ تۇرىدىغان ناخشىلىرىنى ئېيتماقتا ئىدى. ئۇزۇن مەزگىللىك بوھراندىن قۇتۇلغاندىن كېيىن لوگوۋوسكوي «بىلگىنىكى، مەن بىلگەن ئۇ ئايال ئەمەستۇر مەۋجۇت» دېگەن شېئىرىنى يازدى، سۋېتلوۋنىڭ كىشىنى مەپتۇن قىلغۇچى پاك ۋە سۈزۈك ئاھاڭى يەنە جارالاشقا باشلىدى، تۋاردوۋسكىنىڭ «يىراقتىن-يىراقلار» دېگەن داستانىدىكى كۆلىمى زور ئەسەرلەر بارلىققا كېلىشكە باشلىدى. خالايىق مارتىنوۋنىڭ يېڭى شېئىر توپلاملىرى، زاپوروسكىنىڭ «كۆرۈمسىز قىزچاق» دېگەن ئەسەرلىرىگە قىزىقىشقا باشلىدى. ۋوزنېسېنسكىي خۇددى ئۇچقۇندەك پەيدا بولدى. شېئىردي توپلاملارنىڭ بېسىلىش سانى كۆپىيىشكە باشلىدى، شېئىر كەچلىرى مەيدانغا يۈزلەندى، بۇ بۇنىڭدىن بۇرۇن مەيلى مەملىكىتىمىزدە ياكى دۇنيانىڭ ھەر قانداق يېرىدە بولسۇن، بولۇپ كۆرمىگەن. ھازىر شېئىرىيەتكە بولغان ئىشتىياق تازا ئەۋجىگە چىققان مەزگىل. مەن شۇنىڭ بىلەن پەخىرلىنىمەنكى، مەن ئۆز ئۆمرۈمدە شېئىرىيەت خەلقىنىڭ ئىشىغا ئايلانغان دەۋرنىڭ گۇۋاھى بولدۇم. «كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان قۇدرەتلىك ئەكس سادا — روشەنكى مۇشۇنداق دەۋر!» بۇ تامامەن توغرا ئېيتىلغان سۆز.

ھالبۇكى، قۇدرەتلىك ئەكس سادا پەقەت شائىرغا ئىنتايىن زور ھوقۇق بەخش ئېتىپلا قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭغا ئىنتايىن زور مەجبۇرىيەتنىمۇ يۈكلىدى.

بىر شائىرنىڭ تەربىيىلىنىشى شېئىردي تەربىيىلىنىشتىن باشلىنىدۇ. ھالبۇكى، ئەگەر بىر شائىر مەجبۇرىيىتى بىلەن ئۆزىنى تەربىيىلەش يۈكسەكلىكىگە كۆتۈرۈلەلمىسە، ھەتتا ئۇ مول كەسپىي تەجرىبىگە ئىگە بولغان تەقدىردىمۇ خېيىمغا يېنىپ كېتىدۇ. ئۇيلاپ چىقىرىلغان مۇنداق بىر چىرايلىق گەپ بار: «ھېچكىم ھېچكىمگە قەرزدار ئەمەس!» ئادەم ئادەمگە قەرزدار، بولۇپمۇ شائىرلار تېخىمۇ شۇنداق.

شائىر بولۇشنى ئويلىغان ئادەم ئۆزىنى قەرزدار ئادەم دەپ ئېلان قىلىشقا جۈرئەت قىلىشى كېرەك. شائىر ئۆزىدە شېئىرىيەتنى قىزغىن سۆيۈشنى ئۆگەتكەن كىشىلەرگە قەرزدار، چۈنكى ئۇلار ئۇنىڭغا ھايات ئەھمىيىتىگە ئىگە ھېس-تۇيغۇلارنى بەرگەن.

شائىر ئۆزىدىن بۇرۇن ئۆتكەن شائىرلارغا قەرزدار، چۈنكى ئۇلار ئۇنىڭغا تىل قۇدرىتىنى بەرگەن.

شائىر ئۆزىگە زاماندىش شائىرلارغا، ئۆزىنىڭ كەسىپداشلىرىغا قەرزدار، چۈنكى ئۇلارنىڭ نەپەسى ئۇ نەپەس ئالغان ھاۋا، ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇنىڭ نەپەسى ئۇلار نەپەس ئالغان ھاۋانىڭ بىر كىچىك قىسمى.

شائىر ئۆز كىتابخانلىرىغا، دەۋرداشلىرىغا قەرزدار، چۈنكى ئۇلار شائىرنىڭ ئاۋازى ئارقىلىق دەۋر بىلەن ئۆزىنى ئىپادىلەشنى ئۈمىد قىلىدۇ.

شائىر كېيىنكى ئەۋلادلارغا قەرزدار، چۈنكى ئۇلار كۈنلەرنىڭ بىرىدە شائىرنىڭ كۆزلىرى ئارقىلىق بىزنى كۆزىتىدۇ.

بۇ ئېغىر، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا بەختلىك قەرزدارلىق تۇيغۇسى ئەزەلدىن

مىنىڭدىن ئايرىلغىنى يوق، ئىسلاھەم، كەلگۈسىدىمۇ ئايرىلمىغاي!

پۇشكىنىدىن كېيىن، شائىرلارنىڭ گىراژدانلىقىنىڭ سىرتىدا يورۇشنى خىيال قىلىشى مۇمكىن بولمايدىغان ئىش بولۇپ قالدى، ھالبۇكى، XIX ئەسىردىكى ئاتالمىش «ئاددىي پۇقرا» شېئىرىيەتتىن يىراق ئىدى، چۈنكى ئۇلار ساۋاتسىز ئىدى. ئەمەدىلىكتە شېئىرنى زىيالىيلارلا ئوقۇپ قالماستىن، ئىشچىلارمۇ، دېھقانلارمۇ ئوقۇيدۇ. گىراژدانلىق دېگەن بۇ ئۇقۇمنىڭ دائىرىسى كېڭەيدى. ئۇ شائىرلار بىلەن خەلقنىڭ مەنىۋى مۇناسىۋىتىدىن مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە دېرەك بېرىپ تۇرماقتا. مەن لىرىك شېئىرلارنى يېزىۋاتقان چېغىمدا بۇ شېئىرلارنى خۇددى ئۇلارنىڭ ئۆزى يېزىۋاتقاندەك، بۇ شېئىرلار نۇرغۇن ئادەملەر بىلەن يېقىنلىشالايدۇ، دەپ ئويلىغانىدىم.

مەن تارىخىي داستان تىپىدىكى ئەسەرلەرنى يېزىۋاتقان چېغىمدا، ئۆزۈم يېزىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ۋۇجۇدىدىن ھەدەپ ئۆزۈمنى كۆرۈشنى ئويلايمەن. فلوبېر: «بوۋارى خانىم — مەن» دېگەنىدى. ئۇ فرانسىيەدىكى مەلۇم بىر زاۋۇتنىڭ ئايال ئىشچىسىغا شۇنداق دېيەلەرمىدى؟ ئەلۋەتتە ئۇنداق دېيەلمەيتتى. مەن بولسام «بۇرادىسكى سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى» دېگەن ئەسىرىمدىكى نىيۇشكا ۋە باشقا داستان، شېئىرلىرىمدىكى نۇرغۇن قەھرىمانلارغا «نىيۇشكا — مەن» دەپ ئېيتىشنى ئۈمىد قىلىمەن. XIX ئەسىردىكى گىراژدانلىقنىڭ خۇددى بۈگۈنكىدەك، بارلىق دۆلەتلەر تەقدىرىنىڭ بىر تۈگۈنگە تۈگۈلۈپ ئىنتېرناتسىئونالىستىك گىراژدانلىق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇڭا مەن بۇرادىسكىنىڭ قۇرۇلۇش ئىشچىلىرى ياكى شىمالنىڭ بېلىقچىلىرىدىنلا ئەمەس، بەلكى ئىنسانىيەتنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان جايلاردىن — ئامېرىكا، لاتىن ئامېرىكىسى ۋە باشقا نۇرغۇن مەملىكەتلەردىن مەنىۋى جەھەتتە ماڭا يېقىنلىشىدىغان كىشىلەرنى ئىزدەيمەن. ۋەتەن مۇھەببىتى بولمىسا شائىرمۇ بولمايدۇ. ھالبۇكى، ئەمەدىلىكتە بولسا، پۈتۈن يەر شارى خاراكتېرلىك كۆرەش بولمىسا شائىرمۇ بولمايدۇ.

دۇنيادا تۇنجى سوتسىيالىستىك مەملىكەتنىڭ — ئۇ ئۆزىنىڭ تارىخىي تەجرىبىلىرى بىلەن ئىنسانىيەت ئازاب-ئوقۇبەتلىرىنى باشتىن كەچۈرۈپ، ئەمەلگە ئاشۇرغان غايىنىڭ ئىشەنچلىكلىكىنى سىناقتىن ئۆتكۈزمەكتە — شائىرى بولماقچى بولسىڭىز بۇ سىزگە ئالاھىدە مەسئۇلىيەت ئاتا قىلىدۇ. ھازىر ۋە كەلگۈسىدە مەملىكىتىمىزنىڭ تارىخىي تەجرىبىلىرىنى تەتقىق قىلىشتا، مەملىكىتىمىز ئەدەبىياتى، مەملىكىتىمىز شېئىرىيىتىنى ئاساس قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، چۈنكى ھەر قانداق ھۆججەتنىڭ ئۆزى پىسخىك تەھلىل جەھەتتىن پاكىتنىڭ ماھىيىتىگە ئىچكىرىلەپ كىرەلمەيدۇ. بۇنىڭدىن مەلۇمكى، سوۋېت ئەدەبىياتىدىكى ئېسىل نەرسىلەر يۈكسەكلىك، ئەخلاقىيلىق، ھۆججەتلىك ئەھمىيەتكە ئىگە. بۇنداق ھۆججەتلەر پەقەت يېڭى، سوتسىيالىستىك جەمئىيەت شەكىللەندۇرگەن سىرتقى ئالاھىدىلىكنى ئەكس ئەتتۈرۈپلا قالماستىن، بەلكى ئىچكى ئالاھىدىلىكىنىمۇ ئەكس ئەتتۈرىدۇ. ئەگەر مەملىكىتىمىز شېئىرىيىتى تۇرمۇشنى پۈتۈن كۈچى بىلەن بۇرمىلاش تەرەپكىمۇ تېيىلىپ كەتمەي، رېئال تۇرمۇشنىڭ ئويغاشلىقىنى رېئالىزم يولى بىلەن ئەكس ئەتتۈرىدىغانلا بولسا، ئۇ چاغدا، ئۇ جانلىق، نەپەس ئېلىۋاتقان، تىرىك تارىخىي دەرسلىككە ئايلىنىدۇ. ئەگەر بۇ دەرسلىك ھەقىقىي بولىدىغانلا بولسا، ئۇ چاغدا ئۇ بىزنىڭ خەلقنى تەربىيىلەيدىغان ھۆرمەتلىك ۋە مۇناسىپ تۆھپىمىز بولۇشقا تامامەن ھەقلىق.

شائىر ھاياتىدىكى بۇرۇلۇش — باشقا شائىرلارنىڭ شېئىردى تەربىيىلىنىشىگە ئۇچرىغان بىر شائىرنىڭ ئۆز شېئىرى بىلەن كىتابخانلارنى تەربىيىلەشكە باشلىغان ۋاقتىدا پەيدا بولىدۇ. «قۇدرەتلىك ئەكس سادا» ئۆرۈلۈپ كېلىپ قىرغاقتا ئۇرۇلۇپ يانغان دولقۇن كۈچى بىلەن شائىرنى غۇلىتىپ تاشلىشىمۇ مۇمكىن، ئەگەر شائىر مۇستەھكەم بولمىسا زەخىملىنىدۇ، ھەتتا شېئىردى ۋە دەۋردى ئاڭلاش سەزگۈسىدىنمۇ مەھرۇم بولىدۇ. ھالبۇكى، بۇنداق ئەكس سادانىمۇ تەربىيىلەشكە بولىدۇ. شۇڭا، شائىر ئۆز شېئىرىنىڭ قىرغاقتا ئۇرۇلۇپ يانغان دولقۇنىنىڭ تەربىيىلىنىشىگە ئۇچرايدۇ.

مەن كىتابخان بىلەن چوقۇنغۇچىلارنى كەسكىن ئايرىيمەن. كىتابخان شائىرغا پۈتۈن مۇھەببىتىنى بېغىشلايدۇ. ئۇ ئېزگۈ ئەمما تەلەپچان كېلىدۇ. بۇنداق كىتابخانلارنى كەسىپداشلىرىم دائىرىسى ۋە مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى — بۇلۇڭ-پۇشقاقلىرىدىكى كەسپى ئۆزئارا مۇتلەق ئوخشىمايدىغان كىشىلەر ئىچىدىن تاپقىلى بولىدۇ. ئۇلار مېنىڭ شېئىرلىرىمنىڭ مەڭگۈ يوشۇرۇن ھەمكارلاشقۇچىلىرى.

مەن ئۆزۈمنى بۇرۇنقىدەكلا شېئىر بىلەن تىرىشىپ تەربىيىلەيمەن. مەن ھازىر يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ياخشى كۆرۈپ قالغان تيوتچېۋنىڭ شېئىرىنى تەكرار ئوقۇيمەن:

ئالقىشلار ئالسىمۇ سۆزىمىز گەرچە،
غايىبنى بىلمەيمىز، يوق بۇڭا ئىمكان.
ھېسداشلىق بەرسىمۇ بىزلەرگە بارچە،
بەرگەندەك ھەيۋەتلىك سەلتەنەت سۇبھان!

مەن ئۆزۈمنى بەختلىك ھېس قىلىمەن، چۈنكى مەن بۇنداق ھېسداشلىقتا ئاز ئېرىشمىدىم، ھالبۇكى مەن بەزى چاغلاردا، بۇنداق ھېسداشلىقلارغا تولۇق مىننەتدارلىق بىلدۈرگەن-بىلدۈرمىگەنلىكىمنى بىلمەي قالدىغانلىقىمغا قايغۇرىمەن.

مەن ھەمىشەم يېڭىدىن شېئىر يېزىۋاتقانلارنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالىمەن، ئۇلار مەندىن: «قانداق پەزىلەتلەرنى تەييارلىغاندا ھەقىقىي شائىر بولغىلى بولىدۇ؟» دەپ سورايدۇ.

مەن ئەزەلدىن ماڭا بالىلارچە قويۇلغان بۇنداق سوئاللارغا جاۋاب بەرمىگەنىدىم، گەرچە يەنىلا بالىلارچە ئىش بولسىمۇ، ئەمما ھازىر جاۋاب بېرىپ باققۇم كەلدى.

بۇنىڭدا تەخمىنەن مۇنداق بەش پەزىلەت بار:

1. ۋىجدانلىق بولۇشىڭىز كېرەك، ئەمما بۇنىڭ بىلەنلا شائىر بولغىلى بولمايدۇ.

2. ئەقىللىق بولۇشىڭىز كېرەك، ئەمما بۇنىڭ بىلەنلا شائىر بولغىلى بولمايدۇ.

3. جاسارەتلىك بولۇشىڭىز كېرەك: ئەمما بۇنىڭ بىلەنلا شائىر بولغىلى بولمايدۇ.

4. پەقەت ئۆزىڭىزنىڭ شېئىرىنى ياقتۇرۇپلا قالماي، باشقىلارنىڭ شېئىرىنىمۇ ياقتۇرۇشىڭىز كېرەك، ئەمما بۇنىڭ بىلەنلا شائىر بولغىلى بولمايدۇ.

5. شېئىرنى قالتىس ياخشى يېزىش كېرەك، ئەمما سىزدە يۇقىرىقى پەزىلەتلەر بولمىسا، يالغۇز ياخشى يېزىش بىلەنلا شائىر بولغىلى بولمايدۇ. چۈنكى:

ئاتىنى ئەگەشكەن ئوغۇلدەك،
خەلقتىن ئايرىلماس ھەقىقىي شائىر!

شېئىر — بارچىغا ئايان سۆز بىلەن ئېيتقاندا، خەلقنىڭ ئۆز-ئۆزىنى بىلىش ئېڭى، «خەلق ئۆز-ئۆزىنى بىلىش مەقسىتىدىلا ئۆزىنىڭ شائىرلىرىنى يارىتىدۇ».

1975 - يىل

(«يېۋتوشىنكوۋ شېئىرلىرىدىن تاللانما» ناملىق كىتابتىن ئوسمانجان ساۋۇت تەرجىمىسى.)

تەھرىرلىگۈچى: كامىل تۇرسۇن.

جاھان ئەدەبىياتى مۇنبىرى

ئەرەب ئەدەبىياتى

ئەرەب ئەدەبىياتى دەسلەپتە ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىدا ياشىغۇچى خەلقلەرنىڭ ئەدەبىياتىنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى، كېيىنچىرەك ئەرەب خەلىپىلىكىنىڭ ئەدەبىياتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بولدى. يېقىنقى زامان ۋە ھازىرقى زامان ئەرەب ئەدەبىياتى بولسا بارلىق ئەرەب دۆلەتلىرى ئەدەبىياتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

جاھىلىيەت دەۋرى ئەدەبىياتى (476 — 622): بۇ دەۋردە ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىدا ياشىغۇچى ئەرەبلەر باشلانغۇچ جامائە تۈزۈمى باسقۇچىدا بولۇپ، ئۇرۇق - قەبىلىلەر چارۋىچىلىق بىلەن تۇرمۇش كەچۈرەتتى، ئۆزئارا دائىم دېگۈدەك سۇ، يايلاق، چارۋا مال تالىشىپ ئۇرۇش قىلىشاتتى، قەۋم - قېرىنداشلارنىڭ قىساسىنى ئېلىش ئۇرۇشلىرى بەكمۇ ئەۋج ئېلىپ كەتكەنىدى. شۇڭا قەبىلىلەرنى مەدھىيىلەش، قېرىنداشلارنىڭ قىساسىنى ئېلىش ئۇرۇشلىرى ۋە قەبىلىلەر ئارا بولغان جەڭلەر شېئىرىي ئىجادىيەتنىڭ ئاساسىي تېمىسى ئىدى. ئۇ زامانلاردا ئۇرۇش كۈندۈزى بولىدىغان بولغاچقا، ئەرەبلەر شېئىر توپلاملىرىنى «يەۋم» ① دەپ ئاتىشاتتى. مەشھۇر ئەرەب ئەدىبىي ئەبۇ ئۇبەيدە (مىلادى 728-825 - يىللار)، ئىسپاھانى (مىلادى 897 — 967 - يىللار) بىلەن مەدانى (؟ - 1124) قاتارلىقلار نۇرغۇن «يەۋم» لەرنى توپلىغانىدى. بۇلاردىن ئەرەبلەرنىڭ چارۋىچىلىق - كۆچمەنلىك ھاياتىدا يۈز بەرگەن ۋەقە - ھادىسىلەرنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئىسلام دىنىنىڭ تارقىلىشى (610 - يىلىنىڭ ئالدى - كەينىدە) دىن تەخمىنەن 150 يىل بۇرۇنقى شېئىر - داستانلار ھازىرغىچە مەلۇم بولغان ئەڭ قەدىمكى ئەرەب شېئىرلىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا يەنە بەزى نەسرىي ئەسەرلەر، ماقال - تەمسىللەر، نۇتۇقلار، ھېكايىلەر بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار يوقىلىپ كەتكەن. ھازىرغا قەدەر كۆپرەك تارقالغانلىرى شېئىر - غەزەللەر بولۇپ، ئۇنىڭ ۋەزىنلىرى ۋە سۆز - ئىبارىلىرى بىرقەدەر پاساھەتلىكتۇر. بۇنىڭ ئىچىدىكى مەشھۇراقى «مۇئەللىقات» ② بولۇپ، ئۇ ئاتاقلىق يەتتە شائىرنىڭ ئەسىرىدۇر. بۇلاردىن

ئىمرۇلقەيس (تەخمىنەن مىلادى 497 — 545 - يىللار) ئەنئەنىۋى ئەرەب شېئىرىيىتىنىڭ ئىجادچىسى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ 81 مىسرالىق «مۇئەللىقات» ىدا 5 - 6 ئەسىرلەردىكى ئەرەبلەرنىڭ كۆچمەن - چارۋىچىلىق ھاياتى بىلەن بۇ شاھزادە شائىرنىڭ ئۆز ھاياتى ئىنچىكىلىك بىلەن تەسۋىرلەنگەن. ئۇندىن قالسا، چەۋەنداز شائىر ئانتارابىن شەدداد (مىلادى 525 — 615 - يىللار) نىڭ يازغان «مۇئەللىقات»ىمۇ لىرىك ۋە بايان خاراكتېرلىك بولۇپ، كېيىنكى ئوبزورچىلار ئانتارابىن شەددادنى ئۆتكۈر، باتۇر ۋە كۈچ - قۇدرەتنىڭ سىمۋولى دەپ باھالاشقاندى. يازما خاتىرىلەرگە قارىغاندا، «مۇئەللىقات» لارنى ئاببىاسىيلار دەۋرىدە ياشىغان ھاممادراۋىيە (مىلادى 694 — 722 - يىللار) توپلىغان بولۇپ، ھازىرغىچە ئەرەبلەر ئۇنى شېئىرىيەتنىڭ ئۈلگىسى قىلىپ كەلمەكتە.

شۇ دەۋردە، ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىدا يەنە جاھانگەشتى ئەزىمەتلەردىن چىققان شائىرلارمۇ بولۇپ، تەئاباتا شەررا (؟ — 450)، شانفارا (؟ — 525) قاتارلىقلار ئەڭ مەشھۇر ئىدى. ئۇلار يوقسۇللۇقتا ياشىسىمۇ، چوڭ ئەمەلدار ۋە ئىمتىيازلىقلارنى مەنسىتمەيتتى، ئۇلارنىڭ شېئىرلىرىدا ئىجتىمائىي رېئاللىققا نىسبەتەن نارازىلىق ۋە قارشىلىق ئىپادىلىنەتتى، ئىجتىمائىي باراۋەرلىكنى يولغا قويۇش ئارزۇسى ئەكس ئەتتۈرۈلگەنىدى. مەرسىيە ئىجادىيىتى بىلەن داڭ چىقارغان شائىرە خەنسا (575 — 644)، ھەجۋىي شېئىرلىرى بىلەن تونۇلغان شائىر خۇۋەيئە (؟ — 679) لەر مۇشۇ دەۋردە ياشىغان شائىرلاردۇر.

جاھىلىيەت دەۋرىدە شائىرلار قەبىلىلەر ئارا يۈكسەك ئورۇنغا ئىگە بولۇپ، ئۆز قەبىلىسىنىڭ ۋەلىسى، قەھرىمانى، ھەتتا داھىيسى بولۇش شەرىپىگە سازاۋەر ئىدى. شائىرلار نام چىقىرىش بىلەنلا قەبىلىسى ئۇنىڭغا ئاتاپ تەنتەنىلىك مۇراسىملار ئۆتكۈزەتتى. بۇ قەدىمكى شېئىرلار ئەرەبلەرنىڭ تۇرمۇشىنى ھەر تەرەپلىمە ئەكس ئەتتۈرۈپ خاتىرىلىگەنلىكى ئۈچۈن، ئەرەب خەلقى تەرىپىدىن «ئەرەبلەرنىڭ ئەدەبىي ھۆججەتلىرى» دەپ ئاتىلىپ كەلمەكتە.

ئىسلامىيەتنىڭ دەسلەپكى دەۋرى ۋە ئەمەۋىيلەر دەۋرىدىكى ئەدەبىيات(622 — 750):

7- ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا، تارقاق قەبىلە ھاياتى كەچۈرۈۋاتقان ئەرەبلەر ئىسلام بايرىقى ئاستىدا تەدرىجىي بىرلەشكەن مىللەت ۋە دۆلەت بولۇپ شەكىللەندى ھەمدە سىرتقا قارىتا كېڭەيمىچىلىك قىلدى. بۇ ئۆزگىرىشلەر ئەنە شۇ دەۋرنىڭ ئەدەبىياتى ئۈچۈن چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتتى. شېئىرىيەت كۈچلۈك دىنىي تۈس ۋە سىياسىي تۈسكە ئىگە بولدى. ھەسسەن بىن سابىت (؟ — 674) ئۆز ئەسەرلىرىدە ئاساسەن مۇھەممەد پەيغەمبەرنى مەدھىيىلەپ، ئىسلام دىنىنىڭ تارقىلىشىغا مەدەت بەرگەنىدى. تۈرلۈك دىنىي مەزھەبلەر ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي كۆز قاراشلىرىنى تەشۋىق - تەرغىب قىلىش ياكى ئەسكەرلەرنىڭ پىداكارانە جەڭ قىلىشلىرى ئۈچۈن يېزىلغان نۇتۇق تېكىستلىرى نەسرىي ئەسەرلەرنىڭ ئاساسىي شەكلى بولۇپ قالغانىدى.

ئەمەۋىيلەر ھاكىمىيەتنى تارتىپ ئالغاندىن كېيىن ئەرەب جەمەتلىرى ئارىسىدىكى

www.uyghurkitap.com

زىددىيەت بىلەن ئىسلام مەزھەپلىرى ئارىسىدىكى كۆرەش تېخىمۇ كەسكىنلەشتى، نۇرغۇن شائىرلار سىياسىي كۆرەشلەرگە قاتنىشىپ كەتتى. ئۇبەيدۇللا بىن قەيس لۇقىياتى (؟ — 694) قۇرەيش ③ قەبىلىسىنىڭ شائىرى بولۇپ، زۇبەيرچىلەرنى ياقلايتتى، خەلىپىلىك قۇرەيش قەبىلىسىنىڭ زۇبەير ئائىلىسى بىلەن چەكلىنىشى كېرەك، دەپ دەئۋا قىلاتتى. سۈرىيىدە تۇغۇلغان تىلماخ بىن ھاكىم (؟ - 718) خارىجىلار ④ (خاۋارىجىلار) شائىرى بولۇپ، ھەرقانداق مۇسۇلماننىڭ خەلىپە بولۇشقا ھەققى بار، دەيتتى. مۇدار قەبىلىسىدىن كېلىپ چىققان قۇمەيت ئەسەدى (679 — 734) كۇفەدە تۇغۇلغانلىقى ئۈچۈن، ئەلى ئەۋلادلىرىنىڭ كۆز قاراشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ، شىئەلەرنىڭ شائىرى بولۇپ قالغانىدى. باشقا مەزھەبلەرگە مەنسۇپ شائىرلارمۇ كۆپ ئىدى.

ئەمەۋىيلەر ھۆكۈمدارلىرى خەلىپىلىك ئورنىنىڭ قانۇنىيلىقىنى ئىسپاتلاش ۋە ئۆزلىرىنى مەدھىيىلىتىش ئۈچۈن، يۇقىرى ئىمتىيازلار بىلەن شائىرلارنى ئۆزلىرىگە تارتاتتى، شۇڭلاشقا سىياسىي شېئىرلار بەك ئەۋج ئالغانىدى. شائىر ئەختەر (640 — 708)، فارازداق (641 — 733) ۋە جەرىر (653 — 733) لەر سىياسىي شېئىرچىلار بولۇپ، سارايىنى (ئوردىنى) مەدھىيىلەيتتى. ئەمما ئۇلار ھەجۋىي شېئىرلار، مۇنازىرىلىك شېئىرلىرى بىلەنمۇ مەشھۇر ئىدى.

بۇ دەۋردە ھەججاز⑤ تەرەپلەردە مۇھەببەت شېئىرلىرى ئەۋج ئالغانىدى. شائىر جەمىل (؟ — 701) بىلەن شائىرە لەيلانىڭ (؟ - 695) ئىشقى - مۇھەببەت شېئىرلىرى ساددا، سەممىي، تەمكىن بولۇشتەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە بولۇپ، سەممىي كۆچمەن - چارۋىچى خەلقلەرگە ۋەكىللىك قىلىدىغان لىرىك شېئىرلار ئىدى. مەككە شائىرى ئۆمەر بىن ئەبى رەبىئە (644 — 711) نىڭ كۆپرەك ئەسەرلىرى ئاياللارنى تەسۋىرلەيدۇ، ئۆز دەۋرىدىكى ئەيش - ئىشرەت، كەيپ - ساپاغا بېرىلگەن شەھەر ھاياتىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ، شاللاق شەھەر ئاھالىسىنىڭ ئىشقى شېئىرلىرىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ.

7 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا «قۇرئان» ئوتتۇرىغا چىقتى. ئۇ ئىسلام دىنىنىڭ مۇقەددەس كىتابى ۋە ھوقۇق كىتابى، شۇنىڭدەك تۇنجى ئەرەب تىلىدىكى يېرىك نەسرىي ئەسەر. ئۇنىڭ تىلى راۋان ئىدى، شۇڭا ئۇ ستىلىستىكا، قاپىيە جەھەتلەردە كېيىنكى نەسرىي ئەدەبىياتنىڭ نەمۇنىسى بولۇپ قالدى. كېيىنكى ئەدەبىي ئەسەرلەر «قۇرئان» نىڭ مەزمۇنىدىن نەقىل سۈپىتىدە پايدىلاندى. بۇ ئەرەب ئەدەبىياتى، شەرق ئەدەبىياتى ھەم شەرقىي ئافرىقا سۋاھىلى تىلى ⑥ رايونىنىڭ ئەدەبىياتىغىمۇ ئىنتايىن زور تەسىر قىلدى.

ئابباسىيلار دەۋرى ئەدەبىياتى(750 — 1258):ئابباسىيلار سۇلالىسى يۈكسەك دەرىجىدىكى فېئودال مۇستەبىت دۆلەت بولۇپ، 8 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن 9 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە بولغان ۋاقىت بۇ سۇلالىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ھەم مەدەنىيەت جەھەتتە تازا گۈللەنگەن دەۋرى بولدى. خەلىپە مەمۇن دەۋرى(813 — 833) ئىسلام مەدەنىيەت تەرەققىياتىنىڭ ئالتۇن دەۋرى ھېسابلىنىدۇ. خەلىپىلىكتېررىتورىيىسىنىڭ كېڭىيىشى بىلەن

ئابباسىيلار ئەدەبىياتى باغداد ئابباسىيلىرى ئەدەبىياتى (ئابباسىيلار سۇلالىسى ئەدەبىياتىنىڭ ۋەكىلى)، ئىرانىدىكى بۇۋەيھىلەر ⑦ ئەدەبىياتى، سۇرىيىدىكى ھەمەدانلار ⑧ ئەدەبىياتى ھەمدە مىسىر، غەربىي ئافرىقىدىكى پاتىمىلەر ⑨ ئەدەبىياتلىرىنى، شۇنداقلا ئەندالۇسىيە ⑩ (ئىسپانىيىنىڭ جەنۇبىي رايونلىرى) ئەرەب ئەدەبىياتى (710 — 1492) نىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدى.

ئابباسىيلار ئەدەبىياتىنى تەرەققىيات يۆنىلىشى جەھەتتىن ئۈچ دەۋرگە بۆلۈش مۇمكىن:

ئابباسىيلارنىڭ دىسلەپكى دەۋرىدىن 9 - ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە بولغان ئەدەبىيات ئىدىيە ۋە مەزمۇن، بەدىئىي شەكىل جەھەتتە يېڭىلىق يارىتىش خاھىشىغا ئىگە بولۇپ، بۇ ئۆسۈۋاتقان دەۋردىكى خەلىپىلىكنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىگە ئۇيغۇن كېلەتتى. يېڭىلىق بىلەن كونىلىق ئالمىشىۋاتقان دەۋردە ياشاۋاتقان بەزى يازغۇچى، شائىرلار يېڭى ھايات ھەم ۋەزىيەتنى ئىپادىلەشكە جۈرئەت قىلالىدى. ئۇلار ئەرەبلەرنىڭ كونا ئەنئەنىۋى چەكلىمىلىرىنى بۆسۈپ تاشلاپ، دىنىنى مەنسىتمىدى. سىياسىي جەھەتتە ئەرەبپەرەسلىككە قارشى تۇرۇپ، ھەممە مۇسۇلمانلارنىڭ باراۋەرلىكىنى تەشەببۇس قىلىپ، ئەرەبلەرنىڭ ئەۋزەللىكىنى ئىنكار قىلىدى ھەمدە رېئاللىق ھەققىدىكى نۇرغۇن قاراشلارنى دادىل ئوتتۇرىغا قويدى. ئاتاقلىق شائىر بەششار بىن جۇرد (714 — 784) ئۆز شېئىرلىرىدا ئىمتىياز ئىگىلىرىگە، ئەرەب ئەنئەنىسىگە ھۇجۇم قىلىپ، جەمئىيەتكە نىسبەتەن نارازىلىقىنى ئىپادىلىگىنى ئۈچۈن زىيانكەشلىككە ئۇچراپ ئۆلتۈرۈلدى. شائىر ئەبۇنۇۋاس(762 — 814) 814)يازغان قەسىدىلىرى ئۈچۈن سارايىنىڭ ئىلتىپاتىغا سازاۋەر بولغان. ئۇنىڭ «مەيخورلۇق» دېگەن مەشھۇر شېئىرىدا ياشلىق، شاراب ۋە مۇھەببەت مەدھىيىلىنەتتى. ئۇ ئىشق ھۇزۇرىدىن ئىمكان قەدەر پايدىلىنىشنى تەشەببۇس قىلىپ، دىنىي ياساقلار (نەھىيلەر) گە قارشى چىقتى. شائىر ئەبۇ ئەتاھىيە (748 — 825) دەسلەپ نۇرغۇن قەسىدە ھەمدە مۇھەببەت، مەي ھەققىدە نۇرغۇن شېئىرلارنى يازدى، كېيىن ئۇ دەرۋىش بولۇپ، تەركىدۇنيالىق ۋە زاھىدلىقنى تەرغىب قىلىدىغان نۇرغۇن پەندنامىلەرنى يازدى. ئۇنىڭ شېئىرى تۆۋەن تەبىقىدىكى خەلقلەرنىڭ دەرد - ئەلەملىرىنى، ئۈمىد ۋە تەلەپلىرىنى ئەكس ئەتتۈردى. ئىبنى مۇقەففە (724 — 759) نەسرلەر توپلىمى «كىچىك ۋە چوڭ ئەدەبلەر» دە ئۆزىنى تەربىيىلەشنى، نەپسىنى كونترول قىلىشنى، كىشىلەرنىڭ شەيئىلەرگە مۇئامىلە قىلىش يوللىرىنى، ھۆكۈمران تەبىقىنىڭ سۆزلەشكە كەڭ يول ئېچىپ بېرىشلىرىنى، ئىقتىدار ئىگىلىرىنى خىزمەتكە تەيىنلەشنى تەۋسىيە قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئىجتىمائىي تەڭلىك بەرپا قىلىدىغان غايىسىنى ئىپادىلىدى. ئۇنىڭ نەسرلىرى راۋان بولۇپ، ئۇسلۇبىمۇ گۈزەلدۇر.

9 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن 10 - ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە شائىرلار قەدىمكى شېئىرلارنى قەدىرلەپ، كۆچمەننىڭ بارچە ئەرەبلەرنىڭ قەدىمكى ئەنئەنىسىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. بۇ ئالدىنقى دەۋردىكى يېڭىلىق يارىتىش روھىغا سېلىشتۇرغاندا، ئارقىغا چېكىنگەنلىك ئىدى. ئۇلارنىڭ شېئىرىدا يۇنان پەلسەپىسى بىلەن ئىران ئەدەبىياتىنىڭ تەسىرىمۇ كۆ-

رولدى. شائىر ئەبۇ تەممام (788 — 846) نىڭ شېئىرلىرى ئاساسەن قەدىمكى شەكىلدىكى قەسىدىلەردىن ئىبارەت بولۇپ، سۆز ئىبارىلىرى پاساھەتلىك بولسىمۇ، بەزىلىرى چۈشىنىكسىز ئىدى. نەسرىي ئەسەر يازغۇچى جاھىز (775 — 868) «بېخىللار تەزكىرىسى»، «ئىلىم ۋە ھايۋانات» «بەدىئىيەت ۋە ئىزاھلاش» دېگەن ئەسەرلەرنى يازدى. ئۇنىڭ كېيىنكى ئەسىرى سىتىلىستىك ئۆلچەم ۋە ئۇسۇل ھەممە ئەرەب ئەدەبىياتى ۋە ئوبزورچىلىقىدا مۇھىم ئەسەردۇر.

10 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن ئابباسىيلار سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىگىچە بولغان مەزگىلدە ئەرەب ئەدەبىياتى تىل جەھەتتە پاساھەتلىشىش يولىغا قاراپ ماڭدى، بۇ ھال 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرىغىچە داۋام قىلدى. شائىر مۇتەنەببى (915 — 965) نىڭ ئەسەرلىرى قويۇق مىللىي تۈسكە، كۈچلۈك پەلسەپىۋى ئىدىيىگە ئىگە بولۇپ، كۆپ سۆز - ئىبارىلىرى كىشىنى ھۇزۇرلاندۇرىدىغان ماقاللار، تۇراقلىق ئىبارىلەرگە ئايلانغانىدى. ئەبۇل فەراس ھەمەدانى (932 — 968) نىڭ «رۇم توپلىمى» دا ئەسىرگە چۈشكەندىن كېيىنكى دەرد - ئەلەملىرى بىلەن ۋەتىنىگە بولغان سېغىنىشى ئىپادىلەنگەن. شائىر ئەبۇ ئەلا ئەل مەئەررى (973 — 1057) نىڭ «سىگنال ئوتى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى، «لۇزۇمىيات»، «ئەپۇنامە»، «باب، پەسىللەر ۋە مەقسەت» ناملىق نەسرىي ئەسەرلىرى پەلسەپىۋى قائىدىلەرگە تولغانىدى. ئۇ دىنغا، ھايات ۋە كائىناتقا تەنقىدىي كۆز بىلەن قاراپ، ئەقىل قوبۇل قىلالمايدىغان نەرسىلەرگە يۈرەكلىك ھالدا گۇمانلىق قارىغان بولسىمۇ، تولىمۇ چۈشىنىكسىز جۈملىلەردىن قۇتۇلالماسلىق كېسىلىگە مۇپتىلا ئىدى. ئىبنى فەرىد (1181 — 1234) ئىسلام تەسەۋۋۇپچىلىرىنىڭ مۇتەپەككۇرلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئۇنىڭ «مەدھى شاراب» ۋە «سىرلىق جەريان» قاتارلىق داستانلىرى بار. نەسرىي ئەسەرلەرگە ۋەكىللىك قىلغۇچى ئىبنى ئامىد (؟ — 970) بىلەن قازى پازىل (1134 — 1199) لارنىڭ ئەسەرلىرى قەدىمكى مىساللار، ئومۇنىملار ۋە كىنايىلەر تەتبىقلانغان ئەسەرلەر ھېسابلىنىدۇ.

ئابباسىيلار دەۋرىدىكى ئەدەبىياتتا شېئىر كۆزگە كۆرۈنەرلىك ئورۇن ئىگىلىدى ھەممە يېڭىلىق يارىتىلدى. ئەندالۇسىيىدە مۇۋەششەھلەر مەيدانغا چىقتى. شېئىرىيەتتە خىلمۇخىل تېمىلار ئوتتۇرىغا چىقىپ، ساراي ھاياتى ۋە ئىشقى - مۇھەببەتنى تەسۋىرلەيدىغان شېئىرلار كەڭ تارقالدى. مەكتۇپ، مۇلاھىزە، ھېكايە، مۇقامىلارغا ئوخشاش قاپىيىلىك يېزىلغان نەسرلەرمۇ ئىنتايىن تەرەققىي قىلدى.

ئابباسىيلارنىڭ دەسلەپكى داڭلىق نەسرىي ئەسىرى «كەلىلە ۋە دەمنە» ⑪ بولۇپ، بۇ كىتابتا قۇش - ھايۋاناتلار تۇرمۇشىنى ئىنسانلار تۇرمۇشىغا ئوخشىتىش ئارقىلىق ئاپتورنىڭ ئەخلاقىي كۆز قارىشى ۋە جاھاندارچىلىق ساۋاقلىرى ئىپادىلەنگەن، جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىش، دۆلەتنى ئىدارە قىلىشتەك سىياسىي مەقسىتى ئىزھار قىلىنغان. ھېكايىلار توپلىمى «ئانتارا تەزكىرىسى» دە جاھىلىيەت دەۋرىدە ياشىغان شائىر چەۋەنداز ئانتارانىڭ چەۋەندازلىقى، جەڭ ماھارىتى، كۈچلۈكلەرنى بېسىپ ئاجىزلارغا ياردەم بەرگەنلىكى، ئەركىنلىك ئىزدىگەنلىكى، بىر نەۋرە سىڭلىسى

ئاپراي بىلەن بولغان ئىشقى - مۇھەببىتى تەسۋىرلەنگەن.

ئاببا سىيلار دەۋرىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ماقامە ⑫ شەكلىدىكى ئەسەرلەر، يەنى قاپىيىلىك يېزىلغان ھېكايىلەر ئوتتۇرىغا چىقتى. دەسلەپ بەدىئۈززامان ھەمەزانى (969 - 1107) تۆت يۈز پارچە ماقامە يازغان، ئەمما ئۇنىڭدىن پەقەت 51 پارچىسىلا ساقلىنىپ قالغان. خەلىل (1054 — 1122) ئەللىك پارچە ماقامە يازغان.

ئاببا سىيلار دەۋرىنىڭ يەنە بىر داڭلىق ئەسىرى «مىڭ بىر كېچە» دۇر. «مىڭ بىر كېچە» ئوتتۇرا ئەسىردىكى ئەرەب خەلىپىلىكى ئىجتىمائىي تۇرمۇشىنىڭ مۇرەككەپ مەنزىرىسىنى جانلىق تەسۋىرلەپ، خەلقنىڭ پىكىر - ھېسسىياتىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ.

ئەندالۇسىيە يازغۇچىسى ئىبىن تۇفەيل (ۋاپاتى 1185 - يىل) ئۆزىنىڭ پەلسەپىۋى رومانى «ھاي بىن يەقزاننىڭ ھېكايىلىرى» ئارقىلىق ئىنسانىيەت، تەبىئەتنىڭ تەرەققىياتى ھەققىدىكى قاراشلىرىنى ئىپادىلەپ، ئەقىل - ئىدراكنىڭ رولىنى تەكىتلەيدۇ.

ئەندالۇسىيە شائىرلىرى ئەرەب شېئىرلىرىنى ساز بىلەن ئوقۇشقا تېخىمۇ لايىقلاشتۇرۇشتى. شېئىرنىڭ يېڭى بىر تۈرى «مۇۋەششەھ» نى ئىجاد قىلىپ، ئەنئەنىۋى ۋەزىن (تۇراق) لارنى داۋاملاشتۇردى، قاپىيىلەرنى مۇناسىپ ئۆزگەرتىش يولى بىلەن ئەرەب ئەللىرىنىڭ ھەممىسىگە تارقالغان ئەركىنرەك شېئىر شەكلىنى يارىتىشتى. ئەندالۇسىيە ئاپتورلىرىدىن ئىبىن خەلدۇن (1332 — 1406) مۇقەددىمە مۇئەللىپ فەرىزىنى «مۇۋەششەھ» نىڭ ئىجادچىسى دەپ قارايدۇ.

تۈركلەر ھۆكۈمرانلىقى دەۋرىدىكى ئەرەب ئەدەبىياتى (1258 — 1798): سىياسىي جەھەتتە بۇ دەۋرنى ئىككى باسقۇچقا بۆلۈش مۇمكىن: موڭغۇللار دەۋرى (1258 — 1516). 1258 - يىلى ھۇلاكۇ باغدادقا بېسىپ كىرىپ ئاببا سىيلار سۇلالىسىنى يوقاتتى. موڭغۇل قوشۇنلىرىنىڭ قەدىمى يەتكەنلىكى جايلاردا ئەرەبچە ئەسەرلەر تامامەن دېگۈدەك يوقىتىلدى، ئەرەب ئەدەبىياتى ۋە تەرەققىياتى ھەققىدە سۆزلەشكىمۇ ئىمكانىيەت قالمىدى. ئەمما مىسىر ۋە سۈرىيىدىكى مەملۈكىيلەر ⑬ (1250 — 1517) دە ئەدەبىي پائالىيەت بىر قەدەر راۋاجلىنىپ، شائىر فۇسۇلى (1211 — 1276) مەيدانغا چىققانىدى. ئۇ مىسىرنىڭ دەھلاس دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ مۇھەممەد پەيغەمبەرگە ئاتاپ يازغان قەسىدىسى دىنىي شېئىر بولۇپ، كۆپ تىللارغا تەرجىمە قىلىنغان.

تۈركلەر دەۋرى (1516 — 1798) .بۇ دەۋر 1516 - يىلى ئوسمانلى تۈركلىرىنىڭ سۈرىيىنى ئالغان ۋاقتىدىن باشلاپ، 1798 - يىلى فرانسىيە ئىمپېراتورى ناپالېئوننىڭ مىسىرنى ئىستېلا قىلغىنىغا قەدەر داۋام قىلدى. ئەدەبىياتتا تۈرك ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ئەرەب ئەللىرىگە زوراۋانلىق قىلىشى تۈپەيلىدىن ئىنتايىن ئېغىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ئەرەب خەلقلىرىنىڭ تۇرمۇشى ئەكس ئەتتۈرۈلۈپ، پانىي دۇنيانى ئىنكار قىلىدىغان نېگىلىزم ئىدىيىسى پەيدا بولغانىدى. ھۆكۈمەت دائىرىلىرى نادانلىقتا قالدۇرۇش سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ، ئەرەب تىل - ئەدەبىياتىنى بوغۇشقا ئۇرۇنغانلىقى ئۈچۈن، ئەرەب ئەدەبىياتى شۇندىن باشلاپ ھوشىغا كېلەلمىدى. بۇ دەۋر ئەرەب ئەدەبىيات تارىخىدا «زوراۋانلىق دەۋر» دەپ ئاتالدى. (داۋامى بار)

www.uyghurkitap.com

ئىزاھلار

① يەۋم (كۈن) — ئەييام دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

② مۇئەللەقات (مۇئەللەقە) — ئاسما مەنىسىدە بولۇپ، ئىسلامدىن بۇرۇنقى ئەرەب شائىرلىرىنىڭ كەبىنىڭ تېمىغا ئېسىپ قويغان داڭلىق 7 قەسىدىسى ياكى بۇ قەسىدىلەردىن بىرى.

③ قۇرەيش — ئەرەبلەرنىڭ مەشھۇر قەبىلىلىرىنىڭ بىرى.

④ خارىجىيلار (خاۋارىجلار) — خەلىپە ئەلى بىلەن مۇئاۋىيە ئارىسىدىكى ئىختىلاپنى بىر تەرەپ قىلىش، ھەكەم (ھۆكۈم قىلغۇچى) بەلگىلەشكە قارشى چىققانلار.

⑤ ھەجاز — سەئۇدى ئەرەبىستان پادىشاھلىقىنىڭ بىر ئۆلكىسى.

⑥ سۇاھىلى تىلى — تانزانىيە، كىنىيە قاتارلىق ئەللەرنىڭ رەسمىي تىلى.

⑦ بۇۋەيھىلە — جەنۇبىي ئىران ۋە ئىراقتا ھۆكۈم سۈرگەن شىئە مەزھىپىگە مەنسۇپ خاندان.

⑧ ھەمەدانلار — سۈرىيىدە ئىخشىدىلەردىن ھاكىمىيەتنى تارتىۋېلىپ، 70 يىلدىن ئارتۇق سەلتەنە سۈرگەن خاندانلىق.

⑨ پاتىمىلەر — 10 - 12 - ئەسىرلەردە شىمالىي ئافرىقىدا شىئەلەر قۇرغان خاندانىنىڭ نامى.

⑩ ئەندالۇسىيە — ئىسپانىيىدىكى بىر تارىخىي رايون. 8 - ئەسىردە ئەرەبلەر ئىسپانىيىنى ئالغاندىن كېيىن، ئىبېرىيە يېرىم ئارىلىنى ئەندۇلۇس (ئەندالۇسىيە) دەپ ئاتىدى.

⑪ «كەلىلە ۋە دەمنە» — ھايۋانلار ئارىسىدا يۈز بەرگەن ۋەقەلەرنى ئەخلاقىي نۇقتىدىن يازغان مەسەللەر كىتابى. ئەسلى ھىند پەيلاسوپى بىدباي تەرىپىدىن سانسكرىتچە يېزىلغان.

⑫ ماقامە — كىشىلەرنىڭ سۆزلىشىش تەقلىدىگە ئاساسلانغان ھېكايە شەكلى.

⑬ مەملۈكىيلەر(1250 — 1517) — مىسىر، سۈرىيە، ھىجاز ۋە جەنۇبىي ئاناتولىيىگە ھۆكۈمرانلىق قىلغان دۆلەت.

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ھاجى ياقۇپ.

كىتابخانلار دىققىتىگە!

ژۇرنىلىمىزنىڭ ئالدىنقى سانىنىڭ 154 - بېتىدىكى «3-سانغا تۈزىتىش» نى «2-سانغا تۈزىتىش» دەپ ئوقۇشۇڭلارنى سورايمىز.

شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ شېئىر ئوقۇماقتا.

شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر، ئابدۇكېرىم خوجا، ئىمىن تۇرسۇنلار بىلەن بىللە.

شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ يازغۇچى، شائىرلار بىلەن بىللە.

شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ ئاتاقلىق ناخشىچى ئابدۇۋېلى جا -
رۇللا يوپ بىلەن بىللە.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

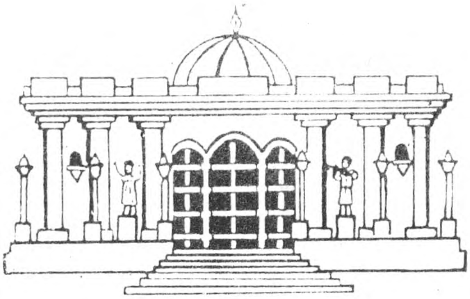

《塔 里 木》 文学月刊 （维吾尔文） TARIM A MONTHLY LITERATURE JOURNAL IN UIGHUR LANGUAGE تارىم

编　　　辑：《塔里木》编辑部
出　　　版：新疆人民出版社
印　　　刷：新疆新华印刷厂
发　　　行：乌鲁木齐市邮局
订阅、零售：各 地 邮 局 所

1989 ـ يىل 4 ـ سان (338 ـ سان) ، 39 ـ يىل نەشرى .
تۈزگۈچى «تارىم» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى .
ئۈرۈمچى دېموكراتىيە يولى 32 ـ قورو ، تېلېفون نومۇرى : 78784 .
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى ، شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى .
ئۈرۈمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ ، مەملىكەت بويىچە ھەممە
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتىرى قوبۇل قىلىدۇ .

国内统一刊号：　CN65－1010／I
本刊代号：58－66 定　价：　1.40元

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى : CN 65 ـ 1010 /I .
ژۇرنال ۋاكالەت نومۇرى : 66 ـ 58 ، باسما تاۋاق : 10 ، باھاسى : 1.40 يۈەن .